

Marijan Karaula

Župa Donja Tramošnica

Nakladnik

Svjetlo riječi, Sarajevo, Zagrebačka 18

Za nakladnika

Janko Ćuro

Recenzenti

Dr. sc. mons. Mato Zovkić

Mirko Marjanović

Urednik

Marijan Karaula

Lektura

Mirko Filipović

Kazalo imena osoba

Anto Cvitković

Fotografije

Marijan Karaula

(Ilija Orkić i župni arhiv)

Grafička oprema

Miodrag Spasojević Štrika

Tisak

SUTON - Široki Brijeg

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

272-774(497.6 Donja Tramošnica)

KARAULA, Marijan

Župa Donja Tramošnica : u povodu 40. obljetnice osnutka / Marijan Karaula. - Sarajevo : Svjetlo riječi, 2013. - 245 str. : ilustr. ; 19 X 24 cm

Pogovor / Mato Zovkić: str. 199-201. - U cjelini jedinstvenog bića Tramošnice žive i danas mnoga moja sjećanja na ljude, događaje, pojave, prijatelje : iz životopisa i života Tramošnice Gornje i Donje / Mirko Marjanović: str. 213-220. - U povodu Poljanovog kipa sv. Ive u Donjoj Tramošnici / Anto Lešić: str. 221-224. - Bibliografija i bilješke uz tekst. - Registar

ISBN 978-9958-24-024-9

COBISS.BH-ID 20587526

MARIJAN KARLAULA

Župa Donja Tramošnica

U povodu 40. obljetnice osnutka

Svjetlo riječi, Sarajevo, 2013.

Predgovor

Četrdeseta obljetnica osnutka župe Donja Tramošnica doista je izvrsna prigoda da se osvrne unatrag i iz njezina dosadašnjega života istakne ono dobro, uzvišeno i plemenito, ono pozitivno i motivirajuće, a što joj je itekako potrebno u sadašnjem svakodnevnom društveno-političkom sivilu. Naravno, ovo je i prigoda kada se ne zaboravljaju ni problemi, poteškoće i tamnije strane života s kojima se u proteklom četrdesetgodišnjem vremenskom periodu morala suočavati ova mlada župa i što će je zasigurno još dugo pratiti u nastavku njezina hoda u budućnost.

Ipak, odviše se osvrutati na vrijeme koje ostavljamo za sobom značilo bi pomalo izbjegavati dane koji nas iščekuju. Plašiti ih se. Više ili manje svečano obilježavanje obljetnice određene župe, naime, može biti i dobra pastoralna prigoda te događaj od iznimne pastoralne važnosti za tu župu. Donjotramošničkim župljanima moći će u tom smislu od goleme pomoći biti i ova prigodna monografija, na čijim se stranicama nalazi mnoštvo korisnih podataka i poticaja za ponovno p(r)osvješćivanje njihova identiteta. Ova *ukoričena informacija o župi* također je priloga nakani da se dostojanstveno obilježi spomenuta obljetnica župe te doličnim tekstom i fotografijom otrgne od zaborava zanimljiva i, na trenutke, dramatična povijest župe, njezinih župljana i svih ljudi ovoga kraja.

Na tragu rečenoga u ovoj bih prigodi upozorio na riječi jednoga hrvatskog mislioca koji kaže:

Zaborav prošlosti je isto što i odricanje od stjecanja iskustva i mudrosti. Tko zaboravi prijeđeni put, ne odriče se samo mudrosti nego i mogućnosti da je stekne. Zato, prijeđeni put mora uvijek biti nazočan u svim našim planovima tako da iz njega izvučemo pravu korist. Sve što postoji, može se iskoristiti za zlo, ali i za dobro. Tko svoju povijest i prošlost dobro ne upotrebljava, bit će protiv njega zloupotrijebljene. Prošlost je valuta i moneta u stalnom optičaju (Nikola Stanković).

Nekoliko je osoba koje su mi svesrdno pomagale u radu na ovom zahtjevnom projektu i nika-ko ne želim propustiti prigodu da ih ne spomenem. Iskreno zahvaljujem ponajprije sadašnjem

donjotramošničkom župniku fra Jozi Puškariću na ukazanom povjerenju i svekolikoj potpori pri radu na monografiji. Ne malu zahvalnost dugujem i recenzentima, Tramošnjanima mons. dr. Mati Zovkiću i Mirku Marjanoviću. Potom riječi zahvale na njihovu doprinosu izradi knjige upućujem: s. Jeli Piljić, fra Augustinu Kordiću, preč. Iliji Orkiću, fra Peri Baotiću, fra Miji Jožanoviću, p. Jozi Iviću i Tadiji Leutaru.

Marijan Karaula

Umjesto uvoda

Sve dok ga srbijanska vojska nije *spržila*, nisam ni znao što je to zavičaj. Obilazio sam ga godišnje tri-četiri puta, kretao se njime ne osjećajući ništa posebno. Nije bilo nikakvih velikih uzbuđenja, patetike najmanje. Posjeti roditeljima i bratu u Tramošnici, gdje sam rođen, istina, uvijek su otkrivali nešto novo: nicali su nove kuće, u njihovim dvorištima mogli su se vidjeti najskupocjeniji automobili strane registracije, na poljima su u proljeće i jesen brektali najnoviji poljoprivredni strojevi... Slike suvremenog života bile su nešto potpuno uobičajeno, na njih sam najmanje obraćao pozornost, jer sam dolazio iz grada u kojem me je suvremeni život počinjao zamarati. Zapažao sam, dakako, sve promjene koje su više odgovarale gradu negoli selu, registrirajući ih bez emocija, najčešće s mišlju: Zar je i ovdje sve ono od čega iz grada bježim?

Ponekad, kad je bilo vremena i za to, prelistavao sam knjige koje su govorile o prošlosti Tramošnice. Kad ga sadašnjost zasiti, čovjek se vraća prošlosti. U Jelenićevoj *Kultura i bosanski franjevci* pronalazio sam najzanimljivije podatke: On navodi da je osnovnu školu moja Tramošnica imala još daleke 1848. godine! Fra Martin Nedić u svom Ljetopisu, pak, govori da je 1858. redodržava Bosne Srebrene brojila 17 školskih zgrada, a samo sutješko-posavsko okružje 15, od toga i jednu u Tramošnici. Te škole su vodili provincijali sa svojim definatorijem, a bez ikakve naknade, redovnici i kapelani.

Jelenić je zabilježio i neke tragične događaje u mome zavičaju. Fra Lovro Milanović, rodом iz Sarajeva, bio je župnik u Tramošnici. Trećeg veljače 1807. godine pošao je u Dubrave stricu fra Franji Milanoviću da mu pomogne u ispovijedanju vjernika. U Turiću ga susretne neki Mujo Arnaut, nadziratelj dobara Osman-kapetana Gradaševića. Pijani Mujo ubode ga nožem, onda ispali pušku. Fra Lovro nekako siđe s konja, skrušeno se pokaje, bilježi Jelenić, i uz zazivanje Isusa premine. (Ovaj događaj opisan je i na latinskom jeziku u Tramošničkom zapisniku umrlih.)

Je li ikad itko kaznio fra Lovrinog ubojicu? Vjerojatno nije. Jesu li fra Lovrini bližnji uopće imali pravo na tužbu zbog ovoga ubojstva? Vjerojatno nisu.

Dakle, bezakonje slično današnjem koje opet određuje sudbinu mnogih mojih zemljaka.

U Jeleničevoj studiji *Kultura i bosanski franjevci* naišao sam i na ovo: Među 67 Posavljaka, koje u Sarajevo pozva Čani-paša, zbog bune kojom je raja tražila oslobađanje od velikih nameta, bio je i moj predak, Jozo Marjanović. Po naredbi Čani-paše, njih oko 30 je svezano i upućeno u Carigrad, u progonstvo. Tamo su mnogi pomrli, a tek pokoji se vratio u Bosnu nakon 12 godina.

Eto što nam je povijest ovih prostora ostavila za pamćenje. Ubojstva i progone, smrt nevinih, okrutnost silnih. Kao da nam je danas sve to vratila, još okrutnije i bezobzirnije.

.....

Tramošnjane su oduvijek poučavali vjeri i održavali je u njoj dobri franjevci. Jedan takav, autor udžbenika književnosti za srednjoškolu, fra Ambroža Matic (rođen 24. III. 1795. u Blaževcu, župa Dubrave, u koju su doselili njegovi preci iz Priluke kod Livna) bio je kapelan u Tolisi, a od 1831-1849. župnik u Tramošnici. Vikar biskupa Barišića i definator Bosne Srebrene. U Tramošnici je sagradio župni stan 1847. i kapelu, a 1849. župnu kuću u Garevu kod Modriče. Iste godine 24. srpnja ode iz Tramošnice u Garevo (Garevac) i s tri franjevca pođe na kupanje u Bosnu i udavi se. Pokopan je na groblju Okruglič u Tramošnici.

Na tom groblju sahranjen je i fra Andrija Barukčić (rođen 1805. u Osredici, Kula), proučavatelj latinskih pjesnika. Umro je mlad, u 34. godini, u vrijeme oporavka u Tramošnici. Na tom groblju počivaju i moji roditelji (Franjo i Marica), svi moji bližnji i daljnji, o čijim grobovima sve ovo vrijeme rata najčešće razmišljamo. Jesu li ostali netaknuti nakon ulaska srbocnogorske vojske u Tramošnicu, kolovoza 1992. godine i hoću li ikada više imati priliku da ih obiđem?

.....

Cijela Posavina je moj zavičaj. Tramošnica je samo jedna točka u njegovom kozmosu. Takvih točaka Posavina ima mnogo. Njihova povijest jako je slična, gotovo ista. U svima je bilo frata-ra koje su ubijali bez razloga, u svima je bilo prognanika koji su svoje kosti ostavljali u tuđim zemljama. Putujući u Tramošnicu uvijek sam prolazio kroz razne posavske gradove i sela s

kojima je Tramošnica bila vezana čvrsto, vjerom, kulturom, koliko i modernim cestama. Kada ponovno? Ako se ništa ne promijeni, izgubit ću u zavičaju i tu jednu točku, dragu, kao što čovjeku može biti drag najbližnji, rođeni. Tek danas, kad je rat sve razorio, tu točku osjećam kao vlastito srce. U njoj je sva krv moga života: djetinjstvo, mladost, zrelost. Čovjek bez zavičaja isto je što i zvijezda bez sazviježđa. Ta zvijezda luta nebom, nijedno je sazviježđe ne prihvaća. Iako je prostrano, ta zvijezda je vječno usamljena. Kako je tek na zemlji biti takva zvijezda?

Hrvat Posavac nikada se nije odricao triju stvari: vjere, bicikla i đerma. Od tih stvari ostaje mu od sada samo jedna: vjera - misao da je ostao i bez svoga bicikla i bez svoga đerma.

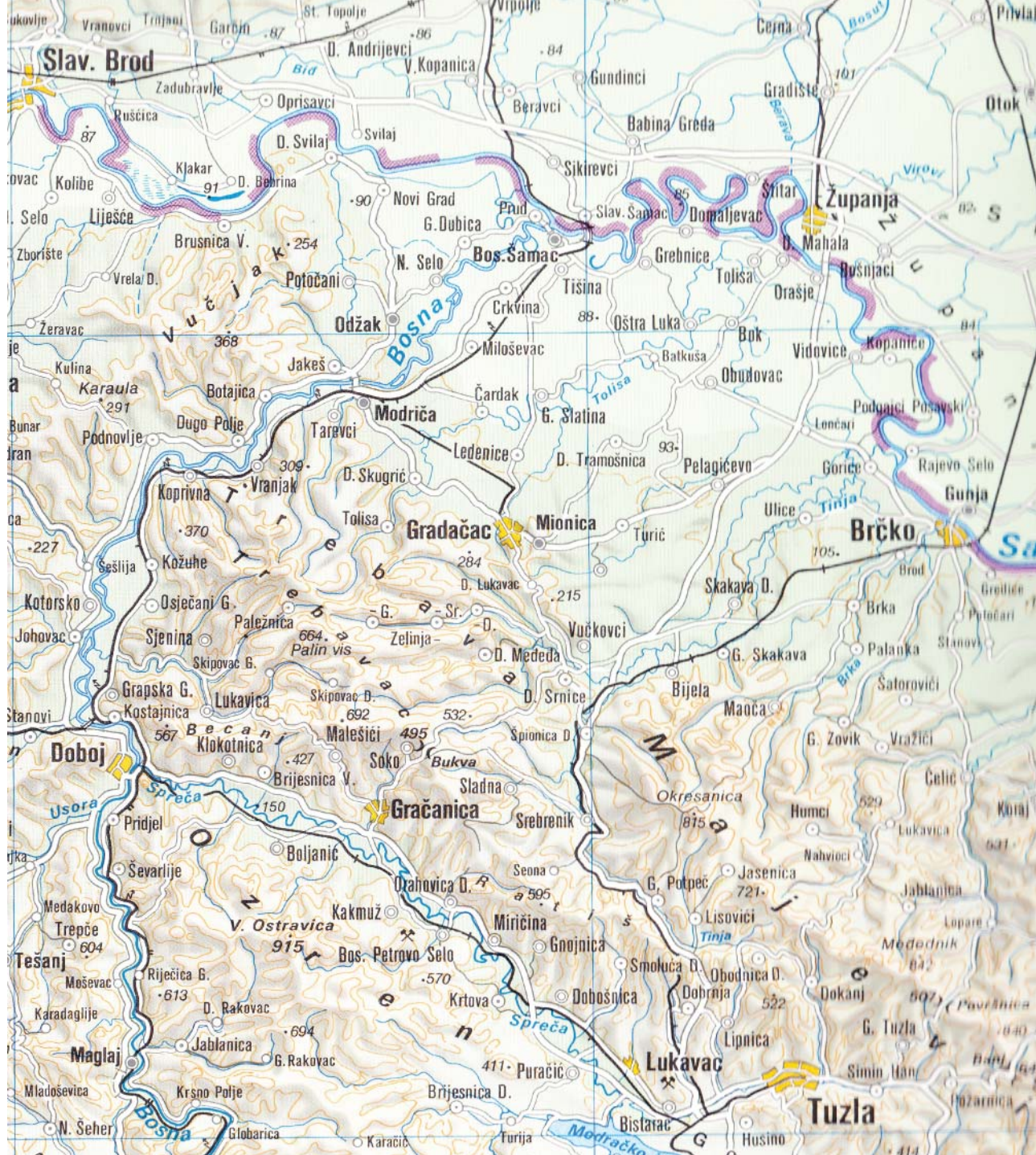
.....

Suvremeni Posavljani nisu prognani u Carigrad i nisu tamo ubijeni. Njih ubija tuga za zavičajem u Županji, Slavonskom Brodu, Zagrebu, Münchenu, Beču. Tamo će mnogi umrijeti, samo poneki će se vratiti. A i mene će, kao i njih, ovdje, u sarajevskom konclogoru, progoniti misao kao i njih: da sam čovjek bez zavičaja, zvijezda bez sazviježđa.

Iz knjige Mirka Marjanovića *Treći svjetski rat*,
Naklada Jurčić-Ziral, Zagreb-Mostar, 1999.; Stećak, 3/94.

I.

Stopama povijesti i zemljopisa

Otkako je kanonski ustanovljena 27. ožujka 1973. godine, župa sv. Ivana Krstitelja u Donjoj Tramošnici, prema crkvenom ustrojstvu, nalazi se u Vrhbosanskoj nadbiskupiji sa sjedištem u Sarajevu, a pripada Toliškom arhiđakonatu i Doborskom dekanatu. Budući da u njoj od osnivanja do naših dana djeluju bosanski franjevci, u redovničkom pogledu pripada toliškom samostanskom području.

1. Zemljopisni smještaj: gdje je Tramošnica?

Za oko 400 km dugu ravnicu između Beograda i Zagreba s obje strane rijeke Save, posebice uz njezin srednji i donji tok, već odavno se udomaćio naziv Posavina. Dijeli se na Hrvatsku odnosno Slavonsku, te Bosansku i Srbijansku Posavinu, a prometno i agrarno ubrajala se u nesumnjivo najvažnije oblasti bivše Jugoslavije.

Naselja koja čine župu Donja Tramošnica nalaze se u Bosanskoj Posavini, nekako na sredini tog (po)dugačkog ravničarskog pojasa, u trokutu koji uokviruju gradovi Gradačac, Bosanski Šamac i Orašje, upravo ondje gdje su se šumoviti obronci Majevice potpuno stopili s plodnom posavskom ravnicom.

Zanimljiv opis mjesta i područja oko Gradačca, kojem zemljopisno pripadaju i Donja i Gornja Tramošnica (politički je to danas malo drukčije uređeno!), donosi Slavoljub Bošnjak, odnosno fra Ivan Franjo Jukić, u svom poznatom djelu *Zemljopis i poviestnica Bosne*, objavljenom 1854. godine. Opisujući 34 nahije Travničkog vezirluka ili Donje Bosne, on opisuje i Gradačačku nahiju te kaže:

I ova je nahia većom stranom ravna, svakovèrstnim žitom i voćem obilata, osobito kèrmcima. Stanovnici su kèrstjani, koji imaju 4 župe. Ristjani sa 3 popa, i Turci; miesta: Gradačac, varoš u liepoj ravnici, ima grad dosta znamenit; turskih kućah 100, jedna sat-kula, džamiah 5. Ristjani i

kèrstjani imaju ovdie 20 kućah... Modriča, varoš kraj Bosne, u plodnoj ravnici, ima turskih kuća 160, džamie 3; ristjanskih kućah 150 i pop; ovdie je bio samostan franciskanski. Miloševac, selo ristjansko kraj Bosne, ima kućah 100; ovdie je ban Stiepan sagradio pèrvi samostan franciskanima. Bèrdjani, Osiečani, Trebava, Koprivno, Škipovac, Tolisa ristjanska, Skugrići, Čobić-polje, Obudovac, Bèronik i Žabar, sela golema ristjanska, gdje popovi stoje. Tramošnjica, Garevac i Tišina, sela kèrstjanska, gdje župnici stoje. Domaljevac, Turić i Donja mahla, znatna sela kèrstjanska.¹

Prije nedavnog rata bio je Gradačaćki kraj naseljen uglavnom katoličkim stanovništvom koje se na ove prostore nekad davno naselilo uglavnom iz Livna, Duvna i Kupresa. Bavilo se poljoprivredom. Ljudi su marljivo obrađivali ravna i plodna polja koja su, uz ostale poljoprivredne

¹ Slavoljub Bošnjak, *Zemljopis i poviestnica Bosne*, Zagreb, 1851., str. 41.

kulture, davala jednu od najboljih sorta duhana. No nesretnim *Daytonskim sporazumom*, osim jednog sela u Gornjoj Tramošnici (Liporašće) i posve malog dijela Tuzlana, pripalo je ovo prelijepo područje Bosanske Posavine Republici Srpskoj u sklopu općine Pelagićevo. Njegovih prijeratnih žitelja sada gotovo da i nema ovdje, a ono malo starijih mještana živi i dalje od poljoprivrede ili od mirovina koje dolaze sa strane, uglavnom iz zapadne Europe.

Kretanje broja žitelja u selima sadašnje župe Donja Tramošnica prema knjizi *Stanovništvo Bosne i Hercegovine*:²

	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.						1991.					
					Uk.	H	M	S	J	O	Uk.	H	M	S	J	O
D. Tramošnica	1143	1269	1449	1628	1839	1758	2	16	54	9	1753	1703	2	15	12	21
Njivak				393	389	-	4	-	-	-	388	379	-	4	-	5
Orlovo Polje	556	509	535	624	654	638	-	13	2	1	619	597	-	16	2	4

Kratice:

Uk - ukupno; H - Hrvati; M - Muslimani; S - Srbi; J - Jugoslaveni; O - Ostali.

Budući da u ovoj knjizi nema posebno spomenutih naselja Grab, Čardak i Okruglič, a koji su danas sastavni dio župe Donja Tramošnica, s pravom se može pretpostaviti da su ona uključena pod naziv Donja Tramošnica. Istodobno, nije nezanimljivo napomenuti kako je, prema toj istoj knjizi, u Hrvatskoj u to doba živjelo 254 Hrvata iz Donje Tramošnice, 9 iz Njivka i 134 iz Orlova Polja.³

² Prema: *Stanovništvo Bosne i Hercegovine*. Narodnosni sastav po naseljima. Zagreb, travanj 1995., str. 128-129.

³ Isto, str. 129.

Uz pšenicu, tramošnički je kraj davao jednu od najboljih sorta duhana

2. Dvojbe o podrijetlu imena

Jedna od trajnijih dvojbi ovdašnjih ljudi, intelektualaca ili onih koji manje druguju s knjigom, jest: zove li se njihovo mjesto *Tramošnica* ili *Tremošnica*? Sve do sredine sedamdesetih godina prošlog stoljeća službeni naziv, barem u crkvenim knjigama, bio je Tremošnica.⁴ I neko vrijeme nakon toga p(r)ovlačio se u dokumentima i na drugi način upravo ovaj naziv dok se u državnim uredima već bio ustalio naziv Tramošnica kako se on ustalio i u narodu.

Nesporazum odnosno dvojba dolazi od mogućeg dvojakog podrijetla imena. Naime, pitanje se tiče prihvaćanja potječe li današnji naziv kraja od latinske sintagme *tres montes* (tri brda) ili *trans montes* (preko brda)?

Profesor povijesti Franjo Kristić, koji je podrijetlom upravo iz Tramošnice, priklanja se drugoj varijanti pretpostavljajući da su njegov rodni kraj tako nazvali franjevci koji su *dolazeći u Posavi-*

⁴ Tako, recimo, i po sadržaju i po broju stranica velika knjiga *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji 1974.*, čiji je nakladnik Biskupska konferencija Jugoslavije a tiskana je 1975. godine, koristi naziv Tremošnica kad piše i o Donjoj i o Gornjoj Tramošnici (str. 360 i 361).

nu preko planina i brda vjerojatno dali i ime današnjoj župi Tramošnici, kao onoj koja je preko brda, što se latinski kaže *Tramontana* ili slavenizirano *Tramošnica*.⁵ Spominje on doduše da neki jezikoslovci ime Tramošnice izvode i od *tres montes*, kao kraj na tri brda, pa odatle onda *Tremošnica*, ali tu varijantu ne prihvaća jer smatra da takvo tumačenje *nije uvjerljivo kao gore navedeni naziv Tramontana*.⁶

Na tragu ovog tumačenja naziva Tramošnice jest i ono drugo koje kaže: Čitav ovaj posavski kraj bio je politički vezan za Gradačac, a da bi se došlo do Gradačca moralo se prijeći preko tramošničkih šljivorodnih brežuljaka.⁷

3. Tragovi prošlosti

Zbog svog živopisnog zemljopisnog položaja ovo je šire područje, uključivši i sela župe Gornja Tramošnica, nekad nazivano *mala Švicarska*, što samo za sebe dovoljno govori o njegovoj ljepoti. Nije stoga čudno da je bilo naseljeno od prapovijesti do naših dana, da su ovim prostorima hodili Iliri, Kelti, Rimljani, Ostrogoti, Avari... i ostavljali svoje različite tragove. Doista je nemoguće pobrojati sve te tragove, a pogotovo ih precizno opisati. Ipak, kao ilustraciju izdvojimo samo jedno nalazište!

U Grabu (Donja Tramošnica) nalazi se zagonetno i, nažalost, još uvijek nedovoljno istraženo groblje, u kojem bi se zacijelo moglo pronaći najviše interesantnih i dragocjenih tragova rimske kulture, puno više nego što je to dosad učinjeno. Među tamošnjim ljudima poznata je ta nekropola danas kao *Džudovsko greblje*. Po kazivanju najstarijih mještana Graba bilo je *groblje* dosta prostrano, zauzimalo je nekoliko dunuma zemlje koja je šljunkovita pa je *groblje* godinama služilo kao iskopište šljunka za nasipanje seoskih putova. Prilikom takvih iskopavanja,

⁵ Usp. Franjo Kristić, *Tramošnički spomenar*. Prigodom dvjestaobljetnice osnivanja župe (1802.-2002.), Tramošnica, 2002., str. 9.

⁶ Isto.

⁷ Usp. Mijo Jozanović, *Povijest katoličke župe Tramošnica*. Diplomski radnja kod prof. dr. Franje Šanjeka, Zagreb, 1978., str. 2.

Župna crkva Uznesenja BDM i franjevački samostan u Tolisi

Jagodičaste srebrne naušnice

pričaju ljudi, nailazilo se na željezne mačeve, vrškove koplja, ćupove sa pougljenim sadržajem, razno posuđe, neobično velike ljudske kosti pa čak i nekakve ploče sa nepoznatim jezikom i pismom.⁸ Tako su na jednom kosturu pronađene i jagodičaste srebrne naušnice, iste onakve kakve su pronađene na starohrvatskim grobovima oko Zadra, Knina i Biograda a potječu iz 10. i 11. stoljeća.⁹

4. Prvo spominjanje imena Tramošnice

U povijesnim dokumentima, koliko se zasad zna, ime Tramošnice kao župe prvi put se spominje 1650. godine u izvješću biskupa fra Marijana Maravića o pohodu Bosni između 1645. i 1650. godine. Biskup naime u svom opširnom dopisu Rimu navodi kako modričkom franjevačkom samostanu sv. Ilije u to doba pripadaju četiri župe koje on naziva: Modriča, Crkvište,

⁸ Usp. Franjo Kristić, *Tramošnički spomenar*. Prigodom dvjestobljetnice osnivanja župe (1802.-2002.), Tramošnica, 2002., str. 5.

⁹ Usp. Kristić, *nav. dj.*, str. 7.

Tremošnica (*Tremoscniža*) i Rastić. U sve četiri župe bilo je 112 obitelji sa 1.342 člana. U župi Tremošnica on je 30. lipnja 1648. krizmao 512 vjernika, a 24. srpnja 1649. krizmao je 323 vjernika.

Taj njegov tekst na talijanskom jeziku izvorno glasi:

*Il conuento di S. Elia in Modricia ha cura di 4 parochie, cioè Modricia, Zarquischte, Tremoscniža, e Rastich, nelle quali sono case de' Cattolici n. o 112, anime 1342.*¹⁰

Kao župu s tim imenom, tek neznatno kasnije, spominje Tramošnicu i biskup bosansko-đakovački fra Nikola Ogramić-Olovčić. U svom izvješću Rimu s krizme održane 28. studenog 1673. godine biskup Ogramić kaže da je župa, koja je u vjerskom pogledu vrlo zapuštena, brojila 6.301 vjernika, a on je krizmao 5.412 osoba. Župa je bez crkve, a župnik je jedan od modričkih franjevac. Svakako je zanimljivo da on za ime župe koristi naziv *Czeremosniža*.¹¹

¹⁰ *Arch. Prop., Mischellanee*, vol. 20. 381v; *Acta Bosnae*, 478, n. 1420.

¹¹ Usp. Julijan Jelenić, *Spomenici kulturnog rada bosanskih franjevaca (1437-1878)*, Starine JAZU, 36, 1918., str. 146; *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 1.

II.

Jedinstvena župa Tramošnica

Obnovljena nova župna crkva i župni stan u Gornjoj Tramošnici

Nevelik broj sela sadašnje župe Donja Tramošnica pripadao je sve donedavno jedinstvenoj župi Tramošnica, koja je osnovana, odnosno obnovljena 1802. godine. U nastavku ćemo najprije reći nešto o stanju katolika u Bosni i Hercegovini tijekom 17. i 18. stoljeća, potom pobrojati tada postojeće samostane i njima pripadajuće župe te navesti kako je i zašto osnovana (pra)stara župa Tramošnica, kako se ona ugasila i kako je nastala *nova* župa.

1. (Pra)stara župa Tramošnica

Relativno dobro poznati bosanski franjevac fra Pavao Papić i manje poznati njegov subrat fra Jure iz Neretve napisali su 1623. godine u Rimu izvješće o stanju katolika u Bosni. Vrijednost

ovoga izvješća je, uz drugo, i u tome što se u njemu susrećemo s prvim popisom katoličkih župa u Bosni u osmansko doba. Autori u svom djelu navode da su župe pripadale pojedinim samostanima, a za pastoralnu skrb vjernika-župljana brinuo se župnik franjevac.

Naime, u sjeveroistočnoj Bosni, na području istočno od rijeke Bosne i grada Sarajeva, postojali su spomenute godine samostani u Srebrenici, Olovu, Tuzli, Gradovrhu i Modriči.¹² pisci izvješća bilježe da je samostan u Modriči, smješten na istočnoj obali donje Bosne, imao tada četiri župe: Modriču, Koprivnik, Slatinu i Sikirevac.¹³

Zanimljivo je također da i biskup fra Marijan Maravić u svom izvješću iz 1655. godine navodi kako modričkom samostanu pripadaju četiri župe, ali ih on naziva: Modriča, Crkvište, Tremošnica i Rastić.

Dr. Dominik Mandić misli da se radi o teritorijalno istim župama, samo su njihova sjedišta iz nekog razloga premještena u druga mjesta, po kojima su onda i župe dobile nove nazive. Tako je, uz župu Modriča, čije se ime nije promijenilo, župa Koprivnik istovjetna sa župom Crkvište, Slatina s Tremošnicom, a Sikirevac u Slavoniji sa Rastićem.¹⁴ Koristeći iscrpno izvješće biskupa fra Nikole Ogramića-Olovčića, dr. Mandić navodi da je u ove tri župe modričkog samostana, koje su se nalazile u Bosni, bilo 1675. godine 12.336 Hrvata katolika, od kojih je on tijekom tri godine, od 1672. do 1674., krizmao čak 10.252 osobe.¹⁵

I dok maločas spomenuta dvojica franjevaca, fra Pavao Papić i fra Jure Neretvljanin, navode da su se franjevci iz pet tadašnjih samostana s područja sjeveroistočne Bosne brinuli za osamnaest župa i dvije kapele (Beograd i Smederevo), biskup Ogramić za isto područje pedesetak godina kasnije donosi u svom, kako kaže dr. Mandić, *brizno sastavljenom popisu* imena trinaest župa, u kojima je živjelo 26.216 Hrvata katoličke vjere. No kada je 1708. godine u ovo područje

¹² Dr. o. Dominik Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Hrvatski povijesni institut, Rim, 1967., str. 475.

¹³ Samostan u Srebrenici brinuo se za malu župu oko samostana i kapele u Beogradu i Smederevu; Olovo je imalo župe: Olovo, Jelaške, Gostilju, Balatin i Miriniće; Donjoj Tuzli pripadale su tri župe: Tuzla, Pojale i Gračanica; Gradovrh je imao također pet župa: Gradovrh, Dragunju, Bijelu, Korjenitu i Brčko.

¹⁴ Dr. o. Dominik Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Hrvatski povijesni institut, Rim, 1967., str. 478.

¹⁵ Dr. o. Dominik Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Hrvatski povijesni institut, Rim, 1967., str. 478.

Stara župna crkva u Gornjoj Tramošnici

Stari župni stan u Gornjoj Tramošnici

došao franjevački pohoditelj fra Ivan Kr. Vietri, našao je u njemu nauzgor samo jedan samostan, onaj u Tuzli, s jednom jedinom župom, u gradu Tuzli. Razlog ovakvu poražavajućem stanju je jednostavan: u međuvremenu su se *dogodili* bečki ratovi (1683-1699), nakon kojih je golemi dio ondašnjih katolika iselio u Srijem, Slavoniju, južnu Ugarsku i Moravsku, a manji dio njih primio je vjeru svojih mještana, islam ili pravoslavlje.¹⁶

Radi se naime o sljedećem: najprije je vojska kršćanskih saveznika porazila osmanske osvajače pred Bečom, a potom ih je Eugen Savojski potjerao smjerom kroz Bosnu prema istoku. U tom protjerivanju pridruživali su mu se i domaći katolici. Kada se general Savojski zaustavio kod Sarajeva, smatrajući da je završio posao, i odlučio vratiti svoje vojnike natrag, bojeći se turske osvete, otišlo je tada zajedno s vojskom iz Bosne, kako bilježe neke kronike, oko 80.000 katolika (neki kažu čak i 100.000) te je broj katolika krajem 17. stoljeća u Bosni i Hercegovini s 300.000 spao na svega 29.000 do 25.000 duša, što je iznosilo svega 5.6% od ukupnog broja stanovnika.¹⁷ Ostalo je i svega 29 franjevac!

¹⁶ Prema: D. Mandić, *Etnička povijest Bosne i Hercegovine*, Hrvatski povijesni institut, Rim, 1967., str. 478-479.

¹⁷ Usp. Fra Ignacije Gavran, *Putovi i putokazi*, I, Svjetlo riječi, Sarajevo, 1988., str. 119.

O katastrofalnim posljedicama bečkih ratova po franjevce i katolički živalj u Bosni opširno je pisao i fra Filip Lastrić u svom poznatom djelu *Pregled starina Bosanske provincije*. On najprije konstatira trenutačno stanje svoje franjevačke zajednice iz svoga vremena pa kaže kako se Provincija sada sastoji od samo tri samostana, i to, 1. Sv. Ivana Krstitelja u Sutjeskoj, 2. Sv. Duha u Fojnici i 3. Sv. Katarine, djevice i mučenice, u Kreševu. Uz to, ona ima šest rezidencija, i to: 1. sv. Mihovila Arkandela u Varešu, 2. Bl. Dj. Marije na nebo uznesene u Travniku, 3. Rođenja Bl. Dj. Marije u Sarajevu, 4. Sv. Mihovila Arkandela u Ivanjskoj, 5. Sv. Petra apostola u Tuzli, 6. sv. Ivana Krstitelja u Jajcu. U cijeloj Bosni ima župa, uključivoši ove koje se nalaze uz samostane i spomenute rezidencije 32.¹⁸

Sve ovo je potrebno dobro poznavati, pa i svaki samostan i rezidenciju po imenu, da bi se razumjela nakana Lastrićeva, koji dalje piše:

Ako se netko čudi što postoje samo tri prava samostana u čitavom Bosanskom Kraljevstvu, gdje ih je nekoć bilo vrlo mnogo, neka se potruži da ponovo pozornije pregleda ono što smo nabacili gore u I. poglavlju, br. 3, gdje smo pokazali da su Turci već u prvom naletu razorili i pretvorili u ruševine oko trideset franjevačkih nastambi. Ne znamo da li su sve one bile punopravni samostani, ili samo gostinjski i obične kuće. Znamo ipak, i to sasvim sigurno, budući da se navodi u povelji Eugena IV, izdanoj u Bolonji 7. prosinca 1437. godine (tj. prije nego što je ovo nesretno kraljevstvo palo pod vlast Turaka) da su oni spalili, u ratnim prodorima, šesnaest franjevačkih samostana. Iz sućuti prema braći zbog te nesreće spomenuti papa dao je navedenom bulom dozvolu da grade samostane u Ugarskoj i na drugim mjestima. Zatim, pošto su se ovi silnici dokopali Bosanskog Kraljevstva i podvrgli ga pod svoju vlast, samostane, kojih je tu bilo još mnogo, razoriše, opljačkaše i popališe, neke iz zloće i mržnje prema kršćanima a najviše njih iz lakomosti, da se obogate samostanskim namještajem kako crkvenim tako i običnim. Isto tako, franjevci su tijekom vremena, neke ostavili i pobjegli, jer nisu mogli podnositi tiranske namete, neizdržive poreze, okrutna proganjanja i neprestane klevete, nepravedne optužbe kojima su bili vrlo često izloženi.¹⁹

¹⁸ Filip Lastrić, *Pregled starina Bosanske provincije*, Synopsis, Sarajevo, Zagreb, 2003., str. 119.

¹⁹ Filip Lastrić, *Pregled starina Bosanske provincije*, Synopsis, Sarajevo, Zagreb, 2003., str. 119-120.

Lastrić potom poimence nabraja devetnaest razrušenih, spaljenih i napuštenih samostana bosanske franjevačke provincije. Nalazili su se u: Milima ili Miloševu kod Visokog, Veseloj Straži kod Bugojna, Skakavi kod Brčkog, Usori, Lašvi kod Travnika, Jajcu, Glamoču, Zvečaju, Zvorniku, Konjicu, Mostaru, Ljubuškom, Modriči, Srebrenici, Olovu, Visokom, Gradovrhu kod Tuzle i Rami.

Među župama koje su nestale u to doba bila je i (pra)stara župa Tramošnica, koja se prostirala na brdskoravničarskom području sjeveroistočne Bosne, između rječica Tinje i Tolise. Tijekom 17. stoljeća opsluživali su je franjevci modričkog samostana.

Utrnuće te stare tramošničke župe najvjerojatnije se može dovesti u vezu s trenutkom kada su franjevci samostana sv. Ilije u Modriči napustili svoj samostan i, kako piše Lastrić ne navodeći godinu kada se to eventualno dogodilo, *pobjegli preko Save u krajeve carsko-kraljevske vlasti u grad Đakovo*. Ponijevši sa sobom samo nešto prijeko potrebnog pokućstva, na taj korak odlučili su se da bi izbjegli nasilje osmanskih vlasti.²⁰

Vrijedni kroničar fra Bono Benić u svom je *Ljetopisu sutješkog samostana* ipak mnogo precizniji i u detalje zna kad i kako se sve to dogodilo. On kaže: *Godine Gospodnje 1685. napustila su braća samostan sv. Ilije u Modriči pa su redovnici te obitelji otišli u Kopanicu²¹, a zatim godine 1714. u Đakovo, gdje će i ostati*».²²

2. „Nova“ župa Tramošnica

Župa Tramošnica kanonski je ponovno osnovana ili, bolje reći, oživljena 1802. godine, odvajanjem od župe Bijela, istim dekretom kojim su osnovane i župe Tolisa, Kupres, Ljubunčić i Sivša. Dogodilo se to na molbu apostolskog vikara fra Grge Ilijića Varešanina od 20. lipnja 1801. godi-

²⁰ Usp. Filip Lastrić, *Pregled starina Bosanske provincije*, Synopsis, Sarajevo, Zagreb, 2003., str. 122.

²¹ Naselje nedaleko od Babine Grede.

²² Fra Bono Benić, *Ljetopis sutješkog samostana*, Synopsis, Sarajevo, Zagreb, 2003., str. 110.

Obnovljeni stari župni stan, sada zgrada muzeja, (lijevo) i samostan sestara franjevki u Gornjoj Tramošnici

ne. Naime, iako se uprava Franjevačke provincije Bosne Srebrene nije s time slagala, on je, i ne savjetujući se s upravom, od vatikanske Kongregacije za promidžbu vjere tražio da se radi bolje pastorizacije vjernika dotadašnje kapelanije, u kojima je živjelo i po 200 do 300 obitelji, pretvore u župe. Kongregacija je to odmah dozvolila dekretom od 27. rujna 1801. godine, a uprava Provincije je, ne želeći zaoštravati sukob s biskupom, koji je već postojao, na provincijskom kapitolu u Kreševu 25. lipnja 1802. bez žalbe prihvatila i proglasila dekret.²³ Potpisali su se svi članovi kapitula.

Župu su otada pastorizirali franjevci iz samostana u Kraljevoj Sutjesci, koji su upravljali i župama Kraljeva Sutjeska, Vareš, Tuzla, Zovik, Dubrave (Bijela), Sivša, Podvučjak, Tolisa, Koraće, Velika ili Modran i Komušina.²⁴

²³ Srećko M. Džaja, *Katolici u Bosni i zapadnoj Hercegovini na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1971., str. 106 i 211. Napominjem da se u ovoj Džajinoj knjizi ime župe dosljedno piše Tremonošnica. Nadbiskupski ordinarijat vrhbosanski prigodom osnutka župe Donja Tramošnica upotrijebio je varijantu ustaljenu na građanskom području *Tramošnica* i takav oblik od tada stoji u crkvenim dokumentima.

²⁴ Džaja, *nav. dj.*, str. 107.

Autor natuknice u *Općem šematizmu Katoličke crkve u Jugoslaviji 1974.*, najvjerojatnije dr. Krunoslav Draganović, kaže da je Tramošnica župa stara, spominje se 1655., obnovljena kao kapelanija 1784. a kao župa 1802.²⁵ Dakle, nakon što je više od petnaest godina bila kapelanija i stanje se u njoj iz godine u godinu očito osjetno popravljalo, apostolski vikar biskup Ilić zamolio je Svetu Stolicu i dobio dozvolu da Tramošnicu, uz druge četiri mjesne kapelanije, uzdigne na razinu župe. Cjelovit tekst dekreta Kongregacije za promidžbu vjere u prijevodu na hrvatski jezik glasi:

Iz audijencije kod Svetog Oca, održane 27. rujna 1801.

Budući da je P(oštovani) O(tac) G(ospodin) Grgur iz Vareša, biskup Ruspenski, Apostolski vikar u Bosni, izložio da se u njegovu Vikarijatu nalazi nekoliko kapelanija, a bilo bi veoma korisno da ih se obdari župnim naslovom i obilježjima, kako bi se lakše moglo providjeti spasenju duša, a kao takve nabrojene su kapelanije Kupresa, Ljubunčića, Sioše, Tremošnice, Tolise, u kojim je mjestima, zbog udaljenosti župe i zbog opasnosti i surovosti putovanja teško na drugačiji način providjeti spasenju duša.

Sveti Otac Gosp(odin) n(aš) Pio božanskom providnošću papa VII., pošto sam ja niže potpisani Tajnik Svete kongregacije za širenje vjere stvar izložio, istom Bosanskom Apostolskom vikaru dobrohotno podijeli ovlaštenje, da od nabrojanih kapelanija podigne isto toliko župa na način kako je najbolje moguće, pa makar i ne držeći se pravne norme, i bez obzira na išta suprotno.

Dano u Rimu iz sjedišta Svete kongregacije, dana, mjeseca i godine kako je gore.

Dominik, nadbiskup Myrenski, tajnik²⁶

²⁵ *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji 1974.*, str. 361.

²⁶ Dekret na latinskom jeziku glasi: *Ex audientia Ssimi habita die 27. 7bris 1801. cum R. P. D. Gregorius a Varess Episcopus Ruspensis, Vicarius Apostolicus in Bosna exposuisset nonnullas in suo Vicariatu Capellaniae reperiri, quas valde expediens foret Parochiali titulo, ac qualitate donari, quo facilius animarum salutem provideri possit; quales sunt Capellaniae nuncupatae de Kupris, de Gliubuncich, de Shivsha, de Tremoshnicza, de Tolisa, quibus in locis, ob distantiam Paroeciarum, et ob itineris pericula et asperitatem defficile est, aliter animarum salutem providere. Ssimus Dnus noster Pius Divina Providentia Papa VII referente me infra scripto Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Secretario, eidem Vicario Apostolico Bosnensi facultatem benigne concessit ex enumeratis Capellaniis totidem Parochias erigendi eo meliori modo, quo fieri poterit, etiam non servata juris forma et contrariis quibuscumque non obstantibus.*

Datum Romae, ex edibus Sacrae Congregationis die, mense et anno quibus supra.

Dominicus Archiepiscopus Myrensis Secretarius.

Fra Pavo Semun(ović)

Fra Ilija Ćavarović

Supružnici Niko Ćaćić i Ana rođ. Matic (vjenčani 28. studenog 1945.)

Fra Ilija Ćavarović, djelo autora Slavena Miličevića

Cjelovit pak dekret uprave Franjevačke provincije Bosne Srebrene o uspostavi novih župa, među kojima je i Tramošnica, glasi:

Poštovani Definitorij, pristajući uz unaprijed iznesenu odredbu S(vete) kongr(egacije) za širenje vjere o podizanju novih župa sa svim povlasticama, počastima i prednostima koje druge župe imaju i uživaju (držeci se pak reda precedencije) stoga nalaže svim ocima novim župnicima da odmah pribave pečate s natpisom dotične župe.

Dano iz aule prečasnog Definitorija u samostanu n(ašem) kapitularnom sv. Kat(arine) Dj(evice) i M(učenice) u Kreševu 25. mj(eseca) lipnja 1802.²⁷

²⁷ Prijevod prema monografiji *Župa Tolisa 1802-2002*, Tolisa, 2002., str. 189-190. Jedino sam promijenio datum izdavanja dekreta. Naime, u ovoj monografiji, preuzet od F. Nedića u *Monumenta privilegiorum*, kao datum izdavanja dekreta naveden je 27. veljače 1801. Dr. Srećko M. Džaja u svojoj maloprije spomenutoj knjizi tvrdi da je to pogrešno i da treba stajati 27. rujna 1801., jer umjesto *die 27. Fbris 1801.* treba stajati *die 27. Fbris 1801.* Godinu dana ranije, pišući o svojoj rodnoj župi Kupresu i objavljujući isti ovaj dekret na latinskom jeziku, fra Miroslav Džaja je također stavio da je dekret pisan 27. rujna (usp. Miroslav Džaja, *Sa Kupreške visoravni*, Slavonski Brod, 1970., str. 209).

Prvi župnik novoosnovane župe bio je fra Josip Klarić (1802-1803). No prva zidana crkva u njoj sagrađena je istom u vrijeme župnikovanja fra Marijana Semuna (Semunovića) 1863-1870. godine. Ta crkva nije bila duga vijeka. Postavši župnikom svoje rodne župe 1885. godine odlučio je, naime, fra Ilija Čavarović, vrlo ugledni franjevac Bosne Srebrene i svojedobno njezin provincijal, graditi novu crkvu. I uspio je podići, za ono vrijeme, vrlo solidno i lijepo crkveno zdanje. O kvaliteti te crkve zacijelo dosta govori podatak da je svojoj svrsi služila sve do sedamdesetih godina prošlog stoljeća, kada su joj, osjetno oronuloj, župljani najprije iskreno rekli *zbogom* i *hvala*, a onda je srušili do temelja te se 1976. godine preselili u novoizgrađenu crkvu, koju podigoše oni i njihovi vrijedni župnici fra Marko Kobaš i fra Anto Nedić. Radosni, župljani tada nisu ni mogli pretpostaviti da će ta njihova ljepotica, kako su je znali pokatkad nazivati, imati kraći životni vijek nego ona prva crkva fra Marijana Semuna: u nedavnom ratu srušena je nakon što je navršila svega šesnaest godina života!

Kretanje broja rođenih, vjenčanih i umrlih u župi Tramošnica s kraja 19. i početkom 20. stoljeća:²⁸

1878.			1913.			1918.			1929.			uk. br.
rođ.	vj.	umr.	rođ.	vj.	umr.	rođ.	vj.	umr.	rođ.	vj.	umr.	
131	25	53	193	52	177	91	36	225	265	35	127	5004

Godinama je župa Tramošnica bila prostorno doista vrlo velika, među najvećima u Bosanskoj Posavini, te su se iz njezina majčinskog krila kasnije, s novim vremenom i drukčijim potrebama, rađale nove župe.

²⁸ Luka Đaković, *Političke organizacije bosanskohercegovačkih katolika Hrvata*, Globus, Zagreb, 1985., str. 112.

Godine 1803. odijeljena je od Tramošnice župa Garevac, u početku posvećena Rođenju BDM, a kasnije, prigodom ponovnog osnutka župe 1975. godine, posvećena Mariji Majci Crkve kao novom blagdanu koji je uveo Pavao VI. U njoj pastoralno sada djeluju biskupijski (dijecezanski) svećenici.

Godine 1868. odijelila se župa sv. Marka Evanđelista Gradačac, kojom su župom skrbili najprije franjevci, a onda su pastoralnu skrb o vjernicima preuzeli biskupijski svećenici.

Godine 1967. novom župom postaje Turić, sa zaštitnikom sv. Ilijom prorokom, a vrhbosanski nadbiskup je dodjeljuje biskupijskim svećenicima.

Godine 1972. župom sv. Franje postaje Srednja Slatina, a pastoralnu brigu o župljanima od početka vode biskupijski svećenici.

I kao najmlađa među kćerima velike župe Tramošnica, godine 1973. novom župom sv. Ivana Krstitelja postala je Donja Tramošnica, koju od početka do naših dana pastoriziraju franjevci Bosne Srebrene.

3. Statistička izvješća

Apostolski vikar (biskup) fra Pavao Dragičević u svom izvješću Svetoj Stolici godine 1743. navodi da je velikoj župi Bijela, pored ostalih mjesta, prethodne 1742. godine pripadalo i selo Tramošnica (*Tramosgniza*). Od današnjih naselja s područja nekadašnje prostrane župe Tramošnice spominju se još Slatina i Turić.

Tramošnica je tada imala 10 katoličkih domaćinstava u kojima su živjela 63 člana, od čega 41 odrasla osoba (koje se pričešćuju) i 22 djece (koja se ne pričešćuju). Dodatnu vrijednost ovom izvješću daje i činjenica da se ne navodi samo broj obitelji i članova nego i rodovska (obiteljska) prezimena.²⁹ Tako biskup Dragičević, pišući ime domaćina i broj članova u obitelji, navodi da su tada u Tramošnici živjeli:

²⁹ Usp. P. Dominicus Mandić, *Chroati catholici Bosnae et Hercegovinae in descriptionibus annis 1743 et 1768 exaratis*, Chicago-Roma, 1962., str. 70; Milan Nosić-Magdalena Vidinić, *Bosansko-hercegovačka hrvatska prezimena 1*, Rijeka, 1999., str. 21.

<i>Ime domaćina</i>	<i>Broj odraslih</i>	<i>Broj djece</i>
1. Philippus Radossevich (Filip Radošević)	6	2
2. Simon Regosich (Šimun Regošić)	5	2
3. Michael Martinovich (Mijo Martinović)	10	6
4. Antonius Chiachich (Anto Čaćić)	6	4
5. Joseph Pavlovich (Jozo Pavlović)	1	1
6. Gregorius Puscharevich (Juro Puškarević)	3	4
7. Nicolaus Chioro (Nikola Čoro)	2	2
8. Matthaeus Poschar (Mato Puškar)	3	
9. Marianus Cnexevich (Marijan Knežević)	2	
10. Lucas Chiachich (Luka Čaćić)	3	1

Za sljedećih dvadeset godina Tramošnica se povećala za 26 obitelji, pa apostolski vikar fra Marijan Bogdanović, preuzimajući oblik pisanja svoga prethodnika, u svom izvješću iz 1768. godine bilježi da je selo imalo 36 katoličkih kuća i 238 vjernika, od čega je 146 odraslih osoba (koje se pričešćuju) i 92 djece.³⁰ Selo je i dalje bilo u sastavu župe Bijela, a u njemu su živjele obitelji:

<i>Ime domaćina</i>	<i>Broj odraslih</i>	<i>Broj djece</i>
1. Martinus Milichevich (Martin Miličević)	2	1
2. Antonius Chiachich (Anto Čaćić)	4	3
3. Georgius Martinovich (Juro Martinović)	3	2
4. Joannes Mijch (Ivan Mijić)	2	4
5. Thomas Ekmekich (Toma Ekmedžić)	3	2

³⁰ Usp. P. Dominicus Mandić, *Chroati catholici Bosnae et Hercegovine in descriptionibus annis 1743 et 1768 exaratis*, Chicago-Roma, 1962., str. 206-207; Milan Nosić-Magdalena Vidinić, *Bosansko-hercegovačka hrvatska prezimena 2*, Rijeka, 1999., str. 24-25.

6. Philippus Martinovich (Filip Martinović)	2	3
7. Elias Chachich (Ilija Čaćić)	6	1
8. Matthaëus Chachich (Mato Čaćić)	4	2
9. Joannes Chachich (Ivan Čaćić)	6	1
10. Cosmas Osmeričich (Kuzma Osmerčić)	2	2
11. Petrus Puskarevich (Petar Puškarević)	2	
12. Franciscus Brassnich (Franjo Brašnić)	3	
13. Georgius Pusskarevich (Juro Puškarević)	2	2
14. Joseph Açamich (Jozo Adžamić)	12	10
15. Matthaëus Ghargich (Mato Grgić)	2	2
16. Antonius Ghargicc (Anto Grgić)	2	2
17. Joannes Ghargich (Ivan Grgić)	2	2
18. Joannes Cozich (Ivan Kozić)	6	1
19. Marianus Philippovich (Marijan Filipović)	5	5
20. Antonius Osmeričich (Anto Osmerčić)	6	4
21. Marcus Philippovich (Marko Filipović)	3	4
22. Antonius Philippovich (Anto Filipović)	4	4
23. Joseph Ivançich (Jozo Ivančić)	3	3
24. Marianus Borovich (Marijan Borović)	5	4
25. Joannes Borovich (Ivan Borović)	2	2
26. Matthaëus Zarnçich (Mato Zrnčić)	2	
27. Blasius Millichevich (Blaž Miličević)	6	5
28. Martinus Borovich (Martin Borović)	2	
29. Antonius Gagulich (Anto Gagulić)	11	1
30. Georgius Jovich (Juro Jović)	4	5
31. Andreas Çinich (Andrija Džinić)	4	3
32. Gregorius Puskarevich (Juro Puškarević)	3	

33. Matthaeus Martinovich (Mato Martinović)	9	4
34. Andreas Borovich (Andrija Borović)	2	
35. Andreas Sabanovich (Andrija Šabanović)	3	5
36. Michael Martinovich (Mijo Martinović)	7	3

Dragocjene podatke o našim starim župama i selima koja su ih tvorila nalazimo i u starim franjevačkim šematizmima. Budući da se oni tiskaju istom nakon što je ponovno ustanovljena župa Tramošnica, u njima nalazimo i podatke o nekim selima koja su bila u sastavu tramošničke župe. Iz Šematizma Bosne Srebrene za 1856. godinu prepisujemo nekoliko tadašnjih podataka samo o selima koja pripadaju sadašnjoj župi Donja Tramošnica, a odnose se na 1855. godinu:³¹

<i>Selo</i>	<i>Broj kućanstava</i>	<i>Bračni parovi</i>	<i>Broj članova</i>
Čardak	22	33	188
Grab	34	41	225
Orlovo Polje	36	39	235

Osam godina kasnije, u Šematizmu za 1864. godinu nalazimo ove podatke za sela sadašnje župe Donje Tramošnice:³²

<i>Selo</i>	<i>Broj kućanstava</i>	<i>Bračni parovi</i>	<i>Broj članova</i>
Čardak	27	35	197
Grab	34	42	230
Orlovo Polje	25	31	180

³¹ Usp. *Schematismus almae missionariae provinciae Bosnae Argentinae ordinis fratrum minorum s. p. Francisci regularis observantiae ad annum Christi MDCCCLVI*, Budae, 1855., str. 24.

³² Usp. *Schematismus almae missionariae provinciae Bosnae Argentinae ordinis fratrum minorum observantium pro anno 1864.*, str. 24.

U odnosu na prethodni, u Šematizmu za 1877. godinu uočljivo je da su pojedine brojke manje, broj obitelji i članova se smanjio, a podatci su sljedeći:³³

<i>Selo</i>	<i>Broj kućanstava</i>	<i>Bračni parovi</i>	<i>Broj članova</i>
Čardak	22	37	177
Grab	26	42	205
Orlovo Polje	24	34	177

Nakon što je upravu nad Bosnom i Hercegovinom preuzela Austro-ugarska monarhija 1878. godine i potom 1882. obnovljena redovita crkvena hijerarhija, za našu pokrajinsku crkvu tiskani su *Imenici klera i župa*. Kao i franjevački šematizmi, i ovi imenici donosili su najosnovnije podatke o pojedinoj župi. Tako se u *Imeniku klera i župa* za 1883. i 1885. spominju i sela sadašnje župe Donja Tramošnica; naravno, navode se kao sela župe Tramošnica. Osnovni podatak o svakom od njih kaže da selo ima:

	<i>1883. god.</i>	<i>1885. god.</i>
Čardak	191 katolik	203 katolika
Grab	244 katolika	239 katolika
Orlovo Polje	214 katolika	207 katolika. ³⁴

Imenik klera i župa za 1910. godinu kaže da su u Orlovu Polju 334 katolika. No zanimljivo je da *Imenik* ne spominje Grab i Čardak, nego kaže da Donja Tramošnica ima 714 katolika; možemo

³³ Usp. *Schematismus almae missionariae provinciae Bosnae Argentinae ordinis fratrum minorum observantium pro anno M. D. CCC. LXXVII.*, Mostar, 1877., str.115.

³⁴ Usp. *Imenik klera i župah nadbiskupije vrhbosanske i biskupije banjalučke za godinu 1883.*, Sarajevo, 1882., str. 41; *Imenik klera i župa crkvene pokrajine u Bosni i Hercegovini za godinu 1885.*, Sarajevo, 1885., str. 31. *Imenik* dodaje kako u toj župi nema muhamedanaca, a ima nešto sljedbenikah grčko istočne vjere.

s pravom pretpostaviti da je ovo ime objedinilo dosadašnja naselja Grab i Čardak. No *Ljetopis župe Gornja Tramošnica* i dalje uvažava dosadašnju podjelu na sela te navodi da su statistički podatci župe na 31. prosinca 1966. godine bili:³⁵

<i>Ime sela</i>	<i>Broj kuća</i>	<i>Broj članova</i>
Okruglić	63	322
Čardak	96	491
Grab	133	691
Orlovo Polje	120	560
Njivak	70	331
Ukupno	482	2.395

Prema Šematizmu Franjevačke provincije Bosne Srebrene za 1974. godinu, prvi nakon što je već osnovana župa sv. Ivana Krstitelja u Donjoj Tramošnici, župa broji 2.300 vjernika.³⁶ A prema šematizmu iz 1991. godine, ona ima 2.360 župljana. Uz samo ukupan broj vjernika, ovdje se spominju imena sela: Donja Tramošnica(?), Čardak, Grab, Njivak, Okruglić (dio) i Orlovo Polje - a da se ne navode neki drugi podatci.³⁷

A prema uvidu u župne matice sadašnje brojčano stanje župe Donja Tramošnica (na kraju 2012. godine) izgleda ovako:

Tijekom 2012. godine kršteno je šestoro djece - četvero muških i dvoje ženskih! Nažalost, roditelji krštene djece ne žive u župi; tri bračna para žive u Švicarskoj, a tri u Hrvatskoj. (U 2011. godini kršteno je samo jedno dijete - žensko!).

³⁵ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 42.

³⁶ Usp. *Šematizam Franjevačke provincije Bosne Srebrene godine 1974.*, Sarajevo, 1974., str. 63.

³⁷ Usp. *Franjevačka provincija Bosna Srebrena (Šematizam)*. Tekst Marko Karamatić, Sarajevo, 1991., str. 197.

Nekad se Posavina ubrajala u agrarno najvažnije oblasti bivše nam države

Vjenčan je samo jedan par: djevojka je iz župe, a mladić živi u Njemačkoj! (2011. godine nije bilo nijedno vjenčanje!)

U župi je 2012. godine bilo trinaest sprovoda. No samo četiri umrle osobe živjele su na području župe, a svi ostali su bivši župljani koji su sada svoja obiteljska gnijezda svili negdje u Hrvatskoj ili u drugim zemljama te dovezeni i ukopani u župi. Troje umrlih preneseno je iz Hrvatske, a ranije su umrli, dok je jedan pokojnik (Bonica Gagulić), koji se od 1992. vodio kao nestali, pronađen na području župe i dostojanstveno pokopan.

Prigodom božićnog blagoslova obitelji (kuća) u 116 obitelji koje su blagoslovljene živjelo je 217 osoba.

Na nedjeljnim misama tijekom godine bilo je u prosjeku 75-80 osoba, a radnim danom oko 20 osoba. Podijeljeno je oko 4.500 svetih pričesti! Župnik je imao 72 posjeta bolesnicima u kućama i 13 ispraćaja kod sprovoda.

I konačno nešto optimistično: u selo Pariće (Orlovo Polje), u koje se dotad nitko nije bio vratio, krajem 2012. godine vratila se jedna dvočlana obitelj!

III.

Župa Donja Tramošnica

Još sredinom pedesetih godina prošlog stoljeća osjećala se stvarna potreba izgradnje filijalnih (područnih) crkvice u selima koja su bila nešto udaljenija od župne crkve u Gornjoj Tramošnici. Takva su, recimo, bila sela Orlovo Polje, Slatina i, posebice, Turić. Kako je već ranije bilo uvedeno da se nedjeljom na groblju u Turiću slavi misa, uskoro su mještani sa župnikom fra Krunom Pejičićem na groblju sagradili poveću kapelicu da bi se misa mogla slaviti i održavati vjeronauk u koliko-toliko normalnijim uvjetima. Kapelica je za uporabu otvorena 21. kolovoza 1966. godine,³⁸ što je bio samo korak bliže uspostavljanju župe Turić, a to se i dogodilo već sljedeće godine.

Pet godina kasnije, 1972. godine, uspostavljena je i župa Srednja Slatina pa su nakon toga i žitelji sela Donje Tramošnice sve glasnije izražavali svoju želju da dobiju vlastitu župu i crkvu.

1. Razlozi osnivanja nove župe

Izvještavajući upravu Franjevačke provincije Bosne Srebrene o stanju župa s toliškog samostanskog područja, gvardijan fra Anto Adžamić piše 19. travnja 1963. godine o župi Tramošnica:

U ovoj župi, kao i u župi Dubrave, problem vjeronauka i pohađanja sv. mise vrlo je težak. Taj problem, po mom mišljenju, moći će se riješiti jedino pomoću malo većih kapela/filijala, koje bi se postavile na centrima sela Turić, Orlovo Polje i Slatina. Tamo bi se, po mogućnosti, barem svake druge nedjelje držala narodu misa i poučavao vjeronauk.

Iz ovih udaljenih sela, gdje su kuće daleko od crkve i po 5-9 km, a putovi prilično loši, bez prijevoznih sredstava, ne ide u crkvu ni svaki dvadeseti vjernik. Uvjerem sam da bi išlo barem duplo više vjernika kada bi se uspostavile filijale. U tom slučaju, naravno, trebalo bi Tramošnici i Dubravama dati po dva zdrava kapelana.

Crkva je malena i morala bi se veća praviti ili proširiti. Ali, izgleda, prije toga moralo bi se riješiti pitanje filijala.³⁹

³⁸ Usp. Ljetopis župe Gornja Tramošnica, str. 13.

³⁹ Arhiv Franjevačkog provincijalata Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS). Dopis br. 476/63.

A tramošnički župnik fra Kruno Miklič još je konkretniji kada o istom pitanju piše 18. siječnja 1968. godine upravi svoje provincije. Dopis je vrlo opširan, ali ga vrijedi prenijeti u cijelosti, jer fra Kruno vrlo zanimljivo razrađuje izloženu problematiku, predlažući vrlo konkretno kako bi se ona mogla riješiti. Tvrdeći da bi *trebalo župnu crkvu i sve gospodarske zgrade prenijeti na drugo mjesto* on kaže:

Razlozi za taj veliki posao jesu slijedeći:

1./ Sadašnja župna crkva Gospe od Anđela u Tremošnici vrlo je stara, slaba i mala za sadašnji broj vjernika ove župe, koja broji preko 6.500 vjernika. Crkva je građena 1888., a kuća 1890. Oboje je građeno slabim materijalom (misli i na župnu kuću - op. autor) i na terenu koji se kliže. Sad je crkva jako raspucana od potkrovlja prema dolje. Pa i sami šiljasti lukovi, koji bi inače morali dugo izdržati, svi su napukli. Nadograđena apsida za glavni oltar, kao i obje sakristije, odljepljuju se od ostaloga crkvenog zida. Skoro svi nadprozori su napucali, jer nema čvrste grede nad prozorskim šupljinama. Skoro svaki dan se može vidjeti ili nova napuklina ili stara proširena...

2./ Istini za volju, mora se priznati, da se oboje nalaze na vrlo lijepom mjestu i položaju: prvi brežuljak od ravne Posavine prema brdovitoj Bosni. Također, nekad je to mjesto bilo pravi centar velike tremošničke župe. Međutim, dosta veliki sjeverni dio župe, zbog prevelike udaljenosti od župne crkve, traži - a to ima i pravo - kako svoju župnu crkvu, tako i svoga župnika. Ako bi se to njihovo naravno pravo i realiziralo s vremenom, onda bi ova župna crkva ostala posve na periferiji svojega župnog terena. Razumljivo da to ne bi bilo dobro za vjernike i da bi se nama budućnost za to svojski osvetila, jer uviđamo, a da predusretnemo ništa ne činimo. Pastiri su radi stada, a ne stado radi pastira. I mi smo radi naših vjernika, a ne vjernici radi nas. Ako je naših vjernika mnogo, moramo mi ići bliže, među njih, da bi nas mogli svi dobro vidjeti i čuti. Mi nismo zaduženi da čuvamo svoje dosadašnje lijepo mjesto, nasađeni park i šumu i stoljetne objekte, nego da čuvamo svoje duhovno stado i da ga hranimo. Osim toga, centar bi nove župe došao bliže i matičnom uredu, i školama i pošti, kao i glavnim putovima prema Tolisi, autoputu Brčko-Tuzla a i Gradačcu. A što je najglav-

nije, crkva bi bila bliža velikoj većini vjernika, koji vole dolaziti u crkvu, ali im je sada teško, jer je podaleko, osobito zimi, a i put je u neposrednoj blizini crkve vrlo slab.

3./ Već se mnogo godina govori o toj potrebi, ali se još ništa do sada nije počelo raditi. Iz razgovora s crkvenim odbornicima saznajemo da bi svi, osim jednoga sela Tuzlana, to vrlo dobro primili i pomogli da se to ostvari radi njihove vlastite koristi. Neki su mišljenja da bi ovo trebalo ostaviti za Svetište Gospe od Anđela, a praviti novu crkvu na drugom mjestu. Međutim, vjernici ove župe nisu u mogućnosti praviti jednu novu crkvu i u isto vrijeme ovu popravljati i održavati. A osim toga, ako bi selo Tuzlani za se htjelo praviti novu kapelu, a koja bi im bila i bliže, neka bi si gradili na svom terenu.

4./ Mogućnost prijenosa sadašnje župe na drugo mjesto baš sada je vrlo olakšana i ta bi se prilika morala pametno iskoristiti. Naime, čujemo da Antituberkulozni dispanzer i Opća bolnica u B. Šamcu traži pogodno mjesto da se preseli iz dosadašnjeg svoga terena, koji mu nikako ne odgovara. Nalazi se, naime, pokraj glavnog puta, u niskom terenu i bez čista zraka. Ovaj bi im naš teren bio vrlo pogodan za to, jer je na brežuljku, gotovo u šumi i parku i dalje od prometne buke velikih prometnica.

Osim te mogućnosti postoji i druga. U ovom će se kraju izgrađivati velika gimnazija i čujemo od direktora sadašnje škole da bi i za njih bio veoma pogodan ovaj naš teren.

Dakle, trebalo bi stupiti u kontakt ili sa bolnicom u B. Šamcu ili sa školskim predstavnicima u Gradačcu i iskoristiti priliku da bi se tako lakše došlo do dozvole za premještanje same crkve kao i odobrenja za lokaciju i građevinsku dozvolu.

5./ Gdje prenijeti župsku crkvu sa župskim stanom? Svakako, na najpodesnije mjesto kako za župnika tako i za vjernike. To bi bilo, po općem mišljenju u centar same župe, po prilici 3 do 3,5 km daleko od sadašnjeg položaja sjevernije. To bi bilo na jednom privatnom zemljištu blizu Graba, kamo se stječu svi putovi i poljske staze. Teren je sunčan, malo uzvišeniji od ostalih zemljišta. Kažu, da se nalazi pod ne dubokom zemljom dosta šljunka, što bi olakšavalo samu izgradnju.

6./ Sama izgradnja novih objekata ne bi bila previše teška, uzevši u obzir da se ovi sadašnji dobro unovče. Radi toga je vrlo važan i odgovoran posao: procijeniti ovaj sadašnji prodajni inventar. Od

dobivenog bi se novca pravila najprije kuća a zatim, skupa s narodom i crkva velika i moderna, koja bi odgovarala kako njenom patronu Gospi od Anđela tako i požrtvovnosti vjere naših vjernika.

Mi smo mišljenja, da je stvar vrlo važna, vrlo hitna i zrela, te da bi, s Božjom pomoći, mogli i uspjeti to učiniti.»⁴⁰

I u nekoliko svojih kasnijih dopisa Provincijalatu Bosne Srebrene spominje fra Kruno ovu problematiku. Tako u dopisu od 22. veljače 1968. sugerira kako bi, ako vrhbosanski nadbiskup ne bi odobrio prenošenje sijela župe, trebalo sagraditi novu crkvu i osnovati župu u Orlovu Polju, koje se nalazi 6 do 6,5 km sjevernije od mjesta gdje se tada nalazila župna crkva. To bi trebalo uraditi jer se, piše on u dopisu od 24. travnja iste godine, u tom dijelu župe *već odavna pojavljuje volja naroda da imaju svoju župu.*⁴¹ Iako se to do tada nije službeno najavilo, ali je iz mnogo toga bilo vidljivo da će se uskoro dogoditi osnivanje nove župe Turić, to je bio fra Krunin dodatni razlog da se gradi crkva na području Donje Tramošnice, kako bi bila u središtu ostatka tramošničke župe.⁴²

Fra Kruno je, zapravo, samo obznanjivao ono što se događalo na terenu. A na terenu je vrlo, kako u jednom od svojih dopisa Provincijalatu u Sarajevu kaže fra Tomislav Čaćić, koji je u župničkoj službi naslijedio fra Krunu Miklića.⁴³ Naime, o tome treba li prenositi sijelo župe na neko drugo mjesto ili ne treba podijeliti su se u mišljenjima i svećenici toliškog samostanskog područja i tramošnički župljani. Svatko je za svoj stav imao svoje razloge te je u župi, nažalost, stvorena psihoza, koja nije omogućivala da se bilo što pametno uradi. Umjesto da se razgovara i dogovara o tome treba li ili ne treba popravljati staru crkvu, odnosno graditi ili ne graditi novu crkvu ondje gdje je to potrebno, ne vežući uz to pitanje prenošenje sijela župe, polemika se zaostrišla samo oko pitanja prenošenja sijela župe.

⁴⁰ Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS). Prot. br. 31.

⁴¹ Dopis od 24. travnja 1968. Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS).

⁴² Usp. Izvještaj za proljetni Definitorijski kongres (o disciplinskom i materijalnom stanju u distriktu), što ga je 19. travnja 1968. podnio toliški gvardijan fra Jozo Pejičić.

⁴³ Dopis fra Tomislava Čaćića od 28. svibnja 1970. Arhiva Franjevačkog provincijalata Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS).

Ženska narodna nošnja tramošničkog kraja

Vjenčanje Ivica Lovrića i Dragice rođ. Čaćić 31. prosinca 1978. u Donjoj Tramošnici

Proglašenje župe Turić 1967. godine imalo je pomalo neočekivan učinak. Toliški gvardijan fra Jozo Pejičić, naime, izvještava upravu Provincije 12. travnja 1969. godine: *Otkako se odcijepio Turić, sada više nikome ne pada na pamet da prenosi staru crkvu, pa su se tako prilike stišale. Iako je odsada župu Tramošnicu bilo lakše pastoralno opsluživati, jer su otpala najdalja i najneprohodnija sela, dodaje gvardijan, čini se da ostaje ipak potreba da se u Orlovu Polju napravi oveća sala za vjerona-uk a i povremeno da se govori sv. misa. Na taj bi se način svijet zadovoljio.*⁴⁴

2. Samostanski kapitul 15. siječnja 1973. godine

Jedan od važnijih datuma u povijesti župe Donja Tramošnica svakako jest 15. siječnja 1973. godine. Toga dana, naime, održan je izvanredni kapitul (sabor) franjevacu toliškog samostanskog područja, na kojem se upravo u Tramošnici okupio veći broj njih. Da bi razgovarali o trenutačnom stanju u ovoj župi, došli su pozvani župnici i župni vikari (kapelani) ne samo iz

⁴⁴ Izvještaj o župama u distriktu, br. 4/69 u *Arhivu Franjevačkog provincijalata u Sarajevu* (AFPBS).

toliškog okružja, nego i iz nekih drugih župa, kao i franjevci podrijetlom iz ovoga kraja koji su živjeli i djelovali negdje drugdje.

Bilo je i gostiju. Među njima je bio i provincijal bosanske franjevačke provincije fra Vlado Karlović, koji je bio nazočan sastanku ne samo kao poglavar bosanskih fratara nego i kao svojevrsni izaslanik vrhbosanskog nadbiskupa dr. Smiljana Čekade.

Trenutačno stanje u župi Tramošnica bila je jedina tema o kojoj su kapitularci dugo razgovarali i pokušavali usuglasiti svoje stavove o tome kako prevladati očigledne nesporazume koji su ne baš kratko vrijeme ozbiljno potresali ovu župu.

O čemu se zapravo radi?

Godinama je Tramošnica, kao i neke druge prostorno i brojčano velike župe, bila mirna. Početkom šezdesetih godina osjetila se potreba osnivanja filijala u takvim župama i izgradnje filijalnih (područnih) crkava. I gradilo se. No u Tramošnici se, kako je već i ranije napisano, mislilo i na još nešto drugo: prenijeti sjedište župe u njezin ekonomski razvijeniji dio, u selo Grab. Ta je ideja bila, pokazalo se, pravo *bure baruta* i kada je sišla među narod, nastali su razdori između pojedinih krajeva. Počela su kojekakva izaslanstva putovati gvardijanu u Tolisu te provincijalu i nadbiskupu u Sarajevo. Pisala su se protestna pisma... U dvije godine sazvano je osam samostanskih kapitula i pet diskretorijskih sastanaka (sjednica uže uprave samostana), na kojima se raspravljalo manje-više samo o Tramošnici...

Zato je na kapitolu, 15. siječnja 1973., posve konkretna i jasna tema za raspravu bila: osnivanje župe Donja Tramošnica i određivanje njezinih granica. Povuku li se granice na dobar način, mislilo se, to bi konačno moglo riješiti višegodišnji problem. Polazište za razgovor bile su dvije činjenice: s jedne strane, da mještani Graba neće ni da čuju o svom ostanku u okviru stare župe, hoće svoju župu i za to su poduzeli neke konkretne korake (već osnovali odbor za gradnju crkve, pripravili plan i nešto građevinskog materijala); s druge pak strane, stav je nadbiskupa Čekade da nema ni govora o premještanju sjedišta iz stare u novu župu, a istodobno on nije bio protiv osnivanja nove župe. Trebalo je, dakle, samo odrediti granice između župa Gornja i Donja Tramošnica.

Župa Tramošnica obuhvaćala je u tom trenutku ova sela:

1. Orlovo Polje sa 126 domaćinstava,
2. Grab sa 138 domaćinstava,
3. Okruglić sa 67 domaćinstava,
4. Kozići-Puškarici sa 48 domaćinstava,
5. Brdo sa 77 domaćinstava,
6. Tuzlani sa 113 domaćinstava,
7. Liporašće sa 63 domaćinstva,
8. Njivak sa 73 domaćinstva,
9. Čardak sa 76 domaćinstava,
10. Bubalovići sa 23 domaćinstva.

Provincijal fra Vlado Karlović

Samorazumijevajući da je osnivanje nove župe *gotova stvar, nazočni na kapitulu su jednoglasno zaključili da u sastav nove župe uđu sljedeća četiri sela: Orlovo Polje, Grab, Čardak i Njivak. U tom slučaju župi-matici ostalo bi 391 domaćinstvo, a nova bi župa brojala 413 domaćinstava. A što se granica tiče, dogovor je bio da, u načelu, granice župa budu granice sela i da u nekim spornim područjima, gdje se baš precizno ne mogu povući granice, treba poštivati slobodno opredjeljenje ljudi (to se odnosilo na njive između Graba i Kozića, na cestu koja odvoja dio Okruglića...).*

Na ovom izvanrednom samostanskom kapitolu trebalo je, također pronaći i Ordinarijatu predložiti osobu koja bi bila najpogodnija da, s obzirom na cjelokupnu situaciju, preuzme službu župnika u novoj župi. Zadatak novog župnika bio bi da pomalo sređuje situaciju i smiruje strasti te prikuplja sredstva za gradnju nove crkve i novog župnog stana. Privremeno bi stanovao u župnoj kući u Gornjoj Tramošnici.

Nazočni na sastanku jednoglasno su za prvog župnika nove župe izabrali fra Valerija Stipića, kojega je provincijal fra Vlado Karlović kasnije i predložio Nadbiskupskom ordinarijatu u svom izvješću o stanju u župi i o granicama nove župe.⁴⁵

Valja nam istaknuti kako je, možda i pomalo neočekivano, slavlje izvanrednog samostanskog kapitula u Tramošnici prošlo u potpunom suglasju i uspješno se završilo. Takav dojam ponio je sa sobom u Sarajevo i provincijal fra Vlado, koji je već istoga dana, očito vrlo zadovoljan, napisao toliškom gvardijanu fra Anti Nediću ove riječi:

Moj dojam je da je sve išlo i efikasno i brzo i bratski. Mislim da je tu najviše Tvoja zasluga, jer si se držao i mirno i pribrano, bratski i s najvećom voljom da se stvar povoljno riješi. Iznenadio sam

⁴⁵ Usp. Zapisnik s izvanrednog samostanskog kapitula održanog 15. 1. 1973. u Tramošnici u Arhivu Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu.

se da su sva braća pokazala volju da se stvar bratski riješi. Ostalo je sada na glavnim akterima, fra Marku i fra Valeriju, da stvar i dalje ide dobrim tokom. Razumljivo, imat će nepravilika. Ali mi se čini da će imati i potporu braće. Ako još sami pokažu dovoljno razumijevanja i strpljivosti, još bi to sve moglo biti i dobro. Najviše to i želim.»⁴⁶

Dva dana kasnije, 19. siječnja 1973. poslao je provincijal fra Vlado Karlović dopis vrhbosanskom nadbiskupu dr. Smiljanu Čekadi, u kojem ga izvješćuje o onom što je, na njegovu zamolbu, uradio glede župe Tramošnice te mu šalje svoje mišljenje i prijedloge. U podužem provincijalovu dopisu nadbiskupu doslovce stoji ovo:

Nadbiskup dr. Smiljan Čekada

I prije mi je bilo jasno da se spor, koji se u župi Tramošnica već duže vremena vodi između dva dijela župe o izgradnji crkve u donjem dijelu župe, mora završiti dijeljenjem postojeće župe na dva dijela. I udaljenost sela (Grab, Orlovo Polje, Čardak i Njivak) i periferni položaj sadašnje župne crkve (nakon odcjepljenja Turića) i razlika u mentalitetu jednog i drugog dijela župe i pitanje prestiža pojedinih sela i posredovanje (nespretno!) nekih svećenika dovelo je dotle da je dioba župe neizbježna. To je činjenica.

Druga činjenica je da treba graditi crkvu u dijelu donje župe, kojemu gravitiraju sela Čardak, Njivak, Orlovo Polje i Grab. I kad se ne bi osnovala nova župa, crkva bi im bila potrebna da mogu pohađati službu Božju i da djeca mognu dolaziti na vjeronauk.

Međutim, vjernici tih sela nisu jednodušni gdje bi se morala locirati nova crkva. Većina ih je, kako izgleda po svemu, za jedno određeno mjesto u selu Grab. Manjina, uglavnom iz Orlova Polja, traži da se crkva smjesti tako da bude čim bliže svakom od navedenih sela.

⁴⁶ Pismo provincijala fra Vlade Karlovića br. 45/73 od 17. siječnja 1973. gvardijanu fra Anti Nediću u Arhivu Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS).

Predstavnicima jednih i drugih dolazili su i k Vama, Preuzvišeni, da im Vi dadnete svoj pravorijek. I jedni i drugi imaju sasvim dovoljno razloga, barem u svojim očima.

Ja sam u svom posjetu tremošničkoj župi pošao od te dvojice činjenice: potreba osnivanja nove župe i potreba lociranja crkve u njoj.

Da bih dobio potrebne informacije o stanju u Tremošnici, obratio sam se redovničkoj subraći koja imaju bilo kakva dodira sa Tremošnicom. Svi smo se sastali u Tremošnici 15. siječnja o. g. Na sastanku je potvrđena jednoglasnost svih u mišljenju da je potrebno, za postizanje mira u Tremošnici, osnovati novu župu. Svi su se složili i u tome da je potrebno rješavanje lokacije crkve u novoj župi prepustiti vjernicima te župe i njihovu župniku, kojeg bi bilo potrebno odmah imenovati, i da nema nikakva smisla rješavati pitanje lokacije crkve u novoj župi sve dotle dok se ne osnuje nova župa, tako da se pitanje rješavanja lokacije osigura od svakog miješanja ljudi izvan kruga župe.

Na ovom sastanku sam ispitivao mišljenje prisutnih o granicama nove župe. Odgovor svih bio je jednodušan da tu postoje skoro prirodne granice i da bi njih i trebalo i usvojiti. Svi su se složili u tom, da bi trebalo da novoj župi pripadnu sela Njivak, Čardak, Orlovo Polje i Grab. Proa tri sela su prirodno odvojena od ostalog dijela župe Tremošnica inovjerskim stanovništvom, a četvrto selo, Grab, odvojeno je od sela Kozića, koje bi ostalo staroj župi, nenaseljenim prostorom.

Granice nove župe mogle bi se, barem zasad, označiti ovako: ... Granica nove župe prema staroj župi kod sela Grab ide sredinom nenaseljenog prostora kod sela Graba i Kozići. Napomenuto je još da bi se moglo dogoditi, da i nekoliko obitelji iz sela Okruglić zažele da pripadnu novoj župi (Kristići, Čovići i Draganovići). Ta njihova želja ovisna je o lokaciji crkve u novoj župi.

Na temelju svega dosad rečenog, predložio bih Vam, oče Nadbiskupe, da odmah ustanovite novu župu od sela Njivak, Čardak, Orlovo Polje i Grab; da za tu novu župu imenujete župnika. Moj je prijedlog da to bude fra Valerije Stipić, sadašnji kapelan u Breškama; da se briga o lokaciji crkve u novoj župi prepusti vjernicima te župe i njihovu župniku; da se stvar rješava čim prije, kako ljudi ne bi gubili vrijeme dragcjeno za izgradnju.

Župa Tremošnica u sadašnjem stanju ima 804 domaćinstva. Kod predložene podjele novoj župi

bi pripala 413 domaćinstava, dok bi staroj župi ostalo 391 domaćinstvo. Kako se vidi, novom podjelom župa bi bila točno prepolovljena prema broju domaćinstava.

Ovom mojem prijedlogu moglo bi se prigovoriti da vjernici kod ovoga nisu konzultirani. Točno je da ih ja nisam obilazio i pitao. Ali je isto tako točno da su se ta četiri sela, koja su ovdje navedena kao dio nove župe, izjašnjavala za osnivanje nove župe i da ona stvarno gravitiraju zajedno k jednom centru, ali nikako Gornjoj Tremošnici.

Pitanje lokacije nove crkve najbolje je neka sami rješavaju međusobno, bez bilo kakva miješanja sa strane. Nadam se da će ovaj moj prijedlog poslužiti smirenju stanja u tremošničkoj župi i da od strane vjernika neće biti prigovora da im se nameću neka rješenja koja oni sami ne žele.⁴⁷

3. Komisija za granice nove župe i lokaciju crkve

I nadbiskupu i provincijalu bilo je posve jasno da se morala osnovati nova župa ako su se u budućnosti željela izbjeći neprestana trvenja između sela, od kojih su neka doista poprilično udaljena od župne crkve u Gornjoj Tramošnici. Osnutak nove župe tražile su i pastoralne potrebe, tražio je i narod i što bi bilo prirodnije nego odobriti tu želju i namjeru vjerničkog puka.

No u potpunom rješenju problema preostala je još nejasnoća kako dobiti odgovor na nimalo nevažno, štoviše vrlo delikatno pitanje gdje bi trebalo locirati novu crkvu. Moglo se i očekivati da i glede toga pitanja raspravama i prepirkama neće biti kraja.

U osnovi problema ležala su suprotstavljena gledišta o tome između sela Graba i Orlova Polja. Znajući to, poznavatelji prilika predlagali su kao najpodesniju lokaciju polje zvano Lipik, a neki ga nazivaju i Letića polje, koje se, istina, nalazi na području sela Graba, ali nije daleko ni od Orlova Polja, a osjetno je bliže od lokacije koju su već otprije predlagali mještani Graba. Inače, ako bi se slušalo samo žitelje Graba i crkva se gradila na lokaciji koju su oni predložili, stanovnici Orlova Polja bili bi na neki način prisiljeni graditi sebi posebnu crkvu... Osim toga,

⁴⁷ Pismo br. 49/73 od 19. siječnja u *Arhivu Franjevačke provincije Bosne Srebrene* u Sarajevu (AFPBS).

nadbiskup je izrazio i svoju sumnju da je fra Valerije Stipić, budući da je rodom iz tramošničke župe, najprikladnija osoba za prvoga župnika...

Imajući sve ovo na umu nadbiskup Smiljan Čekada je sa svojim suradnicima, na njihovoj konzistorijalnoj sjednici održanoj 24. siječnja 1973. godine, odlučio ustanoviti posebnu i zajedničku komisiju Ordinarijata i Provincijalata koja bi još jednom izašla na teren i konzultirala vjernike.⁴⁸

Na odluku o Komisiji i pismo koje je nadbiskup poslao Provincijalatu, izvješćujući ga o odluci, reagirali su i provincijal fra Vlado Karlović i samostan u Tolisi. Fra Vlado je u svom odgovoru od 6. veljače 1973. najprije začuđeno konstatirao da je na taj način jednostavno *otklonjeno kao nepodesno rješenje* koje je on uputio nadbiskupu, a koje je napravljeno *na temelju iskustva braće koja služe taj teren* te izrazio svoje žaljenje što to rješenje konsistorij nije mogao prihvatiti. Za fra Valerija je naveo kako je *vrlo vrijedan svećenik i prednost mu je upravo to, što je iz onog kraja*.⁴⁹

S iznenađenjem i žaljenjem primili su i franjevci toliškog samostanskog područja odluku o Komisiji, jer su je doživjeli kao još jedno odgađanje rješenja problema tramošničke župe, a *svako odgađanje stvara nove probleme i unosi još više nemira u ionako nezdravu kršćansku atmosferu*. U svom dopisu, poslanom Nadbiskupu sa samostanskog kapitula održanog 6. ožujka 1973. u Tolisi, oni pišu i ovo:

Činjenica je da se ljudi ne mogu sasvim složiti gdje locirati novu crkvu. I neće se nikada potpuno složiti. To nam mora biti jasno. Treba tražiti kompromis i pogodnu osobu za upravitelja župe. Tako je za budućeg upravitelja i predložen mještаниn fra Valerije Stipić. Upravo on i svećenici iz toga dijela župe, a njih ima priličan broj, mogli bi djelovati da se ublaži spor oko lokacije, da se ipak udovolji većini. Budući upravitelj će zaista biti izložen velikim naporima, jer još nema ni kuće ni crkve. Takav teret bi najlakše podnio jedan domorodac koji bi sigurno radio i s najviše ljubavi.

Svaka neizvojesnost, svako odgađanje u razvoju tramošničke situacije kroz ovih par godina samo

⁴⁸ Usp. Dopis br. 217/1973 nadbiskupa Čekade Provincijalatu od 31. siječnja 1973. u Arhivu Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS).

⁴⁹ Usp. provincijalov dopis br. 114/73

je još više razbuktavalo nemirne duhove. Župljani su uvidjeli da mi svećenici i uopće crkvena vlast ne rješavamo njihove probleme pa su se stali miješati u stvari koje na njih i ne spadaju. Naša popustljivost dovela je dotle da su u svim sporovima glavnu riječ počeli voditi seoske galamdžije i oni kojima baš ne leži na srcu vjera i crkva.⁵⁰

Napisani i poslani dopisi nisu spriječili da nadbiskup Čekada ipak osnuje komisiju. Učinio je to svojim pismom od 10. ožujka 1973. godine i objavio imena osoba koje su komisiju tvorile: provincijski vikar fra Eduard Lončar, kanonik Miro Petrović, gvardijan iz Tolise fra Anto Nedić, dekan iz Modriče mons. Mijo Thon, župnik iz Tramošnice fra Marko Kobaš i dr. Mato Zovkić, profesor Vrhbosanske katoličke bogoslovije iz Sarajeva.⁵¹

Članovi komisije sastali su se 18. ožujka 1973. u Tramošnici i dogovorili se o načinu rada. Odlučeno je da se iz svakog od četiri sela buduće župe izaberu po četiri predstavnika koji će razgovarati s Komisijom.

Predstavnici Graba bili su: Niko Bošnjak, Ilija Zovkić, Anto Čaćić i Ivo Šokčević. Orlovo Polje predstavljali su: Juro Jurić, Ilija Kopic, Niko Perić, Anto Stipić, Ilija Božić i Ivica Jurić. Iz Čardaka su bili: Niko Čaćić, Pero Jelečević, Pero Mijić i Mijo Mičić.

Za dio Okruglića koji bi pripao novoj župi članovi Komisije su se složili da ne dođu njihovi predstavnici, jer će njihova blizina novoj župi ovisiti od lokacije buduće župne crkve.

Za moguću lokaciju nove crkve pred članovima komisije postavljena su dva prijedloga, odnosno dvije nepomirljive struje: prvi prijedlog bio je teren kod tadašnjeg Doma kulture, u tadaš-

⁵⁰ Dopis br. 10/73, koji je potpisao gvardijan fra Anto Nedić, u *Arhivu Franjevačkog provincijalata u Sarajevu* (AFPBS).

⁵¹ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 21. U dopisu koji je nadbiskup Čekada uputio 31. siječnja 1973. Provincijalatu stoji da bi u komisiju sa strane Nadbiskupskog ordinarijata unišao pomoćni biskup, eventualno s još jednim kanonikom, a od strane Franjevačke provincije provincijal, eventualno s još jednim definatorom ili gvardijanom. Njima bi se pridružio župnik Tramošnice i dekan modričke dekanije. Takva bi komisija bila bez sumnje kvalificirana da reknoscira situaciju i da donese, pa ako ustreba, i razborito nametne najprikladnije rješenje. Kako je vidljivo iz popisa navedenih imena, među članovima komisije nema ni pomoćnog biskupa ni provincijala fra Vlade Karlovića. Opravdavajući se mnoštvom poslova pred provincijski izborni kapitul koji se slavio upravo toga ljeta, fra Vlado se ispričao da zbog toga ne može biti član komisije; nije isključeno da je bio i pomalo povrijeđen što je nadbiskup tako olako odbio sve ono što je on, kao njegov izaslanik, uradio za Tramošnicu sa subračom toliškog samostanskog područja i predložio nadbiskupu.

njem kulturno-administrativnom središtu Donje Tramošnice; druga struja je predlagala polje Lipik, koje je bilo u nekakvom zemljopisnom središtu. Članovi komisije trebali su se odlučiti između ta dva prijedloga. I jedan i drugi bili su s prednostima, ali i s nedostacima.

Prednost lokacije kod Doma kulture, prema mišljenju nazočnih predstavnika sela, bila je u tome što mu je blizu pošta, mjesni ured, zdravstvena i veterinarska ambulanta, dom za zborove birača i, navodno, obećano besplatno zemljište. Nedostaci ove lokacije bili su: nije u zemljopisnom centru, učinila bi se nepravda prema Orlovu Polju i dijelu sela Čardak.

Prednost polja Lipik (Letića polja) bila je u tome što se nalazilo u zemljopisnom središtu nove župe, blizu osmogodišnje škole, te pravičnost prema udaljenijim domaćinstvima. Lošija strana ove lokacije sastojala se u tome što nije postojalo gradilište, budući da je lokacija pripadala poljoprivrednom dobru, a samo se pretpostavljalo da bi ga ono htjelo dati u zamjenu za neko privatno zemljište.

Članovi komisije u tom sazivu, između dva ponuđena prijedloga, prihvatili su lokaciju kod Doma kulture kao podesniju, iako su također smatrali *da je najrealnije naći novu lokaciju te da se pravi jedna crkva, ako se ona može naći. U slučaju da se ne nađe nova lokacija i da državno dobro ne pristane na zamjenu zemljišta za lokaciju na Lipiku, komisija predlaže da se otvori groblje i filijalna crkva za Orlovo Polje i Čardak.*⁵²

Iako je već ranije javno pročitani dekret o osnivanju nove župe i lokacija već izabrana, ipak se stanje u tramošničkim selima nije potpuno smirilo. Izraženo neslaganje jednog dijela stanovnika Orlova Polja i Čardaka s odabirom lokacije kod Doma kulture u Grabu bio je razlog da je Ordinarijat u dogovoru s Provincijalom nekoliko mjeseci kasnije ponovno imenovao komisiju. Ovaj put činili su je: preč. Miro Petrović, vlč. Petar Jukić, fra Alojzije Ištuk i fra Zvonko Baković.

Članovi komisije posjetili su Donju Tramošnicu 16. rujna 1973. godine i, nakon slavlja mise, susreli se i razgovarali s nezadovoljnim predstavnicima sela. Na susretu koji nije dugo trajao, ustanovili su da ipak većina mještana podržava sadašnju lokaciju. Osim toga, kada su vidjeli gradilište, napredak radova i s kojim su oduševljenjem ljudi gradili, zaključili su da bi prenoše-

⁵² Usp. Izvješće komisije od 18. ožujka 1973. u *Arhivu Franjevačkog provincijalata* u Sarajevu (AFPBS).

nje lokacije na bilo koje drugo mjesto samo pogoršalo stanje i onemogućilo daljnji rad. Većina župljana, razmišljali su dalje članovi komisije, odustala bi od gradnje, a oni koji nisu za sadašnju lokaciju niti su voljni niti su u stanju graditi ni na nekom drugom mjestu.⁵³

Saslušavši mišljenje komisije, nadbiskup Čekada je svećenike i župljane obje Tramošnice dopisom od 24. rujna 1973. godine obavijestio o konačnom prihvaćanju lokacije za novu župnu crkvu u Grabu. U dopisu se, uz ostalo, kaže i ovo:

*Nezadovoljnoj manjini, uostalom neznatnoj, ostaje pravo, da za svoje potrebe sagradi filijalnu crkvicu, gdje će se od vremena do vremena čitati sv. misa i dijeliti sakramenti...*⁵⁴

4. Dekret o osnivanju župe

Dekretom Nadbiskupskog vrhbosanskog Ordinarijata br. 680/73. od 27. ožujka 1973. godine osnovana je nova župa Donja Tramošnica. Cjelovit tekst dekreta glasi:

OSNUTAK ŽUPE DONJA TRAMOŠNICA

U ime Božje!

Vjernici zaselaka sela Donje Tramošnice obraćaju se već duže vremena Ordinarijatu s molbom da im se osnuje samostalna župa i dodijeli svećenik, kako bi bolje i lakše udovoljavali svojim vjerskim dužnostima, pošto su od sadašnje župske crkve u Tramošnici Gornjoj prilično udaljeni.

Opravdanim željama svojih vjernika Crkva je, kako prije tako i sada, nastojala udovoljavati.

Stoga, saslušavši one koje smo prema kan. 1428 §1 C. Z. bili dužni saslušati te uvaživši da za to postoje kanonski razlozi kako to ističe kan. 1427 §2 C. Z. i br. 32 dekreta Christus Dominus Drugog vatikanskog sabora kao i art. 21 §1 motupropria Ecclesiae sanctae, ovim osnivamo novu župu

DONJA TRAMOŠNICA

sa sjedištem u selu Grab.

⁵³ Usp. Izvješće komisije od 16. rujna 1973. u *Arhivu Franjevačkog provincijalata Bosne Srebrene* u Sarajevu (AFPBS).

⁵⁴ *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 23.

Nova župna crkva ima se graditi u selu Grab, kod doma, u sadašnjem kulturnom i administrativnom centru Donje Tramošnice.

Nova župa obuhvaća sela: Grab, Čardak, Orlovo Polje, Njivak i dio sela Okruglić, koji je geografski bliži novoj župi /tj. sjeverni dio sela od ceste koja dijeli Okruglić/.

Granica je nove župe:

a/ Prema župi Slatina ostaje dosadašnja granica župe Tramošnica.

b/ Prema župi Oštra Luka ostaje dosadašnja granica župe Tramošnica.

c/ Prema župi Tramošnica/Gornja granica ide između sela Kozići i sela Grab, s time da sva domaćinstva sela Kozića ostaju pod jurisdikcijom župe Tramošnica Gornja, a sva domaćinstva sela Grab jurisdikcione pripadaju novoj župi Donja Tramošnica.

Osim vjernicima iz sela Orlovo Polje, kojima lokacija nove župske crkve izgleda predaleko, neće se uskratiti crkveno dopuštenje da za svoje selo, ako to sami hoće, podignu filijalnu crkovicu.

Sva naselja i vjernici unutar označenih granica ovim se izuzimaju ispod jurisdikcije župnika u Tramošnici /Gornjoj/ i podređuju se novoj župi i duhovnoj brizi župnika u Donjoj Tramošnici.

Ova odluka stupa na snagu 27. ožujka 1973. godine te se ima pročitati u župama Donja Tramošnica i Tramošnica /Gornja/.

Pozivamo vjernike nove župe Donja Tramošnica da se u ljubavi i slozi skupe oko svoje nove matice i novoga župnika te da svoje oduševljenje i požrtvovnost iskažu u potrebnim gradnjama nove crkve i župskog stana kako bi nova župa što prije imala sve što jednoj župi pripada.

Bog neka blagoslovi ovo djelo!

Dano u Sarajevu 27. ožujka 1973. godine.

NADBISKUP

/Dr. Smiljan Fr. Čekada/

Na ovaj je način nadbiskup Čekada, u crkvenoj povijesti Bosne i Hercegovine ubilježen kao nadbiskup koji je dosad najkraće vrijeme upravljao Vrhbosanskom nadbiskupijom, postao prvi vrhbosanski nadbiskup *koji je od četiriju podijeljenih franjevačkih župa dao tri franjevcima na trajno upravljanje.*⁵⁵ Jedna od njih je Donja Tramošnica.

Da bosanska franjevačka provincija preuzima župu, ugovor o preuzimanju između Vrhbosanskog ordinarijata i Provincijalata potpisan je 9. travnja 1973. godine u Sarajevu.

Novi župnik fra Valerije Stipić došao je u Donju Tramošnicu 9. lipnja, a župu preuzeo 10. lipnja 1973. godine. Mjesec i pol kasnije, 27. srpnja 1973. obavijestio je Provincijalat *Bosne Srebrene da su župljani novoosnovane župe Donja Tramošnica, gotovo jednoglasno, izabrali za svoga zaštitnika i patrona 24. VI. tj. Rođenje Ivana Krstitelja.*⁵⁶ Ovaj izbor sveca-zaštitnika, za bolje poznavatelje vjerskih prilika u ovom dijelu Posavine, nije bio slučajan i neko posebno iznenađenje, jer se sv. Ivo Krstitelj od davnine posebice častio i u tramošničkom kraju.

Prvi krštenik u novoj župi bila je Kata Šokčević iz Čardaka. Rođena je 1. lipnja a krštena 9. lipnja 1973. godine. Kći je Stijepe i Marije rođ. Mamuzić.

⁵⁵ Anđelko Barun, *Svjedoci i učitelji. Povijest franjevac Bosne Srebrene*, Sarajevo-Zagreb, 2003., str. 346. Osim Donje Tramošnice franjevcima je dodijelio i Rumboke (1973.) i Novu Bilu (1974.).

⁵⁶ Dopis br. 15/73 u *Arhivu Franjevačkog provincijalata* u Sarajevu (AFPBS).

Prva sveta pričest 16. lipnja 1974. godine

Prva umrla osoba bila je Mara Stipić iz Orlova Polja, žena Stjepanova. Umrla je 18. lipnja 1973. godine u sedamdesetoj godini života i pokopana sutradan na groblju u Okrugliću.

Prvi vjenčani par bili su mladenci Tomislav Dugeč iz Županje (1952) i Mara Ivanković iz Njivka (1953). Vjenčani su 4. kolovoza 1973. godine.

Prva svečanost podjeljivanja sakramenta potvrde (krizme) održana je 23. lipnja 1974. godine, na uočnicu patrona nove župe. Toga dana vrhbosanski pomoćni biskup dr. Tomislav Jablanović krizmao je 71 osobu, 37 djevojčica i 34 dječaka.

IV.

Građevinska djelatnost i umjetničko uređivanje

Početak radova na gradnji župne kuće 1973. godine

Gradilo se užurbano i složno

Pastoralna je potreba doista zahtijevala, kako smo maloprije mogli pročitati, da se na području Donje Tramošnice osnuje nova župa. I žitelji tih sela su u nekoliko mahova slali svoje molbe Nadbiskupskom ordinarijatu u Sarajevo da se župa osnuje, kako bi oni bolje i lakše udovoljavali svojim vjerskim potrebama. No, kada je župa konačno ustanovljena, ponajprije je njihova obveza bila da sebi za to stvore potrebne uvjete, da izgrade građevinske objekte koje bi jedna župa trebala imati.

1. Od osnutka župe do početka rata

Projekt nove župne crkve i kuće u Grabu naručen je u poduzeću za građevinsko projektiranje *Projektburo* iz Slavonskog Broda, kojemu je tada ravnatelj bio dipl. inž. građ. Dragutin Antolković.⁵⁷

Tijekom ljeta i jeseni 1973. godine užurbano se radilo na izgradnji župne kuće, a planiralo se da gradnja župne crkve započne u proljeće 1974. godine.⁵⁸ Iako nespornosti glede lokacije još nisu bili potpuno otklonjeni, radovi su izvanredno dobro napredovali, tako da su već sre-

⁵⁷ Svakako je zanimljivo da je projekt crkve bio dovršen već 29. lipnja 1972. godine.

⁵⁸ Usp. *Šematizam Franjevačke provincije Bosne Srebrene godine 1974.* Sarajevo, 1974., str. 63.

Dok se gradila nova crkva, misa se slavila pred drvenom kapelicom sv. Josipa Radnika

Župnik fra Valerije na temeljima buduće župne crkve

dinom rujna 1973. temelji župnog stana bili izljeveni u visini podruma. U blizini je izgrađena skromna drvena kapela, u kojoj se svake nedjelje slavila misa. Pribavljeno je oko 400 kubika pijeska i 40.000 cigle, a na gradilište dovedena struja i voda... Župnik fra Valerije Stipić, nakon kratkotrajnog stanovanja u župnoj kući u Gornjoj Tramošnici, našao je nedaleko od gradilišta slobodnu privatnu kuću vlasnika Jure Matića i nastanio se u njoj.

Gradilo se doista s oduševljenjem. Raspoloženje župljana bilo je također izvanredno, nije ga previše pokvarila ni nadbiskupova naredba od 18. kolovoza 1973. župniku fra Valeriju da obustavi daljnje radove na izgradnji župnog stana, dok nova komisija ne prouči prigovore stanovnika jednog dijela Orlova Polja. A oni su i dalje uporno prigovarali na izbor lokacije i izražavali svoju nemogućnost sudjelovanja u izgradnji dviju crkava, ove na Grabu i one koju bi eventualno kasnije trebalo graditi u Orlovu Polju.

Međutim, kada su članovi komisije vidjeli gradilište, napredak radova i s kojim su oduševljenjem ljudi gradili župnu kuću, zaključili su da bi prenošenje lokacije na bilo koje drugo mjesto

Župna kuća sagrađena je do kraja 1973. godine

Nadbiskup dr. Smiljan Čekada na blagoslovu temelja župne crkve

samo pogoršalo stanje i onemogućilo dalji rad. Uostalom, većina župljana bila je suglasna s ovom lokacijom, tek neznatna manjina se protivila.⁵⁹ Nakon što je Komisija poslala nadbiskupu Čekadi izvješće koje je u potpunosti bilo na strani većine, gradnja je nastavljena, i to s nesmanjenim oduševljenjem te nije nimalo čudno da je župna kuća bila pod krovom do kraja iste godine. Njezin blagoslov obavljen je 2. prosinca 1973. godine.

Završetak gradnje župne kuće i župnikovo useljenje u nju početkom 1974. godine nije istodobno značio i zasluženi odmor za župljane Donje Tramošnice. Jer, trebalo je sada graditi i župnu crkvu.

Prema projektu, crkvena lađa nove župne crkve bila je širine 13,30 i duljine 24,30 m. U crkvu se ulazilo kroz vjetrobrani pretprostor. S njezine desne strane bio je prostor za ispovjedaonice, a s lijeve je bilo predviđeno stubište koje je vodilo na kor. Ispod stubišta nalazila su se vrata što su vodila u spojni hodnik koji je povezivao crkvu s tornjem. Na istoj strani na kojoj se nalazio toranj bila je i sakristija, u koju se, u prolazu do oltara, također ulazilo kroz određeni pretprostor.

⁵⁹ Usp. Izvješće komisije od 16. rujna 1973. u *Arhivu Franjevačkog provincijalata Bosne Srebrene* u Sarajevu (AFPBS).

Samoprijegornim radom i dragovoljnim novčanim priložima pomagali su župljani izgradnju svoje župne crkve

I gradnji crkve pristupili su župljani na isti način kako je građena i kuća: oduševljeno, složno i neumorno. Dobrovoljnim priložima župljana i drugih darovatelja te njihovim samoprijegornim radom pod vodstvom župnika fra Valerija Stipića, gradnja je završena u rekordnom roku: i župna kuća i župna crkva, naime, izgrađene su za samo godinu i pol dana.

Tako se na svetkovinu Rođenja sv. Ivana Krstitelja 24. lipnja 1975. godine, patron nove župe u Donjoj Tramošnici, mogla prirediti velika izvanjska proslava, kojom se simbolički župna crkva otvorila za svakodnevna i nedjeljna liturgijska slavlja. Proslava je sadržavala oproštaj od male drvene kapele, pred kojom su vjernici više od godinu dana slavili svetu misu, blagoslov kipa sv. Ive i svečano slavlje mise u novoj crkvi. Blagoslov kipa, djelo akademskog kipara Josipa Poljana iz Zagreba, obavio je prof. fra Vjeko Jarak.

Župa Donja Tramošnica jedna je od mlađih župa u bosanskoj franjevačkoj provinciji, ali je najmlađa među njih četiri koje su posvećene velikom svecu s Jordana. Otklanjajući bilo kakve nesporazume u odnosu prema ovim starijim župama, posebice u odnosu prema Podmilačju, fra Josip Bošnjaković je, izvještavajući sa slavlja u Donjoj Tramošnici, u *Bosni Srebrenoj* napisao:

Prova župna crkva sv. Ivana Krstitelja u Donjoj Tramošnici

Sv. Ivo u Donjoj Tramošnici nije i ne može biti nikakva konkurencija sv. Ivi u Podmilačju. Kao što mnogobrojne crkve u Francuskoj posvećene Gospi nisu konkurencija Lurdu, tako ni sv. Ivo u Tramošnici nije konkurencija Podmilačju. To je samo još jedno novo vrelo Božje milosti za naš narod i čitavu Crkvu u Bosanskoj Posavini. Zato, besmisleno bi bilo i pomisliti da bi sv. Ivo Krstitelj bio konkurencija sv. Ivi Krstitelju. Može ga samo skupa s nama razveseliti ova nova crkva i velika proslava u Donjoj Tramošnici, a što najbolje govori u prilog tome je nazočnost četrdeset svećenika i dvadesetak časnih sestara kao i četiri tisuće vjernika iz svih krajeva ove bosanske regije.⁶⁰

Nekoliko mjeseci kasnije, na svom proputovanju kroz Bosansku Posavinu, svratio se književnik i profesor fra Ljubo Hrgić u ovu novu župu te zabilježio:

⁶⁰ *Bosna Srebrena*, god. XXVI, Sarajevo, 1975., br. 9, str. 177.

Završni radovi na zvoniku

Tu je Donja Tramošnica. Tu je župnik mladi fra Valerije Stipić, vedar mladić, puna mu usta smijeha, sretan sav što mu je i crkva uskoro dovršena, a ponosan na novu kuću. Još nešto želi da nam pokaže, upravo pred župnom kućom, uređio on park. Djeca za vjeronauk, polaznici nedjeljnih misa, imat će mirisava hlada, hlad će na žegi, kasnije, zaštititi kuću, onda u svemu dobro!”⁶¹

U listopadu 1976. godine, nakon upornog rada i nastojanja, uspjeli su župljani uza svoju novu župnu crkvu sagrađiti i novi zvonik. Građen je potpuno od betona, dizao se 30 m u visinu i pokazivao ljudima gdje bi zapravo trebao biti smjer njihova strmljenja. A da zvonik ne bi bio samo bezglasna ljepota i visina, župljani su 1977. nabavili dva zvona, 800 i 600 kg, i instalirali ih u zvonik. Zvona je, uz veliko slavlje brojnih tramošničkih vjernika, blagoslovio provincijal fra Alojzije Ištuk 1. svibnja 1977. godine.⁶²

Ni tu nije bio kraj radovima. Tijekom 1977. godine još su nabavljene ispovjedaonice, a u 1978. godini na crkvu je priključena struja, postavljen je pod crkve i izvedeni unutarnji molerski radovi, dok je vani zasađen i uređen lijep park. I 1979. godina bila je živa. Osim što su i crkva i kuća ožbukane izvana, a u crkvi postavljena lamperija, uređen je portal crkve na kojem su dominirale riječi (poruka) Ivana Krstitelja:

Blagoslov kipa sv. Ivana Krstitelja, djelo Josipa Poljana

⁶¹ *Bosna Srebrena*, XXVI, Sarajevo, 1975., br. 12, str. 228.

⁶² *Bosna Srebrena*, XXVIII, Sarajevo, 1977., br. 5, str. 190.

Gradnju je pratilo i slavlje zbog uspješne gradnje

*Ja sam glas
koji viče u pustinji
pripravite put Gospodnji
poravnajte staze njegove!*

K tomu, tijekom osamdesetih godina prošlog stoljeća župna crkva je bila umjetnički obogaćena radovima dvojice vrsnih hrvatskih umjetnika. Slikar Josip Biffel izradio je 1980. oltarnu fresko-sliku u kajm tehnici povećih dimenzija (107 m²), koja prikazuje četvoricu evanđelista, a u središtu je vazmeno janje. O ulozi kipara Josipa Poljana u umjetničkom uređenju ove crkve Davorin Vujčić piše:

U crkvi svetog Ivana Krstitelja u Donjoj Tramošnici Poljan je 1988. godine izveo svoju dotad najopsežniju likovnu intervenciju u crkvenom prostoru koja, na žalost, nije ostala sačuvana. Ta je crkva bila vrlo jednostavno zdanje pravokutnog tlocrta koje izvana nije odavalo izgled Božjeg hrama. Poljan je osmislio idejno rješenje pročelja, a za unutrašnjost crkve izveo oltar, propovjedaonicu i krstionicu u drvu i bronci, brončani kip sv. Ivana Krstitelja te 14 reljefa - postaja Križnog puta, koji su svojim dimenzijama (prosječno 90 do 100 cm) bili jedan od najvećih križnih putova na ovim prostorima...

Oltarna fresko-slika u izgradnji, djelo Josipa Bifela

Ono što ove reljefe čini likovno interesantnima, jest razina plastičnosti figura koja se kreće od potpune plošnosti do pune plastike. Mjesta gdje reljef prelazi u punu plastiku (u Padu pod križem to je Isusova ruka, u Polaganju u grob ruka i noga, u Pribijanju na križ - čekić i ruka vojnika koji zamahuje), morfološki i kvalitativno najistaknutije su točke Poljanovih reljefa“ .⁶³

Blagoslov ovih postaja Križnog puta obavio je na prvu korizmenu nedjelju, 12. veljače 1989. godine, provincijal fra Luka Markešić. Te i sljedeće dvije godine župnik fra Marijan Oršolić vodio je i dovršio uređenje prezbitarija, s novim oltarom, ambonom i krstionicom. Nakon toga župna crkva u Donjoj Tramošnici dobila je svoje konačno uobličjenje.

Osim župne crkve, nedavni rat dočekale su izgrađene i dvije područne crkvice u Orlovu Polju (5,50 x 8,50 m) i Njivku, u kojima su se svake druge nedjelje slavile mise za puk.

⁶³ Davorin Vujčić, *Poljan*, Zagreb, 2007., str. 78. i 80.

2. Nakon rata

Nakon potpisivanja *Daytonskog sporazuma* neočekivano su sva sela župe Donja Tramošnica osvanula u Republici Srpskoj. Sablasno pusta i prazna, bez ijednog hrvatskog stanovnika. S porušenim i spaljenim kućama. Tek u nekoliko očuvanijih kuća živjele su srpske izbjeglice.

Crkva je bila minirana i u takvu stanju da se i ono što je od nje ostalo, neki zidovi i nosivi betonski vijenci krovne konstrukcije, moralo srušiti. Župna kuća opljačkana i također uništena, bez krova. I zvonik je bio srušen. Mržnja, vatra i eksploziv za tren su uništili sve ono što su vrijedni Tramošnjani godinama s ljubavlju i svojim žuljevitim rukama gradili. Jedino su misno ruho, crkvene knjige i crkveno posuđe bili donekle sačuvani i mogli se još uvijek upotrebljavati.

Osim pojedinačnih izleta *na svoju ruku*, barem dvije-tri godine nakon potpisivanja *Daytonskog mira* nisu smjeli žitelji Graba, Orlova Polja, Njivka, Čardaka i Okruglića doći ni blizu svojih rodnih ognjišta. Jednom riječju, stanje je bilo takvo da su župljani Donje Tramošnice opet bili na početku, opet su morali svoju župu iznova graditi i u ljudskom i u materijalnom i u vjerničkom smislu. Sada u promijenjenim, daleko težim uvjetima negoli prije dvadesetak godina.

U nedavnom ratu teško je oštećena crkva u Orlovu Polju

Slavlje prve mise nakon rata kod kapelice sv. Josipa Radnika u Grabu

Oštećena župna crkva

Prvi povratnik u župu bio je Marko Ivić, sin Ivišev iz Graba, koji se svojoj teško stradaloj kući vratio 1. travnja 2000. godine. Pokrio ju je i koliko-toliko opremio jednu sobu te se nastanio u njoj. Poslije njega vratio se i Anto Kopic u Orlovo Polje; nastanio se u kući Ante Piljića. Bile su ovo prve hrabre laste koje su najavile proljeće povratka župljana i obnovu župe Donja Tramošnica.

I opet u rekordnom vremenu, kako je prije rata i napravljena, sada je za samo dvadesetak dana obnovljena župna kuća. Radovi, koje je nadzirao inž. građ. Marijan Klaić iz Donje Mahale, započeli su 5. lipnja, a izvodili su ih domaći majstori: Pero Dadić, Đuro i Marko Ivić te Anto Gagulić. Na starim temeljima, ali s novim, tzv. mansardnim krovom i novim unutarnjim rasporedom prostorija, prema projektu Julijana Domanovca, obnova je kuće dovršena 23. lipnja 2000. godine, uoči patrona župe, blagdana sv. Ive Krstitelja.

U prizemlju kuće primjereno je i ukusno uređena i opremljena povećća prostorija za bogoslužje (kapela), u kojoj su se od nedjelje nakon svetkovine Svih svetih te godine do ponovne

Oštećena župna crkva i improvizirani privremeni zvonik

izgradnje crkve svake nedjelje i blagdana slavile mise. Na slavlju misa okupljalo se redovito oko četrdesetak osoba koje su se vratile u svoja sela i na svoja obiteljska rodna ognjišta.⁶⁴

Naravno, obnova kuće u ovako rekordnom roku ne bi uspjela da nije bilo dobročinitelja. Ne zaboravljajući domaće dobročinitelje - kao što su Bono Bošnjak, koji je darovao drvenu krovnu konstrukciju, i Mijo Šokčević, koji je financirao obnovu poda i stubišta u kući - svakako treba izdvojiti financijsku pomoć Biskupskog ordinarijata u Đakovu, s kojim je župa Donja Tramošnica, na prijedlog Odbora za obnovu Vrhbosanske nadbiskupije, sklopila pobratimstvo, odnosno kumstvo. O prijedlogu je raspravljalo Prezbitersko vijeće Đakovačke i Srijemske biskupije na svom sastanku u Đakovu 27. ožujka 2000. godine i jednoglasno ga prihvatilo.⁶⁵

U proljeće 2001. godine nastavljeno je unutarnje uređenje župne kuće. Radilo se u nekoliko faza. Najprije je za dva mjeseca cijela kuća ožbukana (radio Vlado Matić iz Graba) i postavljene su

⁶⁴ Usp. dopise župnika fra Marijana Oršolića Biskupskom ordinarijatu u Đakovu od 7. srpnja 2000. i 20. veljače 2001. u *Arhivu Franjevačke provincije Bosne Srebrene* u Sarajevu (AFPBS).

⁶⁵ Usp. Pismo Biskupskog ordinarijata u Đakovu br. 583/2000 od 31. svibnja 2000. Nadbiskupskom ordinarijatu u Sarajevu (Uredu za pobratimstvo) u *Arhivu Franjevačke provincije Bosne Srebrene* u Sarajevu (AFPBS).

Obnova župne crkve i zvonika

pločice, vrata, laminati i drugo (radio poduzetnik Mirko Vukić iz Tolise). Potom je od 5. listopada do 1. prosinca cijela kuća okrečena, a u proljeće 2002. u kuću je uvedeno centralno grijanje. Radove su od 7. veljače do 15. travnja izvodili Anto Benković i njegov sin Marko iz Ugljare. Bio je ovo novi i uistinu vrlo koristan sadržaj u župnoj kući, jer ona prije rata nije imala centralno grijanje.

Na taj način kuća je pripravljena da su se u nju mogli useliti oni za koje je i građena, te je župa *opet dobila svoga župnika*. Naime, nastanivši se 20. lipnja 2002. u obnovljenoj župnoj kući, župnik fra Marijan Oršolić se konačno i posve vratio u Donju Tramošnicu. Dotad je dvije godine stanovao u franjevačkom samostanu u Tolisi i gotovo svakodnevno dolazio u župu, gdje je s malobrojnim vjernicima radnim danima i nedjeljama slavio misu te vodio građevinske radove na obnovi župne kuće.

Ne putujući više svakodnevno u Tolisu, mogao je sada, svakako, lakše i bolje nadzirati nastavak obnove župne kuće, njezino vanjsko uređenje i unutarnje opremanje, i polako početi organizirati obnovu župne crkve.

Crkva je obnavljana od siječnja 2003. do lipnja 2008. godine. Kronološkim redom bilježimo manje-više sve što se u vezi s tim događalo kroz tih pet godina, kako je to pedantno zapisao župni kroničar. A događalo se doista puno. Tako je

- 29. siječnja 2003. godine, na župnikovu zamolbu, u pratnji dr. Joze Vrdoljaka, iz Osijeka došao u Tramošnicu inženjer arhitekture Goran Čičić. Pogledao je ostatke oštećene crkve, snimio situaciju i kazao svoje mišljenje.

- 11. svibnja 2003. godine dobivena je nova projektna dokumentacija za obnovu crkve.

- 15. lipnja 2003. godine formiran je Građevinski odbor, u koji su ušli ljudi što su ih predložili župno Pastoralno i Ekonomsko vijeće. S ciljem da se u projekt obnove crkve uključi što više ljudi koji su htjeli i mogli pomoći, osim *glavnog* Građevinskog odbora u Donjoj Tramošnici, formirani su i *pododbori* u Hrvatskoj, Austriji, Njemačkoj i Švicarskoj. Svi su oni manje ili više pomagali i zaslužni su da je obnova župne crkve uspjela. Predloženi i imenovani članovi Građevinskog odbora u Tramošnici bili su: Marko Ivić, Zdenko Zovkić, Vlado Matić, Pero Dadić, Ivo Bošnjak Nikin, Marko Mijić, Drago Matić, Tadija Leutar, Stjepan Čačić Bonin i Niko Čačić.

Članovi pododbora u Austriji (Beču) bili su: Bono Bošnjak, Mijo Šokčević Antin, Petar Šokčević Josin i Pero Bošnjak Nikin, a u Njemačkoj su u pododbor ušli: Ivo Bošnjak Matin, Niko Bošnjak Matin i Pavo Zovkić Ilijin. U Švicarskoj su pododbor činili: Franjo Gagulić Nikin, Žarko Šokčević Ivin, Žarko Bošnjak Marijanov, Marko Bošnjak Marijanov, Ivo Leutar Nikolin, Željo Matić Vinkov, Ilija Lovrić Markov i Jozo Ivanković Ilijin. I u Hrvatskoj je formiran pododbor: Marko Zovkić Marijanov, Nino Zovkić Marijanov, Anto Jurkić, Bono Božić Matin, Ivica Živković, Čedo Ivanković, Juro Leutar, Marko Kopic, Franjo Božić i Manda Božić.

- 3. srpnja 2003. godine održan je sastanak Crkvenog odbora za obnovu crkve te Ekonomskog i Pastoralnog vijeća župe. Skupilo se ukupno 18 ljudi. Tema sastanka bila je izbor izvođača radova. Od četiri prispjele ponude, članovi spomenutog odbora i vijeća opredijelili su se za ponudu firme *Maroš*, vlasnika Ivica Benkovića iz Ugljare, čija je ponuda za obnovu krova i pročelja crkve bila najpovoljnija, iznosila je 58.000 KM. Na sastanku je također odlučeno da se 9. srpnja sastanu predstavnici odbora sa izvođačem radova i potpišu ugovor.

- 20. kolovoza započeli su i 20. rujna 2003. godine završeni radovi na izgradnji novog pročelja crkve i krova. Crkva je napokon bila pod krovom.

- 19. veljače 2004. godine u prostorijama župnog ureda u Donjoj Tramošnici održana je sjednica Vijeća za sakralnu umjetnost i građevinarstvo Franjevačke provincije Bosne Srebrene, koje je predvodio dr. fra Mirko Jozić. Nakon što je članovima Vijeća inž. Juro Pranjić iz Tuzle predložio svoj idejni plan za rješenje daljnje obnove župne crkve te nakon pitanja i pojašnjenja, Vijeće je prihvatilo plan.

- 1. travnja 2004. godine sklopljen je ugovor s tvrtkom *Turjak* iz Domaljevca o izgradnji crkvenog zvonika, a 11. travnja radnici ove firme započeli su s radovima. Župni kroničar bilježi: *Radnici su lijepo, korektno i tiho radili svoj posao, što je svake hvale vrijedno. Nije tu bilo nikakve vike, opijanja ili slično.* Radovi su završeni 23. svibnja 2004. godine. Zvonik je visine oko 22,5 m, a zajedno s križem oko 24,5 m.

- 15. rujna 2004. godine završeni su radovi na postavljanju aluminijskih prozora i aluminijske konstrukcije između fasade i crkve, što je radila tvrtka *Maroš* iz Ugljare, a stakleni dio *Staklorad* iz Tolise, vlasnika Pere Oršolića.

- 13. listopada 2004. godine započeli su radovi žbukanja crkve izvana i trajali su mjesec dana. Radila je tvrtka *Turjak* iz Domaljevca, vlasnika Đure Adamčevića.

- 6. svibnja 2005. godine, između više ponuda, sklopljen je ugovor s tvrtkom *De mol* Faruka Sejranovića iz Srebrenika za izradu visećeg stropa od rigipsa u crkvi. Radnici ove tvrtke započeli su posao 20. svibnja 2005. Istodobno je u crkvi tvrtka Ilje Damjanovića iz Orašja radila elektroinstalacije. Svi ovi poslovi završeni su dva dana prije patrona župe.

- 19. srpnja 2005. godine započeli su radovi na unutarnjem žbukanju crkve. Izvodio ih je Raif Mešić iz Gradačca a, kao i mnoge druge radove, nadzirao arhitekt Juro Pranjić. Radovi su završeni 30. srpnja. Kada je dovršeno žbukanje i crkva očišćena, sljedeće nedjelje (31. srpnja) u njoj je slavljena prva sveta misa.

- 5. listopada 2005. godine započeli su dvodnevni radovi na priključenju električne energije u crkvi. Radove je, zahvaljujući ravnatelju Peji Damjanoviću, pomogla pošta u Orašju besplatnim

Obnovljena župna crkva i župni stan

S proslave svetkovine sv. Ivana Krstitelja 24. lipnja 2010. godine

ustupanjem svojih strojeva koji su postavljali kablove, a izvodila ih je ekipa Ilije Damjanovića. Isti ljudi i iste tvrtke pomogle su da je 3. lipnja 2008. godine uvedeno električno osvjetljenje i u zvonik.

- 25. listopada započeli su i 13. studenog 2005. godine završeni radovi na izradi vanjske fasade na crkvi. Izvodila ih je tvrtka *Kims* iz Donje Međeđe kod Gradačca, koju je zastupao Raif Mešić.

- 22. svibnja 2006. godine započelo je i za tri dana završeno postavljanje podnog grijanja u crkvi. Radove je izvodio Anto Cvijetić iz Husina kod Tuzle.

- 10. lipnja počeli su i 28. lipnja 2006. godine završeni radovi na unutarnjem bojanju crkve. Uradili su to majstori iz Brčkog.

- 4. svibnja 2007. godine nabavljene su keramičke pločice za oko 500 m² poda u crkvi. Ovo je vrijedno spomena, jer su keramičke pločice, zahvaljujući Tadiji Leutaru i ravnatelju Fadilu Novaliću, dobivene kao donacija firme *TMD Cimos* iz Gradačca (vrijednost 18.405,40 KM). Pločice su u crkvi kroz dvadesetak dana, počevši od 20. svibnja 2007. godine, postavljali Ivo Baotić i njegova dva brata iz Kostrča.

Svako je liturgijsko slavlje u Donjoj Tramošnici bilo svečano i pobožno

- 24. svibnja 2007. godine, zahvaljujući pomoći franjevačke humanitarne udruge *Kruh svetog Ante*, dovezeno je iz Heidelberga (Njemačka) za župnu crkvu 19 klupa. Posrednik u donaciji bio je fra Radovan Ćorić, franjevac Provincije sv. Ćirila i Metoda. Klupe jesu bile korištene, ali su još uvijek bile u dobrom stanju. Jedino što je trebalo uraditi jest uskladiti boju klupa s bojom zidova u crkvi. To je uradio 27. svibnja 2008. godine Ilija Oršolić iz Tolise. U svojoj je radionici skinuo s klupa staru, tamnu boju i obojio ih bojom u skladu s unutarnjošću crkve.

- 1. lipnja 2007. godine postavljeno je u crkvu ozvučenje, a radove je izvodio Kristijan Stanušić iz Odžaka. Dva mikrofona, za oltar i ambon, dar su Tramošnjanima Radislava Piljića, koji živi i radi u St. Gallenu (Švicarska).

- 20. ožujka 2008. godine postavio je majstor Ilija Maskaljević aluminijsko stubište u zvoniku.

- 26. svibnja 2008. godine počeli su radovi na fasadi zvonika, koje je izvodio Ahmet Britvarević sa svojom tvrtkom *Bojorad* iz Gradačca.

- 14. lipnja 2008. godine u obnovljeni zvonik postavljeno je novo zvono, teško 300 kg. Iz njemačkog grada Passaua dovezao ga je 9. lipnja Martin Rašić iz Slavenskog Broda, koji ga je i postavio. Na zvonu su - osim lika sv. Ivana Krstitelja, naziva tvrtke *Permer* i imena župe Donja

Tramošnica - ugravirana i imena trojice kumova: Mije Šokčevića, Petra Šokčevića i Tomislava Čaćića. Već navečer istog dana zvono se, na radost župljana, oglasilo simbolički označujući konačni završetak većih i zahtjevnijih radova na obnovi župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Donjoj Tramošnici.

3. Da se ne zaboravi: kronologija još nekih događaja u župi

Za poslijeratni život župe Donja Tramošnica, njezinih malobrojnih vjernika i uopće ljudi ovoga tramošničkog kraja vrijedni pozornosti su i ovi događaji:

23. travnja 1999. godine slavljena je prva poslijeratna misa s blagoslovom polja kod teško oštećene kapele u Orlovu Polju. Za ovo slavlje bilo je potrebno zatražiti kako odobrenje mjesnih političkih i policijskih vlasti u Pelagićevu tako i od međunarodnih institucija: OSCE-a, UNHCR-a i IPTF-a. Misu su slavili župnici fra Marijan Oršolić iz Donje Tramošnice i fra Marijan Dadić iz Gornje Tramošnice. Okupilo se oko šezdesetak muškaraca i žena. Budući da je neprestano padala jaka kiša, oltar je improviziran ispod poklopca prtljažnika automobila-kombija *volkswagen!*

25. travnja 1999. godine, nakon što je prije dva dana led probijen, slavljena je na Markovdan misa i održan uobičajeni blagoslov polja za selo Okruglič. Bila je nedjelja i na okrugličkom groblju okupilo se mnoštvo Tramošnjana, njih oko tisuću, da se pomole za svoje pokojne. Misu je slavio i propovijedao župnik fra Marijan Oršolić. Ponovno je padala jaka kiša te se okupljeni narod ubrzo nakon završetka mise razišao i otišao svatko svojim putem.

9. svibnja 1999. godine održana je prva poslijeratna misa s blagoslovom polja u Njivku, kod kapele na kojoj se sačuvao strop. Okupilo se četrdesetak osoba, a jaka kiša koja je i ovdje pratila slavlje doprinijela je da su se ubrzo svi razišli svojim kućama. Valja zabilježiti da je, osim stropa, na ovoj kapeli do tog datuma cijelo vrijeme rata i poraća bila sačuvana i ploča na kojoj je pisalo koji je župnik i kada podigao kapelu, ali je poslije slavlja mise ona razbijena.

Obnovljene područna crkva u Orlovu Polju (lijevo) i kapelica u Njivoku

13. svibnja 1999. godine slavljen je prva poslijeratna misa s blagoslovom polja za selo Čardak. Slavljen je na mjestu gdje je nekad bila kapela u tom selu, a koja je u vrijeme rata srušena. Za ovu zgodu Čardačani su napravili 2,5 m visoki drveni križ i usadili ga ondje u zemlju. Na lijepo očišćenom i uređenom terenu okupilo se osamdesetak osoba po, ovaj put, lijepom i sunčanom vremenu.

24. lipnja 1999. godine prvi put je ovdje nakon rata proslavljen blagdan sv. Ivana Krstitelja, patron župe u Donjoj Tramošnici. Već tri dana ranije očišćeno je crkveno dvorište od trave, grmlja te ostataka miniranog zvonika i oštećene crkve. Očišćen je bio također i prostor preko puta crkve za parkiranje automobila. Na svečanom misnom slavlju ispred crkve, koje je započelo u 11 sati, okupilo se oko tisuću ljudi, među kojima su bili i predstavnici međunarodnih vojnih snaga: ESFOR-a i IPTF-a, te policija iz Pelagićeva. Misu je predvodio generalni vikar Vrhbosanske nadbiskupije dr. Mato Zovkić u suslavlju s još trinaest svećenika iz okolnih župa. U popodnevnom satima odigrana je prva nogometna utakmica poslije rata. Igrali su: ekipa Tramošnjana koji rade

u Austriji i Njemačkoj te ekipa onih koji žive u prognanstvu u Hrvatskoj. Rezultat i nije toliko važan, važno je da je bilo dosta gledatelja koji su navijali za obje ekipe te da se sve završilo bez i najmanjeg izgreda.

5. travnja 2000. godine održan je na nogometnom igralištu u Donjoj Tramošnici skup za povratak prijeratnih mještana hrvatske nacionalnosti na njihova ognjišta u Tramošnicu, Turić, Blaževac i Donje Ledenice, sela koja se od *Daytonskog sporazuma* nalaze u Republici Srpskoj. Na skupu su se izredali brojni govornici, a završen je zaključcima u šest točaka koji se odnose na obnovu kuća, infrastrukturu sela, pomoć za strojeve u obradi zemljišta, pomoć u stočnom fondu i pomoć u deminiranju navedenih područja.

20. kolovoza 2000. godine započela je u Donjoj Tramošnici akcija obnove 40 kuća. Akcija je djelo humanitarne udruge *Bosnienhilfe* iz Njemačke, koju su predvodili fra Peter Amendt i gospođa Doris Otto. I župnik Gornje Tramošnice fra Marijan Dadić bio je uključen u taj projekt koji se sastojao u tome da udruga *Bosnienhilfe* svakoj obitelji, onima koji se žele vratiti u Donju Tramošnicu, daje pomoć u građevinskom materijalu u vrijednosti od 5.000 DM, a za ostalo se pobrine sam domaćin kuće. Posrednici u akciji bili su Tomo Božanović iz Gornje Tramošnice i Pero Dadić iz Donje Tramošnice.

13. listopada 2000. godine započelo je uvođenje elektroinstalacija i vodovodnih instalacija u župnu kuću u Donjoj Tramošnici. Radove je izvodio Đuro Ivić iz Graba.

18. prosinca 2000. godine, nakon što je očišćen prostor, potpuno novim krovom pokrivena je zgrada između župne kuće i crkve.

25. prosinca 2000. godine slavljena je nakon rata prva ponoćka u župi Donja Tramošnica. Okupilo se oko 130 župljana, a misu su slavili župnici fra Marijan Oršolić iz Donje Tramošnice i fra Marijan Dadić iz Gornje Tramošnice.

26. prosinca 2000. godine župnik fra Marijan Oršolić obavio je u župi prvi blagoslov kuća i obitelji nakon rata. Posjetio je i blagoslovio 27 domaćinstava sa 42 povratnika. U Grabu je bilo 11 domaćinstava, u Orlovu Polju 10, u Okrugliću 5 i u Čardaku 1 domaćinstvo.

28. listopada 2001. godine, na poziv fra Vladimira Ereša, održan je u St. Gallenu (Švicarska) humanitarni koncert zbora *Mirjam* iz Tolise, a nakon koncerta i za vrijeme dvije mise župnik fra Marijan Oršolić je sakupljao novčanu pomoć za obnovu župne kuće u Donjoj Tramošnici. Na koncertu je bilo oko tisuću ljudi, a sakupljena je lijepa svota novca.

25. studenog 2001. godine, uz odobrenje i poziv fra Ante Pranića, slavio je donjotramošnički župnik mise u Thunu i Bernu (Švicarska) i tom zgodom sakupljao novčanu pomoć za obnovu župne kuće. Sakupljena je također lijepa svota novca.

27. studenog 2001. godine započelo je provođenje električne mreže u donjotramošničkim selima. Radove je izvodilo poduzeće iz Tuzle, a donator je bila jedna međunarodna humanitarna organizacija. Radovi su, unatoč lošim vremenskim uvjetima, dobro napredovali te su, na radost župljana, uoči Božića zasvijetlile žarulje i u župnoj kući i u mnogim obiteljskim kućama u Grabu i Okrugliću.

15. prosinca 2001. godine, u organizaciji Tramošnjana iz Beča, održan je u glavnom gradu Austrije humanitarni koncert kako bi se prikupljala novčana pomoć za obnovu župne kuće u Donjoj Tramošnici. Na vrlo uspješnom koncertu nastupili su zbor *Mirjam* iz Tolise, tamburaški sastav *Ujaci* i KUD *Raščica*, koje su vodili fra Joso Oršolić i Željko Klaić. U organiziranju ovoga koncerta ponajviše se istaknuo Bono Bošnjak iz Graba.

12. kolovoza 2002. godine postavljena je nova drvena ograda crkvenog dvorišta prema putu. Željeznu žicu radio je i postavio Iljo Maskaljević iz Donje Mahale, a drvenu tarabu radili su i postavili Ivo, Pero i Marijan Damjanović iz Tolise.

20. kolovoza 2002. godine postavljene su na svim prozorima župne kuće mreže za zaštitu od komaraca, muha i drugih insekata. Mreže je postavljao Željko Pejić iz Donje Mahale.

16. listopada 2002. godine, zajedno s dvojicom njemačkih esforovaca i prevoditeljem, posjetio je župu Donja Tramošnica gosp. Rode iz Ministarstva vanjskih poslova Republike Njemačke, čija jedna služba pomaže u deminiranju i obnovi kuća na području ove župe. Htijući vidjeti kako teče proces deminiranja, visoki gost je obišao Njivak, Orlovo Polje i Grab, a potom se kratko zadržao u razgovoru sa župnikom u župnoj kući. Vrlo zadovoljan viđenim obećao je daljnju pomoć.

Obnovljena kapelica u Čardaku

S mlade mise fra Bone Kovačevića

1. veljače 2003. godine dijeljena je humanitarna pomoć za župljane Donje i Gornje Tramošnice i Srednje Slatine. Dijeljeni su voćni sokovi (po dva paketa na svaku obitelj) te vrata i prozori; podijeljeno je oko stotinu komada vrata i još više prozora. Podjelu je vršio Đuro Ivić, skladištar *Kruha svetog Ante* u Donjoj Tramošnici.

8. veljače 2003. godine konačno je, na veliku radost mještana, došla električna rasvjeta u sela Čardak i Orlovo Polje, koji su oko godinu i pol bili bez struje. Odsad će život u ovim selima biti bogatiji i lakši, a ovo je zasigurno veliki znak i poticaj izbjeglim ljudima iz ovih mjesta da se brže i više vraćaju na svoja ognjišta.

16. ožujka 2003. godine naručen je i napravljen novi tabernakul za liturgijske potrebe Velikog četvrtka. Tabernakul je napravio Marijan Damjanović iz Tolise.

24. travnja 2003. godine, stavljanjem novih vrata i većeg raspela na njezino pročelje, završena je obnova drvene kapele u Grabu. Raspelo je dar Joze Gagulića, a radove je financirao Nino Zovkić iz Graba.

23. svibnja 2003. godine obnovljena je drvena kapela u Čardaku, zaslugom ponajprije Marka Mijića i njegovih sinova iz ovoga sela. Pomogli su i drugi mještani Čardaka.

7. srpnja 2003. godine, prvi puta nakon rata, župu Donju Tramošnicu posjetio je vrhbosanski nadbiskup kardinal Vinko Puljić. Spomenutog datuma obavio je kanonsku vizitaciju župe, imenovao članove župnog ekonomskog i pastoralnog vijeća te predvodio misu s narodom u 18 sati. Na misi, koja je bila u crkvi, okupilo se stotinjak osoba. Članovi župnog ekonomskog vijeća postali su Đuro Ivić, Luka Jurkić i Ivo Lučić. Članovi župnog pastoralnog vijeća postali su Petar Šokčević, Ivo Šokčević, Niko Bošnjak, Marko Ćaćić, Ruža Bošnjak, Luja Jurkić i Mara Ćaćić Markova.

26. listopada 2003. godine boravio je župnik, na poziv fra Vjenceslava Janjića, u Salzburgu i pod misama sakupljao novčanu pomoć za obnovu župne crkve u Donjoj Tramošnici. Odaziv je bio vrlo dobar i skupila se lijepa svota novca.

25. prosinca 2003. godine božićna ponoćka bila je u podrumskoj kapeli župne kuće. Bilo je na-
zočno oko stotinu i pedeset osoba, među kojima i neki iz inozemstva.

26. prosinca 2003. godine bio je u župnoj kući susret s radnicima iz inozemstva i razgovaralo se o obnovi župne crkve.

3. ožujka 2004. godine počela je, prema planu ing. Jure Pranjića, obnova kapele u Orlovu Polju. Radove je, uz pomoć nekolicine ljudi iz sela, vodio Tadija Leutar, koji je vrlo zaslužan što je kapele do polovice svibnja bila pokrivena.

7. ožujka 2004. godine župnik fra Marijan Oršolić bio je u Stuttgartu (Njemačka) i ondje pod misama među vjernicima sakupljao novčanu pomoć za gradnju župne crkve. Velika pomoć u tom poslu bio mu je Tramošnjani Mato Kristić.

25. srpnja 2004. godine pred župnom crkvom u Donjoj Tramošnici proslavio je svoju mladu misu fra Bono Kovačević. Na misi je bilo oko dvije i pol tisuće vjernika, u koncelecijaciji dvadeset i tri svećenika, a propovijedao je fra Valerije Stipić. Svirao je VIS Jukić, glazbeni sastav bogoslova Franjevačke teologije iz Sarajeva.

22. siječnja 2005. godine putovao je župnik fra Marijan sa župnim zborom iz Tolise u Augsburg, gdje su slavili misu i sakupljali novčanu pomoć za gradnju crkve u Donjoj Tramošnici. Da bi putovanje uspjelo, posebno su se angažirali Jozo Majić i njegova žena Manda iz Njivka te Mirko Nedić iz Tolise.

12. lipnja 2005. godine bila je svečanost prve pričesti u župi. Zanimljivost ovoga događaja bila je u tome što se pričestila samo jedna djevojčica, Tanja Kopic iz Orlova Polja. Tanja je čitala poslanicu, molila molitvu vjernika, pjevala pripjevni psalam i recitala.

21. lipnja 2005. godine započeo je akademski kipar Antun Jurkić iz Zagreba, rodом iz Čardaka, četverodnevnu obnovu Gospina kipa i kipa sv. Petra. Pomagao mu je Ilija Jurkić. Obojica su posve besplatno kipove popravili, obnovili i postavili u crkvi.

31. kolovoza 2005. godine, navečer, održana je na nogometnom igralištu u Donjoj Tramošnici kulturno-zabavna manifestacija *Posavsko sijelo*. Na manifestaciji, koju je organiziralo HKD *Napredak* iz Gradačca, sa svojim pjesmama i igrama sudjelovalo je više kulturno-umjetničkih društava iz cijele Bosanske Posavine. Pokrovitelj *Posavskog sijela* bio je član Predsjedništva Bosne i Hercegovine Ivo Miro Jović, koji je toga dana posjetio župnu kuću i crkvu te se susreo s okupljenim svećenicima iz obližnjih župa, razgovarao s njima o životu i problemima povratnika.

11. rujna 2005. godine svečano je proslavljena trideseta obljetnica svećeničkog ređenja župnika fra Marijana i njegovih kolega: fra Mate Cvjetkovića, fra Tvrtka Vrdoljaka, fra Ivana Marića i fra Franje Filipovića. Na misnom slavlju, pod kojim je svirala profesorica Marija Živković iz Kostrča, okupilo se oko stotinu i dvadeset vjernika.

15. listopada 2005. godine darovala je Ana Živković-Prčić iz Donje Mahale bijelu misnicu za crkvu. Sama je kupila materijal i ručno izradila (izvezla) na misnici simbol križa.

25. prosinca 2005. godine održana je prva ponoćka nakon završetka rata u obnovljenoj župnoj crkvi. Misno slavlje, na kojem se okupilo oko 200 vjernika, predvodio je dr. fra Ilija Živković, generalni ministar franjevac trećoredaca, koji je rođen u Kostrču. Pjevanje i sviranje predvodila je profesorica Marija Živković iz Kostrča, a zbor su pojačali župljani-pjevači iz Tolise.

25. srpnja 2006. godine organizirano je pokrivanje mjesne ambulante. Pripremni radovi urađeni su još ranije, a radili su ih Đuro Ivić, Marijan Matić, Ivo Šokčević, Ivica Šokčević, Marko Mijić, Ivan Gagulić i njegov brat, Drago Matić, Vlado Matić, Zdenko Zovkić, Matan Zovkić, Marko Ivić, Tadija Leutar, Anto Nadarević, Luka Jurkić i mnogi drugi. Drvenu građu i crijep za krov na ambulanti darovala je općina Pelagićevo.

Gospin kip u župnoj crkvi u Donjoj Spomen obilježje poginulim braniteljima i obnovljena zgrada u kojoj su pošta, trgovina i restoran Tramošnici

31. srpnja 2006. godine dovezen je iz Zagreba veliki brončani kip sv. Mihaela Arkandžela i postavljen na već ranije izljeveno betonsko postolje ispred kafića i pošte, preko puta župne crkve. Ovo spomen-obilježje poginulima u drugom svjetskom ratu i posljednjem ratu u Bosni djelo je rođenog Tramošnjana Antuna Jurkića, koji živi u Zagrebu. Kip, visok oko dva metra, ovaj umjetnik velikodušno je darovao rodnom mjestu, jedino je ovdašnja Mjesna zajednica platila njegovo izlijevanje u bronci.

22. listopada 2006. godine nastupio je na pučkoj misi u tramošničkoj župnoj crkvi pjevački zbor iz župe Kozari Bok kod Zagreba. Pjevanu pučku misu predvodio je župnik te župe fra Slavko Milić, a zbor od četrdesetak pjevača pjevao je pod vodstvom s. Vlatke Dujmović.

7. prosinca 2006. godine nastupilo je u župnoj crkvi Hvarsko pučko kazalište izvedbom predstave *Prikazanje života sv. Lovre mučenika*. Vrlo zanimljiv dramski komad dvadesetak glumaca, s karakterističnim ugodnim hvarskim govorom, izvelo je pred oko pedesetak gledatelja.

31. prosinca 2006. godine održan je u restoranu na nogometnom igralištu u Donjoj Tramošnici sastanak župnika i župljana. Na sastanku, na kojem su bili nazočni odgovorni ljudi iz Hrvatskih telekomunikacija iz Orašja, razgovaralo se o uvođenju fiksnog telefona.

25. *veljače 2007. godine* uveo je dekan Doborskog dekanata preč. Ilija Orkić u službu članove župnog ekonomskog vijeća Đuru Ivića, Luku Jurkića i Juru Leutara, koji su tom zгодом prisegli da će službu vršiti vjerno i savjesno na dobro župne zajednice.

19. *siječnja 2007. godine* otvorena je pošta u Donjoj Tramošnici tako da odsada mještani ovih sela nisu morali ići daleko i do desetak kilometara da bi izvršili neku novčanu uplatu. Pošta radi svaki dan iako ne i puno radno vrijeme.

7. *travnja 2007. godine* započeli su u obnovljenoj zgradi ambulante raditi trgovina i kafić. Anto Petrović zakupio je prostor ambulante i obnovio je kako bi, otvaranjem trgovine, pomogao povratnicima u nabavljanju onoga što im je svakodnevno potrebno u njihovoj kući i kuhinji. K tomu, zaposlio je dvoje mladih ljudi iz Tramošnice: djevojku u trgovini i mladića u kafiću.

26. i 27. *prosinca 2007. godine* kršteno je dvoje djece u župnoj crkvi. Prvog dana kršten je David, sin Ivica Miličevića i Vanje rođ. Patković iz Graba, a drugog dana Jelena, kći Ive Mikešića i Luce rođ. Čavarović, također iz Graba.

6. *siječnja 2008. godine* proslavili su u crkvi, pod misom u 11 sati, 50. obljetnicu svoga braka (zlatni pir) Mato Bošnjak i Manda rođ. Čaćić. Misno slavlje, u kojem su sudjelovali brojni članovi ove obitelji, predvodio je fra Nikola Bošnjak.

21. *ožujka 2008. godine*, nakon obreda Velikog petka, izveden je scenski prikaz polaganja Isusova tijela u grob. Naime, jedan je mladić, obučen u bijelu albu, nosio na rukama mrtvo Isusovo tijelo (kip Isusov), a dvije su ga djevojke, obučene kao Židovke, pratile te su zajedno kip položili u grobnu spilju. Poslije polaganja uslijedila je kratka molitva i klanjanje.

22. *ožujka 2008. godine*, nakon uobičajenih obreda Uskrsnog bdijenja, mladi su opet izveli jednu vrlo kratku ali vrlo dojmljivu uskrsnu scenu: traženje Isusa u praznom grobu. Kada su se u crkvi pogasila sva svjetla, dvije su djevojke, obučene poput židovskih žena (dvije biblijske Marije), s baterijskim svjetiljkama u rukama krenule ispod kora prema grobu tražeći u njemu mrtvog Isusa. U to se začuo glas nepoznatog anđela: jedan je mladić skriven iza grobne špilje čitao ulomak uskrsnog evanđelja koji je govorio o tome da je Isus uskrsnuo i da ga oni idu potražiti u Galileju te da isto to kažu i njegovim učenicima. Nakon toga su djevojke, ispunjavajući

anđelovu zapovijed, žurnim koracima krenule prema izlaznim vratima iz crkve u sakristiju.

U noći s 19. na 20. svibnja 2008. godine obijene su i opljačkane pošta, kafić i kuća Ilije i Jele Bošnjak u Grabu. Nanesena je veća materijalna šteta i ukradeno nešto novca, a lopovi nisu pronađeni. Valja reći da je ovo samo jedna u nizu nekoliko provalnih krađa u privatne kuće i mjesne kafiće koja se dogodila u dvije godine (od 2006. do 2008. godine) kada lopovi nisu otkriveni ili, ako su otkriveni, i dalje se slobodno šecu po ovim prostorima.

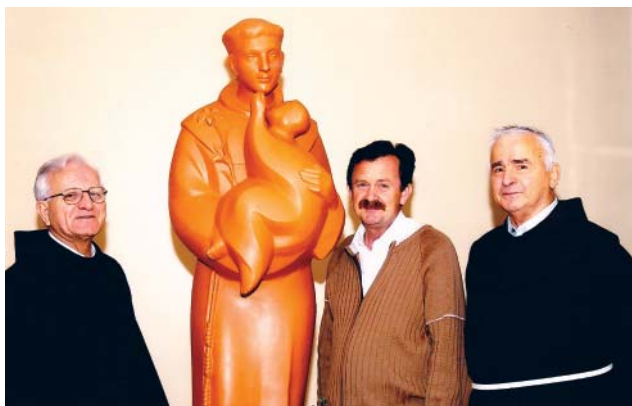
Sredinom svibnja počela je akcija uvođenja ulične rasvjete od Orlova Polja do središta Graba. Novac za ovaj uistinu vrijedan projekt prikupili su Mijo i Petar Šokčević na tramošničkoj večeri u Beču.

20. ožujka 2009. godine posjetio je župu Donja Tramošnica dopredsjednik RS Davor Čordaš sa svojom pratnjom. U župnoj kući je razgovarao s predstavnicima Mjesne zajednice o obnovi dvadesetak obiteljskih kuća po principu *ključ u bravu*.

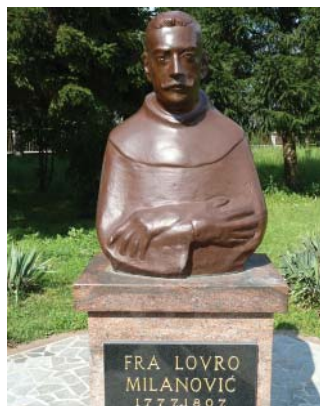
11. kolovoza 2009. godine obavljena je primopredaja župe: dosadašnjeg župnika fra Marijana Oršolića zamijenio je novi župnik fra Jozo Puškarić. Primopredaja se odvijala pred dekanom preč. Ivom Balukčićem i toliškim gvardijanom fra Marijanom Živkovićem.

23. listopada 2009. godine dovezen je i u dnu crkve, lijevo od glavnih ulaznih vrata, postavljen kip sv. Ante Padovanskog. Kip je djelo akademskog kipara Dejana Durakovića iz Vinkovaca, visok je 175 cm, rađen od pečene gline (terakote), a kao zavjetni dar župi Donja Tramošnica, posredovanjem fra Nikole Bošnjaka, darovao ga je Alfred Četa iz Visokog.

3. veljače 2011. godine, upravo na dan kada je prije 204 godine umro mučeničkom smrću fra Lovro Milanović, blagoslovljena je u dvorištu župne crkve i kuće bista podignuta njemu u čast. Bista je djelo akademskog kipara Ivana Križanca iz Vinkovaca, a zavjetni je dar rodnoj župi fra Nikole Bošnjaka. Tijekom misnog slavlja bistu je blagoslovio mons. dr. Mato Zovkić, vikar Vrhbosanske nadbiskupije za ekumenizam i međureligijski dijalog. Uz njega je na misi u obnovljenoj župnoj crkvi suslavilo još tridesetak svećenika, a sudjelovali su brojni vjernici iz okolnih mjesta te i neki predstavnici političkog, društvenog i kulturnog života. Slavlje su svojom pjesmom uzveličali učenici Katoličkog školskog centra iz Žepča predvođeni s. Blankom Jeličić. O

Oko kipa sv. Ante Padovanskog: fra Nikola Bošnjak, fra Jozo Puškarić i fra Tomislav Čačić (slijeva)

Poprsje fra Lovre Milanovića, djelo kipara Ivana Križanca

Kip sv. Ivana Krstitelja, djelo kipara Antuna Jurkića

liku i djelu fra Lovre Milanovića govorio je fra Marijan Karaula, zamjenik provincijala Franjevačke provincije Bosne Srebre.

U propovijedi je mons. Zovkić, uz ostalo, kazao i ovo:

Uspomena na fra Lovru u narodu se štuje već dvjesto godina, a današnjim danom i vodstvo Nadbiskupije je službeno kanalizira. Sličice s reprodukcijom njegove biste koje smo danas podijelili vjernicima, molitva kojom se obraćamo Bogu za njegov zagovor te knjiga koju je o njegovoj 200. obljetnici smrti priredio fra Marijan Karaula dio je priprave za pokretanje biskupijskog procesa za proglašenje blaženim. Radujem se da ovdje gdje sam se rodio i gdje sam kršten, kao kanonik i arhiđakon toliški mogu poduprijeti ovo zanimanje vjernika za lik fra Lovre Milanovića, koji se danas diže na novu razinu.

Inače, na fra Lovrin grob u groblju u Turiću dolaze ljudi svih vjeroispovijesti spontano i redovito, a napose zadnje nedjelje u kolovozu, koja je proglašena Lovrinom mladom nedjeljom.⁶⁶

14. svibnja 2011. godine, u sklopu posjeta Bosanskoj Posavini, pohodio je Donju Tramošnicu i župnu crkvu predsjednik Federacije BiH Živko Budimir te s okupljenim svećenicima i mještanima razgovarao o problemima koji ih muče i onemogućavaju održivi povratak.⁶⁷

⁶⁶ Usp. Brankica Lukačević, *Blagoslovljena bista fra Lovre Milanovića*, u: *Katolički tjednik*, 6/13. veljače 2011., str. 25.

⁶⁷ Usp. *Oslobođenje*, nedjelja 15. svibnja 2011. godine.

20. svibnja 2011. godine, na poziv povratnika Mjesnih zajednica Gornja i Donja Tramošnica te skupine odbornika Općinskog vijeća Pelagićevo, posjetio je tramošnički kraj dopredsjednik RS Emil Vlajki.

22. lipnja 2011. godine dovezen je iz Zagreba brončani kip sv. Ivana Krstitelja i istog dana postavljen na mramorno postolje ispred župne crkve, nasuprot glavnim ulaznim vratima. Kip je visok dva metra, djelo je akademskog kipara Antuna Jurkića, koji sada živi i radi u glavnom gradu Hrvatske a inače je rodom iz Čardaka. Kip je dar fra Zdravka Dadića, Bone Bošnjaka i njegove supruge Ljilje te umjetnika Jurkića i njegove supruge Sanje. Župnik fra Jozo Puškarić je tom zgodom župljanima zanimljivo obrazložio postavljanje kipa upravo na ovo mjesto: brončani kip sv. Ivana, djelo akademskog kipara Josipa Poljana, koji je u ratu nestao, kazao je župnik, bio je postavljen u crkvi, u prezbiteriju, da poziva ljude na obraćenje, na povratak Bogu i sebi. Sada je on izašao iz crkve da dočekuje župljane, da ih pozdravlja i da poziva Tramošnjane na povratak u njihov rodni zavičaj.⁶⁸

⁶⁸ Ovu poslijeratnu kronologiju događanja u donjotramošničkoj župi ispisao sam uglavnom prema onomu što je zabilježeno u *Kronici župe Donje Tramošnice*, kako su je vodili kroničari fra Marijan Oršolić i fra Jozo Puškarić.

V.

Duhovno-vjerski život župe

U svakoj župi, pa tako i u Donjoj Tramošnici, postoje neke uobičajene pobožnosti, koje su zajedničke za sve katoličke župe na svijetu. Neke su, međutim, vlastite upravo toj vjerničkoj zajednici, kao što su neke tipično franjevačke pobožnosti. Bez obzira što je rat drastično promijenio stanje u župi, neke su se pobožnosti sačuvale te se obavljaju i u naše vrijeme, ali je, naravno, broj vjernika na njima osjetno manji nego što je bio u vrijeme prije rata, kada je i župa bila osjetno brojnija.

1. Običajnik župe

U župnoj crkvi se od ustanovljenja župe svaki dan slavi sveta misa, uglavnom ujutro (prije rata u 7, a sada u 7.30 sati), a u mjesecu svibnju i listopadu, kada se obavlja pobožnost u čast bl. Djevice Marije, misa se slavi popodne, te prigodice. Uz slavlje mise, na svibanjskoj ili listopadskoj pobožnosti moli se krunica. Prije rata su se ove pobožnosti obavljale i u crkvama u Njivku i Orlovom Polju.

Također se već od početka župe bilo ustalilo da se u župnoj crkvi nedjeljom slave dvije mise: *đaćka* u 8 sati, kada je bilo nazočno 300-350 osoba i *pučka* u 11 sati, kada je nazočilo oko 300 osoba. Župnik fra Ivan Čalušić 1984. godine piše: *Vjernici su pod misama veoma disciplinirani, svi mole i svi pjevaju, od prisutnih se 40% pričesti, u adventskom i korizmenom vremenu poslije velikih ispovijedi u trajanju kroz mjesec dana na pričest ih ide 90%.*¹

Poslije rata misa se u župnoj crkvi nedjeljom slavi samo u 11 sati i na njoj se okupi osamdesetak osoba.

Patron župe je svetkovina sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja). Odavno se uobičajilo da se služba Božja toga dana slavi ranom misom u župnoj crkvi u 8 sati, a svečana misa bude u 11 sati, obično ispred crkve. Kao uvod u proslavu zaštitnika crkve i župe (patrona) biva trodnevna duhovna priprava župljana s večernjim slavljem mise, propovijedu i mogućnošću za ispovijed. K tomu,

¹ Dopis br. 56/84 od 22. svibnja 1984.

postao je običaj da se neposredno pred patron obavi i obred blagoslova veće količine vode, kako bi je hodočasnici u određenim posudicama ponijeli svojim kućama.

I prije rata bila je u svakom selu poneka starija i bolesnija osoba koja nedjeljama nije mogla doći u crkvu na zajedničko vjerničko župno okupljanje. Ima ih i sada. Za njih je ispovijed i mogućnost primanja bolesničkog pomazanja, osim prema potrebi, redovito pri kraju korizme za Uskrs i pri kraju došašća za Božić. Osim toga, svakog mladog utorka u mjesecu slavi se u župnoj crkvi misa za bolesnike. Ovaj običaj uveden je nakon što je 3. veljače 2011. godine u crkvenom dvorištu postavljen i blagoslovljen kip fra Lovri Milanoviću. Istog dana je blagoslovljen i kip sv. Ante Padovanskoga, koji se nalazi u crkvi te se po njihovom zagovoru moli za bolesnike. I u nedjelju nakon mlade nedjelje posebice se moli za starije i nemoćne. Običaj je uveden 2010. godine.

Već od davnine su i u ovoj župi, kao i diljem Bosne i Hercegovine, uobičajene pobožnosti prvog petka i prve subote u mjesecu. Mnoge se osobe tih dana, uz sudjelovanje na slavlju mise, ispovijede i pričeste. Župnik fra Ivan Čalušić piše 1983. godine Provincijalatu: *Veoma je intenzivna pobožnost prvih petaka i prvih subota, tada se u župi ispovijedi do 150 osoba.*²

² Dopis br. 62/83 od 11. svibnja 1983. u *Arhivu Franjevačke provincije Bosne Srebrene* u Sarajevu (AFPBS).

Na sličan se način svakog utorka obavlja i pobožnost sv. Anti, posebice u okviru pobožnosti *Trinaest utoraka na čast sv. Anti*. Svakog prvog četvrtka u mjesecu, nakon slavlja jutarnje mise, obavlja se pobožnost klanjanja pred Presvetim.

U nedjelju pred svetkovinu Gospe od anđela, koja se slavi 2. kolovoza kao patron župe Gornja Tramošnica, svake se godine nakon rata pred spomenikom braniteljima kod pošte u Donjoj Tramošnici slavi svečana misa za pokojne branitelje ovoga kraja. Ukoliko bude loše vrijeme misa se slavi u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja, a opijelo se izmoli pred spomenikom.

Budući da je groblje u Okrugliću zajedničko za obje tramošničke župe, slavi se na svetkovinu Svih svetih (1. studenog) i Dušni dan (2. studenog) na njemu zajednička misa u 11 sati. Prije mise pridošli svećenici predmole opijela za one koji su pokopani na groblju. Odnedavno, otkako je ustanovljeno novo groblje u Grabu, bude i na njemu slavlje mise također na svetkovinu Svih svetih (u 14 sati), a prije mise molitva opijela.

Dugogodišnja je tradicija ovoga kraja da se na blagdan sv. Roka (16. kolovoza) u župnoj crkvi u 9 sati slavi zavjetna sveta misa na čast ovomu svecu, a poslije toga je ljubljenje njegove relikvije. Ova je misa znak zahvale (zavjet) sv. Roku protiv bolesti kuge, koja je nekad davno vladala u ovom kraju.

Obnovljena župna kuća

Na svetkovinu Bogojavljenja (Sveta tri Kralja ili Vodokršće) bude u župnoj kući tzv. prakaratarski ručak. Naime, po završetku blagoslova kuća i obitelji po selima, koji započinje na blagdan sv. Ivana Apostola i Evanđelista, župnik pozove na ručak one koji tijekom godine na svoj način odano služe crkvi i pomažu župniku. Ovaj ručak prakaraturi doživljavaju kao veliku čast. Na ručku se obično progovori i o trenutnom stanju u župi i crkvi te pastoralnim ili građevinskim različitim potrebama i planovima za sljedeću godinu. Istog dana, prigodom slavlja mise u crkvi, župnik također zahvali i svim domaćinima na njihovu gostoljubivom dočeku i prilozima za crkvu. Na svetkovinu Bogojavljenja običaj je da se prije slavlja pučke mise blagoslovi voda koju vjernici u pripremljenim posudama ponese svojim kućama.

U vrijeme došašća (adventa) slavi se svako jutro misa (zornica) barem malo ranije nego što se slavi tijekom godine.

Kroz vrijeme korizme obavlja se pobožnost Križnog puta. Na Cvjetnicu je uobičajeni blagoslov grančica i procesija, na Veliki četvrtak misa Večere Gospodnje, na Veliki petak obredi Muke Gospodnje, a na Veliku subotu misa bdijenja, koja obično počinje u 23 sata. Na Veliku subotu ujutro bude u 9 sati uskrsni blagoslov jela. U ovom kontekstu, kao zanimljivost vrijednu spomena, navedimo da se sve donedavno za uskrsnu ispovijed u župnom uredu *vadila* korizmena

cedulja. Bez nje se nijedna odrasla osoba nije mogla ispovijediti, a da bi se cedulja dobila, bilo je potrebno darovati mali prilog za uzdržavanje svećenika. U novije vrijeme, ne samo da toga nema, nego se i ispovijed obavlja zajednički, u okviru Pokorničkog bogoslužja.

Na blagdan sv. Marka Evanđelista (25. travnja) u mnogim katoličkim župama diljem naše domovine počinje proljetni blagoslov polja. U župi Donja Tramošnica on počinje na blagdan sv. Jurja (23. travnja); tog dana je misa i blagoslov polja kod područne crkve (kapele) u Orlovu Polju. Na Markovdan misa i blagoslov polja je na groblju u Okrugliću. Na svetkovinu Uzašašća (Spasovdan) slavlje mise i blagoslov polja je u Čardaku kod seoske kapele. Na blagdan sv. Josipa Radnika (1. svibnja) misa i blagoslov polja je u Grabu kod drvene kapele, a u Njivku u 2. nedjelju u svibnju kod područne kapelice.

Zadnji dan građanske godine ili Silvestrovo prigoda je da se zahvali Bogu za prijeđeno razdoblje na misi zahvalnici, koju obično dobro posjećuju vjernici. Tada se pjeva ili moli *Te Deum - Tebe Boga hvalimo!*

Od 18. do 25. siječnja svake godine je *Molitvena osmina za jedinstvo kršćana*, dani koje cijela Katolička crkva svuda po svijetu posvećuje molitvama da svi kršćani, po Isusovoj želji i molitvi, postanu jedna zajednica.

O odnosu svećenika i naroda u ovom kraju, a i šire, piše jednom prigodom fra Vjenceslav Janjić, član franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda iz Zagreba:

Ovdašnji je puk, kao i posvuda u Bosni i Hercegovini, srastao sa svojim duhovnim pastirima, koje još iz turskih vremena nazvaše ujaci. Fratar je ovdje i brat i gospodin, kojega se poštuje i cijeni. To poštovanje ide dotle da se jednom fratru ne kaže ujače, nego ujaci. Fratri svoje vjernike oslovljavaju poimence ili sa ti, ali niti ne očekuju da im vjernici govore vi. Ako i koji stariji vjernik pokuša biti originalan i počne župniku vi-kati, dogodit će se da u prvoj rečenici jednom kaže vi, a odmah nakon toga ti. Ako pak fratar nekoga od svojih starijih vjernika oslovljava sa vi, onda će taj u odgovoru reći sebi mi.”³

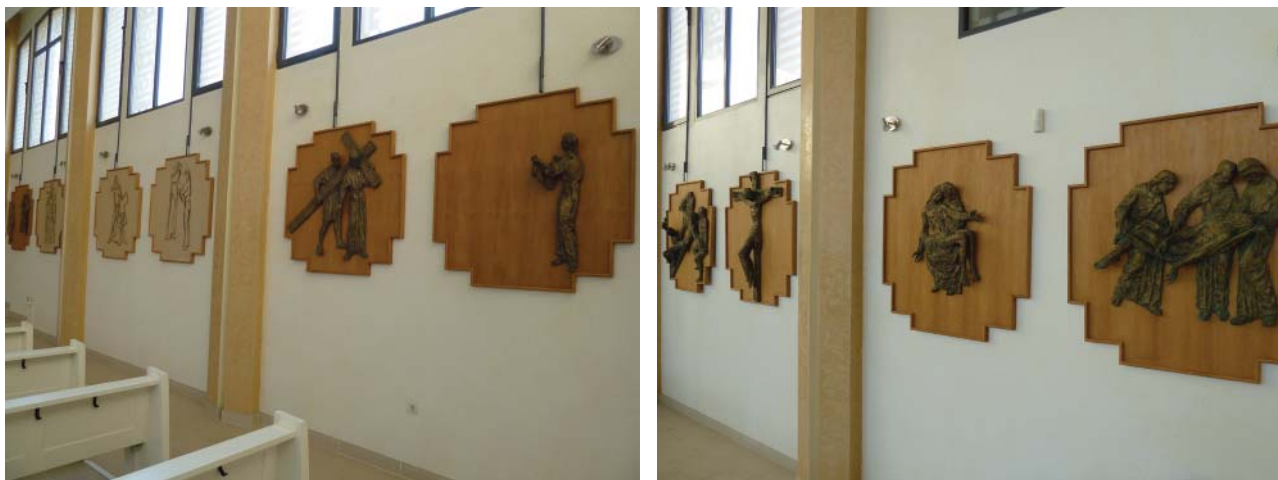
³ Vjenceslav Janjić, *Ujaci, blagoslovite!* u: Svjetlo riječi, srpanj-kolovoz, 1991., str. 19.

2. Križni put postaja Križnog puta

Običaj da se naslikaju ili sagrađe mjesta (postaje) u spomen na pojedine dijelove Kristove muke, pa se, po redu postaja, ide od jednog do drugog takvog mjesta uz meditaciju i molitvu prvi je u Europi u XV. stoljeću uveo dominikanac Alvaro iz Cordobe. Običaj je prenio iz Jeruzalema, gdje su već ranije tu tradiciju uveli franjevci. Ubrzo se ta pobožnost raširila po Europi.

Općom i od pape priznatom praksom Križni put je postao u XVII. stoljeću, a njegovi glavni nositelji bili su franjevci, koji jedini imaju povlasticu blagoslivljanja postaja križnog puta. U početku je neko vrijeme bilo samo sedam postaja, ali se već u XVII. stoljeću ustalio broj četrnaest.

Osamdesetih godina prošlog stoljeća uradio je akademski kipar Josip Poljan iz Zagreba postaje križnog puta za župnu crkvu u Donjoj Tramošnici. Radi se o reljefu u bronci veličine oko 90 cm, što je jedincati rad te veličine u našim crkvama. No još zanimljivija od njihove veličine je sudbina ovih postaja u nedavnom ratu. Podsjećajući čitatelje Glasa Koncila na križni put živih ljudi na Bleiburgu, kada se jedan manji dio njih vratio a veći dio doživio svoju križnu tragediju,

tadašnji tramošnički župnik fra Marijan Oršolić o križnom putu postaja tramošničkoga puta križa piše, a Glas Koncila 28. svibnja 2006. objavljuje:

Prema predaji, Isus je pao tri puta pod križem, a ovaj Put križa doživio je i četvrti pad u vrijeme Domovinskog rata 1992. godine. Naime, ulaskom srpskih snaga u Donju Tramošnicu, počela je pljačka svega što je vrijedno, a potom rušenje crkava i župnih kuća. Prije čina rušenja skinuli su put križa s drvenih podloga i odvezli ga u nepoznatom pravcu. Tom zgodom odnijeli su i veliki kip sv. Ivana Krstitelja. Nepunih četrnaest godina nije bilo ni traga ni glasa o Putu križa niti o kipu sv. Ivana.

Sva nada o povratku pala je u vodu kao i kod učenika u Emausu. I onda se u tom ponoru dogodio neočekivani obrat: 26. ožujka ove godine objavljen je u Glasu Koncila članak pod naslovom: Tko je vlasnik križnog puta? Na tu vijest i fotografije triju postaja odmah sam reagirao te došao u Đakovo, gdje su bile smještene tri postaje. Prepoznao sam postaje put križa iz Donje Tramošnice i s velikom radošću nastavio dalje tragati. Mons. Luka Strgar, kancelar Đakovačke biskupije, spojio me sa župnikom Markom Kljaićem i tako se klupko počelo odmotavati. Preko njega i drugih dobrih ljudi župni suradnik Đuro Ivić i župnik došli smo do čuvara našega puta križa.

I tako poče početak kraja križnog puta. Radost naših domaćina zbog sretnog raspleta dugogodišnjeg čekanja bijaše jednako velika kao i naša. Za mene to bijaše - smijem slobodno reći - petnaesta postaja koja označuje uskrsnuće jednoga izgubljenog puta.

Nakon dirljivog druženja i bogatog objeda od strane naših domaćina uslijedio je povratak. Na moj upit što vam dugujemo za čuvanje ovoga puta križa, rekoše: Naša je najveća radost da se on vrati na svoje mjesto. Na moj poziv, obećашe da će doći u Donju Tramošnicu, biti naši gosti i vidjeti mjesto odakle je nasilno započeo križni put jednog Križnog puta - u zemlju Srbiju. To

putovanje i izbjivanje trajalo je 14 godina, što znači godina dana po jednoj postaji. A to kako je naš put križa 1993. godine došao do naših čuvara, ostaje velika tajna, o kojoj se iz opravdanih razloga može govoriti samo u četiri oka. Znajući sve, smijem slobodno reći da se sam Bog poslužio dobrotom tih čuvara u ratnom strahu i neizojesnosti koji su ih okruživali. Devet postaja su sačuvali, a o ostalima ništa ne znaju.”⁴

Zahvaljujući požrtvovnosti Đure Ivića, Vlade Matića i Pave Jurića pronađene postaje tramošničkog križnog puta prevezene su u Donju Tramošnicu 31. ožujka i 2. travnja 2006. godine. Odmah potom je započelo njihovo čišćenje i izrada novih drvenih podloga, što je radio Marijan Matić. Još dok su trajali radovi, Donju Tramošnicu je 9. travnja 2006. posjetio profesor Josip Poljan. Bila je cvjetna nedjelja i župnik fra Marijan je prvi put s oltara župljanima progovorio o putu i povratku postaja. A profesor Poljan je istog dana pregledao postaje, vidio u kakvom su stanju i što nedostaje te sugerirao kako će se postaviti na zid crkve.

⁴ Glas Koncila, br. 22, 28. svibnja 2006., str. 39.

VI.

Groblje u Okrugliću

Groblje je prostor na kojem se više ili manje svečano pokapaju tijela preminulih ljudi. Pokapaju se obično nakon ispraćaja koji se razlikuje ovisno o kulturi, vjeri ili uvjerenju preminulog. Groblja se, gdje je to bilo moguće uraditi, obično nalaze na nekom povišenom mjestu izvan naselja.

Od davnine su ljudi, bez obzira na ono što ih razlikuje, kao sveta (po)štovali mjesta na kojima su pokopavana tijela pokojnika te bi se moglo reći kako se grobna kultura počela razvijati još u kamenom dobu. Jer, na grobljima se živ čovjek susreće sa smrću i upravo na takvim mjestima se u nama bude neki posebni osjećaji, koje ne možemo baš jasno izreći ili opisati. Zato se groblja brižljivo uređuju, često pohađaju i ukusno ograđuju, a grobne humke uredno održavaju.

Pripadnici Katoličke crkve groblje smatraju svetim mjestom, stoga se nastoji blagosloviti nova groblja što ih osniva ili katolička zajednica ili javna vlast u katoličkim krajevima.¹

1. Vrlo staro i jedino groblje u dvije župe

U nekim krajevima diljem Bosne i Hercegovine već odavno se udomaćilo da gotovo svako selo ima svoje groblje. Stoga i jest, svakako, zanimljivo da je na nemalom području obje sadašnje tramošničke župe sve donedavno postojalo samo jedno groblje, ono u Okrugliću. Na njemu su se pokapala tijela preminulih iz svih okolnih sela. Tek nedavno je osnovano novo groblje u selu Grabu na Letića polju. Naime, 14. listopada 2004. radnici i strojevi poduzeća *Elektrodistribucija* iz Orašja besplatno su iskopali rupe za kolce, tri dana kasnije postavljeni su kolci i potom žičanom ogradom opasano groblje. Na Dušni dan (2. studenog 2004.), nakon tradicionalne molitve opijela, slavljena je u 14 sati prva sveta misa na ovom groblju, na koju se okupilo iznenađujuće malo župljana.²

Groblje u Okrugliću je po mnogočemu zanimljivo, ne samo po tome što je bilo jedino na ovom užem zemljopisnom prostoru. O njemu prof. Franjo Kristić piše:

¹ Usp. *Blagoslovi*, KS, Zagreb, 1987., str. 377.

² Usp. *Kronika župe Donje Tramošnice*, str. 55.

Stara i nova kapelica na groblju u Okrugličiću

Nema sigurnih podataka od kada datira glavno groblje tramošničke župe u selu Okrugličiću. Prema predaji koja potječe od naših djedova, a koja je jedini izvor o starosti toga groblja, ono je staro preko 500 godina i po pričanju starih, pamti vremena bosanskih banova i kraljeva. U njemu je vjerojatno do sada pokopano oko 20 generacija naših predaka. Prema slobodnoj procjeni, a na temelju zakona vjerojatnosti, u groblju je do sada, kroz 500 godina, pokopano oko 30.000 pokojnika.

U starini, na grobnim humkama iznad glava pokojnika, postavljani su droveni križevi, ukrašavani geometrijskim i biljnim ornamentima. Križevi muških bili su nešto jednostavniji i masivniji, dok su križevi pokojnica bili vitkiji i ukrašeniji.

Mrtovi su sahranjivani u kvadratnim masivnim sanducima od masivnije daske, koje su kao i križeve izrađivali seoski tesari. Do početka 20. stoljeća, na nekim starijim grobovima vidjeli su se i kameni križevi ili kamene ploče sa izdubljenim križem. U početku grobovi nisu postavljani u nekom strogom redu, nego su bili u raznim smjerovima, a tek kasnije nastojalo se pokopavati u redove između kojih su bile pristupne staze. Dječji grobovi bili su obilježavani malim križićima, a nekrštena dječica (koja nisu bila zlamenovana) pokopavana su na posebnom mjestu u kraju groblja. Grobovi onih koji su se objesili ili sami ubili bili su izvan groblja, jer se samoubojstvo smatralo smrtnim

griehom, pa su takvi pokojnici smatrani izgubljenim za nebo, kao što je to slučaj s Judom. U novije vrijeme ta je praksa ukinuta, pa se takvi pokojnici normalno pokopavaju.

U sredini groblja, još od starine, bila je grobna kapela daščara, a uz nju je bio zvonik od masivnih greda sa zvonom pod krovom.

Sredinom prošloga stoljeća, nad grobovima mrtvih počinju se podizati mramorni spomenici sa grobnim pločama i natpisom s imenom i godinom rođenja i smrti pokojnika. Na nekim spomenicima uobičajeno je ugrađivati i sliku pokojnika. Gotovo je iščeznuo običaj da se nad grobove postavlja drveni križ...

Tramošničko groblje u Okrugliću uvijek je uređivano, a posebno za blagdan svetoga Marka i Dušni dan. Kad bi se navečer prošlo pored groblja u te dane, na grobovima bi se moglo vidjeti na stotine upaljenih svijeća, pa je groblje izgledalo kao da je oživjelo.

Groblje je 1992. bilo oskvrnjeno, grobna kapela je spaljena, a masivni betonski zvonik porušen, dok je zvonu s njega odneseno. Grobljanska ograda s lijepo ukrašenim vratima je odnesena u neka susjedna sela. Računa se da je ona bila duga oko 1.000 metara.³

2. Franjevci pokopani na groblju u Okrugliću

U groblju u Okrugliću pokopani su i neki svećenici, bivši tramošnički župnici i kapelani te neke časne sestre:

a) *Fra Mijo Samardžić* ili *Samarčić* iz Zovika umro je 23. listopada 1832. godine i pokopan na groblju u Okrugliću. Obnašao je službu župnog vikara (kapelana) u Tramošnici doista kratko vrijeme, od 1831. godine. O njemu se zna još samo to da je i ranije u dva maha, opet po otprilike

³ Franjo Kristić, *Tramošnički spomenar. Prigodom dvjestoaobljetnice osnivanja župe (1802.-2002.)*, Tramošnica, 2002., str. 33-35. Dolikuje ovdje navesti da je spomenuta ograda oko groblja u Okrugliću urađena u vrijeme dok je župničku službu u Gornjoj Tramošnici vršio fra Tomislav Čaćić.

godinu dana, bio duhovni pomoćnik (kapelan) u Tramošnici, najprije od 1822. do 1823. i od 1828. do 1829. godine⁴ te da je 1824. i 1825. godine bio kapelan u Garevu.⁵

b) Pjesnik fra *Andrija Barukčić* umro je također mlad, nije napunio ni 35 godina kada je, kao *gost* u župnoj kući na zdravstvenom oporavku, umro u Tramošnici i tijelo mu pokopano na groblju u Okrugliću. Rođen je 11. studenog 1805. u mjestu Osredak kod Doboja, područje današnje župe Kulaši. Na krštenju je dobio ime Josip. Nižu i srednju izobrazbu stekao je u samostanu u Kraljevoj Sutjesci, gdje je stupio u Franjevački red i proveo godinu novicijata (1824.-1825.). Potom je, kao vrlo darovit mladić, od 1825. do 1834. pohađao i završio filozofsko-teološki studij u Budimu.

Vrativši se u Bosnu službovao je kao duhovni pomoćnik (kapelan) u Potočanima pokraj Odžaka, ali je odatle morao pobjeći pred progonom derventskeg kapetana. Sklonio se u Tramošnicu, gdje je župnikovao fra Ambroz Matić, njegov bliski prijatelj. Godinu dana (1837.-1838.) bio je odgojitelj novaka u Kraljevoj Sutjesci. No, budući da je obolio od sušice, napustio je odgojiteljsku službu, te ponovno otišao u Tramošnicu, gdje je ostao do kraja svoga relativno kratkog života. Umro je 16. travnja 1839. godine.

Poeziju je počeo pisati još u vrijeme studija u Mađarskoj i to na latinskom jeziku. Većina tih njegovih pjesama nije sačuvana, ali je ipak u sutješkoj knjizi umrlih za njega napisano da je bio značajan latinski pjesnik, dok se u tramošničkoj Matici umrlih kaže za njega da se vrlo isticao u pjesničkom umijeću. Sačuvane su dvije njegove pjesme. Jedna je svečano-prigodničarskog karaktera, napisana u povodu imenovanja fra Rafe Barišića biskupom i apostolskim vikarom, a druga je ispjevana u slavu puka ilirskoga.⁶

⁴ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 35 i 37.

⁵ Usp. Fra Anto Zrakić, *Duhovna zvanja župe Sivša*, u monografiji *Župa Sivša*, Sivša, 2007., str. 144.

⁶ Usp. Julijan Jelenić, *Kultura i bosanski franjevci*, Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 531-532; Anto S. Kovačić, *Biibliografija franjevac Bosne Srebrene*, Sarajevo, Sarajevo, 1991., str. 64-65; *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine. Od sredine XVIII. do konca XIX. stoljeća*, Matica hrvatska, Sarajevo, 2006., str. 27.

Neki od grobova na groblju u Okrugliću

c) Upravo se bilo navršilo punih osamnaest godina kako je *fra Ambroz Matic* bio župnik u Tramošnici kada je 24. srpnja 1849. s još trojicom svoje subraće franjevac otišao na kupanje na rijeku Bosnu kod Gareva (Modriča) i utopio se. U knjizi umrlih samostana u Tolisi stoji da je bio dobar plivač, ali mu je srce otkazalo. Njegovo je tijelo s velikom žalošću preneseno u Tramošnicu i pokopano na okrugličkom groblju.

Fra Ambroz je rođen 1795. u Blaževcu kraj Modriče, kamo su se njegovi preci doselili iz livanjskog sela Priluke.⁷ Roditelji Marijan i Magdalena rođ. Filipović na krštenju su mu nadjenuli ime Anto. Osnove pismenosti stekao je kod mjesnog župnika, a potom je školovanje nastavio u samostanu u Kraljevoj Sutjesci, gdje je postao franjevac stupivši 14. travnja 1814. u novicijat, koji je završio u istom mjestu. Potom je nastavio s filozofsko-teološkim studijem u Požegi i Ugarskoj.

⁷ Svjesno nisam napisao dan i mjesec njegova rođenja. Naime, najčešće se piše da je rođen 24. ožujka, ali Jelenić piše kako je u matici krštenih dubravske župe našao da je rođen 25. rujna i da su ga roditelji sutradan donijeli na krštenje i dali mu ime Anto; krstio ga je župnik fra Jakov Paračiković. Kao mogući datum rođenja spominje se i 14. ožujka. Osim toga, sporno je i njegovo krsno ime: je li bilo Anto ili Petar, što zagovara Špionjak? U cijelu ovu problematiku treba uvesti i prezime Valičević, što je, po svoj prilici, fra Ambrozijevo prezime po selu.

Završivši studije i postavši svećenikom obnašao je različite službe u bosanskoj franjevačkoj provinciji. Bio je kapelan u Tolisi, učitelj i drugi odgojitelj novaka u Kraljevoj Sutjesci, tajnik Provincije i u dva maha član uprave Provincije (definitor). Za vrijeme dugogodišnjeg župnikovanja u Tramošnici (1831.-1849.) istaknuo se kao marljiv graditelj: najprije je (1835) vodio gradnju župnog stana na Ulicama, potom je 1836. u Tramošnici podigao župni stan a onda je 1847. sagradio i kapelu (crkvu).

Fra Ambroz je jedan od malobrojnih pjesnika latinista *Bosne Srebrene* i s malim brojem književnih djela. Pjesme su mu sadržajno uglavnom prigodničarskog karaktera i u njima on stihovima iskazuje počast uglednim članovima svoje franjevačke zajednice. Navodi se i kao matematičar i gramatičar.

Za potrebe svojih učenika s latinskog je na hrvatski jezik preveo i u obliku priručnika za učenje izdao *Račun za prvu i drugu godinu školsku* (Osijek, 1827.). Za njih je također priredio latinsku gramatiku *Knjižica ručna s' upravam korisnim i uvežbanjem lasnim za mladiće latinski jezik učeće* (Osijek, 1832.).⁸

d) Na groblju u Okrugliću pokopan je i *fra Ilija Ćavarović*, jedan od najvećih i najpoznatijih Tramošnjana. Rođen je u Tuzlanima 10. svibnja 1844. godine od roditelja Ilije i Ane rođ. Pepić, koji su mu na krštenju dali ime Mato. Osnovnu obrazovnu poduku dobio je od svoga župnika, a srednju je školu završio u Kraljevoj Sutjesci, gdje je također započeo svoj franjevački put stupivši u novicijat 4. siječnja 1859. godine. I filozofiju je završio u Kraljevoj Sutjesci, a bogosloviju u Đakovu. Za svećenika je zaređen 22. listopada 1867. u Gučoj Gori.

U bosanskoj franjevačkoj provinciji obnašao je fra Ilija različite i važne službe: bio je odgojitelj bogoslova u Kraljevoj Sutjesci, tajnik biskupa fra Paškala Vujičića, član uprave Provincije (definitor), poglavar bosanskih franjevaca (provincijal) (1882.-1885.), generalni vizitator (1888.

⁸ Usp. Julijan Jelenić, *Kultura i bosanski franjevci*, Svjetlost, Sarajevo, 1990., str. 425-429; Anto S. Kovačić, *Biibliografija franjevaca Bosne Srebrene*, Sarajevo, Sarajevo, 1991., str. 238-240; *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine. Od sredine XVIII. do konca XIX. stoljeća*, Matica hrvatska, Sarajevo, 2006., str. 21-22; Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 54-61; *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb, 2010., str. 372-373.

za Bosnu, a 1889. godine za Hercegovinu). Bio je župnik u Tramošnici čak u četiri maha (1874.-1878., 1879.-1882., 1885.-1898. i 1900.-1901.), te župnik i gvardijan u Tolisi (1898.-1900.).

Umro je od srčanog udara u Tramošnici 28. veljače 1901. godine i pokopan na groblju u Okrugliću, odmah pokraj grobljanske kapele. U prigodi njegove smrti zapisao je fra Mijo Vjenceslav Batinić u *Franjevačkom glasniku* o njemu sljedeće: *Jedan od najumnijih, najzaslužnijih, najoduševljenijih sinova bosanske redodržave leže u hladni grob.*⁹ A u službenom glasilu Vrhbosanske nadbiskupije *Vrhbosni* bilo je napisano: *Redodržava Bosne srebrne žali nad grobom svojega odličnog i neutrudivog člana, eksprovincijala i župnika u Tramošnici!*¹⁰ Njegov lijepi spomenik od žutoga granita polomljen je 1992. godine.

Fra Ilija je kao duhovni vođa u svojoj rodnoj župi sagradio najprije župnu crkvu 1888., a onda i župni stan 1890. godine u ladanjskom stilu te zgradu za osnovnu školu. Kao provincijal istaknuo se ne samo u nastojanju da osigura prava svojoj subraći na vodstvo župa u Bosni, nego i davanjem nekoliko kvalitetnih i korisnih inicijativa, kao što su: da se započne izdavanje jednog franjevačkog lista, da se osnivaju književna društva bosanskih franjevaca, da se provincijal za stalno nastani u Sarajevu... Od austrijske vlade isposlovaio je dvije stipendije za bogoslove koji su studirali u Beču. Sastavio je i tiskao u Vukovaru 1891. prigodni katekizam *Kratak nauk krstjanski i naputak kako se mogu dobiti sveta oprostjenja katoličkom puku u Bosni namijenjeno*. Zbog svojih zasluga i uzornog svećeničko-redovničkog života istican je svojedobno kao mogući bosanski biskup, a car Franjo Josip I. odlikovao ga je ordenom željezne krune III. reda.¹¹

e) *Fra Anto Adžamić* rođen je 29. siječnja 1914. godine u Srednjoj Slatini, tada župa Tramošnica. Roditelji su mu bili Marko i Ana rođ. Martić. Gimnaziju je završio u Visokom, a bogosloviju u Zagrebu i Sarajevu. U Franjevački red ušao je 29. lipnja 1934., kada ga je na Gorici u Livnu

⁹ *Franjevački glasnik*, Sarajevo, br. 7, 1901., str. 106-107.

¹⁰ *Vrhbosna*, Sarajevo, br. 6, 20. ožujka 1901., str. 92.

¹¹ Više: Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 229-231.

provincijal fra Alojzije Ćubelić obukao u franjevački habit. U istom mjestu proveo je i godinu novicijata. Svečane je zavjete položio 12. srpnja 1938. u ruke provincijala fra Marijana Marića na Plehanu. Za svećenika ga je zareadio nadbiskup Ivan Šarić 29. lipnja 1942. u Sarajevu.

Pastoralnu djelatnost na župama bosanske franjevačke provincije započeo je kao duhovni pomoćnik u svojoj rodnoj župi, gdje je zbog tadašnjih ratnih djelovanja više puta bio u životnoj opasnosti, ali je ipak, za razliku od mnogih drugih, ostajao u Tramošnici i kad je bilo najgore. Svoje svećeničko djelovanje u istoj službi kapelana nastavio je u Dubravama i Tolisi. Bio je potom župnik u Dubravama, Špionici i Domaljevcu. Obnašao je i službu gvardijana u franjevačkom samostanu u Tolisi (1961-1964).

A onda je 16. travnja 1973. godine dobio najprije indult eksklaustracije na tri godine, da bi na redovnom zasjedanju uprave Provincije 14-15. listopada 1982. bio otpušten iz Reda.¹² Njegova bliža rodbina potvrđuje da je bio pomalo žestoke naravi, te da je do tog otpuštanja došlo zbog nekih njegovih nesuglasica s upravom franjevačke provincije *Bosne Srebrene* i on se, pred kraj svoga života, iz samostana u Tolisi preselio u Tramošnicu, u obiteljsku kuću svoje majke. Na njegovu zamolbu primio ga je vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Jozinović među dijecezanske svećenike Vrhbosanske nadbiskupije te je on kao takav povremeno pomagao u pastoralu svećenicima okolnih posavskih župa.

Za njega bismo s pravom mogli reći da je doslovno bio žrtva komunističkog režima. Uhapšen je krajem siječnja 1949. godine,¹³ bez stvarne krivice odležao na robiji u Foči nepune četiri godine i na slobodu pušten prilikom novogodišnje amnestije 1953. godine.¹⁴ Umro je od šećerne bolesti 20. listopada 1990. godine i pokopan na groblju u Okrugliću, gdje su mu braća franjevci bili podigli spomenik.¹⁵

¹² *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene.*

¹³ *Bosna Srebrene, 1949., br. 2, str. 10.*

¹⁴ *Bosna Srebrene, Sarajevo, 1953., br. 1, str. 1*

¹⁵ Usp. Ilija ORKIĆ, *Srednja Slatina u Bosanskoj Posavini: život i običaji, Srednja Slatina, 2009., str. 207-208.*

f) *Fra Valerije Stipić* rođen je na području župe Donja Tramošnica, u selu Orlovo Polje. Bio je prvi župnik Donje Tramošnice. K tomu, umro je na Petrovo, 29. lipnja 2009. godine kao aktualni župnik župe Gornja Tramošnica. S obzirom na sve ove činjenice nije neobično što je on 1. srpnja pokopan na groblju u Okrugliću, iako je kod bosanskih franjevaca dugogodišnja tradicija da se pripadnici *Bosne Srebrene* pokapaju u zajedničko fratarsko groblje, koje se obično nalazi u groblju mjesta u kojem se nalazi i samostan. Budući da župe i Donja i Gornja Tramošnica pripadaju toliškom samostanskom području (distriktu), sukladno tome fra Valerije je trebao biti pokopan u fratarsku grobnicu na Karauli u Tolisi ili na groblju u Kostrču, gdje se u novije vrijeme pokapaju toliški fratri. Na groblju u Okrugliću pokopan je prema njegovoj vlastitoj želji i želji njegove obitelji. Ukopne obrede predvodio je provincijal fra Lovro Gavran.

3. Časne sestre pokopane na groblju u Okrugliću

a) *S. Ana Berta Božić* iz Orlova Polja. Rođena je 26. ožujka 1945. godine kao najmlađa od šestoro djece oca Franje i majke Ruže rođ. Bošković. Valja napomenuti kako je među djecom ovoga bračnog para i fra Ivo Božić, član bosanske franjevačke provincije. Svoj redovnički život Ana je započela stupanjem u novicijat 25. ožujka 1963. u Kloštru Ivaniću, kada je uzela redovničko ime s. Berta. Obavljajući vrijedno i veselo domaćinske poslove, djelovala je u župi Ulice, franjevačkom samostanu na Gorici u Livnu i u župi Vidoši.

Nije položila doživotne (vječne) zavjete, jer je smrtno stradala od udara groma koji je pogodio njezinu obiteljsku kuću 15. srpnja 1968. godine. Umrla je u 24. godini života. O njezinoj pogibiji s. Renata Mrvelj piše: *Za vrijeme posjeta roditeljima, za jakog nevremena, s. Berta je u kući sa sestrom i bratovom djecom molila krunicu. Udar groma šokirao je okupljene. Smrtno je stradala samo s. Berta. Iznenadna smrt s. Berte pogodila je sve. Cijela župa, nekoliko sestara i svećenika ispratili su s. Bertu na vječni počinak u mjesno groblje na Okrugliću.*¹⁶

¹⁶ S. Renata Ruža Mrvelj, *U domu Očevu. Nekrologij Školskih sestara franjevske Krista Kralja Bosansko-hrvatske provincije Prečistog Srca Marijina*. Zagreb, 2011., str. 34.

Grobnica sestara franjevki i grob s. Berte Božić na groblju u Okrugliću

b) Nepunih jedanaest godina poslije u okrugličko groblje pokopana je i s. *M. Melanija Mandić*. Rođena je 15. ožujka 1939. godine u Marković Polju kraj Brčkog, a roditelji su joj Petar i Mara rođ. Pejić na krštenju u župnoj crkvi u Ulicama dali ime Anica. U samostan je došla s 22 godine života i započela svoj redovnički put. Redovničko odijelo obukla je i u novicijat u Kloštru Ivaniću stupila 22. kolovoza 1964., kada je uzela redovničko ime s. Melanija. Doživotne je zavjete, također u Kloštru Ivaniću, položila 13. kolovoza 1965. i potom, kao kuharica, djelovala je u Kloštru Ivaniću kod redovnika trapista, te u više mjesta diljem Bosne i Hrvatske: u Busovači, Virovitici, Tolisi, Tišini, Čukliću, Plehanu, Fojnici i Ilidži kod Sarajeva.

Kada se zdravstveno stanje s. Melanije pogoršalo, njezine su je redovničke poglavarice namjestile najprije u njihovu kuću u Kloštru Ivaniću, a poslije samo godinu dana premjestile su je u tek sagrađenu kuću u Gornjoj Tramošnici, gdje se i preselila u vječnost 30. travnja 1989. godine. Na groblje u Okrugliću ispratilo ju je 85 sestara i 30 svećenika te brojni puk Gornje i Donje Tramošnice i drugih župa.¹⁷

¹⁷ Više: S. Renata Ruža Mrvelj, *U domu Očevu. Nekrologij Školskih sestara franjevki Krista Kralja Bosansko-hrvatske provincije Prečistog Srca Marijina*. Zagreb, 2011., str. 91-92.

Novo groblje u Grabu

c) Sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća sagradile su sestre franjevke Bosansko-hrvatske provincije Prečistog Srca Marijina pokraj župne crkve u Gornjoj Tramošnici nemalu stambenu zgradu s nakanom da u njoj umirovljeničke dane provode starije članice njihove zajednice. Realno je bilo očekivati da će, slijedeći našu ljudsku sudbinu, zadnji premještaj starijih sestara biti iz ove kuće na groblje u Okrugliću pa će se ono sve više moći smatrati i nazivati i sestarskim grobljem. Tako se i dogodilo sa s. M. *Katarinom Mikić*.

Rođena je 20. veljače 1927. u Kostrču, župa Tolisa, u obitelji Ive i Ane rođ. Mišković, kao najmlađa od petero braće i sestara. Na krštenju je dobila ime Ruža. I ona se relativno kasno odlučila za redovnički život. Školskim sestrama franjevkama Bosansko-hrvatske provincije naime pristupila je u 22. godini, a novicijat je započela 14. kolovoza 1953. u Virovitici, u svojoj 27. godini života. Tada je uzela redovničko ime s. Katarina. Doživotne zavjete položila je 27. listopada 1957. u Sarajevu.

Kao redovnica, djelovala je u doista brojnim mjestima u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj: u Fojnici, Sarajevu (Bistrik i Bjelave), Bučićima, Gornjoj Tramošnici, Bugojnu, Foči kod Doboja, Ulicama, Kloštru Ivaniću, Kotor Varošu, Domaljevcu i Tolisi. Kao svojevrsnu zanimljivost spomenimo da je u Domaljevcu bila čak u četiri maha, ukupno oko 27 godina. Po samostanima je radila uglavnom kao vrtlarica, a na župama i kao kuharica.

Kada se pod stare dane povukla u sestarsku kuću u Gornjoj Tramošnici, ono malo župljana koji su dolazili u crkvu prihvatili su je vrlo radosno, a oni iz Domaljevca joj često dolazili u posjete. Iako je nakupila lijep broj godina (82), ipak je iznenada u Gospodinu je usnula od posljedica srčanog udara 11. listopada 2009. i pokopana na groblju u Okrugliću. Ona je treća sestra franjevska ove Provincije ukopana na okrugličkom groblju i druga koja počiva u njihovoj sestarskoj grobnici.¹⁸

¹⁸ Više: S. Renata Ruža Mrvelj, *U domu Očevu. Nekrologij školskih sestara franjevske Krista Kralja Bosansko-hrvatske provincije Prečistog Srca Marijina*. Zagreb, 2011., str. 193-194.

VII.

Župu čine ljudi

Fra Anto Zrakić, donedavni župnik u Gornjoj Tramošnici, i fra Jozo Puškarić, sadašnji župnik Donje Tramošnice (slijeva)

Za život, napredak ili nazadak jedne župe najveću odgovornost snosi njezin župnik. On zasigurno ima najveću zaslugu ako župa funkcionira na najbolji mogući način, ali istodobno snosi i najveću krivicu ako nije tako. U upravljanju župom župniku je od velike koristi i drugo pastoralno osoblje, ako ga ima: župni vikar, časne sestre, vjeroučitelji, voditelji crkvenog pjevanja, članovi župnog pastoralnog vijeća... S njima on dijeli i dobro i loše, i uspjehe i neuspjehe svoje župne zajednice. Čak i to ima li ili nema duhovnih zvanja iz župe!

1. Pastoralno osoblje

Za četrdeset godina njezina postojanja, u župi Donja Tramošnica djelovalo je svega šest župnika, od kojih jedan u dva mandata. Dvojica su se u Donjoj Tramošnici zadržala vrlo kratko: jedan nepunu godinu dana, a drugi nešto više od godinu. Ostalim je župnicima mandat trajao relativno dugo. Župa nije velika pa nije ni imala duhovnog pomoćnika (kapelana). Ono što je, čini se, posebice zanimljivo jest da su svi župnici podrijetlom iz toliškog samostanskog područja, kojem pripada i župa Donja Tramošnica.

Osim svećenika franjevac, u župi su dvadesetak godina djelovale i školske sestre franjevke Bosansko-hrvatske provincije Prečistog Srca Marijina sa sjedištem u Sarajevu, vodeći ponajprije liturgijsko pjevanje u župi i domaćinstvo u župnoj kući.

a) *Župnici*

1. U povijesti župe Donja Tramošnica zapisano je i bit će upamćeno da je njezin prvi župnik bio *fra VALERIJE STIPIĆ*, domaći sin, rođen u Orlovu Polju. Službu župnika u svojoj rodnoj župi obnašao je punih devet godina, od 1973. do 1982. godine. Za to vrijeme, uz uobičajeni pastoralni rad i ustrojavanje nove župe, uspio je sagraditi novu župnu kuću i župnu crkvu s visokim zvonikom.¹⁹

¹⁹ Više biografskih podataka o fra Valeriju vidi na str. 139-140.

Fra Ivo Čalušić

2. U župničkoj službi fra Valerija je 1982. naslijedio *fra IVO ČALUŠIĆ*. On je rođen 15. listopada 1936. godine u selu Grebnice, župa Domaljevac, u obitelji Pave Čalušića i Anđe rođ. Dominković. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a srednju kao kandidat Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom. Filozofsko-teološki studij pohađao je na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu. Franjevački habit obukao je 14. srpnja 1958. u Kraljevoj Sutjesci i ondje završio godinu novicijata. Svečane zavjete položio je 16. srpnja 1964. u Sarajevu pred provincijalom fra Vjekom Zirdumom, a u istom gradu podijelio mu je vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Alaupović 2. svibnja 1965. sakrament svećeničkog reda.

U jesen iste godine poglavari su ga poslali u Ljubljanu na završetak studija, gdje je stanovao u franjevačkom samostanu i godinu dana pohađao program potreban za postizanje stupnja diplomiranog teologa. Završivši studij, bio je župni vikar (kapelan) u župama sv. Ilije u Zenici, Tuzli i Bugojnu, a službu župnika vršio je također u Tuzli, gdje je istodobno bio i gvardijan, te u Šurkovcu pokraj Banje Luke. Od 1982. do 1988. bio je župnik Donje Tramošnice.

Na njegovu zamolbu vrhbosanski nadbiskup Marko Jozinović primio ga je 1989. među dijecezanske svećenike Vrhbosanske nadbiskupije te mu dopustio da obavlja pastoralnu službu u njemačkom govornom području. Prva služba u Njemačkoj bila je župni vikar na jednoj župi nadbiskupije München Freising. Od 1991. do svoje smrti vršio je službu voditelja Hrvatske katoličke misije Bremen na teritoriju biskupije Osnabrück.

Umro je, nakon duge i teške bolesti, u bolnici u Hannoveru 21. prosinca 2011., a, prema njegovoj želji, pokopan je 30. prosinca na sarajevskom groblju Bare.

Na koncu mise zadušnice, koju je u bogoslovnoj crkvi sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu predslavio nadbiskup vrhbosanski kardinal Vinko Puljić uz suslavlje deseterice svećenika te sudjelovanje pokojnikove rodbine i desetak redovnica, od pokojnika se oprostio biskupijski vikar za ekumenizam mons. dr. Mato Zovkić, rodnom iz župe Donja Tramošnica. Mons. Zovkić je najprije kazao: *Od 1982. do 1988. bio je župnik Donje Tramošnice, moje rodne župe. Vrlo me je bratski primao*

za vrijeme mojih dolazaka u rodni kraj i tada sam od župljana čuo po čemu ga cijene. Potom je naveo kako je župnik Čalušić uveo običaj u tramošničkoj župi da na svakom sprovodu svojih župljana i župljanki izrekne kratki oproštajni govor te da je transparentno vodio evidenciju o crkvenoj milostinji.²⁰

Fra Marijan Oršolić

3. *Fra MARIJAN ORŠOLIĆ* rođen je 6. prosinca 1947. u Tolisi od oca Ive i majke Mare rođ. Jurić. Osnovnu je školu pohađao u Tolisi i Orašju, franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom, a Franjevačku teologiju završio u Sarajevu. U franjevački habit obukao ga je provincijalov izaslanik fra Bernardin Matić 14. srpnja 1967. u Kraljevoj Sutjesci, gdje je potom proveo godinu redovničkog novicijata. Svečane redovničke zavjete položio je pred fra Benediktom Vujicom 4. listopada 1974. u Sarajevu. Za svećenika ga je 2. veljače 1975., također u Sarajevu, zareadio biskup dr. Tomislav Jablanović.

Postavši svećenikom, djelovao je kao župni vikar (kapelan) u Sivši kod Doboja, na Ulicama kod Brčkog, u Tolisi i Domaljevcu.

Godine 1988. imenovan je prvi put za župnika u Donjoj Tramošnici i tu je službu obavljao u vrlo nezahvalno i teško vrijeme, u vrijeme ratnih događanja na ovim prostorima.

Početak njegova življenja i djelovanja u Donjoj Tramošnici nije to ničim nagovještavao... A onda je buknuo rat. U mjesecu srpnju 1992. godine, zajedno sa župljanima, potjeran ratom morao je napustiti župu. Privremeno se nastanio u samostanu franjevaca trećoredaca u Zagrebu na Ksaveru. Sljedeće se godine iz Zagreba preselio u Vinkovce, u samostan otaca palotinaca, odakle se mogao brižnije posvetiti svojim izbjeglim župljanima budući da su oni tada boravili uglavnom u Županji i u selima njezine bliže okolice. Povremeno je s njima slavio svete mise u tamošnjoj župnoj crkvi sv. Nikole Tavelića, te ih pomagao materijalno preko *Kruha svetog Ante* i *Caritasa*. U Vinkovcima je boravio do 1995., kada se preselio u Županju, gdje je ostao godinu dana, da bi potom preselio u Tolisu i od 1996. obavljao službu župnog vikara.

²⁰ Katolička tiskovna agencija (KTA), 22. prosinca 2011.

Drugi put postao je fra Marijan župnikom u Donjoj Tramošnici 1999. godine. Budući da se još nije mogao nastaniti na području župe, privremeno je boravio u samostanu u Tolisi. U svibnju 2000. godine započeo je s obnovom razrušene kuće i već u lipnju ona je bila pod krovom. Podrum kuće preuredio je za privremeni bogoslužni prostor i od početka studenog iste godine počeo je u njemu redovito slaviti nedjeljnu misu za povratnike u Donju Tramošnicu. U obnovljenoj župnoj kući nastanio se 20. lipnja 2000. godine.²¹

Fra Marijan Dadić

4. *Fra MARIJAN DADIĆ* rođen je 19. veljače 1960. u Donjoj Tramošnici od roditelja Marka i Lucije rođ. Šokčević. Osnovnu je školu završio u rodnom mjestu, klasičnu gimnaziju u Visokom, a Franjevačku teologiju u Sarajevu. Franjevački habit obukao je 15. srpnja 1979. u Visokom i tu proveo godinu redovničkog novicijata. Svečane zavjete položio je pred provincijalom fra Lukom Markešićem 21. prosinca 1985. u Sarajevu. Svećenikom je postao 5. srpnja 1986., kada mu je, također u Sarajevu, svećenički red podijelio biskup Franjo Komarica.

Kapelansku službu obavljao je u župi Šikara kod Tuzle. Kao župnik Gornje Tramošnice, vršio je od ožujka 1996. do srpnja 1997. godine nominalno službu župnika i u Donjoj Tramošnici. Svećeničku službu i franjevački red napustio je 16. siječnja 2006. godine i otad živi u Njemačkoj.²²

5. *Fra ANTO PUŠELJIĆ* rođen je 11. listopada 1962. u Grebnicama od oca Marijana i majke Ane rođ. Abramović. Osnovno školovanje završio je u Grebnicama i Domaljevцу, Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom, a Franjevačku teologiju u Sarajevu. Franjevački habit obukao mu je 15. srpnja 1981. u Donjoj Tramošnici provincijal fra Alojzije Ištuk, a potom je godinu novicijata pro-

²¹ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS)*.

²² *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS)*.

Fra Anto Pušeljić

veo u Visokom. Svečane redovničke zavjete predao je u ruke provincijala fra Luke Markešića 31. listopada 1987. u Sarajevu. U istom mjestu ga je 29. lipnja 1988. zaređio za svećenika vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Jozinović.

Kao svećenik djelovao je najprije u Fojnici i na Plehanu, gdje ga je zateklo ratno vrijeme i izbjeglištvo, a on se iz Slavenskog Broda brinuo za izbjegle Plehančane. Od srpnja 1997. godine do svibnja 1999. godine obavljao je i službu župnika u Donjoj Tramošnici i duhovnog pomoćnika u Domaljevcu, a nakon 1997. je samo duhovni pomoćnik u Domaljevcu. Potom je bio župnik u Grebnicama, a sada je župnik u župi bl. Alojzija Stepinca u Orašju.²³

Fra Jozo Puškarić

6. *Fra JOZO PUŠKARIĆ* rođen je 23. srpnja 1953. u Gornjoj Tramošnici od oca Ante i majke Ivke rođ. Božić. Rođen je u brojnoj obitelji: ima još petoricu braće i četiri sestre, od kojih su čak tri članice zajednice Školskih sestara franjevki Bosanske provincije Krista Kralja. Školovao se u Gornjoj i Donjoj Tramošnici (osnovna škola), u Visokom (Franjevačka klasična gimnazija) i Sarajevu (Franjevačka teologija). U franjevački habit obukao ga je provincijal fra Šimo Šimić 15. srpnja 1973. u Visokom, nakon čega je godinu redovničkog novicijata proveo u samostanu na Humcu kod Ljubuškog. Za svećenika ga je zaređio vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Jozinović 29. lipnja 1981. u Sarajevu.

Kao svećenik djelovao je u župama: Guča Gora, Domaljevac, Foča kod Doboja, Zenica, Tolisa, Tišina i Orašje. Bio je član uprave Franjevačke provincije Bosne Srebrene (1991-1994) te duhovnik sjemeništaraca i gvardijan u Visokom. Od 1. srpnja 2009. godine do danas župnik je u Donjoj Tramošnici.²⁴

Rat je fra Jozu zatekao u službi župnika u Hrvatskoj Tišini. Na svetkovinu Uskrsa, 19. travnja 1992. godine, župu su okupirali vojnici tzv. JNA te srbijanske i srpske paravojne jedinice, a žu-

²³ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS)*.

²⁴ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS)*.

pnika 15. svibnja odveli u logor u Bosanski Šamac zajedno s oko 250 župljana, od kojih se mnogi nikad nisu vratili. Fra Jozo je razmijenjen 4. rujna u mjestu Dragalić.

O danima provedenim u zatočeništvu fra Jozo kaže:

Životni uvjeti u zatočeništvu, ako ih se može nazvati životnima, bili su nikakvi. Tu proenstveno mislim na smještaj, hranu, higijenu, na izvojesnost trajanja zatočeništva i na postupak općenito.

Po privođenju, prvih mjesec dana proveo sam u jednoj od kancelarija SUP-a u Bos. Šamcu zajedno s nekoliko svojih župljana, te Hrvata i Muslimana iz Bos. Šamca. Bilo nas je otprilike pola i pola. A na prostoru od kojih petnaestak četvornih metara znalo nas je biti i do 45. Ondje smo boravili i dan i noć, više jedan na drugome nego jedan do drugoga. Gotovo svake noći smo oko ponoći pa sve do zore slušali jauke ljudi koje su mučki udarali na hodniku načelnik SUP-a S. T. i njegovi pomagači, nakon što bi ih privodili iz njihovih kuća i stanova, s radnih mjesta i putova. Svakoga smo trenutka u strahu očekivali da se otvore vrata i da nas, razjareni i bijesni, počnu nasumice tući čim god stignu. Što se nerijetko i događalo, osobito kad nisu imali novih ili bi nesretnik, kojega su bjesomučno tukli, bio bačen na naša vrata, a ona su se potom otvarala i u mraku nam ugonila strah u kosti i u srce.

Cijeli taj mjesec pa sve do konca zatočeništva uglavnom smo proveli u istoj odjeći i obući. Vode je bilo, ne uvijek dovoljno, samo za piće, a fiziološke potrebe smo morali obavljati na brzinu izjutra ili navečer, jer je bio samo jedan mokri čvor, a bilo je još zatvoorenika i u drugim kancelarijama SUP-a.

U početku smo hranu dobijali dva puta dnevno: za doručak - između 10 i 12 sati - dobivali smo po krišku kruha namazanu margarinom i marmeladom i pola vojničke posude čaja za dvojicu; za ručak - između 14 i 17 sati - opet po krišku kruha i uglavnom po pola iste posude na dvojicu, nečega za što se samo po mirisu moglo naslutiti da je u tome bio kuhan grah, grašak, mahune i vjerojatno svinjsko ili goveđe meso. Kasnije je onaj doručak postao ručak, a dobivali smo ga između 13 i 15 sati.

Nakon mjesec dana, po blagdanu sv. Ante Padovanskoga, prebacili su nas u zgradu bivše Teritorijalne obrane, gdje se ranije nalazilo oružje i streljivo. Ondje smo imali više prostora za kretanje

i kakve-takve ležajeve od štokova, ali smo bili i više udarani i maltretirani, posebice mi Hrvati. Bilo je dana kada su nas svakodnevno batinali, maltretirali i ponižavali na takve načine kojih se ogavno i sjećati, a kamo li ih pripovijedati. A to se sve ponavljalo nekada i 5-6 puta tijekom jednoga dana i noći. Dovoljno je samo ako spomenem da su mi nekada, nakon udaraca palicama, šakama, nogama, letvama ili drovenim gredicama, ruke znale biti debele od oteklina kao bedra, a od podljevene krvi crne kao ugljen. Pomagali smo jedni drugima najčešće prokrijumčarenim lijekovima protiv bolova, stavljali vodene obloge i odvajali od sebe zalogaj-dva hrane koju su prokrijumčarili dobri ljudi iz grada Šamca i sela Zasavice.²⁵

b) Župni vikari (kapelani)

Budući da nije niti teritorijalno niti brojčano (pre)velika, župa Donja Tramošnica u svojih četrdeset godina postojanja nije službeno imala župnog vikara (kapelana). Imala ga je neslužbeno. Bilo je to krajem 1980. i većim dijelom 1981. godine.

Dok je naime obavljao službu župnika u Bučićima doživio je fra Tomislav Čaćić srčani napadaj (infarkt) i vrijeme svoje zdravstvene rehabilitacije od 18. prosinca 1980. do kolovoza 1981. godine proveo je on u svojoj rodnoj župi Donjoj Tramošnici. Naravno, cijelo to vrijeme samoinicijativno je pomagao župniku fra Valeriju Stipiću u pastoralnoj skrbi vjernika tramošničke župe.

c) Pastoralne suradnice i domačice

Školske sestre franjevke bosansko-hrvatske provincije preuzele su u ovoj župi vođenje domaćinstva, službu sakristanke i katehizaciju 1974. godine. Od tada pa do početka rata u Donjoj Tramošnici radile su sljedeće sestre:

1974/1975. s. Inocenta Stipić i s. Beata Mandić

(kratko je ovdje djelovala i s. Krešimira Skopljaković - pripremila prvopričesnike)

²⁵ Vidi: *Ima li Bosne? Poticaji, rasprave, svjedočenja*. Svjetlo riječi, Sarajevo-Baška Voda, 1993., str. 102-103.

1975/1976. s. Judita Franjičević i s. Inocenta Stipić
1976/1977. s. Bernardina Brajinović i s. Inocenta Stipić
1977/1978. s. Bernardina Brajinović i s. Inocenta Stipić
1978/1979. s. Bernardina Brajinović i s. Inocenta Stipić
1979/1980. s. Bernardina Brajinović i s. Inocenta Stipić
1980/1981. s. Ambrozija Bernatović i s. Inocenta Stipić
1981/1982. s. Irena Zeba i s. Ana Jeleč
1982/1983. s. Božana Gagulić, s. Ana Jeleč i s. Ivana Papić
1983/1984. s. Božana Gagulić i s. Berhmana Ćurić
1984/1985. s. Božana Gagulić i s. Berhmana Ćurić
1985/1986. s. Alberta Kuprešak i s. Tomislava Djedović
1986/1987. s. Alberta Kuprešak i s. Valentina Nedić (stanuju u Gornjoj Tramošnici)
1987/1988. s. Alberta Kuprešak (stanuje u Gornjoj Tramošnici)
1988/1989. s. Tomislava Djedović i s. Alberta Kuprešak (stanuju u Gornjoj Tramošnici)
1989/1990. s. Tomislava Djedović i s. Alberta Kuprešak dolaze iz svog samostana u Gornjoj Tramošnici.
1990/1991. s. Tomislava Djedović i s. Vlatka Dujmović
1991/1992. s. Borislava Šokčević i s. Vlatka Dujmović

Rat ih je otjerao 1992. u izbjeglištvo.

2. Duhovna zvanja

Kakav je duhovni i vjerski život pojedine župe nerijetko se mjeri i po duhovnim zvanjima te župe. Župa Tramošnica je oduvijek davala kandidate za duhovni poziv. Štoviše, u njoj su rođeni i neki čuveni franjevci, koji su u provinciji Bosni Srebrenoj svojedobno obnašali i vrlo odgovorne službe.

Kako je bilo nekad, nastavilo se i u novije vrijeme. Nekoliko godina nakon što je Donja Tramošnica postala župa, iz godine u godinu javljali su se mladići koji su odabirali svećenički život i djevojke koje su željele postati časne sestre. No, naravno, bilo je i onih koji nisu, iz samo njima znanih razloga, ustrajali u svojoj prvotnoj nakani.

a) Svećenici i redovnici

Iz sela tramošničke župe podrijetlo vuku i neki biskupijski svećenici i oni koji su se odlučili za neku od redovničkih zajednica. Spominjemo ovdje samo svećenike i redovnike koji su rođeni u selima koja danas tvore župu Donja Tramošnica.

1. *Vlč. PERO ANIĆ* rođen je 16. studenog 1936. godine u Orlovu Polju od roditelja Antuna i Ruže rođ. Zovkić. Osnovnu školu pohađao je u Tramošnici, srednju u Visokom, Zagrebu i Đakovu, a teologiju u Đakovu, gdje je 29. lipnja 1963. zaređen za svećenika.

Nakon što je postao svećenik, bio je kapelan u Kaknju, Morančanima i Bežlji. Potom je službu upravitelja župe obnašao u Kulini, Turbetu i Brčkom. U mirovini je od ljeta 2006. godine, a umirovljeničke dane provodi u Svećeničkom domu Vrhbosanske nadbiskupije u Sarajevu.²⁶

Vlč. Pero Anić

²⁶ *Arhiv Vrhbosanske nadbiskupije u Sarajevu.*

Fra Nikola Bošnjak

2. *Fra NIKOLA BOŠNJAK* rođen je 25. svibnja 1941. godine u Grabu (Donja Tramošnica) od oca Marka i majke Ruže rođ. Stipić. Osnovnu je školu završio u Donjoj Tramošnici (1948-1952). Nižu gimnaziju s malom maturom završio je u Gradačcu (1953-1957), a višu gimnaziju u Visokom (1957-1961). Oblačenjem franjevačkog habita 14. srpnja 1961. godine postao je član bosanske franjevačke provincije i nakon toga godinu novicijata proveo u Kraljevoj Sutjesci. Filozofsko-teološki studij završio je na Franjevačkoj teologiji u Visokom i Sarajevu (1962-1967). Svečane zavjete položio je u ruke provincijala fra Vjekoslava Zirduma 16. srpnja 1965. u Sarajevu, gdje je i zaređen za svećenika, u crkvi svetog Ante na Bistriku, 10. srpnja 1966. godine; zaređio ga je vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Alaupović.

Postavši svećenikom, bio je godinu dana župni vikar (kapelan) u Tolisi, a potom je pošao na studij matematike i fizike u Frankfurtu/M. (Njemačka). Po završetku studija, predavao je te predmete na Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Visokom od 1974. do 2011. godine. Neko je vrijeme predavao i njemački jezik. Uz profesorski rad na Gimnaziji, bio je četiri godine i kapelan u Ovčarevu kod Travnika (1975-1979) te tri godine gvardijan u Visokom (1979-1982). U prigodi obilježavanja 100. obljetnice Franjevačke klasične gimnazije u Visokom sudjelovao je u izradi prigodne knjige, za koju je napravio popis svih đaka kroz stotinu godina (1882-1982). Više godina je vodio obnovu gimnazijskog kompleksa i izgradnju uza nj primjerenih gospodarskih zgrada. Usto, neumorno i s radošću već godinama druguje i prijateljuje s umjetnicima svih vjera i naroda. Plod toga je i njegova raznolika i velika kolekcija slika i skulptura, od kojih je više puta i u različitim galerijama priređivao uspješne likovne izložbe.²⁷

Sada je u mirovini i živi u samostanu u Tolisi.

²⁷ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS)*.

Fra Ivo Božić

3. *Fra IVO BOŽIĆ* rođen je 29. kolovoza 1937. godine u Orlovu Polju od roditelja Franje i Ruže rođ. Bošković. Osnovno školovanje pohađao je i završio u rodnom mjestu (1946-1950), a Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom (1950-1959). Franjevački habit obukao mu je provincijal fra Boris Ilovača 14. srpnja 1957. godine u Kraljevoj Sutjesci, gdje je proveo i godinu redovničkog novicijata. Nakon svršetka novicijata položio je jednostavne redovničke zavjete 15. srpnja 1958. pred provincijalom fra Borisom Ilovačom, a svečane 16. srpnja 1965. u Sarajevu pred provincijalom fra Vjekoslavom Zirdumom. Franjevačku teologiju završio je 1966. u Sarajevu, gdje ga je također za svećenika zaredio vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Alaupović 2. svibnja 1965. godine.

Nakon ređenja otišao je u Njemačku, gdje je kao kapelan i župnik u nekoliko njemačkih župa djelovao sve do 2012. godine (kapelan u Altenessenu, župnik u Wehingenu i Pallingu).²⁸ Od 1. rujna 2012. godine je u mirovini i živi u franjevačkom samostanu u Tolisi.

4. *Fra PETAR ČAČIĆ* rođen je 30. ožujka 1819. godine u Tramošnici, od oca Petra i majke Matije rođ. Kopic. Na krštenju su mu roditelji dali ime Juro. Osnovnu školu završio je u Tolisi, a humaniorne nauke u Kraljevoj Sutjesci. Tu je stupio i u novicijat 16. kolovoza 1838. godine. Retoriku je studirao u Požegi, a filozofiju i bogosloviju u Mađarskoj, u Szolnokiniu.

U duhovnoj pastvi radio je kao kapelan i župnik. Bio je kapelan u Tolisi, Dubravama, Zoviku i Vidovicama, a župnik u Ulicama (1855-1857), Koraću (1858-1860) i Sivši (1861-1863).

Umro je 30. kolovoza 1863. u Vidovicama vršeći dužnost kapelana. Pokopan je na mjesnom groblju.²⁹

²⁸ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS)*.

²⁹ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.

Fra Tomislav Čačić

5. Fra TOMISLAV ČAČIĆ rođen je 8. veljače 1931. u Grabu (Donja Tramošnica). Otac Niko i majka Manda rođ. Pavlović dali su mu na krštenju ime Marko. Rođen je u brojnoj obitelji od ukupno devetero djece. Osnovnu školu završio je u Gornjoj Tramošnici. U Franjevačku klasičnu gimnaziju upisao se 1943. godine, a kada je ona u veljači 1945. godine prestala s radom, vratio se kući te daljnje školovanje u Visokom nastavio istom pred Božić 1946. Pohađanje gimnazije prekinuo je i 1949. da bi u Kraljevoj Sutjesci proveo godinu novicijata. U franjevački habit obukao ga je 5. listopada 1949. fra Augustin Malić, sutješki gvardijan i provincijalov delegat. Završivši

srednjoškolsko obrazovanje, upisao je 1952. filozofsko-teološki studij na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu i završio ga 1957. godine. Svečane zavjete položio je u ruke provincijala fra Josipa Markušića 7. listopada 1953. u Sarajevu, gdje je također 1. srpnja 1956. zaređen za svećenika; zaređio ga je vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Alaupović.

Kao svećenik pastoralno je djelovao diljem *Bosne Srebrene*, obnašajući službe župnog vikara (kapelana) i župnika. Službu župnog vikara obnašao je u Gučoj Gori, Varešu, Dubravama, Zenici, Tuzli, Beogradu, Bugojnu i Špionici. Župnik je bio u Gornjoj Tramošnici, Bučićima i Špionici.

U tri maha pastoralno je djelovao u Njemačkoj. Najprije je od 1964. pa dalje četiri godine radio kao kapelan u župi sv. Pavla u Duisburgu. Potom je od 1972. do 1979. godine vodio Hrvatsku katoličku misiju u Aachenu i bio prvi bosanski franjevac koji je preuzeo jednu hrvatsku katoličku misiju u Njemačkoj. Na kraju, treći put, u Njemačku je otišao 1990. godine i više od dvanaest godina proveo u biskupiji Freiburg obnašajući službu župnika u dvije manje njemačke župe.³⁰

Sadašnje svoje umirovljeničke dane provodi u franjevačkom samostanu Tolisi.

³⁰ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS)*.

Fra Zdravko Dadić

6. *Fra ZDRAVKO DADIĆ* rođen je 8. svibnja 1966. godine u obitelji iz koje je poteklo više redovničkih zvanja. Otac mu je Pero a majka Kata rođ. Bošnjak. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom. Kad je završio gimnaziju, provincijal Bosne Srebrene obukao mu je franjevački habit u samostanu na Gorici u Livnu 14. srpnja 1985. te je fra Zdravko potom započeo godinu novicijata u samostanu sv. Ante na Bistriku u Sarajevu. U istoj crkvi položio je 11. srpnja 1986. jednostavne redovničke zavjete pred istim provincijalom, a 19. listopada 1991. svečane je položio u ruke provincijala fra Petra Anđelovića.

Filozofsko-teološki studij završio je na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu (1987-1992). Svećenički red primio je u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Podhumu kod Livna 20. srpnja 1992. godine, a podijelio mu ga je šibenski biskup mons. Srećko Badurina. Zbog rata nije svoje mladomisničko slavlje mogao održati u rodnoj župi Donjoj Tramošnici nego je to učinio 2. kolovoza 1992. u Vitezu, gdje je prije toga obnašao službu đakona.

Svećeničko djelovanje započeo je kao župni vikar u župi sv. Juraja u Vitezu. Uz redovite pastoralne djelatnosti, obnašao je i službu voditelja Caritasa i službu vojnog kapelana. U neposrednoj blizini crkve bio je 21. prosinca 1993. ranjen te se poslije toga dugo liječio u nekoliko zdravstvenih ustanova.

Godine 2000. imenovan je gvardijanom samostana u Dubravama kod Brčkog, a 2006. izabran je za člana uprave Provincije (definitor) i istodobno imenovan ekonomom Provincije i gvardijanom samostana sv. Križa u Sarajevu, u kojem se nalazi Provincijalat Bosne Srebrene.³¹ Službu župnika u Sesevskoj Sopnici u Zagrebu preuzeo je 2009. godine i tu službu obnaša i sada.

³¹ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS)*.

7. *Fra AUGUSTIN GAGULIĆ* rođen je 15. svibnja 1844. godine u Grabu od oca Ive i majke Kate rođ. Jeleč. Na krštenju je dobio ime Andrija. Osnovnu školu završio je kod župnika svoje rodne župe, a humaniorne nauke u Kraljevoj Sutjesci. Tu je također stupio u novicijat 31. ožujka 1862. godine. Filozofiju je završio u Kraljevoj Sutjesci, a bogosloviju u Đakovu. Mladu misu slavio je u Tramošnici 8. studenog 1868. godine.

Kao svećenik, u službi župnog vikara (kapelana), pastoralno je djelovao u Tolisi, Tramošnici, Kraljevoj Sutjesci, Dubravama i Ulicama.

Umro je 8. siječnja 1883. godine u Ulicama i pokopan na mjesnom groblju.³²

Fra Stjepan Gagulić

8. *Fra STJEPAN GAGULIĆ*, sin Mate i Ruže rođ. Marić, rođen je 29. listopada 1943. u Donjoj Tramošnici i na krštenju dobio ime Marko. Prva četiri razreda osnovne škole završio je u Tramošnici, a pučku školu u Županji. Nakon završena dva razreda gimnazije u Županji, ulazi 1961. godine u Sjemenište franjevac konventualaca u Zagrebu. Godinu novicijata proveo je u Cresu, a prve redovničke zavjete položio je 13. rujna 1962. godine. Treći i četvrti razred gimnazije završio je u Interdijecezanskoj srednjoj školi za spremanje svećenika u Zagrebu (Šalata), gdje je i maturirao 1964. godine. Svečane redovničke zavjete položio je 4. listopada 1967. u Zagrebu, gdje je i zaređen za svećenika 28. lipnja 1970. godine. Studij teologije pohađao je i završio na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.

Tijekom svoga redovničkoga i svećeničkoga života vršio je razne službe u Hrvatskoj provinciji sv. Jeronima franjevac konventualaca. Bio je privremeni upravitelj župe sv. Juraja u Petrovaradinu, potom župni vikar (kapelan) u župi Uznesenja BDM u Molvama, odgojitelj (magister) sjemeništara i klerika, gvardijan i župnik u Vinkovcima, u Novom Selu te u Novom Marofu, župnik župe sv. Antuna Padovanskoga u Zagrebu i župni vikar u Sisku-Galdovu. U više navra-

³² Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevac u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.

ta bio je član raznih provincijskih komisija i član uprave svoje Provincije. Njegovim zauzimanjem, dok je bio Provincijski duhovni asistent, osnovan je Franjevački svjetovni red u Molvama, Vinkovcima-Novo Selo, u Novom Marofu i u Sisku-Galdovu. Predavao je vjeronauk u osmogodišnjim školama u Novom Marofu i u Sisku te bio član Etičkog povjerenstva Specijalne bolnice za kronične bolesti u Novom Marofu.

Fra Stjepan je bio prava franjevačka duša. Umro je od bolesti tumora u glavi, 19. svibnja 2005. u bolnici Sveti Duh u Zagrebu. Pogreb je bio 23. svibnja 2005. godine.³³

P. Jozo Ivić

9. P. JOZO IVIĆ rođen je 28. rujna 1954. godine u Grabu ili Derezni, kako taj dio sela naziva većina Tramošnjana. Roditelji su mu otac Ivo i majka Janja rođ. Gagulić. Zanimljivo je napomenuti da je rod Ivića već mnogo ranije bosanskoj franjevačkoj zajednica dao dva svećenika: fra Bonu Ivića (1828-1875) i fra Ambroza Ivića (1825-1857), a rod Gagulića također dvojicu svećenika, maloprije spomenute fra Augustina i fra Stjepana.

Osnovnu školu završio je u Donjoj Tramošnici, nadbiskupsku klasičnu gimnaziju na Šalati u Zagrebu, a Katolički bogoslovni fakultet također u Zagrebu. U jesen 1974. godine stupio je u novicijat otaca palotinaca (Družba katoličkog apostolata - *Societas apostolatus catholici*, skraćeno SAC) u Untermerzbachu kod Bamberga u Njemačkoj. Za svećenika ga je u đakovačkoj katedrali 28. lipnja 1981. godine zaređio đakovački biskup mons. Ćiril Kos; mladu misu proslavio je 5. srpnja 1981. u svojoj Donjoj Tramošnici.

Nakon slavlja mise njegovi ga njemački poglavari ponovno šalju na studij u Rim, na papinsko sveučilište Gregorijanu, gdje je potom magistrirao iz fundamentalne teologije i biblijskih znanosti te htio doktorirati. No, naša narodna izreka *Čovjek snuje, a Bog određuje* u potpunosti se ispunila u životu p. Joze. Zbog iznenada nastalih neprilika u maloj zajednici palotinaca na prostoru onodobne Jugoslavije morao je prekinuti studij i vratiti se u domovinu te pomoći u prona-

³³ Arhiv Provincije franjevac konventualaca sv. Jeronima u Zagrebu.

laženju odgovora i rješenja na neka iskrsla pitanja. Tako je 1984. došao u Vinkovce, na ledinu, u novoosnovanu župu sv. Vinka Pallottija (Vinkovci IV). Započeo je gradnju crkve i pastoralnog centra, koje je, nakon pet godina gradnje, đakovačko-srijemski biskup mons. Ćiril Kos u rujnu 1989. svečanim obredom posvetio.

Cijelo vrijeme nedavnog rata u Hrvatskoj proveo je u Vinkovcima. Kada je 1992. započeo rat u Bosni i Hercegovini, znalo je u svibnju i lipnju pod krovom njegova samostana u Vinkovcima svakodnevno biti oko 30-40 odraslih osoba, male djece i školaraca koji su pohađali školu u Vinkovcima. Nemali broj njih bio je upravo iz njegova rodnog kraja, a među njima i obojica župnika: fra Pero Martinović iz Gornje Tramošnice i fra Marijan Oršolić iz Donje Tramošnice; oni su u to doba izdali na stotine raznih crkvenih dokumenata za potrebe njihovih izbjeglih župljana.

Iz Vinkovaca je p. Jozu služba tajnika komisije *Iustitia et pax* pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji odvela u jesen 1995. u Zagreb. Uz tu je službu rado držao duhovne vježbe časnim sestrama, svećenicima i redovnicima te pastoralno pomagao u župi sv. Petra u Zagrebu.

Od 1987. godine p. Jozo obnaša dužnost poglavara zajednice otaca palotinaca u Hrvatskoj. Nekoliko posljednjih godina živi i djeluje u župi Marije Kraljice apostola u Zaprešiću kao rektor kuće i župni vikar.

Vrh. Mijo Josipović

10. Vrh. MIJO JOSIPOVIĆ rođen je 18. svibnja 1935. godine od oca Marijana i majke Luce rođ. Šokčević u Okrugliću. Osnovnu školu pohađao je u Tramošnici, srednju u Gradačcu, a teologiju u Đakovu. Za svećenika Vrhbosanske nadbiskupije zaređen je na Petrovo, 29. lipnja 1964. godine u Đakovu.

Kada je postao svećenik, imenovan je najprije župnim vikarom (kapelanom) na Stupu u Sarajevu, a samo malo kasnije župnim vikarom u Derventi, gdje je ostao četiri godine. Potom je bio župni vikar u Modriči. Službu župnika obnašao je u Velikom Prnjavoru - Sočanici (1968- 1974), u Turiću (1974-1977), Haljinićima (1977-1980) i Vidovicama (1980-1996). U proljeće, poslije Uskrsa 1992. godine, zbog okupacije i rušenja Vidovica prognan je

zajedno sa svim svojim župljanima u Republiku Hrvatsku. Nastanio se u Bošnjacima, kako bi bio bliže prognanim vjernicima i Vidovicama i kako bi im ujedno mogao pomagati u njihovim izbjegličkim danima.

Članom svećeničkog vijeća Vrhbosanske nadbiskupije imenovan je 5. lipnja 1991. godine. Zbog slabog zdravlja i potrebnog liječenja 11. listopada 1996. godine oslobođen je pastoralnih obveza i stavljen u privremenu mirovinu. U svećenički dom Vrhbosanske nadbiskupije došao je 12. siječnja 2012. godine. U Domu je, nakon duže bolesti, i preminuo 2. studenog 2012. godine. Pokopan je u svećeničku grobnicu Vrhbosanske nadbiskupije na Gradskom groblju Bare u Sarajevu.³⁴

U župama gdje je djelovao ostao je zapamćen kao izuzetno ponizan, jednostavan i samozatajan svećenik. Odlikovao se žarkom pobožnošću i živom vjerom u Isusa Krista, komu je nesebično služio. U Vidovicama je sa župljanima pred rat, uglavnom darovima vjernika, sagradio novu crkvu. U istoj župi je za svog župnikovanja poslao u sjemenište i bogosloviju mnoge mladiće, od kojih je njih desetak postalo svećenicima.

Fra Mijo Jožanović

11. *Fra MIJO JOŽANOVIĆ* rođen je 25. rujna 1952. godine u Grabu. Najmlađi je od sedmero djece (tri brata i četiri sestre) supružnika Mate i Ane rođ. Matić. Osmogodišnju školu završio je 1967. u Donjoj Tramošnici. Iste godine ulazi u Sjemenište franjevaca konventualaca u Zagrebu, gdje je pohađao i završio gimnaziju u Srednjoj školi za spremanje svećenika Provincije franjevaca konventualaca (1967-1972). Godinu novicijata (1969-1970). proveo je u Cresu i položio prve redovničke zavjete 2. kolovoza 1970. u Zagrebu. U ovom je gradu također 3. listopada 1976. položio svećane zavjete, pohađao i 1978. završio studij teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu i 26. lipnja 1977. primio sakrament svećeničkog reda. Mladu misu slavio je 7. kolovoza 1977. u Donjoj Tramošnici.

Nakon đakonske prakse u župama Kukuljanovo i Škrljevo, bio je župni vikar (kapelan) u župi Uznesenja BDM u Molvama. Istu službu obnašao je i u župama: Novi Marof, Mađarevo i u

³⁴ *Arhiv Vrhbosanske nadbiskupije u Sarajevu.*

Splitu. Bio je gvardijan i župnik u Molvama od 1989. do 1995. godine, u samostanu sv. Frane u Splitu od 1995. do 1998. i u samostanu sv. Antuna u Vinkovcima od 1998. do 2006. godine, kada je istodobno bio i član uprave svoje Provincije (definitor). Upravljao je župom Ždala od 1992. do 1993. godine. A od 2006. do danas (2013. godine) vikar je u samostanu sv. Antuna u Vinkovcima. Posljednjih nekoliko godina narušeno mu je zdravlje.³⁵

Fra Bono Kovačević

12. *Fra BONO KOVAČEVIĆ* je najmlađi svećenik koji potječe iz župe Donja Tramošnica. Rođen je 17. lipnja 1976. godine u Donjoj Tramošnici od roditelja Nike i Kate rođ. Marković. Potječe iz obitelji s mnogo djece. Osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, Franjevačku klasičnu gimnaziju u Visokom, koja je u vrijeme rata bila smještena u Baškoj Vodi, te Franjevačku teologiju u Sarajevu. Članom velike franjevačke obitelji postao je oblačenjem franjevačkog habita koji mu je 13. srpnja 1997. u Podmilačju obukao provincijal fra Petar Anđelović. Svečane redovničke zavjete položio je u ruke provincijala fra Mije Džolana 14. rujna 2002. u Kotor Varoši. Za svećenika ga je 29. lipnja 2004. godine zaređio vrhbosanski nadbiskup Vinko kardinal Puljić.

Postavši svećenik, pastoralnu službu vršio je kao župni vikar (kapelan) u Varešu, Čukliću, Osovi, Ljubunčiću i Gornjoj Dubici.³⁶ Sada je župni vikar u Domaljevcu.

13. *MATO KRISTIĆ* rođen je 15. prosinca 1928. godine u selu Okrugliću od roditelja Bone i Ane rođ. Lukanović. Isti dan je i kršten u župnoj crkvi u Gornjoj Tramošnici.

Bio je u V. razredu Franjevačke klasične gimnazije u Visokom kada su ga u rodnom kraju, u Donjoj Tramošnici, u zaseoku Grab, 8. listopada 1944. godine ubili četnici zajedno s još dvadeset i četvero viđenijih Tramošnjana.³⁷

³⁵ Arhiv Provincije franjevac konventualaca sv. Jeronima u Zagrebu.

³⁶ Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu (AFPBS).

³⁷ I u *Matici krštenih* (u rubrici: opaska) i u *Matici umrlih* (sv. VI, str. 24, br. 212) piše da je bio 4. razred Gimnazije u Visokom. Usp. Marijan Karaula, *Žrtve i mučenici. Stradanja bosanskih franjevaca u Drugom svjetskom ratu i komunizmu*, Svjetlo riječi, Sarajevo, 1999., str. 142

Fra Ignacije Gavran svjedoči: *Taj su dan četnici pljačkali Tramošnicu. Ustrijeljen je s dva metka. Našli su ga suseljani mrtva kako drži đaćku iskaznicu na kojoj je bio žig gimnazije s obveznim U.*

Potpuno isto tvrdi i fra Ivo Mrkonjić, koji dodaje da je otac poginulog sjemeništara svom mrtvom sinu na mjestu njegove pogibije ubrzo podigao spomenik, ali su ga kasnije partizani uklonili (?).

Prema sjećanju Joze Gagulića (rođ. 1934.), čiji je brat Bono ubijen toga istog dana u Tramošnici, spomenik je postavljen nakon svršetka drugog svjetskog rata, 1946. Godine, na njivi Jabučik, iza Sinkovića mlina u Donjoj Tramošnici. Srušio ga je jedan orač 1982. godine, jer je, po njegovoj prosudbi, smetao pri obrađivanju njive traktorom. Netko je od rodbine pok. Mate pokupio dijelove spomenika i odnio ih do župne crkve u Donjoj Tramošnici, gdje se i sada čuvaju u podrumskim prostorijama.

Ondje sam ga i ja našao u ljeto 2011. i na njemu pročitao uklesani tekst:

*Ovdje je nevin poginuo
8. X. 1944.
u cvjetu mladosti u 16
god. svršeni četvrtoškolac
franjevačke gimn. u Visokom
Mato Krištić
Iz Tramošnice gor.
Prolazniče sjeti se njegove i svoje duše!
Krv mučenika je sjeme novih kršćana!
Spomenik podižu uciviljeni
otac Bono i braća Antun i Ivo.*

14. *Fra BLAŽ MILIČEVIĆ* rođen je 28. siječnja 1861. godine u Grabu. Na krštenju u tramošničkoj župnoj crkvi roditelji Ivo i Ana rođ. Škorić dadoše mu ime Mijo. Osnovnu školu završio je u Tramošnici, a srednju u Kraljevoj Sutjesci; ovdje je također stupio u novicijat 19. listopada 1875. godine.

Umro je 31. ožujka 1877. u Kraljevoj Sutjesci, kao student prve godine filozofije, i pokopan na mjesnom groblju.³⁸

15. *Fra MARIJAN MILIČEVIĆ* rođen je u Grabu 1. svibnja 1841. godine od oca Šime i majke Kate rođ. Čaćić. Na krštenju je dobio ime Mato. Osnovnu školu završio je u Tolisi, a humaniorne nauke u Kraljevoj Sutjesci. Tu je stupio u novicijat 17. rujna 1858. godine. Filozofiju je studirao također u Kraljevoj Sutjesci, a bogosloviju u Đakovu. Svoju mladu misu proslavio je u Tremošnici 27. ožujka 1864. godine. Poslije je nastavio studij u Pešti.

U bosanskoj franjevačkoj provinciji vršio je razne dužnosti: bio je župni vikar (kapelan) u Tolisi, Kraljevoj Sutjesci i Tramošnici, a župnik u Dubravama (1872.-1875.) i Zoviku (1879.- 1882.). Osim toga, bio je predavač filozofije u Kraljevoj Sutjesci te profesor i viceprefekt bogoslova u Ostrogonu.

Umro je u Tolisi vršeći dužnost kapelana 9. rujna 1882. godine i pokopan je na mjesnom groblju Karaula.³⁹

16. *FRA FLORIЈAN-CVJETKO NADAREVIĆ* rođen je 2. siječnja 1845. godine u Čardaku od oca Ive i majke Jele rođ. Šokčević. Na krštenju je dobio ime Marko. Osnovnu školu završio je kod župnika svoje rodne župe, a srednju u Kraljevoj Sutjesci, gdje je također stupio u novicijat 31. ožujka 1862. godine. Bogosloviju je studirao u Đakovu (1864-1868), a svoju mladu misu proslavio je u Tramošnici 20. rujna 1868. godine.

³⁸ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.

³⁹ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.

Kao župni vikar (kapelan) pastoralno je djelovao u župama Tolisi i Tramošnici, te u Caigradu za podanike Austrougarske monarhije u bolnici. Ondje je također bio svojevrstni diplomatski predstavnik Bosne Srebrene ili, kako to bilježi provincijski ljetopis: *opunovlašten da zastupa našu provinciju u svih stvari u sporazumu sa sindikom Michaelom Timoniem*.⁴⁰ Službu župnika obnašao je u župama: Dubici, Tramošnici, Dubravama, Tišini, Špionici i Tolisi, gdje je istodobno bio i gvardijan. Bio je i provincijski vikar, tj. zamjenik provincijala Bosne Srebrene (1900-1903).

Obnašao je i ktomu neke odgojno-obrazovne službe: bio je lektor filozofije i magister novaka u Gučoj Gori te profesor u Kreševu 1882.-1883. godine. Poslije toga bio je izabran za predavača gramatike, latinske sintakse i retorike.

Fra Cvijo se bavio i književnošću. U rukopisu je ostalo nekoliko njegovih pjesama: *Čestitka za imendan fra Martinu Nediću, Slavospjev za imendan fra Martinu Nediću, Đuro kapetan u desetercu, Evin grijeh - Marijina Bezgrešnost, Milosrđe, Utjeha, Spomenica krstjanskim vladarima, Vedrina se za oblakom rađa* i dr.

Umro je u Tolisi 25. listopada 1917. godined i pokopan na groblju Karaula.⁴¹

Fra Juro Piljić

17. Fra JURO PILJIĆ rođen je 7. listopada 1932. u Orlovu Polju. Roditelji Marko i Mara rođ. Matanović krstili su ga istoga dana u crkvi Gospe od anđela i dali mu ime Nikola. Četverogodišnju osnovnu školu završio je u Tramošnici (1939-1943), a potom školovanje nastavio u Visokom, gdje je završio Franjevačku klasičnu gimnaziju i položio ispit zrelosti 1949. godine. Franjevački habit obukao je nakon svršenog petog razreda gimnazije 5. listopada 1949. u Kraljevoj Sutjesci, gdje je proveo i svoju godinu novicijata. Svečane redovničke zavjete položio je 12. prosinca 1957. u Sarajevu, gdje

⁴⁰ *Protocollum Provinciae V.* Opunomoćen je pismom provincijala fra Stjepana Čička od 25. srpnja 1894.

⁴¹ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.

je također završio Franjevačku teologiju i gdje ga je 29. lipnja 1957. vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Alaupović zaređio za svećenika.

Postavši svećenikom, djelovao je kao duhovni pomoćnik (kapelan) u doista brojnim mjestima: Dubravama, Breškama, Varešu, Livnu, na Petrićevcu (Banja Luka), Busovači, Rumboci-ma, Zenici, Domaljevcu i Špionici. Službu župnika obnašao je u Dubravama (1965-1970), Tišini (1976-1982) i Oповu kod Pančeva (1987-1989) te u Tolisi (1973-1976), gdje je istodobno bio i gvardijan.

Nakon duge i teške bolesti koju je strpljivo podnosio više od godinu dana, preminuo je 25. rujna 1990. u samostanu Tolisi. Ukopne obrede na mjesnom groblju Karaula predvodio je vikar bosanske franjevačke provincije fra Mato Mrkonjić, a u koncelebraciji su također bili preč. Mato Zovkić, izaslanik biskupa Ćirila Kosa, koji je u to doba bio administrator Vrhbosanske nadbi-skupije, i gvardijan toliškog samostana fra Marko Oršolić ml. te više biskupijskih i redovničkih svećenika, časnih sestara i mnoštvo naroda.⁴²

U homiliji na ukopnoj misi slavljenoj u toliškoj župnoj i samostanskoj crkvi, vikar *Bosne Sre-brene* fra Mato Mrkonjić je, uz drugo, za fra Juru kazao:

Za svoj posljednji odziv na zov Božji i svoje predanje volji Božjoj, za svoj susret s Bogom nakon tjelesne smrti - spremao se više mjeseci, ozbiljno se boreći s bolima koje samo rak zna izazvati. Žrtva njegova života dovršavala se ovih dana u teškim bolima. Poznavajući i površno fra Jurin životni put, poteškoće s kojima se borio i krize koje je proživljavao, možemo reći: samo ga je vjera i pouzda-nje u providnost mogla održati odana i pokorna volji Božjoj.⁴³

⁴² Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebrene u Sarajevu* (AFPBS).

⁴³ *Bosna Srebrena*, god. XII, rujan-listopad 1990., br. 5, str. 231.

Fra Valerije Stipić

18. *Fra VALERIJE STIPIĆ*, krsnim imenom Ilija, rođen je 19. srpnja 1935. u Orlovu Polju, župa Donja Tramošnica. Njegovi roditelji Ivo i Ana rođ. Slatinčić, osim njega, imali su još sedmero svoje djece i jedno posvojeno. Osnovnu školu i svoje srednje školovanje trebao je pohađati u vrijeme drugog svjetskog rata te ga je pohađao isprekidano, s određenim stankama. Naime, nakon što je završio osnovnu školu u Gornjoj Tramošnici, otišao je 1949. u sjemenište kod Isusovaca u Dubrovnik, ali se sljedeće godine morao vratiti kući, jer su komunističke vlasti nacionalizirale veći dio sjemenišnih prostorija. Stoga je on nižu gimnaziju završio u Gradačcu. Potom je otišao u Franjevačko sjemenište u Visokom, gdje je završio Franjevačku klasičnu gimnaziju. Franjevački habit obukao mu je provincijal fra Boris Ilovača 14. srpnja 1958. u Kraljevoj Sutjesci, gdje je proveo godinu novicijata. Filozofsko-teološki studij počeo je na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu, a završio na Teološkom fakultetu u Ljubljani, gdje je diplomirao 1967. godine.

Svečane redovničke zavjete položio je u ruke provincijala fra Vjekoslava Zirduma 16. srpnja 1964. u Sarajevu, gdje ga je 2. svibnja 1965. za svećenika zaredio vrhbosanski nadbiskup dr. Marko Alaupović.

Svećeničko i pastoralno djelovanje započeo je obnašajući službu župnog vikara u Tolisi (1966-1970) i nastavio u Breškama (1970-1973). Potom je bio župnik u nekoliko župa, gdje se istaknuo svojim graditeljskim marom.

Kada je 1973. godine osnovana nova župa u Donjoj Tramošnici, fra Valerije je imenovan njezinim prvim župnikom. Uz uobičajeni pastoralni rad u svojoj je rodnoj župi sagradio novu župnu kuću i župnu crkvu s visokim zvonikom. Bio je župnik do 1982. godine. Osim toga, istodobno je obnašao i službu definitora Provincije (člana uprave).

Nakon Donje Tramošnice bio je župnik u Svilaju (1982-1991), gdje je detaljno obnovio župnu crkvu, podigao područnu crkvu u Vrbovcu te tri kapele na mjesnim grobljima. I u Špionici (1991-2000), gdje ga je kao župnika zatekao nedavni rat, pokrio je i obnovio crkvu s koje je oluja bila skinula krov. Nakon rata bio je župnik u Gornjoj Tramošnici (2000-2009), gdje je, na mjestu

porušene stare crkve, podigao novu te obnovio župnu kuću i uredio dvorište. Svakako je zanimljivo da je u sve četiri pobrojane župe župnikovao po punih devet godina.

Umro je kao tramošnički župnik u bolnici u Orašju 29. lipnja 2009. godine i pokopan na groblju u Okrugliću.⁴⁴ Na misi zadušnici, slavljenoj u župnoj crkvi u Donjoj Tramošnici i opraštajući se od fra Valerija, provincijal fra Lovro Gavran je, uz ostalo, u svojoj homiliji kazao:

Fra Valerije je, kao i mnogi drugi, mogao vrlo lako prijeći preko Save i provoditi svoje dane u daleko lakšim uvjetima života od ovih naših - ali nije. Zašto? Jer je volio svoj narod, volio je svoju domovinu, volio je svoju Crkvu, volio je svoju Franjevačku provinciju Bosnu Srebreanu, volio je svoju Posavinu. A istinski voljeti nekoga znači: žrtvovati se za onoga koga volimo.⁴⁵

19. Fra NIKOLA ŠOKČEVIĆ rođen je 12. svibnja 1827. godine u Grabu. Na krštenju su mu roditelji Franjo i Ivka rođ. Lončarević dali ime Petar. Osnovnu i srednju školu završio je u Kraljevoj Sutjesci, gdje je, htijući biti redovnik-franjevac i svećenik, također stupio u novicijat 31. siječnja 1842. godine. I studij filozofije završio je u Kraljevoj Sutjesci, a bogosloviju je započeo studirati u Italiji. Studij nije potpuno okončao, nego se vratio u domovinu. Mladu misu proslavio je 21. srpnja 1850. godine.

Postavši svećenik, obnašao je službu nastavnika pripravnicima za Franjevački red i drugog odgojitelja novaka u Kraljevoj Sutjesci. Potom je bio predsjednik rezidencije, župnik i graditelj crkve na Plehanu. Upravo ondje na Plehanu upleten je u *slučaj Hasanija*, odnosno njegovo ubojstvo.

Mula Salih Hasanija Hodžić iz Sarajeva živio je u Derventi, gdje je vodio nekakvu obrtničku radionicu. Među mjesnim stanovništvom se pričalo da je bio umno poremećen odnosno *u najmanju ruku nije bio pri čistoj svijesti*. Je li to bilo tako ili je to trebalo u javnosti umanjiti njegove nasrtaje na kršćane i svećenike, nema dovoljno podataka, kao što se također ne zna zašto je

⁴⁴ Usp. Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevaca u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 423-424.; *Arhiv Franjevačke provincije Bosne Srebreane u Sarajevu* (AFPBS).

⁴⁵ *Bosna Srebreana*, god. LX, broj 2/2009., str. 69.

naoružan došao pred župnu kuću na Plehanu i počeo prijetiti fratrima. Ružno je psovao križ, Isusa Krista i kršćansku vjeru; psovao je i vrijeđao fratre, vikao na njih i na svaki ih način nastojao poniziti. Slomio je, bacio pod noge i gazio križ koji je bio postavljen na nedalekom raskrižju.

Budući da im je bio ugrožen život, na pucanj su fratri odgovorili pucnjem kojim je Salih bio ubijen. Za ubojstvo su bili optuženi župnik fra Nikola, kapelan fra Jako Džoić i fra Luka Kovačević te četvorica mještana koji su u to vrijeme kod samostana pekli rakiju. Fra Nikola je nekoliko godina bio u zatvoru u Derventi, Banjoj Luci i Sarajevu.

Nakon što je izašao iz zatvora, bilo mu je zabranjeno da se vrati u Bosnu. Otišao je u Đakovo, gdje je neko vrijeme vršio službu interpretatora istočnih jezika, samostanskog vikara i duhovnika bogoslova. Kasnije je, zahvaljujući dobroti biskupa Josipa J. Strossmayera, bio župnik na nekoliko župa Đakovačke biskupije.

Kao tamošnji župnik, umro je 9. ožujka 1880. u Šumeću kod Slavenskog Broda i pokopan na mjesnom groblju.⁴⁶

Vlač. Niko Zovkić

20. Vlač. NIKO ZOVKIĆ sin je Marka i Lucije rođ. Dubravec, a rođen je 19. rujna 1953. godine u Donjoj Tramošnici. Osmogodišnju školu završio je 1968. u rodnom selu, nakon čega je ušao u Sjemenište franjevac konventualaca u Zagrebu. Gimnaziju je započeo u Srednjoj školi za spremanje svećenika Provincije franjevac konventualaca, a završio je u Interdijecezanskoj srednjoj školi za spremanje svećenika (Šalata), gdje je položio i maturu 1974. Godinu novicijata proveo je u Cresu, gdje je i položio prve (jednostavne) redovničke zavjete 30. srpnja 1972. godine. Svečane zavjete položio je 4. listopada 1978. u Zagrebu. Teološki studij započeo je u Zagrebu na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, a prosljedio i 1979. završio teologiju u Rimu na teološkom fakultetu sv. Bonaventure, u kolegiju *Seraphicum*. Za svećenika je zaređen 15. lipnja 1980.

⁴⁶ Opširnije o fra Nikoli Šokčeviću i cijelom ovom slučaju u koji je on bio umiješan vidi: Mr. fra Roko Špionjak, *Život i djelovanje posavskih franjevac u sjeveroistočnoj Bosni kroz dva stoljeća (1802-2002)*, Tolisa, 2003., str. 70-78 i 132-135.

godine u Bazilici sv. Petra u Rimu po rukama pape Ivana Pavla II. Mladu misu proslavio je 10. kolovoza 1980. u Donjoj Tramošnici. Licencijat (magisterij) iz teologije (kristologija) postigao je 1981. godine.

Od 1981. do 1983. godine kapelan je u župi sv. Antuna u Zagrebu, a od 1983. do 1986. dušobrižnik za hrvatske katoličke radnike u Wetzlaru u Njemačkoj. Od 1986. do 1987. godine bio je magister (učitelj) za Malo sjemenište u Zagrebu, te član Uredničkog vijeća lista *Veritas* i promicatelj za duhovna zvanja Provincije franjevac konventualaca. Godine 1988. postaje kapelanom u Theilheim-u u biskupiji Würzburg, u Njemačkoj. U ovu biskupiju primljen je *ad experimentum* do 1994., a onda i inkardiniran 1995. godine.⁴⁷

Mons. dr. Mato Zovkić

21. *Mons. dr. MATO ZOVKIĆ* rođen je 9. svibnja 1937. godine od roditelja Marijana i Mande rođ. Ivanković u Grabu. Osim njega kao drugoga po redu, njegovi su roditelji imali još četiri sina i pet kćeri. Četverorazrednu osnovnu školu završio je Tramošnici. U ljetu 1949. javio se za svećeničkog kandidata Vrhbosanske nadbiskupije, bio primljen i poslan u dječjačko sjemenište u Dubrovnik, ali ondje, zbog određenih državnih propisa koji su se odnosili na sjemeništare iz drugih republika, nije mogao nastaviti školovanje te je srednju školu nastavio pohađati u Zagrebu, a završio ju je u Đakovu. Maturirao je u lipnju 1957. godine.

Filozofsko-teološki studij započeo je na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu u listopadu 1959. i na njoj ostao do svršetka devetoga semestra u veljači 1964. Za svećenika je zaređen 29. lipnja 1963. u Đakovu. Potom je pohađao poslijediplomski studij dogmatske teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje je najprije u lipnju 1965. diplomirao radnjom o srijemskim mučenicima pod vodstvom prof. dr. Antuna Ivandije, a onda, pod vodstvom moderatora prof. dr. Tomislava Šagi-Bunića, i doktorirao 16. listopada 1968. disertacijom s naslovom: *Obnova struktura Crkve u Duhu Svetom prema Drugom vatikanskom saboru*. Objavivši propisani izvadak

⁴⁷ Arhiv Provincije franjevac konventualaca sv. Jeronima u Zagrebu.

iz disertacije, promaknut je u doktora teologije 30. lipnja 1969. godine. Licencijat iz biblijskih znanosti postigao je 1972. na Papinskom biblijskom institutu u Rimu.

U listopadu 1972. počeo je predavati Novi zavjet i ekleziologiju na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu i predavao je do 2009. godine. Dekretom generalnog vikara Ćirila Kosa imenovan je 22. listopada 1973. putujućim profesorom Svetoga pisma na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu, gdje je predavao svega jednu akademsku godinu. Službu rektora Vrhbosanske katoličke bogoslovije obnašao je od 6. listopada 1976. do 9. srpnja 1983. godine. Nadbiskup dr. Marko Jozinović primio ga je u zbor kanonika 20. siječnja 1985. godine.⁴⁸ Od 1982. do 1986. bio je član komisije mostarskog biskupa mons. Pavla Žanića za ispitivanje međugorskih događanja. Nakon što je obavio potrebni kolokvij, tadašnji veliki kancelar kardinal Franjo Kuharić dodijelio mu je 4. ožujka 1986. diplomu *naslovnog docenta Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu pri katedri Svetoga pisma Novoga zavjeta*. Službu generalnog vikara Vrhbosanske nadbiskupije vršio je od 23. siječnja 1987. do 12. kolovoza 2008. godine. Jedan je od pet urednika časopisa *Vrhbosnensia*, koji je 1997. pokrenut na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji u Sarajevu.

Valja također reći da je neko vrijeme i pastoralno djelovao na nekoliko župa: bio je kapelan u Travniku, privremeni kapelan u Crkvici (Zenica) i župnik župe Srca Isusova u Sarajevu (katedrala) te kućni svećenik kod sestara karmelićanki Srca Isusova u Hrvatskom Leskovcu.

Mons. Zovkić sudjelovao je na međureligijskim susretima u Bosni i Hercegovini, Italiji, Engleskoj i Njemačkoj. Od 21. prosinca 1994. je počasni prelat Svete Stolice, a od 1997. član Međureligijskog vijeća u BiH. Obnašao je i službu arhiđakona toliškog.⁴⁹ Sada obnaša dužnost vikara za ekumenizam i osoba je za međureligijske odnose Vrhbosanske nadbiskupije.⁵⁰ U svibnju 2012. godine nastanio se u Svećeničkom domu, gdje je u mirovini te se bavi pisanjem, istraživanjem, prevođenjem itd. Svake nedjelje ima misu u katedrali na engleskom. Još uvijek je aktivan i u Međureligijskom dijalogu.

⁴⁸ Dekret nadbiskupa M. Jozinovića br. 14/85 od 7. siječnja 1985.

⁴⁹ Dekret nadbiskupa V. Puljića br. 1084/2006 od 13. rujna 2006. godine.

⁵⁰ Dekret nadbiskupa V. Puljića br. 708/2008 od 1. srpnja 2008. godine.

Knjige i članke pisao je s područja egzegzeze Novoga zavjeta, saborske ekleziologije, ekumenizma i međureligijskog dijaloga. Osim toga, napisao je i brojne novinske članke i prikaze knjiga. Dosad je napisao 16 knjiga i oko 150 znanstvenih članaka. S drugih jezika preveo je sedam knjiga i na pet radio kao priređivač. Spomenimo samo neke njegove knjige: *Obnova Crkve prema II. vatikanskom saboru*, Zagreb, 1969.; *Crkva kao narod Božji. Katolička ekleziologija*, Zagreb, 1976.; *Crkva Božja na putu zemaljskom*, Sarajevo, 1984.; *Isus - objavitelj Boga ljubavi*, Zagreb, 1986.; *Pavlove poslanice. Povod i sadržaj*, Mostar, 1988.; *Riječ Božja u riječi ljudskoj. Odrasli pred Biblijom*, Mostar, 1989.; *Isusove paradoksalne izreke*, Sarajevo-Bol, 1994.; *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1998.; *Poziv biblijskih proroka, Iskustvo ekumenskih i religijskih susreta, Riječ Božja u liturgiji Crkve* (biblijski komentari misnih čitanja u godini A, B i C) itd.⁵¹

b) Redovnice

s. Silverija Bošnjak

1. Sestra SILVERIJA BOŠNJAK, krsnim imenom Ivka, rođena je 9. srpnja 1948. godine u selu Grab od oca Nike i majke Ruže rođ. Čerkez. Školskim sestrama franjevkama, sarajevske provincije, pridružila se 8. kolovoza 1965. godine. U novicijat je ušla 22. kolovoza 1968. u kući novicijata u Kloštru Ivaniću, gdje je položila i vječne zavjete 8. rujna 1974. godine.

Djelovala je kao kuharica u župnim domaćinstvima u Bosni: Kotor Varošu, Gornjem Vakufu, Breškama, Ulicama, Jajcu, Bučićima, Ovčarevu i Ljubunčiću; zatim u Njemačkoj (Bogoslovija u Mainzu), u Austriji (Hrvatska katolička misija u Beču) te u Hrvatskoj, od 2001. do 2010. živjela je i radila (bila i predstojnica) u franjevačkom samostanu u Podsusedu u Zagrebu, odakle je došla u Bučice kod Novog Travnika, gdje je i sada.

⁵¹ Vrlo opširna bio-bibliografija mons. Zovkića, koju je pripremio Marko Josipović, objavljena je u knjizi: *U službi riječi i Božjega naroda. Zbornik radova u čast mons. dr. Mati Zovkiću*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2007., str. 1015-1056.

s. Božana Gagulić

2. *Sestra BOŽANA GAGULIĆ* rođena je 29. kolovoza 1947. godine u Grabu od roditelja Marijana i Ruže rođ. Zovkić, koji su joj na krštenju dali ime Serafina. Osnovnu je školu završila u Tramošnici. U samostan Školskih sestara franjevki Bosansko-hrvatske provincije stupila je 29. listopada 1962. godine. Godinu novicijata započela je 22. kolovoza 1965. i provela je u Kloštru Ivaniću. Doživotne redovničke zavjete položila je 22. kolovoza 1971. na Ulicama. U Zagrebu je završila srednju ugostiteljsku školu.

Kao kuharica djelovala je u Čakovcu, Mainzu (bila predstojnica), Kloštru Ivaniću, Tolisi, Donjoj Tramošnici, Dubravama (bila predstojnica), Maria Laach-u, Bad Wörishofenu, Zagrebu (Podsused i Remete), Münchenu i Kloštru Ivaniću, a od 2010. je u samostanu svoje zajednice u Gornjoj Tramošnici. Od 2000. godine bavi se slikarstvom te je dosad sudjelovala na nekoliko likovnih izložbi.

s. Ivanka Ivanković

3. *Sestra IVANKA IVANKOVIĆ* rođena je 7. ožujka 1963. godine u Njivku od oca Joze i majke Mande rođ. Mandić. Od petero djece svojih roditelja ona je najstarija. U samostan je otišla 20. srpnja 1977. u Zagreb. Završila je opću gimnaziju, pohađala Katehetski institut te diplomirala na Katoličkom bogoslavnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Doživotne redovničke zavjete položila je 15. kolovoza 1987. godine.

Pripada Zagrebačkoj provinciji Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga. Do sada je službovala u Mariji Bistrici, u Zagrebu - na Gornjem gradu i Frankopanskoj (kuća matica njezine redovničke zajednice), Đurđevcu, Molvama, Gornjoj Stubici, Oriovcu i Lužnici-Zaprešić. Tri godine djelovala je u Hrvatskoj katoličkoj župi sv. Križa u Hamiltonu. Od 2. kolovoza 2012. godine živi i radi u Grubišnom Polju.

s. Margareta Jurić

4. *Sestra MARGARETA JURIC*, krsnim imenom Ivka, rođena je 11. prosinca 1950. godine u Orlovu Polju. Roditelji su joj Ivo i Luca rođ. Bošković. U redovnički novicijat Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu ušla je 4. kolovoza 1970. i doživotne zavjete položila 5. kolovoza 1978.

Nakon toga radila je u dječjem vrtiću svoje zajednice u Zagrebu (Bukovačka 316) i to punih četrdeset godina, a četiri godine bila je njegovala. Uz rad je pohađala i završila Školu za odgojitelje predškolskog uzrasta u Centru za pedagoško obrazovanje. Završila je institut za kršćansku duhovnost pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Izvan Zagreba djelovala je jedino kao kućna poglavarica u svojoj zajednici u Subotici dvije godine i godinu dana u samostanu u Živogošću. U razdoblju od 1997. do 2001. bila je u Vrhovnom vijeću Družbe u službi vrhovne savjetnice. Ove 2013. godine na vrhovnom kapitulatu Družbe sestara Naše Gospe u Zagrebu, gdje je njezino sjedište (Primorska 20), izabrana je za prvu savjetnicu i zamjenicu vrhovne poglavarice.

s. Dragica Lučić

5. *Sestra DRAGICA LUČIĆ* rođena je 1. kolovoza 1952. godine u Čardaku od oca Petra i majke Mare rođ. Mijić. Članica je Družbe sestara franjevki misionarki iz Asiza. U ovu redovničku zajednicu došla je 29. studenog 1968. u Cres, gdje je 25. ožujka 1971. započela i godinu redovničkog novicijata. U Maloj Gorici položila je 29. lipnja 1979. godine doživotne zavjete. Nakon toga djelovala je u župnim kućama i samostanima diljem Hrvatske: u Molvama i Zagrebu, na Cresu, u Vinkovcima, Novom Marofu i vinkovačkom Novom Selu, gdje je i sada. Obavlja poslove uređivanja crkve, pripravljanja crkvenog ruha, vodi liturgijske zborove djece i odraslih.

s. Jela Piljić

6. *Sestra JELA PILJIĆ* rođena je 30. ožujka 1952. godine u Orlovu Polju kao drugo od šestoro djece Ivica i Ane rođ. Čaćić. Osnovnu školu pohađala je u rodnom mjestu i u Donjoj Tramošnici. Godine 1968. odlazi u samostan Školskih sestara franjevki Bosansko-hrvatske provinciju u Viroviticu. U Zagrebu, u *Marianumu*, kod sestara uršulinki, završava 1972. gimnaziju te 19. kolovoza 1973. odlazi u postulaturu i novicijat u Kloštar Ivanić, gdje je 22. kolovoza 1974. godine položila prve zavjete. Vječne zavjete položila je u Bugojnu 11. kolovoza 1979. godine.

Nakon studija teologije na *Regina mundi* i franjevačke duhovnosti na *Antonianumu* vraća se 1980. iz Rima u Kloštar Ivanić, gdje obavlja službu odgojiteljice postulantkinja i novakinja do 1985. godine. Od 1985. do 1991. na službi je provincijalne savjetnice i tajnice provincije Školskih sestara Krista Kralja bosansko-hrvatske provincije u Sarajevu, a 1991. izabrana je za provincijalnu predstojnicu (provincijalku) svoje zajednice i na toj službi ostaje do 1997. godine. Od 1997. radi u kućanstvu duhovnog centra Provincije u Bugojnu, gdje od 1998. do 2001. vrši službu kućne predstojnice. Dvije godine radila je kao sakristanka u crkvi sv. Ante na Bistriku u Sarajevu, zatim dvije godine kao kućna predstojnica u samostanu u Gornjoj Tramošnici. Od 2005. do 2011. godine služi kao vrhovna tajnica u Generalnoj kući svoje kongregacije sestara franjevki u Grottaferrati (Rim). Od rujna 2011. namještena je u Provincijalnoj kući u Sarajevu te radi u samostanskim knjižnicama provincije.

7. *Sestra INOCENTA STIPIĆ*, krsnim imenom Kata, rođena je 20. ožujka 1949. godine u Orlovu Polju od oca Ive i majke Ane rođ. Slatinčić. Osnovnu školu završila je u Tramošnici. Stupila je u kandidaturu Školskih sestara franjevki 13. ožujka 1966., a u novicijat ušla 22. kolovoza 1968. u Kloštru Ivaniću, gdje je također položila svoje vječne redovničke zavjete 8. rujna 1974. godine. Uz posao kuharice, završila je srednju ekonomsku a zatim i srednju medicinsku školu u Zagrebu. Kao dobra kuharica djelovala je u

s. Inocenta Stipić

kući svoje zajednice u Zagrebu te u župnim domaćinstvima u Donjoj Tramošnici, Tuzli i Zagrebu (Siget). Od 1986. do 2003. godine djelovala je kao medicinska sestra u Infektološkoj klinici u Zagrebu. Od 2003. djeluje u samostanu Školskih sestara franjevki u Gornjoj Tramošnici.

s. Borislava Šokčević

8. *Sestra BORISLAVA ŠOKČEVIĆ* rođena je u Čardaku 29. rujna 1942. godine u obitelji Pere Šokčevića i Mande rođ. Grgić i na krštenju je dobila ime Lucija. Osnovnu školu pohađa u Tramošnici i u Zagrebu. U petnaestoj godini života (1957.) stupila je u zajednicu Školskih sestara franjevki u Tolisi. U novicijat je ušla 7. listopada 1960. u Kloštru Ivaniću, gdje je također 23. kolovoza 1966. položila doživotne redovničke zavjete. Djelovala je u domaćinstvima u franjevačkim samostanima i župama u Sarajevu (Bistrik), Bučićima, Kloštru Ivaniću, Vidošima, Bugojnu, Zagrebu, Tolisi (bila predstojnica), Fojnici, Tišini, Ulicama (bila predstojnica), Donjoj Tramošnici i Domaljevcu. Od 2008. godine živi i radi u samostanu Školskih sestara franjevki u Gornjoj Tramošnici.

s. Marija Zovkić

9. *Sestra MARIJA ZOVKIĆ*, krsnim imenom Mara, rođena je 29. listopada 1949. godine u Grabu. Kad je imala svega godinu dana, njezini su se roditelji Marijan i Manda rođ. Ivanković s djecom preselili iz Bosanske Posavine u Gradište pokraj Vinkovaca. U ovom je mjestu završila osnovnu školu, u Vinkovcima gimnaziju, a 1973. završila je u Zagrebu Fakultet za defektologiju.

Sama s. Marija o svom životnom putu piše: *Potom sam započela redovničku formaciju u Družbi sestara karmelićanki BSI u Zagrebu, gdje sam 1975. godine položila prve redovničke zavjete. Doživotne zavjete u istoj Družbi položila sam 1981. godine također u Zagrebu. U Zagrebu sam završila Teološki studij Družbe Isusove, FTI-OKN, 1987. godine.*

Dosad je obnašala službe odgojiteljice i ravnateljice u Dječjem domu i Dječjem vrtiću, kućne poglavarice i vjeroučiteljice u školi. Sada je vjeroučiteljica-mentor u Osnovnoj školi u Slavonском Brodu.

s. Tihomira Zovkić

10. *Sestra TIHOMIRA ZOVKIĆ* rođena je 30. kolovoza 1953. godine u Grabu u brojnoj obitelji. Otac Juro i majka Ruža rođ. Božić dali su joj na krštenju ime Mara. Nakon završetka osmogodišnje škole u Donjoj Tramošnici, odlazi 4. srpnja 1969. godine u samostan sestara milosrdnica u Untermarchtal, pokrajina Baden Württemberg u Njemačkoj. U Untermarchtalu je završila domaćinsku, a u Obermarchtalu ekonomsku školu.

U novicijat kod sestara milosrdnica u Untermarchtalu ušla je 20. siječnja 1973. godine. Nakon položenih doživotnih redovničkih zavjeta 7. kolovoza 1976. godine, po nalogu svojih poglavarica, počela je raditi u bolničkoj upravi na odjeljenju obračunavanja i isplata radnika u općoj bolnici *Marienhospital* u Stuttgartu. Na ovom radnom mjestu, redovito se doškolavajući, nalazi se i danas.

VIII.

Svi tramošnički ratovi

Kroz svoju dugu povijest proživjelo je šire tramošničko područje, kao i mnogi drugi bosanskohercegovački krajevi, doista burnih dana. Posebice se to odnosi na vrijeme ratova, a oni su za sela obje Tramošnice bili uistinu tragični.

1. Prvi svjetski rat

I u vrijeme Prvog svjetskog rata župa Tramošnica izgubila je mnogo svoje djece. S različitih bližih ili daljih ratišta vraćali su se svojim kućama više ili manje ranjeni vojnici, često stizali mrtvački sanduci s tijelima poginulih te su se na grobljima iz dana u dan množili svježi humci i novi križevi.

Osim toga, pri kraju rata u širem kraju zavladao je teška glad, a mnogo je župljana umrlo od raznih zaraznih bolesti (španjolska bolest).⁵² Posebice su umirala djeca i starije osobe.

*U takvim prilikama, piše prof. Franjo Kristić, smrt cara Franje Josipa i propast Austro-ugarske monarhije nije nitko posebno žalio, kao što se nije puno radovao ni stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Narodu je bilo dosta njegove tuge i mnogovrsnih stradanja. Agrarna reforma skinula je seljaku kmetski jaram, ali su još jednako u vlasništvu begova ostali najplodniji dijelovi zemlje, na kojim su tramošnički seljaci radili kao napoličari ili zakupci.*⁵³

2. Drugi svjetski rat i poraće

Za vrijeme drugog svjetskog rata župa Tramošnica bila je na udaru raznih vojnih grupacija. Smjenjivali su se ovdje često ustaše, četnici, partizani, Nijemci, domobrani... Tko se htio baviti politikom, morao je biti spretan kao vidra.

⁵² U Matici umrlih župe Tramošnica, sv. IV, zabilježeno je da su tijekom 1918. godine, od ukupno 225 umrlih osoba, samo od tzv. španjolske bolesti umrle čak 154 osobe raznih dobi. Za usporedbu navedimo da je iste godine rođeno samo 91 dijete (Matica krštenih, sv. V).

⁵³ Kristić, *nav. dj.*, str. 16.

Tramošničkim krajem vladao je uglavnom ustaški zapovjednik Marijan Puškarić. On je oko sebe okupio skupinu odanih ljudi, mahom mještana, koji su branili ovaj kraj od svih njima nepoželjnih osoba.

Župa je za vrijeme rata često bila odsječena od Tolise, jer je u Obudovcu bilo *četničko carstvo*. A četnici nisu uvijek bili u dobrim odnosima s ustašama zbog međusobnih čarkanja na početku rata. Do kulminacije neprijateljstva među njima došlo je 1944. godine, upravo u jesen. U *Ljetopisu župe Gornja Tramošnica* o tom događaju piše opširno i detaljno župni kroničar:

Tada su ustaše domaćeg zapovjednika Marijana Puškarića i Marka Tomušića, zvanog Škico iz Bazika, zajedno s četnicima sudjelovali u jednoj akciji protiv partizana na Majevidici. Tu je došlo do teškog razdora. Ustaše su se smatrale oštećenim i na povratku u srpskom selu Porebrice ubili su nekoliko četnika, dvojicu seljaka te oskornuli pravoslavnu crkvu. Bila je to njihova osveta za četničku izdaju.

Četnička odmazda uslijedila je 8. listopada 1944. godine. Na ugovoreni znak, usred bijela dana četnici - većinom iz Gajeva, Obudovca i s Trebave - upali su u Tramošnicu preko Liporašća, Tuzlana i Okruglića. Mjesne ustaše su se povukle prema Orlovu Polju, a četnici su ubijali sve po redu, počev od petnaestogodišnjeg mladića, sjemeništara u Visokom Mate Kristića iz Okruglića, do starca Tome Mrvelja iz Liporašća koji je imao 61 godinu. Među žrtvama našla se i jedna djevojka iz Tuzlana, sedamnaestogodišnja Kata Knežević te bolničarka, odnosno babica, Viktorija Gazafi, rodnom iz pŠarengrada. Računajući po selima, nastradalo je iz Orlova Polja 5, Graba 3, Brda 3, Bludnika 1, Kozića 2, Liporašća 2, Tuzlana 1, Okruglića 4, Turića 3 i iz Slatine 1 osoba. U pokolju je toga dana nastradalo 25 župljana tramošničke župe.⁵⁴

U Izvješću Kotarske ispostave u Bosanskom Šamcu od 12. listopada 1944. godine Velikoj župi Posavje o napadu četnika na tramošnička sela te o pljački mjesta i ubojstvima mještana, ni jednom riječju ne spominjući zašto je do njega došlo, kaže se:

⁵⁴ *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 10-11.

Dana 8. listopada 1944. četničke bande u broju od preko 2.000 dobro naoružanih muških i ženskih napali su sela Tramošnica, Turić, Liporašće i Slatinu srednju. Mjestna posada vojničara od 85 momaka branila se je, no uslied ogromne većine morala se je povući i preko Kornice, Čardaka i Garevca prešla je u selo Balegovac, te preko Dubice i Pruda došla je u Bos. Šamac.

U svom najgorčenijem biesu ubijali su četnici mirne seljaka i žene, te je do sada poznato, da su ubili 23 muškarca, najvećim dijelom domaćine i 2 djevojke. Među poginulim ubijena je i obćinska primalja Gazafi Viktorija. Pored ubojstva tukli su mirne seljake i žene, a jednoj ženi su povadili zube.

Saznaje se sa pouzdanog izvora, da su među tim četnicima bili četnici Slatinskog, Trebavskog i Ozrenskog četničkog odreda, a bilo ih je i sa šumadijskim šubarama sa resama.

Ovaj zločinački napadaj i klanje u selu Tramošnica i ostalim selima Obćinskog poglavarstva Tramošnica, koliko se je moglo doznati, upriličio je i spremao pop Savo Božić, zapovjednik Trebavskog četničkog odreda.

Četnici su izvršili pljačku debelih svinja i tegleće stoke, a ujedno zapalili su 4 kuće, a velik broj kuća popalili i onesposobili za svako stanovanje.

Narod u strahu, jer nije mogao izbjeći, skriva se po slamama i šumama, te bi bila žurna i neopodhodna potreba postavljanje posade u Gradačcu, da ne bi četnici opet počeli klanjem ili pljačkanjem. Kukuruzi stoje na poljima neobrani, a žrtve klanja još nisu pokopane.

Jučer 11. listopada 1944. veliki je broj četnika došao u selo Crkvinu i Pisare, te se predmieva, da bi mogli izvršiti napadaj i na sam Bos. Šamac.⁵⁵

Puno godina kasnije, 5. listopada 1971. godine, o pokolju u Tramošnici napisao je fra Anto Adžamić upravi Bosne Srebrene sljedeće:

Dana 8. listopada 1944., rano ujutro, oko dvije hiljade četnika opkolilo je ovu župu i napali su je sa svih strana. Preko trideset ljudi, jednu djevojku i Matu Kristića, sjemeništarca u Visokom, ubili

⁵⁵ Dopis br. 163/44 objavljen u: *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 1999., str. 650-651.

*su toga dana. Meni su prekinuli misu, izveli me iz crkve i postavili na strijeljanje zajedno s jednim Tomom Džinićem iz Gornje Tramošnice, sada živi u Bošnjacima... Četnici su pljačkali tri dana.*⁵⁶

Koliko je zapravo osoba poginulo u tom najtragičnijem danu u povijesti Donje Tramošnice? Postoji više verzija!

Osim osoba spomenutih maloprije u *Ljetopisu župe Gornja Tramošnica*, tog dana također su poginuli: Marijan Božić, Bono Gagulić, Ivo Ćaćić, Ivo Knežević, Šimun Anić, Juro Bubalović, Bono Kozić, Ivo Kozić, Jozo Duvnjak, Ivo Dubravac, Ivo Krištić, Ivo Josipović, Pero Gagulić, Jozo Ivanković, Pero Leutar, Andrija Čović, Božo Šokčević, Pero Jurić-Mandušić, Pero Bošković, Anto Matanović, Anto Matić...⁵⁷

Mons. dr. Mato Zovkić, umirovljeni profesor Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu, koji je rodom iz Tramošnice, piše u svojoj knjizi *Iskustvo ekumenskih i religijskih susreta* da su četnici toga dana u raciji po Tramošnici ubili 36 osoba.⁵⁸ K tomu, u dopisu od 19. prosinca 2011. godine prenio mi je svjedočenje svoga brata Ante (rođ. 1935.), koji kaže kako je više puta čuo od njihova oca Marijana (umro 1991.) da su četnici između 13 i 15 sati toga dana ubili 33, a na povratku oko 18 sati još šest osoba; dakle, ukupno njih 39.

O događanjima i o situaciji u Tramošnici na kraju Drugog svjetskog rata spomenuti fra Anto Adžamić u istom svom pismu Provincijalatu piše dalje:

Godine 1945., u rano proljeće, spustila se partizanska vojska niz obronke Majevice da osvaja Posavinu. Nijemci su se već bili povukli prije par mjeseci, ostali samo ustaše i zeleni kadar... U to vrijeme ja sam bio kapelan u samostanu Tolisi i došao sam dobrovoljno u Tramošnicu, sa pristankom fra Martina Nedića /On je imao sva ovlaštenja za župe na području distrikta toliškog,

⁵⁶ Dopis u *Arhivu Franjevačkog provincije Bosne Srebrene* u Sarajevu (AFPBS).

⁵⁷ Usp. *Matica umrlih župe Gornja Tramošnica*, sv. VI, str. 23-30.

⁵⁸ Mato Zovkić, *Iskustvo ekumenskih i religijskih susreta*, Zagreb, 2010., str. 17.

zbog prekinutih veza sa Sarajevom/. Svi toliški stari ujaci ... odvrćali su me da se ne izlažem tolikoj opasnosti i ne idem u Tramošnicu. Ali, mene je vukla moja savjest i neka neodoljiva sila da idem i pomognem vjernicima. Bili su to najcrnji dani za taj narod: bolesti, žalosti i ratne strahote! Izgledali su kao pilići raspršeni kada ih napadne ptica grabljivica, kao ovce bez pastira. Došao sam tada i bio s njima šest mjeseci. Pokapao sam mladiće i ljude u cvijetu mladosti. Njih je rodbina dovlačila mrtve sa raznih strana gdje su izginuli. Žalost je bila neopisiva. Posebno sestara i majki izginulih. Mnogo sam suosjećao i trpio s njima zajedno. Nekoliko majka došlo mi je i reklo da će se ubiti jer ne mogu prežaliti smrt svoje djece. Tješio sam ih na sve načine kako sam znao iako sam i sam trpio iste misli i muke. Živa vjera i nada u Boga, koje me jedine i danas drže, pomogle su i mene i njih.

Inače, za vrijeme drugog svjetskog rata i neposredno nakon njega, koliko je sada poznato, nastradao je ukupno 171 župljanin iz sela župe Donja Tramošnica. Toliko ih je dosad registrirano. O onima koji su nestali tijekom povlačenja nema podataka, a mnogo ih je nestalo. Nisu, naime, smjeli dočekati partizansku vlast budući da su u ratu bili regularni vojnici hrvatske ustaške vlasti pa su bježali preko granice, nastradali u posljednjim bitkama ili u logorima kao zarobljenici osuđeni i pogubljeni.

Neposredno po završetku rata poginulo je još 15 župljana u sukobu sa nepoznatim osobama i institucijama nove državne vlasti, koja je privodila kraju likvidaciju svojih preostalih protivnika što su se još krili po šumama.

Iz Čardaka su poginuli:⁵⁹

1. **Niko Adžamić** Ivin, rođen 12. svibnja 1927. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
2. **Niko Bošković** Ivin, rođen 1920. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
3. **Đuro Božić** Perin, rođen 9. veljače 1914. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.

⁵⁹ Popis poginulih prikupio Ilija (Mije) Mičić.

4. **Ilija Bubalović** Perin, rođen 14. ožujka 1905. godine, ubili ga četnici 13. studenog 1943. godine.
5. **Juro Bubalović** Matin, rođen 19. lipnja 1901. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine.
6. **Bono Ćaćić** Ilijin, rođen 1925. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
7. **Marko Ćaćić** Ilijin, rođen 1927. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
8. **Mato Ćaćić** Antin, rođen 7. svibnja 1913. godine, poginuo 9. rujna 1943. godine kod Spačve (Slavonija).
9. **Jozo Ćaćić** Antin, rođen 22. rujna 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
10. **Jozo Ćavarović** Marijanov, rođen 24. prosinca 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
11. **Tadija Grgić** Jurin, rođen 1919. godine.
12. **Marko Jelečević** Nikin, rođen 8. lipnja 1923. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
13. **Tadija Jelečević** Ivin, rođen 26. listopada 1923. godine, poginuo 24. siječnja 1945. u Banjoj Luci.
14. **Pero Jelečević** Ivin, rođen 2. lipnja 1920. godine, poginuo u Prudu 23. svibnja 1945. godine.
15. **Anto Jelečević** Markov, rođen 12. lipnja 1909. godine, nestao 1945. godine.
16. **Anto Lasić** Matin, rođen 5. lipnja 1914. godine, nestao 1945. godine.
17. **Anto Mičić** Mijin, rođen 30. ožujka 1925. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
18. **Luka Mičić** Mijin, rođen 26. travnja 1927. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
19. **Nikola Mičić** Mijin, rođen 2. prosinca 1921. godine, poginuo u borbama za Podravsku Slatinu 6. travnja 1944. godine.
20. **Ivo Mijić** Markov, rođen 15. srpnja 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
21. **Niko Mijić** Stijepin, rođen 1926. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
22. **Juro Mijić** Ivin, rođen 5. svibnja 1909. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
23. **Ivo Slatinčić** Ilijin, rođen 9. kolovoza 1925. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.

24. **Marijan Slatinčić** Jurin, rođen 15. ožujka 1925. godine, nestao 1945. godine.
25. **Pero Sušac** Ilijin, rođen 4. listopada 1924. godine, ne zna se za njega od 1945. godine.
26. **Anto Šokčević** Ivin, rođen 24. travnja 1926. godine, poginuo u borbi u Strošincima kod Drenovaca 7. srpnja 1944. godine.
27. **Bono Šokčević** Matin, rođen 21. veljače 1926. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.

Iz Graba su poginuli:⁶⁰

1. **Bono Bošnjak** Ivin, rođen 15. studenog 1892. godine, poginuo 4. rujna 1943. kao vojnik u Kupinovu.
2. **Ilija Bošnjak** Ivin, rođen 25. srpnja 1923. godine, poginuo 10. listopada 1944. godine.
3. **Jozo Ćaćić** Božin, rođen 5. veljače 1926. godine, nestao 1945. godine.
4. **Ivo Dadić** Tadijin, rođen 22. kolovoza 1908. godine, poginuo 1943. godine.
5. **Franjo Dadić** Tadijin, rođen 4. listopada 1920. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
6. **Ivo Dadić** Antin, rođen 12. ožujka 1918. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
7. **Jakov Dubravac** Matin, rođen 28. lipnja 1924. godine, poginuo 9. srpnja 1946. godine.
8. **Andrija Ević** Ivin, rođen 1921. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
9. **Pero Ević** Ivin, rođen 1923. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
10. **Pero Gagulić** Ivin, rođen 6. travnja 1918. godine, ne zna se za njega od 1945. godine.
11. **Anto Gagulić** Marijanov, rođen 29. kolovoza 1928. godine, poginuo 2. svibnja 1945. godine u Bosanskom Šamcu.
12. **Mato Gagulić** Tadijin, rođen 9. siječnja 1925. godine, nestao 1945. godine.
13. **Jozo Gagulić** Ivin, rođen 9. rujna 1927. godine, nestao 1945. godine.
14. **Jozo Gagulić** Ivin, rođen 30. prosinca 1921. godine, poginuo 8. svibnja 1945. kod Bosanskog Šamca.

⁶⁰ Popis poginulih prikupio Niko Bošnjak Marijanov.

15. **Ivo Gagulić** Antin, rođen 23. studenog 1901. godine, nestao 1945. godine.
16. **Ivo Gagulić** Tadijin, ubili ga četnici.
17. **Perica Gagulić** Markov, rođen 1923. godine, poginuo u povlačenju 1945. godine.
18. **Bono Gagulić** Pavin, rođen 1. svibnja 1922. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine na krevetu u njegovoj kući.
19. **Marijan Gagulić** Perin, rođen 3. rujna 1917. godine, poginuo 16. prosinca 1943. godine u Vrbovskom.
20. **Nikola Gagulić** Jozin, poginuo u povlačenju 1945. godine.
21. **Niko Gagulić** Lukin, nestao u povlačenju 1945. godine.
22. **Niko Gagulić** Antin, rođen 20. veljače 1919. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
23. **Pero Gagulić** Tadijin, rođen 2. travnja 1914. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine u njegovoj kući.
24. **Pero Gagulić** Bonin, rođen 13. rujna 1915. godine, poginuo u svibnju 1945. u Koruškoj prilikom povlačenja.
25. **Pero Grganović**, rođen 18. srpnja 1878. godine, ubili ga četnici 6. listopada 1943. godine i orobili u njegovoj kući.
26. **Anto Grganović** Ilijin, rođen 6. travnja 1924. godine, nestao 1945. godine.
27. **Ivo Grganović** Perin, rođen 1. siječnja 1917. godine, ubijen 30. lipnja 1945. godine.
28. **Anto Ivić** Antin, rođen 4. ožujka 1922. godine, ubili ga četnici 1944. godine u Obudovcu.
29. **Pero Ivić** Ilijin, rođen 29. svibnja 1922. godine, zarobljen i ubijen u travnju 1945. godine.
30. **Jakob Ivić** Nikin, rođen 13. listopada 1922. godine, nestao 1945. godine.
31. **Andrija Kovačević** Matin, rođen 3. studenog 1924. godine, ubili ga partizani 6. studenog 1945. u Liporašću.
32. **Blaž Kovačević** Matin, rođen 14. veljače 1914. godine, ubile ga nepoznate osobe 16. studenog 1943. godine u Čardaku.
33. **Juro Kovačević** Antin, rođen 7. travnja 1919. godine, zarobljen i nestao 1945. godine.

34. **Marko Kovačević** Matin, rođen 20. svibnja 1920. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
35. **Pero Kovačević** Matin, rođen 10. travnja 1926. godine, nestao 1945. godine.
36. **Ivo Matić** Jurin, rođen 26. srpnja 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
37. **Ivo Matić** Stjepanov, rođen 16. veljače 1924. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
38. **Marijan Matić** Jurin, rođen 5. rujna 1925. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
39. **Anto Matić** Nikin, rođen 4. studenog 1905. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine kod njegove kuće.
40. **Pavo Matić-Sinković** Perin, rođen 15. rujna 1906. godine, ubili ga četnici kod kuće 9. veljače 1944. godine.
41. **Ilija Miličević** Antin, rođen 16. siječnja 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
42. **Pero Miličević** Antin, rođen 11. ožujka 1927. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
43. **Anto Pavlović** Jozin, rođen 24. rujna 1923. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
44. **Stijepo Pavlović** Markov, rođen 1921. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
45. **Ivo Pavlović** Jurin, rođen 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
46. **Ivo Pavlović** Stijepin, rođen 1923. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
47. **Anto Šimić** Stijepin, rođen 13. lipnja 1901. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
48. **Božo Šokčević** Matin, rođen 25. prosinca 1910. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine kod njegove kuće.
49. **Marijan Tomašević** Lukin, rođen 5. kolovoza 1921. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
50. **Ivo Zovkić** Perin, rođen 3. studenog 1917. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
51. **Niko Zovkić** Lukin, rođen 19. lipnja 1914. godine, poginuo 10. travnja 1945. u Donjem Hasiću.
52. **Marko Zovkić** Pavin, rođen 3. kolovoza 1924. godine, nestao 1945. godine.

Poginuli iz sela Njivak:⁶¹

1. **Ilija Božić** Perin, rođen 27. veljače 1916. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
2. **Marko Božić** Ivin, rođen 1914. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
3. **Jozo Ćavarović** Markov, rođen 9. rujna 1920. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
4. **Niko Ćavarović** Markov, rođen 26. travnja 1921. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
5. **Jozo Ćavarović**, rođen 1903. godine, ubili ga četnici i bacili u bunar.
6. **Pero Ćavarović** Lukin, rođen 27. travnja 1905. godine, ubili ga partizani 6. studenog 1945. u Liporašću.
7. **Pavo Ivanković** Perin, rođen 26. srpnja 1921. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
8. **Juro Ivanković** Matin, rođen 1919. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
9. **Jozo Ivanković** Antin, rođen 15. studenog 1920. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine.
10. **Bono Ivanković** Marijanov, rođen 1925. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
11. **Mato Jagić** Ivin, rođen 14. travnja 1919. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
12. **Pejo Kovačević** Matin, rođen 2. listopada 1924. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
13. **Marko Lepan** Perin, rođen 13. rujna 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
14. **Pero Lepan** Matin, rođen 2. ožujka 1897. godine, ubili ga četnici 21. prosinca 1943. godine.
15. **Kata Lepan** Jozina, rođena 30. travnja 1905. godine, (bila trudna), ubili je četnici 28. listopada 1944. godine.
16. **Vinko Lepan** Jozin i Katin, rođen 9. travnja 1932. godine, ubili ga četnici 28. listopada 1944. godine.
17. **Juro Lepan** Perin, rođen 8. lipnja 1925. godine, nestao 1945. godine.

⁶¹ Popis poginulih prikupio Ivica Ivanković Perin.

18. **Juro Lepan** Matin, rođen 1925. godine.
19. **Nikola Nikolica Lovrić** Perin, rođen 7. travnja 1910. godine, poginuo 13. travnja 1941. godine.
20. **Jozo Lovrić** Marijanov, rođen 3. siječnja 1927. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
21. **Jozo Lučić** Ivin, rođen 9. lipnja 1924. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
22. **Ivo Majić** Matin, rođen 18. prosinca 1912. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
23. **Marko Majić** Matin, rođen 26. listopada 1921. godine nestao u povlačenju 1945. godine.
24. **Jozo Majić** Matin, rođen 27. ožujka 1924. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.

Iz Okruglića poginuli:⁶²

1. **Mato Batarilović** Stijepin, rođen 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
2. **Stijepo Batarilović** Markov, rođen 11. prosinca 1919. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
3. **Pero Brkić** Antin, rođen 9. ožujka 1920. godine, ubijen 18. kolovoza 1945. godine.
4. **Pavo Čović** Andrijin, rođen 15. veljače 1925. godine, poginuo kod Tuzle u lipnju 1945. godine.
5. **Andrija Čović** Matin, rođen 7. rujna 1900. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine kod kuće.
6. **Niko Čaćić** Markov, rođen 3. siječnja 1918. godine, poginuo 6. listopada 1942. godine.
7. **Bono Čaćić** Ivin, rođen 15. srpnja 1925. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
8. **Marko Čaćić** Nikin, rođen 29. siječnja 1925. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
9. **Pero Draganović** Perin, rođen 21. ožujka 1917. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
10. **Marko Draganović** Tadijin, rođen 7. siječnja 1926. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.

⁶² Popis poginulih prikupio Antun Josipović Marijanov.

11. **Ivo Dubravac** Markov, rođen 3. kolovoza 1909. godine, poginuo nesretnim slučajem 18. ožujka 1945. godine.
12. **Ilija Dubravac** Markov, rođen 18. veljače 1920. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
13. **Niko Nikić Dubravac**, rođen 18. studenog 1917. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
14. **Anto Dubravac** Antin, rođen 22. rujna 1922. godine, ne zna se za njega od 1945. godine.
15. **Ivo Dubravac** Ilijin, rođen 26. kolovoza 1884. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine.
16. **Ivo Dubravac** Franjin, rođen 12. ožujka 1912. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
17. **Pero Dubravac** Markov, rođen 24. listopada 1914. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
18. **Ivo Dubravac** Markov, rođen 21. siječnja 1913. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
19. **Juro Dubravac** Markov, rođen 13. lipnja 1914. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
20. **Pero Dubravac** Markov, rođen 15. kolovoza 1911. godine, ubijen 6. travnja 1944. godine.
21. **Anto Dubravac** Petrov, rođen 12. prosinca 1920. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
22. **Juro Dubravac** Ivin, rođen 13. svibnja 1911. godine, ubijen u logoru.
23. **Ilija Dubravac** Jurin, rođen 12. prosinca 1925. godine, ubijen u logoru.
24. **Juro Dubravac** Nikolin, rođen 16. kolovoza 1914. godine, ubijen 16. prosinca 1942. godine.
25. **Anto Dubravac** Nikolin, rođen 23. listopada 1917. godine, nestao 1945. godine.
26. **Mato Jozanović** Ivin, rođen 3. travnja 1924. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
27. **Jozo Kristić** Markov, rođen 19. ožujka 1923. godine, poginuo 9. lipnja 1945. godine.
28. **Ivo Kristić** Perin, rođen 9. svibnja 1888. godine, ubili ga četnici 10. listopada 1944. godine.
29. **Stjepan Kristić** Markov, rođen 31. srpnja 1921. godine, nestao u svibnju 1945. godine kod Maribora prilikom povlačenja.
30. **Andrija Kristić** Markov, rođen 22. svibnja 1917. godine, nestao 1945. godine prilikom povlačenja.

31. **Antun Kristić** Bonin, rođen 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
32. **Mato Kristić** Bonin, rođen 15. prosinca 1928. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine kod mlina Marijana Matića-Sinkovića.
33. **Tadija Kristić** Ivin, rođen 18. studenog 1920. godine, poginuo 12. ožujka 1945. godine (ubili ga četnici na njivi) u Orlovu Polju.
34. **Juro Ljubić** Antunov, rođen 16. travnja 1921. godine, poginuo 18. kolovoza 1944. godine u borbama kod Srebrenice.
35. **Marijan Ljubić** Markov, rođen 30. ožujka 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
36. **Tadija Ljubić** Jurin, rođen 27. srpnja 1918. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
37. **Ivo Ljubić** Jurin, rođen 17. listopada 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
38. **Marko Ljubić** Jurin, rođen 25. travnja 1925. godine, ubili ga partizani 16. prosinca 1945. godine (poginuo u bunkeru).

Poginuli iz Orlova Polja:⁶³

1. **Jozo Anić** Jozin
2. **Pero Anić** Jozin
3. **Ivo Anić** Perin, rođen 4. rujna 1916. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
4. **Stijepo Anić** Perin, rođen 19. kolovoza 1919. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
5. **Franjo Anić** Jozin, rođen 14. travnja 1925. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
6. **Luka Anić** Jozin, rođen 22. veljače 1922. godine, poginuo u borbama za Podravsku Slatinu 7. travnja 1944. godine.
7. **Ilija Anić** Perin, rođen 17. lipnja 1910. godine, ubili ga četnici 9. ožujka 1944. u Čardaku.
8. **Niko Anić** Šimin, rođen 17. rujna 1921. godine, poginuo u borbama za Podravsku Slatinu 7. travnja 1944. godine.

⁶³ Popis poginulih prikupio Mato Leutar.

9. **Mato Anić** Šimin, rođen 22. svibnja 1924. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
10. **Šimun Anić** Nikin, rođen 5. travnja 1898. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine.
11. **Pero Anić** Matin, rođen 11. rujna 1915. godine, poginuo prilikom povlačenja u travnju 1945. godine.
12. **Jozo Anić** Ivin, rođen 11. kolovoza 1915. godine, poginuo u svibnju 1945. godine kod Siska.
13. **Mato Anić** Ivin, rođen 18. rujna 1918. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
14. **Niko Anić** Perin, rođen je 8. studenog 1919. godine, ubili ga odmetnici (četnici) 20. siječnja 1944. godine.
15. **Pero Bošković** Antin, rođen 3. studenog 1917. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
16. **Ilija Bošković** Ivin, rođen 13. svibnja 1913. godine, poginuo 24. veljače 1945. godine.
17. **Pero Bošković** Lovrin, rođen 24. svibnja 1910. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine.
18. **Marko Bošković** Antin, rođen 17. svibnja 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
19. **Jozo Bošković** Ivin, rođen 3. ožujka 1920. godine, poginuo 6. travnja 1944. godine u Podravskoj Slatini.
20. **Marijan Božić** Matin, rođen 3. kolovoza 1914. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine.
21. **Ilija Božić** Nikin, rođen 24. ožujka 1915. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
22. **Mato Božić** Ivin, rođen 24. veljače 1913. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
23. **Martin Duvnjak** Jozin, rođen 29. siječnja 1914. godine, poginuo 24. kolovoza 1943. godine u mjestu Gora kod Petrinje.
24. **Pero Jurić - Mandušić** Ivin, rođen 1. kolovoza 1905. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine.
25. **Anto Jurić** Perin, rođen 12. siječnja 194. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.

26. **Marko Jurić** Jurin, rođen 22. svibnja 1916. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
27. **Anto Kovčar** Markov, rođen 11. lipnja 1919. godine, poginuo u travnju 1945. godine kod Celja.
28. **Ivo Kovčar** Markov, rođen 4. siječnja 1921. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
29. **Ivan Laštrić** Ivanov, rođen 15. veljače 1923. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
30. **Luka Leutar** Perin, rođen 1. travnja 1924. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
31. **Ivo Leutar** Perin, rođen 27. lipnja 1921. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
32. **Marko Leutar** Jurin, rođen 4. rujna 1913. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
33. **Tadija Leutar** Ilijin, rođen 30. ožujka 1923. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
34. **Marijan Leutar** Jurin, rođen 10. ožujka 1921. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
35. **Stjepan Leutar** Jurin, rođen 15. rujna 1923. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
36. **Ilija Leutar** Ivin, rođen 23. svibnja 1911. godine, nestao 1945. godine.
37. **Pero Leutar** Ivin, rođen 28. srpnja 1908. godine, ubili ga četnici 8. listopada 1944. godine.
38. **Marko Lugonjić** Jozin, rođen 5. veljače 1924. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
39. **Niko Martić** Perin, rođen 5. travnja 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
40. **Anto Parić** Jozin, rođen 11. ožujka 1920. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
41. **Ilija Parić** (Tigorac), rođen 3. ožujka 1899. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
42. **Luka Parić** Perin, rođen 23. svibnja 1913. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
43. **Ilija Parić** Perin, rođen 11. travnja 1922. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
44. **Ilija Parić** Lukin, rođen 28. svibnja 1924. godine, umro od tifusa 20. kolovoza 1945. godine.
45. **Marko Pejaković-Đipić** Markov, rođen 17. svibnja 1915. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
46. **Ilija Pejaković** Marijanov, rođen 10. siječnja 1927. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
47. **Marijan Pejaković** Jozin, rođen 3. veljače 1917. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.

48. **Ivo Pejaković** Jozin, rođen 9. travnja 1919. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
49. **Marko Petrović** Ivanov, rođen 24. svibnja 1922. godine, nestao 1945. godine.
50. **Mato Piljić** Pejin, rođen 12. srpnja 1914. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
51. **Anto Piljić** Pejin, rođen 18. studenog 1916. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
52. **Petar Piljić** Pejin, rođen 23. travnja 1921. godine, poginuo u Požegi (Slavonija) 3. kolovoza 1943. godine.
53. **Mato Stipić** Marijanov, rođen 14. studenog 1923. godine, nestao u povlačenju 1945. godine.
54. **Pavo Zupković** Nikin, rođen 29. listopada 1911. godine, nestao 1945. godine.
55. **Nikola Zupković** Nikin, rođen 31. svibnja 1917. godine, ubili ga četnici 17. svibnja 1943. godine.
56. **Ivo Zupković** Nikin, rođen 15. prosinca 1922. godine, ubili ga četnici 1. ožujka 1944. godine u Boku.

Poslije drugog svjetskog rata nastupile su na širem teritoriju bivše Jugoslavije, pa tako i na tramošničkom području, teške i mučne godine gospodarskog oporavka. Siromaštvo, neimaština i glad teško su pritiskali žitelje ovdašnjih sela. K tomu, dugo su se još i bolno proživljali gubici očeva, braće i sinova. Ljudima je jedina utjeha bila - više nema rata, ne puca se, ne gine se...

Osim svega ovoga, trebalo se i prilagođavati novom socijalističkom vladanju državom i njegovom uistinu netrpeljivom odnosu prema vjernicima. Prilagođavanje nije bilo baš jednostavno narodu koji je, još od osmanskih vremena, bio više privržen Bogu i Crkvi nego bilo kakvom režimu.

Nekoliko godina kasnije, u vrijeme kad se narod počeo pomalo materijalno oporavljati, država je od njega tražila velike stope poreza. Nametnute su mu obveze davanja u hrani i stoci. Posebice je bila podignuta hajka na imućnije seljake koje su vlasti nazivale *kulacima*. One koji su se opirali davanjima čekao je neki kapetan Ibro Karlović i podrum Marijana Sinkovića-Matića u Grabu.

Kuća Marijana Sinkovića-Matića u Grabu

Kuća ovoga Tramošnjana bila je u to doba ponajbolja kuća u cijeloj Tramošnici. Malo je kuća tada imalo podrum. Ova je imala. A u podrumu se nalazilo desetak centimetara vode, tako da se nikako nije moglo sjesti. U podrum su dovođeni i žene i muškarci koji *nisu htjeli*, a nije ih se pitalo jesu li mogli podmiriti obveze koje je država od njih tražila. Nakon što su dovedeni, stajali bi i stajali u vodi sve dok ne obećaju da će podmiriti obveze.

Ovaj oblik mučenja ljudi, koji je narod nazivao *kiseljenje*, vjerojatno je bio i ostao do dana današnjega jedinstven u svijetu. Ukinut je istom polovicom 1952. godine.⁶⁴

Budući da tramošnički ljudi nisu u svom rodnom kraju mogli ostvariti najosnovnije pretpostavke za egzistencijalni opstanak, odlazili su u tim teškim vremenima preko Save, u Slavoniju i Bačku u najam da bi zarađivali za svagdašnji kruh. Nakon mukotrpnog rada, donosili su svojim kućama torbe brašna, ali i podmirivali obveze prema državi. Bilo je to vrijeme kad se živjelo

⁶⁴ Usp. *Kronika župe Gornja Tramošnica*, str. 11. U vezi s ovim *kiseljenjem* navedimo kao zanimljivost da se ipak i u to doba našla jedna hrabra osoba, i to žena, koja se suprotstavila kapetanu Ibri kad je došao otimati i vilama ga istjerala iz svoga dvorišta. Bila je to Ana Puškarić pok. Miće iz Kozića.

samo zato da se ima što jesti i u što obući. Neki su mještani potajno među nasadima kukuruza sadili duhan, nosili ga u Slavoniju i tako za sebe izbjicali prijeko potrebni dinar po dinar.

Ta krizna poslijeratna vremena natjerala su mnoge tramošničke župljane, ponajprije one koji su imali manje obradive zemlje, da potpuno napuste ove krajeve. I odlazili su. Najviše ih je odselilo u Županju, Bošnjake, Gradište, Cernu i Vinkovce.

U tramošničkoj je župi u to poratno doba župnik bio fra Valerije Jurić, rodom iz Donje Mahale. Iako je ubrzo nakon rata bio neko kratko vrijeme lišen slobode, on je kasnije s *narodnim* vlastima uspostavio dobre odnose, što je itekako koristilo i cijeloj župi. Kako su to bila vremena zatvaranja svećenika i teških poreza, nitko se nije rado prihvaćao dužnosti župnika. Tko se u takvoj situaciji dobro snalazio, ostajao je na jednoj župi i duže vremena. Tako je i fra Valerije ostao u Tramošnici deset godina.

Godine 1966. Tito je skinuo Aleksandra Rankovića s dužnosti ministra sigurnosti (jer je sa svojim suradnicima počeo govoriti o nasljedniku za živa doživotnog predsjednika države) i od tada je jugoslavenska vlast počela velikodušnije davati putovnice radnicima koji su odlazili na privremeni ili stalni posao u zemlje Zapadne Europe. Tako su mnogi Hrvati iz Bosne, pa i iz Donje Tramošnice, dobili priliku za bolje zarade te iskustveno doživljavanje demokratske države.

Najprije su odlazili mladići i oženjeni muškarci, a zatim su im se počele pridruživati i žene. Oni su od svojih zarada popravljali obiteljske kuće ili podizali nove, modernije po uzoru na one koje su vidjeli u Švicarskoj, Austriji i Njemačkoj. Također su pribavljali perilice i druge sprave u svoja domaćinstva i poljoprivredne strojeve za svoja imanja. Za razliku od njihovih baka koje su vodu za kuhanje i pranje donosile iz bunara na dvorištu te rublje prale i zimi kod tog bunara, njihove supruge počele su koristiti vodu koja *curi iz duvara (zida)* te prati rublje u kući, na perilici. Bio je to ogromni tehnički i kulturni napredak. Nažalost, veličanstvene obiteljske kuće u selima i zaseocima Donje Tramošnice bile su većinom porušene ili teško oštećene godine 1992. kada su srpske snage zauzele župu, a domaći stanovnici morali pobjeći da spase svoje živote.

A neposredno pred taj nedavni rat Vjenceslav Janjić je o ljudima ovoga kraja, njihovim dobrim osobinama i sve češćim pojavama među njima zabilježio:

Treba biti dobar poznavatelj ovdašnjih prilika da bi se čovjek mogao snaći. Duša ovdašnjeg čovjeka je jednostavna i otvorena. Ljudi su vrlo spretni i snalažljivi. U veoma kratkom vremenu izašli su iz materijalne bijede u razvijeniji kraj Bosne. Posavina je bosanska žitnica. U posljednjih dvadesetak godina sagrađene su nove kuće, otvorene privatne radionice. Sve je više gostionica i dućana gdje se novac može potrošiti, a sve manje mjesta gdje se novac može zaraditi. Velik ih je broj u inozemstvu. Ondje su se stekle dobre i loše navike. Kuće i restorani grade se po zapadnom uzoru. Okućnice se njeguju s posebnom ljubavlju. I ovdje je iz godine u godinu djece sve manje. Momci ostaju neoženjeni jer djevojke preko ljeta odlaze kao sezonski radnici u Švicarsku i po povratku one postaju dame.

I na ovom relativno uskom geografskom području susrećemo tri velike bosanske nacije: Hrvati su najbrojniji, te Srbi pa Muslimani. Ljudi su se sužijeli iako su ostale razlike u vjeri, običajima, mentalitetu pa i gradnji kuća. Uz ona standardna obilježja bogomolja i način gradnje kuća je karakterističan. Muslimanske kuće su na četiri vode, na pravoslavnim kućama su vijenci kao znakovi raspoznavanja.⁶⁵

3. Rat 1991. - 1995.

U noći između subote i nedjelju 11. i 12. travnja 1992. godine, dok se bolno rađala nedjelja muke Gospodnje (Cvjetnica), proveli su odrasli muškarci župe Donja Tramošnica bdijući i pozorno kontrolirajući događanja i sva kretanja na crti razdvajanja prema srpskim selima Pelagićevu, Obudovcu, Donjoj i Gornjoj Slatini. No nisu imali dovoljno snage i moći spriječiti da srpska vojska u noći između Velikog četvrtka i Velikog petka (16. i 17. travnja 1992.) osvoji Bosanski Šamac i neka druga okolna mjesta, uključujući i dio područja župe Donja Tramošnica, nakon čega je najprije polagano a onda dramatično potekao val izbjeglica iz tramošničkih sela prema Hrvatskoj.

⁶⁵ Vjenceslav Janjić, *Ujaci, blagoslovite!* u: Svjetlo riječi, srpanj-kolovoz 1991., str. 19.

Tragovi rata u Grabu

a) Odlazak s nadom u povratak

Pokušaji pregovora da se održe dobrosusjedski odnosi Hrvata i Srba na tom području nisu urodili plodom. Naprotiv, srpska je vojska 15. lipnja 1992. započela žestok napad na Donju Tramošnicu, a nedugo nakon toga pale su i prve žrtve: 21. lipnja naime poginula su u rovovima dvojica mladića iz Orlova Polja.

Župljani su se uglavnom povukli u improvizirana i na brzinu pripravljena ratna skloništa. Uskoro, 24. lipnja prekinut je sav promet na prometnici između Gradačca i Odžaka preko Čardaka i Garevca, blokirana je prometna veza sa Slavonskim Brodom.

Najava tragičnog kraja za župu događala se 10. srpnja, kada se najveći dio civilnih osoba počeo povlačiti iz Donje Tramošnice. Jedan dio njih odlazio je prema Špionici, drugi prema Zagrebu, a treći prema Slavoniji. U selima župe ostali su tek branitelji i vrlo malo civila. Inače, većina izbjeglica i prognanika iz Donje i Gornje Tramošnice našla je sebi utočište u Županji i njezinim okolnim selima: Štitaru, Bošnjacima, Gradištu, Privlaci, Babinoj Gredi... Bili su neizmjereno zahvalni svojim domaćinima jer su ipak bili blizu svojih rodnih domova, pa makar oni bili i uništeni.

Već tijekom prvih ratnih dana ljeta 1992. crkveni zvonik župne crkve bio je dobro izbušen granatama, krov crkve sv. Ivana Krstitelja vidno oštećen, župna kuća također. Ključni datum za župu bio je ipak 14. kolovoza 1992. godine, kada Srbi osvajaju Donju Tramošnicu. Branitelji su se, uz 13 mrtvih i 20 ranjenih osoba, povukli prema Gornjoj Tramošnici, a onda dalje prema Gradačcu i Špionici.⁶⁶

Tijekom rata iz pet sela župe Donja Tramošnica poginulo je ukupno 27 osoba:

1. *Ivo Nadarević* rođen 13. studenog 1970. u Čardaku od roditelja Marka i Ruže rođ. Jurilj. Neoženjen. Poginuo u Domaljevcu.
2. *Marijan Pejaković* rođen je 23. prosinca 1964. u Orlovu Polju od oca Jure i majke Kate rođ. Bubalović. Vjenčan 26. prosinca 1990. s Anom rođ. Brandić. Sin Jurica. Poginuo u rodnom selu 7. kolovoza 1992. kada je četnička granata upala u rov u kojem se nalazio i eksplodirala. Prenesen i pokopan 25. rujna 1997. u Bošnjacima.
3. *Zvezdan-Ivan Pejaković* rođen 21. rujna 1975. u Orlovu Polju. Sin Ive i Ane rođ. Lepan. Neoženjen. Poginuo u Oštroj Luci.
4. *Drago Ćaćić* rođen 16. rujna 1953. u Grabu od roditelja Ilije i Mare rođ. Čerkez. Vjenčan 6. listopada 1974. s Jelom rođ. Tunjić. Kći Marija. Poginuo 13. kolovoza 1992. u rodnom selu.
5. *Marijan Božić* rođen 28. svibnja 1945. u Orlovu Polju. Roditelji Marijan i Ivka rođ. Pavić. Vjenčan 1. rujna 1969. s Katom rođ. Mašić. Poginuo 10. kolovoza 1992. u rodnom selu.
6. *Anto Nadarević Stijepin* rođen 30. lipnja 1934. u Čardaku. Vjenčan 27. prosinca 1956. s Katom rođ. Mijić. Djeca: Jela, Zvonko i Stijepo. Nestao.
7. *Pavo Šokčević* rođen 13. rujna 1948. u Grabu od roditelja Mije i Mande rođ. Stipić-Leutar. Vjenčan s Vesnom rođ. Kordić. Kći Ivana. Poginuo u Sarajevu.
8. *Ljilja Pavlović* rođena je 28. rujna 1970. u Turiću (djevojačko prezime Ivkić). Vjenčana 4. svibnja 1991. s Nikolom Pavlovićem iz Graba. Poginula je nesretnim slučajem (ubijena iz puške) 9. svibnja 1992. u mjestu stanovanja i sutradan pokopana na groblju Okruglić.

⁶⁶ Prema: Fra Ivo Radman, *Rane Bosne Srebrene*. Kratka povijest i sadašnje stanje župa koje pastoriziraju bosanski franjevci. Svjetlo riječi, Livno, 1994., str. 80-81.

9. *Ilija Nadarević* rođen 13. travnja 1902. u Čardaku. Sin Ante i Mande rođ. Jurilj. Vjenčan 15. srpnja 1964. s Mandom rođ. Jelečević. Djeca: Ilija, Jela i Niko. Poginuo (izgorio) u vlastitoj kući 14. kolovoza 1992. kada ju je pogodila granata i pokopan 12. lipnja 2004. na groblju u Okrugliću.
10. *Željko Ivanković* rođen 19. travnja 1970. u Njivku od oca Marijana i Anke rođ. Orkić. Neoženjen. Poginuo 16. srpnja 1992. u Tramošnici.
11. *Tadija Jelečević Ilijin* rođen je 28. svibnja 1948. u Orlovu Polju. Vjenčan 22. listopada 1969. s Ružom rođ. Dadić. Djeca: Jela i Luka. Poginuo 18. lipnja 1992. u Parićima kada je nespretno rukovao puškom. Pokopan sutradan na groblju u Okrugliću.
12. *Tadija Jurić Markov* rođen 29. ožujka 1935. u Orlovu Polju. Vjenčan 27. listopada 1954. s Mandom rođ. Zubković. Djeca: Ruža, Luka, Marinko i Luca. Poginuo 2. kolovoza 1992. u rodnom selu.
13. *Vladimir Gagulić* rođen 2. listopada 1954. u Grabu od roditelja Mate i Ljube rođ. Čaćić. Vjenčan 19. srpnja 1975. s Marom rođ. Martić. Sin Mato. Poginuo 19. kolovoza 1992. u Špionici. Smrtni ostatci iz Špionice preneseni i 27. kolovoza 2012. pokopani na novom groblju u Grabu.
14. *Jozo Kovačević* rođen 19. ožujka 1964. u Grabu. Sin Mate i Ane rođ. Čubela. Neoženjen. Poginuo 13. kolovoza 1992. u rodnom selu.
15. *Mato Lasić Ivin* rođen 12. svibnja 1943. u Čardaku. Vjenčan 6. veljače 1962. s Ružom rođ. Bošković. Djeca: Nada, Ivo, Stjepan, Kata, Julijana i Đuro. Poginuo 10. kolovoza 1992. u rodnom selu.
16. *Juro Anić* rođen je 10. veljače 1968. u Orlovu Polju od roditelja Ive i Ruže rođ. Kopic. Neoženjen. Poginuo je 22. lipnja 1992. u rodnom selu kada je četnička granata pogodila rov u kojem se nalazio i eksplodirala. Pokopan 24. lipnja na groblju u Okrugliću.
17. *Drago Anić* rođen 9. prosinca 1956. u Orlovu Polju od roditelja Marijana i Ruže rođ. Parić. Vjenčan 13. svibnja 1978. s Mandom rođ. Lovrić. Kći Ružica. Umro u Špionici od posljedica rata.

18. *Marko Duvnjak* rođen je 2. svibnja 1972. u Orlovu Polju od roditelja Ive i Ivke rođ. Miličević. Neoženjen. Poginuo je 22. lipnja 1992. u rodnom selu kada je četnička granata pogodila rov u kojem se sklonio i eksplodirala. Pokopan 24. lipnja na novom groblju u Grabu.
19. *Bono Gagulić* rođen 1. siječnja 1964. u Grabu. Sin Joze i Jele rođ. Kristić. Neoženjen. Poginuo 7. kolovoza 1992. na predjelu Suvare (Orlovo Polje), a posmrtni ostatci pokopani 6. listopada 2012. na groblju u Okrugliću.
20. *Perica Gagulić* rođen 30. studenog 1972. u Grabu od roditelja Ive i Ane rođ. Božić. Neoženjen. Poginuo 9. kolovoza 1992. u rodnom selu.
21. *Zlatko Horvat* rođen je 14. prosinca 1962. u Osijeku. Sin Stjepana i Terezije rođ. Šokčević. Vjenčan 17. lipnja 1989. s Marijom (Nerminom) rođ. Alić. Djeca Dragica i Drago. Ubili ga snajperisti 30. lipnja 1992. na cesti Ormanica - Gradačac. Pokopan 1. srpnja na groblju u Okrugliću.
22. *Andrija Kristić* rođen 4. kolovoza 1948. u Okrugliću. Sin Nike i Ruže rođ. Božić. Vjenčan s Ivkom Jurkić. Poginuo 13. kolovoza 1992. u rodnom selu i pokopan 6. svibnja 2006. u Okrugliću.
23. *Tadija Lučić Markov* rođen 18. listopada 1936. u Čardaku. Vjenčan 1. veljače 1961. s Anom rođ. Čaćić. Djeca: Jozo, Marko, Manda, Ružica i Mara. Nestao.
24. *Ivo Matić* rođen je 30. kolovoza 1965. u Čardaku. Sin Mate i Ivke rođ. Jurić. Vjenčan 27. prosinca 1986. s Ružicom rođ. Ljubić. Sin Mato. Ubili ga snajperisti 30. lipnja 1992. na prometnici između Ormanice i Gradačca. Pokopan 1. srpnja na groblju u Okrugliću.
25. *Anto Mijić* rođen je 5. kolovoza 1975. godine u Čardaku. Sin Pere i Ane rođ. Kopic. Neoženjen. Poginuo je 19. lipnja 1992. u rodnom selu nespretno čisteći pušku. Pokopan sutradan na groblju u Okrugliću.
26. *Drago Mijić* rođen 30. listopada 1966. u Čardaku od roditelja Pere i Mande rođ. Pejaković. Neoženjen. Poginuo u Oštroj Luci.
27. *Marijan (Pere) Martić* rođen je 22. kolovoza 1943. u Orlovu Polju. Vjenčan 28. prosinca 1974. s Anđom rođ. Perkunić. Djeca: Marija, Vesna-Veronika, Bruno i Perica. Poginuo 21. kolovoza 1992. u Pelagićevu. Nepoznato mjesto ukopa.

Poslije svetkovine Velike Gospe uslijedilo je kroz nekoliko godina u selima ove župe osvajačevo sustavno i nemilosrdno zatiranje svega što je hrvatsko i katoličko: župna crkva je srušena, župna kuća opljačkana i teško oštećena, područna crkva u mjestu Njivak srušena, a ista sudbina zadesila je i područnu crkvu u Orlovu Polju.⁶⁷

b) Tramošnički obelisk

Iako su fizički napustili svoje obiteljske kuće i na njihovim se domaćim ognjištima ugasila ona najtoplija vatra, rodni kraj se sa svim svojim sadržajem ipak već ranije, trajno ugnijezdio u srcima Tramošnjana. U tim izbjegličkim ratnim danima riječi utjehe i nade u bolje sutra pružali su im jedino njihovi svećenici koji su s njima dijelili i izbjeglištvo i zgarišta i jecaj i suze. Stvarnu i simboličku sliku njihova tadašnjeg stanja lijepo nam prenosi ova dirljiva priča:

Ljeta Gospodnjeg '93. detonacije režu tišinu koja se omotala oko crkve. Otišao je i zadnji vjernik. Svećenik Valerije Stipić u određeno vrijeme žurnim koracima kretao se u uobičajenu smjeru. Bili su to Hrgovi Gornji, malo hrvatsko selo na padinama Majevice u općini Ravne-Brčko. S najviše uzvisine naprezao se da nešto vidi, nešto daleko, ali njemu tako drago i tako dobro poznato. Danima je dolazio na isto mjesto i pogledom tražio, nadao se, nadao se da ipak nije sve propalo. Gledao je Posavinu. Ona se tresla, jecala, gorila... Nestajali su ljudi, kuće, čitave porodice, čitava naselja... Nestajale su i crkve. Crkve koje je i on sa tim istim ljudima, kojih više nema, gradio, podizao, uređivao, uljepšavao s tolikom ljubavi kao što čini majka podižući svoje dijete. Na čas bi mu se činilo da vidi *Tramošnički obelisk* kako je on sam u sebi krstio zvonik tramošničke crkve, lice bi mu se ozarilo, brže bi premetao svojju kronicu, a potom pomislio bi da mu se pričinilo, te bi se rastužio.

⁶⁷ Usp. Ivo Tomašević, *Uništenja i oštećenja usred ratnih događanja na području Vrhbosanske nadbiskupije 1992. do 1995.*, u zborniku: *Crtajte granice, ne precrtajte ljude*, Zbornik radova u povodu imenovanja vrhbosanskog nadbiskupa Vinka Puljića kardinalom, Sarajevo-Bol, 1995., str. 623

Tragovi rata: kuće u Čardaku, ruševine župne crkve i ostatci nekadašnjeg Doma kulture u Grabu

U proljeće '95. ponovno sam ga susreo, s velikom je tugom govorio i ubrzano mi pokazivao fotografije triju crkava, sve su bile minirane, uništene, do temelja srušene. *Oni nisu prezali dići ruku na Božji hram...*

Zadnja koja je budila nadu svećenika, bila je tramošnička crkva. O njoj su dolazile različite vijesti; čas da je netaknuta, a čas da je srušena sa zemljom. Tako je igra vrućeg i hladnog trajala do svibnja '95. Stigla je fotografija. Kao i prethodne dvije i ova crkva je minirana. Svećenik je držao fotografiju objema rukama, kao da je u trenutku naglo otežala, pognuo se kao otac kad izgubi sina i tiho progovori: Ja... Ja sam je zvao *Tramošnički obelisk*, znate, zvonik joj je bio visok 30 metara. I... I unutarne uređenje nije ništa manje lijepo. Bio je tu kip Ivana Krstitelja, rad poznatog profesora Josipa Poljana, skupina od četrnaest skulptura u bronci koje predstavljaju - Put križa, freska Josipa Bifela u kajm tehnici površine 107 četvornih metara koja predstavlja Krista i apostole. Na kraju tu je bila i poruka na ulazu u crkvu kojom Izaija najavljuje dolazak Ivana Krstitelja, koja bi zaustavila i ruku samoga Sotone: 'Ja sam glas koji više u pustinji, pripravite put Gospodnji, poravnajte staze njegove'. Ali nije zaustavila ruku bezumnog rušitelja *Tramošničkog obeliska*. On je sada samo hrpa polomljenog betona, opeke i stakla.

Dan je odmicao, nad Posavinom spuštao se sumrak. Sat je opominjao da je svibanjska večernja misa uskoro. Svećenik je pred crkvenim vratima ugledao nasmijana dječja lica i sam se razvedrio. U njima je vidio nove graditelje novih katedrala. Bezazlena dječja lica bila su njegova nova nada da nije sve propalo, da nije sve izgubljeno.⁶⁸

c) Borbe nakon rata

Daytonski sporazum je, istina, zaustavio okrutna ratna događanja, krvava ubijanja, bezdušna razaranja stambenih kuća i crkava, ali je istodobno i nepravedno podijelio Bosnu i Hercegovinu na dva nejednaka dijela. Tadašnji župnik Donje Tramošnice fra Marijan Oršolić kaže kako je taj sporazum *potpuno otpisao* župu koju je vodio. I ne samo nju, nego i cijelu Posavinu. U svom tekstu s naslovom *Nasilje moćnih* on 1996. godine piše o nekim drugim borbama koje su se vodili nakon svršetka rata:

Četiri sam puta slao molbe IFOR-u za posjet Donjoj Tramošnici. To je bilo za Veliki četvrtak, Uskrs, Markovdan i posljednja za proslavu sv. Ivana Krstitelja. Na dvije molbe uopće nisam dobio odgovor, a na treći zahtjev za Markovdan dobio sam odgovor 10. lipnja, a Markovdan je 25. travnja! Posljednji je slučaj očitovao pravu sliku IFOR-ova ponašanja u našoj konkretnoj situaciji. Ne govorim općenito i za druge slučajeve, iako bih imao što reći, nego konkretno u svezi s proslavom sv. Ivana Krstitelja u Donjoj Tramošnici.

Naime, prema Daytonu, Donja Tramošnica je dodijeljena tzv. Republici Srpskoj. Na sastanku 19. lipnja u Gradačcu, gdje su se susreli predstavnici Hrvata, Srba i Bošnjaka pod patronatom IFOR-a, raspravljalo se o posjetima u druge entitete i o našem zahtjevu za proslavu sv. Ivana u D. Tramošnici. Tada su Srbi odbili naš zahtjev, s kojim su bili detaljno upoznati već prije dva tjedna. No, to me nije iznenadilo, jer sam pretpostavljao da će tako i biti. Odustao sam od dijela našega plana i odlučio svetu misu (na čast sv. Ivi) slaviti u Liporašću, u slobodnom dijelu župe Gornje Tramošnice, koji po Daytonu pripada Federaciji BiH.

⁶⁸ Zoran Matkić, *Tramošnički obelisk*, u: Svjetlo riječi, veljača 1996., str. 14-15.

S neuspjelog hodočašćenja u Donju Tramošnicu 1998. godine

Marko Ivić - prvi povratnik u Donju Tramošnicu

21. lipnja su me zvali predstavnici IFOR-a, konkretno major Folk preko svog prevoditelja, i upozorili me da su Srbi odbili zahtjev za slavlje našega zaštitnika u Donjoj Tramošnici. Na to sam rekao da sam već odlučio slaviti svetu misu u Liporašću, koje spada u Federaciju. Gosp. Folk je to pozdravio, zahvalio mi na razumijevanju i podržao moj promijenjeni plan. Tada sam ga zamolio da barem taj sat, dok budemo prolazili međunarodnim putem, nazvanim *Arizona*, budu malo prisutniji na kontroli puta. Odgovor je bio: *Nemajte brige, slobodno idite, ne treba nikakva ophodnja ili pratnja. Normalno možete ići kao i svi drugi ljudi i svi drugi autobusi.* Na određen način bio sam zadovoljan, iako ne sasvim, a IFOR-ovci su bili sretni što su se oslobodili svoje prave odgovornosti na putu *Arizona*, tj. Orašje-Tuzla, i što će izbjeći suočenje sa Srbima, jer ih se, navodno, boje, kako mi reče jedan od njihovih predstavnika iz Tuzle.

Osvanuo je 24. lipnja, blagdan sv. Ivana. Župljani župe Donje Tramošnice krenuli su iz Županje prema skeli na Savi kod Orašja. Prešli su Savu i došli do autobusa koji su bili parkirani iza carinarnice. Na opće iznenađenje, zatekli su veći broj IFOR-ovih vojnika i zbog toga bili radosni. Računali su na njihovu pratnju i zaštitu. No, ponašanje vojnika, njihov ulazak u autobus s puškama i razgledanje sjedala postali su odmah sumnjivi. To je bilo - kako kažu - psihičko zastrašivanje što je kod ljudi izazvalo protuefekt, tj. pojačanu volju da idu kamo su krenuli.

U 8.45 prešao sam Savu na *Basucki* sa svojim kolegom p. Jozom Ivićem, provincijalom Družbe palotinaca. Na skeli me je naš policajac upozorio da se javim šefu granične policije u Orašju, gosp. Đuri Kneževiću. Kad sam došao u Orašje, susreo sam svoga kolegu fra Marijana Dadića, koji mi je rekao da mene i nas svećenike zovu IFOR-ovci na sastanak u općini Orašje. Došli smo. Zatekli smo u sali župana Posavskog kantona gosp. Ivu Vincetića i ministra kantonalnog MUP-a gosp. Matu Jožića. Malo kasnije dolaze gospoda iz IFOR-a s pratnjom, major Folk i pukovnik Anderson. Počinje sastanak. Gosp. župan nas upoznaje s problemom, tj. da je IFOR zatražio ovaj sastanak u svezi s našim putovanjem. Odmah smo mi svećenici uočili scenarij koji su Srbi smislili i izveli, nažalost, u suradnji s IFOR-om, zaduženim za zaštitu slobode kretanja. Naprotiv, nama su 24. lipnja (blagdan sv. Ive) zapriječili slobodu kretanja svojim naoružanim vozilima i vojnicima. Blokiral su pristup cesti *Arizoni* i svojom ophodnjom štitili pristup drugome putu prema Tramošnici iz smjera Tolisa-Bok.

Naš je susret trajao oko tri sata. Pukovnik Anderson je našu vjersku proslavu izjednačio s političkim skupom i tako povrijedio naša ljudska i vjernička prava. Cijenim njegovo vojničko znanje, ali bi se s obzirom na prethodnu izjavu morao ozbiljno upitati o svome poznavanju naše konkretne političke situacije i religijske prakse, ili uopće o bitnoj razlici političke i vjerske terminologije. Uporno je tvrdio kako naša tri autobusa nemaju isti tretman kao drugi organizirani autobusi ili ostala vozila. Stalno se pozivao na to da on ne može jamčiti sigurnost na putu za koji je on službeno zadužen. Vješto izbjegavajući prave odgovore, poslužio se i otipkanim tekstom u kome od mene traži preuzimanje odgovor-

nosti za sigurnost našega prolaza *Arizonom*, za što je samo IFOR zadužen i odgovoran. Nakon duge rasprave i tvrdog vojničkog govora, koji ne priznaje argumente istine i pravdnosti, došla je poruka na komadiću papira kako nas Srbi čekaju uz put *Arizonu*, gdje slobodu kretanja štite snage pukovnika Andersona.

Gosp. Anderson je u našem dijalogu pokušavao, uglavnom, voditi monolog. Nametljivo je postavljao pitanja koja se uopće ne odnose na naš slučaj. Na velik broj primjedaba uopće nije htio odgovarati. Pitao sam ga zašto mi, kao i drugi ljudi, ne možemo danas ići tim putem. Njegov je odgovor bio uvijek isti: opasno je! Eto, samo danas i samo za nas opasno je, a pukovnik štiti tu opasnost umjesto slobode kretanja. Nakon toga sam mu iznio mišljenje njegova najbližeg suradnika, majora Folka, koje sam na početku naveo. Odgovora nije bilo.

Nakon trosatnoga besplodna razgovora odlučili smo proslaviti sv. Ivana u toliškoj župnoj crkvi i franjevačkom samostanu. Došao sam ljudima koji su već bili izgubili strpljenje i objasnio im ukratko sadržaj trosatne rasprave. Toga su trenutka IFOR-ovi vojnici još jače blokirali cestu svojim vozilima bojeći se, vjerojatno, da ćemo na silu krenuti. No, mi smo došli u Tolisu i ondje svetkovali. Propovijedao je p. Jozo Ivić, a u koncelebraciji su sudjelovali: fra Marijan Dadić, fra Perica Martinović, fra Pero Baotić i fra Marijan Oršolić, a uz nas su bile i naše sestre franjevke iz Kloštra Ivanića. Za ovu je proslavu fra Marijan izradio krasnu sliku sv. Ivana Krstitelja s crkvom u Donjoj Tramošnici, koju je i poznati vinkovačke umjetnik Ivan Križanac ocijenio vrlo visoko. Prije mise vjernici su u procesiji i uz pjesmu ovu sliku unijeli u crkvu a potom je obavljen njezin blagoslov. Ona je postala izrazom našega obećanja: nitko nam ne može minirati našu unutarnju crkvu i nitko ne može ušutkati Ivanov i naš glas koji više i koji će vikati i u ovoj situaciji: pripravite put mira, slobode i povratka na naša ognjišta!⁶⁹

Budući da im nije uspijevalo organizirano posjetiti svoj rodni kraj i u njemu, u nekim za njih vrlo važnim vjerskim prigodama slaviti svetu misu, župljani Gornje i Donje Tramošnice nasta-

⁶⁹ Fra Marijan Oršolić, *Nasilje moćnih*, u: Svjetlo riječi, srpanj-kolovoz 1996., str. 9.

vili su se okupljati ondje gdje su mogli. Bio je to njihov tihi način odlučne borbe za povratak u svoju Tramošnicu.

Jedan takav susret dogodio se 22. veljače 1997. godine u Županji, kada se okupilo preko 700 prognanih i iseljenih sa svih strana. Došli su na poziv župnika fra Marijana Dadića, koji im je, nakon pozdravnih i ohrabrujućih riječi, kazao da povratak u rodni kraj moraju shvatiti kao jedan mukotrpan proces, u kojem bi trebali sudjelovati svi. Sami se moraju više zalagati i boriti za svoje kako bi i druge na to privoljeli.⁷⁰

d) Opet na pravome mjestu

I, napokon, došao je i taj dan. Prvi puta nakon šest godina progonstva mogli su prognani Tramošnjani, župljani i hodočasnici, 2. kolovoza 1998. godine proslaviti blagdan Gospe od anđela u svojoj Gornjoj Tramošnici. Na ruševinama istoimene župne crkve i poznatog bosanskoposavskog marijanskog svetišta povijesno je misno slavlje predvodio zamjenik provincijala Franjevačke provincije Bosne Srebrene fra Marko Oršolić ml. u zajedništvu s petnaestak svećenika iz doborskog dekanata, iz Tolise i s Plehana. Svi okupljeni bili su jedinstveni: molili su za povratak u cijelu Bosansku Posavinu.⁷¹

Nakon toga, kao da su stvari krenule u boljem smjeru: posjeti rodnim domovima i uopće mogućnosti ovakvih dolazaka bili su češći te je izgledalo kao da je dan konačnog povratka doista blizu. Ovom prigodom vrijedi spomenuti jedan od prvih takvih datuma. U subotu, 20. ožujka 1999., sakupilo se u Čardaku, župa Donja Tramošnica, više od pedeset mještana povratnika, koji su toga cijeloga dana čistili svoja dvorišta i uklanjali ruševine sa svojih imanja, nadajući se da će donatorske organizacije zapaziti njihovu želju za povratkom. Organizator radova u Čardaku bio je žitelj ovoga mjesta Petar Martić.⁷²

⁷⁰ Usp. Lucija Gagulić, *Borit ćemo se za povratak u svoju Tramošnicu*, u: Svjetlo riječi, ožujak 1997., str. 20.

⁷¹ Usp. Ivanka Bubalo, *Opet na pravome mjestu*, u: Svjetlo riječi, rujanj 1998., str. 24.

⁷² Usp. Anto Pranjić, *Povratnici posjetili uništeno selo*, u: Svjetlo riječi, travanj 1999., str. 25.

Nije u Donjoj Tramošnici sve ružno i tužno, ima i lijepo obnovljenih obiteljskih kuća koje čekaju svoje stanare

Tri mjeseca kasnije, na blagdan Rođenja sv. Ivana Krstitelja 24. lipnja, i prognani vjernici župe Donja Tramošnica, nakon sedam godina, prvi su puta ispred svoje porušene župne crkve sv. Ive mogli radosno slaviti svetu misu. U nazočnosti više stotina vjernika, prognanika iz ove župe i povratnika u Gornju Tramošnicu, te župljana nekih okolnih župa svečano misno slavlje predvodio je i propovijedao mons. dr. Mato Zovkić, tadašnji generalni vikar vrhbosanske nadbiskupije. S njim je, osim župnika fra Marijana Oršolića, suslavilo još jedanaest svećenika.⁷³

Toga je dana otvorena nova i vrlo važna stranica u povijesti župe Donja Tramošnica.

⁷³ Usp. *Sovjetlo riječi*, srpanj-kolovoz 1999., str. 21.

IX.

Prosvjeta, kultura i sport

Već od početka, od sredine 19. stoljeća kada se razmahao pokret za otvaranjem osnovnih škola, u planovima bosanskih franjevaca spominje se Tramošnica kao moguće mjesto gdje bi trebalo podići školu.

1. Osnovna škola u Tramošnici

Završivši bogoslovni studij na nekom od filozofsko-teoloških učilišta negdje u Europi, vraćali su se franjevci *Bosne Srebrene* u svoju domovinu puni mladenačkog entuzijazma i žarke želje da ono što su vidjeli i naučili primijene među svojim narodom. Tako se, uz drugo, tijekom 19. stoljeća u Bosni, među franjevcima, pojavio silan zanos za otvaranjem osnovnih škola. Istina, poznati i dugotrajni spor između biskupa Rafe Barišića i bosanskih franjevaca ne samo da je onemogućio da se školski pokret dobro razmaše nego ga je, doslovno, bio potisnuo u drugi plan.

No, čim se 1846. godine spor okončao, zanos za otvaranjem škola se ponovno razbuktao. U tom pokretu istaknuli su se fra Ivan Franjo Jukić, fra Grga Martić, fra Lovro Karaula, fra Marijan Šunjić, fra Blaž Josić, fra Martin Nedić, fra Mijo Kutleša, fra Marijan Tuzlančić, fra Andrija Kujundžić, fra Franjo Terzija i drugi. Već 1. prosinca 1846. šalju iz Fojnice fra Franjo Jukić i fra Blaž Josić dopis dr. Ljudevitu Gaju, u kojem pišu kako je *nekoliko rodoljubne mladeži naumilo... s početkom nove 1847. godine jedno književno društvo zavesti*. Društvo bi se bavilo *proteranjem tminah neumitnosti iz ove nevoljne i od svakog zapušćene slavojske deržave*.¹

U pravilu Društva, koje se uskoro pojavilo u javnosti, sedmo se poglavlje bavilo podizanjem narodnih osnovnih škola: *Društva ovog najperva će briga biti: Učiniti jedan odbor, koji će nastojati pronaći način kako bi se, gdi bi se imale narodne učionice zavesti: kojim načinom? odklen će se nabaviti trošak? i kako bi se glavnicu - Fundus za ovo osnovati i položiti mogo*.²

Plodovi rada uskoro su se pojavili. Već sljedeće 1847. godine otvorene su osnovne škole u

¹ Usp. Dr. Tugomir Alaupović, Ivan Frano Jukić, str. 55.

² Dr. fra Julijan Jelenić, *Izvoori za kulturnu povjest bosanskih franjevaca*, Sarajevo, 1913., str. 159-160.

Fojnici, Livnu, Kreševu, Travniku i Varcaru. Valja svakako istaknuti kako te franjevačke škole nisu pohađala samo katolička muška i ženska djeca, nego i pravoslavna³ te da se u pokret za otvaranjem škola uključilo i visoko carsko-kraljevsko Ministarstvo prosvjete, darujući nemalu novčanu potporu.⁴ Naime, budući da se sami nisu mogli nositi s golemim novčanim izdatcima koje je jedan takav projekt uključivao, obratili su se franjevci za pomoć vlastima u Beču. Štoviše, u glavni grad carevine otišli su bivši provincijal fra Marijan Šunjić i aktualni član uprave fra Martin Nedić te 15. studenog 1852. predali Ministarstvu prosvjete molbu za pomoć.

Ova je, kako piše Jelenić, *topla molba poklisara bosanskih Franjevaca pala u dobru zemlju... Slijedeće godine, 22. svibnja 1853., austrijski konzul iz Sarajeva dr. D. Atanasković na temelju dopisa, što ga je pod datumom od 6. svibnja od ministarstva izvanjskih posala iz Beča dobio, javlja preč. redodržavništvu Bosne Srebrene, da je Nj. Veličanstvo Franjo Josip I. još 22. travnja odobrio, da se kroz tri godine bosanskim Franjevcima daje svota od 1.500 for. za podizanje i uzdržavanje katoličkih osnovnih škola.*⁵

Austrijski generalni konzul Atanacković tražio je 8. siječnja 1854. godine u svom dopisu od uprave *Bosne Srebrene* službeno izvješće u kojem će se navesti trenutačno stanje osnovnih škola u Bosni: gdje postoje, gdje se namjeravaju podići, što se u njima poučava i kakav je uspjeh. Provincijal fra Andrija Kujundžić, uz riječi iskrene zahvalnosti za pruženu pomoć, odgovorio je vrlo opširno konzulu Atanaskoviću u siječnju 1853. nabrojivši škole, koje od davnina opstojе; elementarne (osnovne) škole, koje sada opstojе; mjesta, gdje bi se škole imale podignuti i učitelje. Među mjestima u kojima se škole namjeravaju podignuti spominje se i Tramošnica.⁶

Isto spominjanje ponavlja i fra Marijan Šunjić 13. studenog 1853. u svom pismu-izvješću upućenom đakovačkom biskupu Josipu J. Strossmayeru i kaže da je na 120.000 katolika u Bosni osam škola.⁷

³ Usp. Ivan Franjo Jukić, *Bosanski prijatelj* I, str. 133.

⁴ Usp. Julijan Jelenić, *Kultura i bosanski franjevci*, II, Sarajevo, 1990., str. 314-316. Kao ime mjesta Jelenić u svim svojim radovima koristi oblik *Tremošnica*.

⁵ Julijan Jelenić, *Kultura i bosanski franjevci*, II, Sarajevo, 1990., str. 316.

⁶ Fra Ignacij Strukić, *Povjestničke crtice Kreševa i franjevačkog samostana*, Kreševo, 2008., str. 124.

⁷ Usp. Dr. fra Rastislav Drljić, *Kratak pregled katoličkog pučkog školstva u Bosni kroz XIX vijek*, Kalendar sv. Ante, 1942., str. 168.

Jelenić u svojoj knjizi *Kultura i bosanski franjevci* spominje izvješća što su ih franjevci slali austrijskom konzulatu u studenom 1854. i u rujnu 1855., a čiji se prijepisi nalaze u *Ljetopisu* fra Martina Nedića u Tolisi. U izvješćima se najbolje vidi razvoj i trenutačno stanje osnovnih škola u Bosni i s kakvom su marljivošću franjevci iznajmljene kuće i svoje samostanske prostorije zamjenjivali posebnim školskim zgradama.

U izvješću iz 1855. među mjestima gdje postoje škole ne nalazi se ime Tramošnice. No, fra Martin Nedić, uz tvrdnju da samo sutješko-posavsko okružje broji 15 škola, u svom *Ljetopisu* iz 1858. navodi i Tramošnicu kao mjesto gdje ona postoji te godine. Isto tako stoji i u izvješću što ga je biskup fra Marijan Šunjić poslao 2. studenog 1858. konzulu Atanakoviću; među 17 mjesta u kojima postoje škole nalazi se i Tramošnica.⁸ Ovim izvješćima dodajmo kako u *Imeniku klera i župa* za 1883. godinu piše da *od god. 1856. ima u Tramošnici škola.*⁹

U opširnom i preglednom izvješću o pučkom školstvu bosanskih franjevaca, što ga je 23. kolovoza 1871. poslao provincijal fra Mijo Gujić austrijskom konzulu u Sarajevu Franji Zoretiću, stoji kako je te godine u Bosni bilo ukupno 27 pučkih škola. Ne samo da navodi kako postoji škola u Tramošnici, nego on kaže da je njezina zgrada podignuta 1858. godine i da školu pohađa 15 učenika.¹⁰ Školu je po svoj prilici sagradio župnik fra Petar Čičak, koji je župničku službu u Tramošnici obavljao od 1855. do 1863. godine, a osim što je bio župnik vrlo je vjerojatno da je bio i učitelj u školi. Kao moguće vrijeme gradnje navodi se i 1856. godina.¹¹

Tramošnicu spominje i Jelenić u svom pregledu franjevačkih osnovnih škola iz 1877. koji je sačinio na temelju šematizma *Bosne Srebrene* za tu godinu. Prema tom pregledu, osim u Tolisi, u toliškom samostanskom području postojale su škole i u Vidovicama, Domaljevcu, Dubrava-

⁸ Usp. Drljić, *nav. dj.*, str. 170.

⁹ *Imenik klera i župah nadbiskupije Vrhbosanske i biskupije Banjalučke za godinu 1883.*, Sarajevo, 1882., str. 41.

¹⁰ Isto, str. 170-171.

¹¹ Usp. Mijo Jozanović, *Povijest katoličke župe Tramošnica* (diplomska radnja na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu), Zagreb, 1978., str. 19; Franjo Kristić, *Tramošnički spomenar*, Tramošnica, 2002., str. 67.

ma i Tramošnici. Za učitelja i katehetu u tramošničkoj školi uprava Provincije postavila je na svom sastanku 20. svibnja 1875. godine fra Iliju Benkovića.¹²

Uz novčanu potporu, habsburška je monarhija novoosnovane škole u Bosni pomagala i na taj način da im je slala školske knjige, koje su bile udžbenici u Hrvatskoj i Slavoniji. Zabilježeno je da je među knjigama, koje je austrijska vlada preko svoga konzula Zoretića 1857. poslala biskupu fra Marijanu Šunjiću, franjevačka škola u Tramošnici dobila 15 početnica, 10 čitanki I. i 15 početnih katekizama.¹³

Rad škole nije se odvijao bez raznovrsnih problema. Neko vrijeme bila je i prestala s radom. Da je škola bila zatvorena, doznajemo iz dopisa fra Ilije Čavarovića, nekadašnjeg tramošničkog župnika i kasnijeg provincijala *Bosne Srebre*. Njegov dopis doslovce glasi:

Mnogopoštovani otče državniče! Još godine 1882. kad sam odavle otišo za provincijala, zatvorena je ovdje škola, a sramota ju je neotvoriti, pripustit opet nemogu, da se za učitelja svitovnjak dobavi - znate radi šta: Zato o. Custodu Oršoliću, kad je bio ovdje na 20. izletu govorio sam, da Vam piše, da bi mi poslali mladomisnika Turbića za kapelana, a ovoga bi li za školu upotrebio. Malo poslije razumih, da je Turbić već određen za Vijaku, te sam uslid toga istom Custodu govorio, da bi mi spremili fra Pavu Kneževića iz Tolise za kapelana, pak mi na to reče da i ja pišem. Dakle molim Vas učinite mi tu ljubav

*U Tramošnici 4. studenog 1885.
Štovalac fra I. Čavarović ex pr.¹⁴*

Dolaskom austrougarske vlasti u Bosnu i Hercegovinu 1878. godine stanje se i na području školstva osjetno promijenilo. Nova vlast je otada franjevačkim (konfesionalnim) školama davala samo verbalnu, ali ne i materijalnu podršku, namjeravajući, očito, otvarati državne interkonfesional-

¹² Usp. Jelenić, *nav. dj.*, str. 335 i 337. Popis svih franjevačkih škola koje su te godine djelovale donosi također i Mitar Papić, *Hrvatsko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Sarajevo, 1982., str. 38.

¹³ Usp. Jelenić, *nav. dj.*, str. 418.

¹⁴ *Arhiv franjevačkog samostana u Tolisi*

Provi maturanti osmogodišnje škole u Donjoj Tramošnici 1965. godine

ne škole. Otvorila je 1907. godine takvu školu i u Gornjoj Tramošnici; to je ona stara osnovna škola pod Brdom.¹⁵ Bila je četverorazredna i te ju je godine pohađalo 116 učenika.¹⁶ Punih sedamdeset godina u njezinim su učionicama tramošnička djeca stjecala nova saznanja i poglede na život i svijet. Godine 1977. i ona je otišla *u mirovinu*; otada je jednim dijelom služila kao stan za učitelja, a u drugom dijelu bilo je skladište zadruga. U vrijeme nedavnog rata zgrada škole je bila teško oštećena, a onda je dvije-tri godine nakon svršetka rata potpuno srušena i na njezinim je temeljima podignuta prizemna montažna zgrada osnovne škole *Vaso Pelagić* koju pohađaju ona malobrojna ovdašnja djeca.

¹⁵ Usp. Mitar Papić, *Školstvo u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austro-ugarske okupacije*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1972., str. 47. Osim u Tramošnici, školske godine 1907/08. otvorene su državne osnovne škole u Čukliću, Jezeru, Neumu Kleku, Sasini, Tihaljini, Trebižatu, Trnavi Turskoj, Ulicama i Vučjak-Jasićima. U Turiću je škola podignuta 1908., a u Srednjoj Slatini 1912. godine.

¹⁶ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 40.

I na ovaj su način djeca molila svoje roditelje da se dogovore oko gradnje škole

Osmogodišnju školu župa je dobila 1963. godine izgradnjom školske zgrade u Donjoj Tramošnici. Sagradili su je mještani svojim radom i dobrovoljnim priložima. Dotad su djeca iz ovih sela nastavu od petog do osmog razreda pohađala uglavnom u Gradačcu.

Broj školske djece se iz godine u godinu povećavao te se osjetila potreba za gradnjom nove, moderne i prostranije školske zgrade. U tome su bili suglasni svi žitelji obje Tramošnice, ali nisu bili posve suglasni glede pitanja gdje bi tu zgradu trebalo sagraditi. Iz Gornje je Tramošnice stizao prijedlog da se ona podigne na državnom dobru Mijačevića Polje (Mijačevo Polje), gdje je otprilike zemljopisno središte teritorija sa kojega bi djeca pohađala školu, nekako podjednako udaljeno i od Gornje i od Donje Tramošnice. S druge pak strane, žitelji Donje Tramošnice su željeli da se ona gradi negdje u Grabu, navodeći kao razlog veliku udaljenost Orlova Polja od maloprije spomenute lokacije.

S jednog od sastanaka na kojem se razgovaralo o gradnji nove škole

Budući da se, nažalost, među suprotstavljenim stranama dogovor nikako nije mogao postići, odlučeno je da u sporu presudi referendum. Raspisivanje referenduma, koji je održan 15. veljače 1976. godine, pomalo je pratila određena doza straha da on neće uspjeti. U tom slučaju bi se škola gradila u Kamberima. No referendum je uspio, škola će se graditi na Mijačevića Polju, iako je bila primjetna osjetna suzdržanost stanovnika Njivka, Orlova Polja, Čardaka i Graba.¹⁷

Kamen temeljac nove osmogodišnje škole polagan je 26. srpnja 1976. godine u 18 sati. Na prigodnoj svečanosti okupilo se mnoštvo ljudi: muškaraca, žena i djece, ali je većina njih bila iz Gornje Tramošnice, samo manji dio iz Donje Tramošnice. Bila su nazočna i obojica župnika: fra Anto Nedić iz Gornje i fra Valerije Stipić iz Donje Tramošnice. Na svečanosti je Mehmedalija

¹⁷ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 85.

Nova škola u Donjoj Tramošnici prije i poslije nedavnog rata

Tufekčić, koji je i položio kamen temeljac, u uvodnom govoru kazao da će škola, sa kompletnom potrebnom opremom, stajati milijardu i 258 milijuna starih dinara.¹⁸

Uskoro su, početkom kolovoza, započeli radovi. Izvodila ih je građevinska tvrtka *Bosna* iz Gradačca. Prvih dana radilo se na pripravi terena i gradnji skladišta za građevinski materijal.¹⁹ Nakon toga radovi su se odvijali takvim intenzitetom da je nova školska zgrada početkom sljedeće školske godine, 12. rujna 1977. primila u svoje učionice školsku djecu.²⁰ Da se to dogodilo, priznanje su zaslužili svi koji su na tom projektu radili i žrtvovali se. A to su, uz izvođače radova, svakako i mještani obje Tramošnice, ponovno uz golema svoja odricanja, dajući sav potrebni građevinski materijal, posebno drvenu građu koju su sjekli u poznatoj šumi *Suvara*.

Nova je zgrada škole podignuta doista na lijepom i perspektivnom mjestu, zahvaljujući kojem je mogla okupljati djecu iz sela od Liporašća, Samarevca, Kruševica do Orlova Polja; dakle, svih sela s područja sadašnje obje župe. Pokraj škole uskoro je podignuta i prostrana dvorana za tjelovježbu te stambena zgrada za stanovanje učitelja i nastavnog osoblja. Zanimljivo je da je

¹⁸ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 94-95.

¹⁹ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 96.

²⁰ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 132.

Prvi razred školske godine 1986/87. s učiteljem Pavom Zovkićem

Teško oštećena zgrada sa stanovima za nastavnike

kamen temeljac za ovu stambenu zgradu polagan 20. studenog 1977. godine, istoga dana kada je kod nove škole bila priređena i svečanost otvorenja škole i otvaranja mjesnog vodovoda. Svečanost je popraćena s više govora, kulturno-zabavnim programom i zajedničkim ručkom za brojne uzvanike među kojima su bili i župnici.²¹

Nažalost, i ova je školska zgrada, u kojoj je osamdesetih godina nastavu pohađalo i preko 500 učenika, doživjela sudbinu cijele Bosanske Posavine: razorena je i spaljena. Njezini zidovi još uvijek, nepunih dvadeset godina nakon rata, sablasno strše čekajući obnovu koja ne dolazi. Pitanje je kada će doći i hoće li uopće doći. Isti je slučaj i s dvoranom za tjeleovježbu i stambenom zgradom. Velika je to šteta, jer zahvaljujući i ovoj školi danas se s ponosom može reći kako iz ovih sela potječe lijep broj visokoobrazovanih ljudi i stručnjaka: liječnika, svećenika, inženjera, veterinaru, pravnika, agronoma, profesora, akademskih umjetnika...

U kontekstu govora o školstvu u Tramošnici nije suviše nakratko spomenuti i nastavno osoblje ili barem jedan njegov dio. Iako su u školi u Gornjoj Tramošnici od 1946. do 1973. godine stalno radila samo dva učitelja, *zanimljivo* je da se pedesetih godina prošlog stoljeća u ovim selima i njihovoj bližoj okolini *nije moglo* naći dovoljno domaćih učitelja, nego su oni dolazili iz daleka, iz Srbije ili čak iz Crne Gore, uglavnom sa strane. Tramošnica je dobar primjer za to. Upravo

²¹ Usp. *Ljetopis župe Gornja Tramošnica*, str. 137.

u to doba, naime, došli su ovamo (po zadatku!) dvojica učitelja iz Bijeljine: Đorđe Lazarević i Milorad Novaković. Njihov je zadatak bio držati sve konce političke situacije u rukama partije, te u nju uvući što više mještana, koji će obavljati samo neke sporedne službe seoske vlasti i trebali bi biti zadovoljni. U selu je vedrio i oblačio učitelj došljak. Spomenuti Đorđe Lazarević najbolje se aklimatizirao. Zasnovao je 1956. i obitelj u Kozićima s udovicom Anom Puškarić.

Prof. Franjo Kristić u svom *Tramošničkom spomenaru* piše kako je *nerijetko dolazilo do sukoba između nastavnika, djece i roditelja zbog ekavice, vjeronauka i navijanja za zagrebački Dinamo i dosta žive hrvatske svijesti, što je smetalo misionarima velikosrpstva i unitarnog jugoslavenstva, pa su Tramošnjane žigosali kao nacionaliste i ustaše.*²²

2. Od NK Sloga do NK Tramošnica

Ne postoje sačuvani pisani dokumenti koji bi posvjedočili o počecima organiziranog igranja nogometa u Tramošnici. Po sjećanju nekih još uvijek živućih osoba, mladež ovoga kraja šutala je nogometnu loptu sada već dalekih pedesetih godina prošlog stoljeća. Istina, niti su to bile neke važne utakmice niti je to bila prava nogometna lopta. Mladići su pravili loptu tako što bi šešir natrpali starim krpama ili ispunili piljevinom, a djeca bi šutala šišarke zamišljajući da igraju pravi nogomet.

Seljačka radna zadruga dodijelila je 1951. godine u Kozićima hektar zemljišta da bi se napravilo nogometno igralište, a, sukladno tadašnjim nastojanjima društveno-političkih vlasti na prosvjećivanju puka i omasovljavanju sporta i kulture, također je kupljena i jedna prava nogometna lopta. Na igralištu u Kozićima i s pravom loptom Tramošnjani su svake nedjelje poslije pučke mise igrali nogomet, kako su tada govorili, *između sebe*. I igralište i lopta bili su stvar svojevrsnog prestiža: ni jedno obližnje selo nije to 1951. godine imalo.

I u Orlovu Polju je 1952. godine napravljeno nogometno igralište. Seljačka sloga ovoga sela dodijelila je oko 7.000 m² zemlje (sedam dunuma) Ivke Mandušića u Barenjku. Imajući dva igra-

²² Franjo Kristić, *Tramošnički spomenar*, Tramošnica, 2002., str. 70.

Prostorije i igralište NK Tramošnica u Grabu

lišta, ono u Kozićima i ovo u Orlovu Polju, i igrajući nogomet *između sebe*, tih su se pedesetih godina prošlog stoljeća kao dobri nogometaši na lokalnoj razini afirmirali: Ivica Vidaković iz Tuzlana, Šimo Šokčević iz Čardaka, Stijepo Šokčević iz Čardaka, Vlado Božić iz Čardaka, Anto Gagulić iz Graba, Perija Stipić iz Šimina Polja, Pero Anić (svećenik) iz Šimina Polja, Milorad Novaković, učitelj u Orlovu Polju, Pero Josipović iz Okruglića, Joco Stokić iz Srednje Slatine, Vinko Božić iz Orlova Polja, Vinko Đorđić iz Turića i Pero Jurkić iz Čardaka.

Da bi potaknuli razvoj sporta i kulture, tadašnje su vlasti u gotovo svim gradovima za državne praznike organizirali prigodne nogometne turnire. Tako je nogometna ekipa iz Tramošnice prvi put sudjelovala na jednom turniru 1952. godine. Na turniru u Gradačcu sudjelovalo je šest ekipa, a prvo mjesto osvojila je ekipa iz Skugrića.²³

Bolje sreće ekipa Tramošnice bila je sljedeće godine na turniru u istom mjestu. Dobro pripremljena i uz snažnu potporu svojih Tramošnjana, u konkurenciji osam ekipa, Tramošnica je osvojila prvo mjesto. Upravo te 1953. godine odigrana je u Tramošnici prva službena međuse-

²³ Prema sjećanju Ante Pejakovića.

oska nogometna utakmica. U goste Tramošnjanima došla je ekipa iz Obudovca. Utakmica je završena bez pobjednika (1:1), a na njoj su, kažu, ponajbolje igrali Ivica Vidaković i Perija Stipić.

Uskoro su ukinute seljačke radne zadruge. Zemlja je vraćena njihovim pravim vlasnicima. Tako su nestala i nogometna igrališta u Kozićima i Orlovu Polju. No, 1955. godine napravljeno je igralište u Grabu, na parceli iza zadružnog doma. Iste godine u Tramošnici je, u skladu s političkim trendom, osnovan nogometni klub s imenom *Sloga*. Činili su ga neki već odranije afirmirani igrači, ali i mlađe snage, kao što su Ivo Leutar iz Parića i Marko Mijić iz Čardaka.

Od 1955. godine formirana je na teritoriju općine Gradačac nogometna liga, koju su činili klubovi iz sela koja su već imala igrališta: Tramošnica, Skugrić, Srnice, Hrgovi, Turić, Ledenice, Pelagićevo, Sibovac... Liga nije imala kvalifikacijski karakter za odlazak u viši rang natjecanja.

Godine 1958. došao je u Tramošnicu mladi učitelj Milan Lejić. Pun entuzijazma, uključio se u rad nogometnog kluba. Uz postojeće nogometaše, regrutirao je i nekoliko mladih i nadarenih igrača, kao što su Tadija Anić, Anto Pejaković, Anto Bošković, Ivo Mijić, Ivo Adžamić, Ivo Bošković... Iste godine klub je promijenio ime i otad se zvao NK *Posavina*. Natjecao se u gradaččkoj općinskoj ligi do 1962. godine.

Kada je 1961. godine osnovan Brčanski nogometni savez i oformljena Posavsko-semberska liga, postalo je smislenije i natjecanje u općinskim ligama, jer su prvoplasirane ekipe prelazile u viši rang natjecanja.

Nedavni rat je i na sportskom području pokazao svoje destruktivno lice. Osim države, stambenih objekata, ljudskih života itd., razorio je i sva sportska natjecanja diljem Bosne i Hercegovine... Nakon opravdanog dugogodišnjeg čekanja, 2005. godine vratio se i ovaj vid života na prostore Tramošnice. Te godine su neki dobri ljudi ponovno oživjeli rad ovdašnjeg nogometnog kluba. Kao sljedbenik spomenute NK *Posavine*, klub je sada registriran kao NK *Tramošnica* i u jesen iste godine, ponajviše zahvaljujući zalaganju Ive Bošnjaka Mede, počeo se natjecati u Prvoj županijskoj ligi Posavine Nogometnog saveza Posavske županije Orašje odnosno Nogometnog saveza BiH. I još uvijek se natječe.

Pogovor

Župnik župe Donja Tramošnica u Vrhbosanskoj nadbiskupiji fra Jozo Puškarić, u želji da među malobrojnim povratnicima i daleko većem broju raseljenih čuva i produbljuje župno zajedništvo, povjerio je svome redovničkom subratu fra Marijanu Karauli zadatak da u povodu 40. obljetnice osnutka župe napiše prigodnu knjigu. Marijan Karaula rođen je 1954, zaređen je za svećenika bosanskog franjevca 1982. Kao član uredništva mjesečnika *Sojetlo riječi*, koji izdaje Provincija bosanskih franjevaca, obilazio je župe u prigodi različitih godišnjica ili proslava patrona. Dio tih reportaža objavio je u knjizi *Ljudi i krajevi - Reportaže o nekim župnim zajednicama i značajnim slavljinama* (dva sveska, god. 2002. i 2008.). God. 1999. objavio je knjigu *Žrtve i mučenici - Stradanja bosanskih franjevaca u Drugom svjetskom ratu i komunizmu*. Katolici četiriju župa koje su nastale iz Tramošnice (Gornja Tramošnica, Turić, Srednja Slatina i Donja Tramošnica) posebnu su mu zahvalni za knjigu *Fra Lovro Milanović 1777-1807. U povodu 200. obljetnice mučeničke smrti* (2007.), jer često mole njegov zagovor na njegovu grobu u Turiću.

Za Uvod ovoj knjizi autor je preuzeo dio meditativnog eseja književnika Mirka Marjanovića, koji je rodom iz Tramošnice, o pohodu porušenoj roditeljskoj kući. Zatim je kroz devet živahnih poglavlja prikazao pregled vjerničke povijesti Bosanske Posavine, u kojoj se nalazi župa Donja Tramošnica, osnutak župe 27. ožujka 1973. godine, prvu izgradnju župne kuće i crkve, ratno razarenje godine 1992. i strpljivo ponovno podizanje razrušenih župnih građevina. Iz arhiva provincije Bosne Srebrene prenio je dopis ondašnjeg župnika Tramošnice fra Krune Miklića od 18. siječnja 1968. o pastoralnim razlozima za osnutak župe u Donjoj Tramošnici. Među franjevcima toliškog samostana, koji poslužuju ove župe, i župljanima planirane župe nastalo je razilaženje oko lokacije novih župnih građevina (u strogo geografskom centru ili blizu novog administrativnog centra). Saslušavši preko posebno imenovanog Povjerenstva mišljenja onih kojih se ticalo, nadbiskup Čekada je odredio da se župna crkva podigne u društvenom centru. Župljani su, pod vodstvom prvog župnika fra Valerija Stipića do kraja 1973. podigli župnu

kuću, a crkvu do lipnja 1975. U ratu 1992. opljačkane su i oštećene kuće župljana, a župna kuća i crkva potpuno razrušene.

Župnik fra Marijan Oršolić, koji je kao izbjeglica posluživao svoje župljane u različitim mjestima Hrvatske, uspio je do 23. lipnja 2000. obnoviti župnu kuću, zahvaljujući pomoći raseljenih župljana i Đakovačko-srijemske biskupije. Obnova crkve trajala je od siječnja 2003. do lipnja 2008. Iz župne kronike M. Karaula preuzeo je glavne podatke o tijeku te obnove tako da se vide imena majstora i župljana koji su se založili. Preuzeo je i dirljivi izvještaj župnika Oršolića o pronalasku devet ukradenih postaja križnog puta, koje su sačuvali plemeniti pravoslavci. U poglavlje o starom groblju na Okrugliću, autor je uvrstio i popis od šest franjevac koji su tu ukopani s pregledom njihova života i djelovanja. Tu su ukopane i tri redovnice bosanske franjevke, a za građu o njima autor se poslužio Kronikom družbe.

Središnje poglavlje knjige naslovljeno je *Župu čine ljudi*. U njemu je predstavljen rad šestorice župnika u ovih četrdeset godina. Osobito je potresan iskaz fra Joze Puškarića, kojega su srpske vlasti zarobile na početku rata kao župnika u Hrvatskoj Tišini te teško tukle i zlostavljale. Kao osoblje u župnom domaćinstvu i apostolatu djelovalo je trinaest bosanskih franjevaka, od kojih neke u više navrata. U ovo poglavlje autor je uvrstio dvadeset i jednoga redovničkog i biskupijskog svećenika rodnom iz ove župe s pregledom njihova djelovanja te deset redovnica različitih družba.

U poglavlje *Svi tramošnički ratovi* autor je uvrstio popis župljana ubijenih u drugom svjetskom ratu i poraću. Najteži zločin dogodio se 8. listopada 1944., kada su četnici prilikom racije ubili oko trideset muškaraca pred njihovim kućama, a jednog mladića u krevetu. Autor se poslužio popisom stradalih koji su za pojedina sela prikupili živi župljani, navodeći njihova imena. Tako je iz sela Čardaka ubijena 21 osoba, iz Graba 41, iz Njivka 22, iz Okruglića 37, iz Orlova Polja 50. U ratu 1991. do 1995. ubijeno je ili nestalo 27 osoba, zato što su se žene, djeca i starci na vrijeme povukli pred pad Donje Tramošnice sredinom kolovoza 1992. Oni koji oplakuju svoje poginule u ovom ratu bit će zahvalni autoru što je uz imena poginulih naveo i osnovne biografske podatke. U ovom poglavlju čitatelji će naći prikaz upornog zalaganja svećenika da najprije sa skupinom župljana pohode razrušene domove, a onda i da se vrate oni koji hoće.

U posljednjem poglavlju, *Prosvjeta, kultura i sport*, autor je obradio otvaranje osnovne škole u Tramošnici sredinom 19. stoljeća, što su omogućili toliški franjevci zahvaljujući pomoći austrijskog cara. Iz prenesenog dopisa upravi provincije koji je župnik fra Ilija Čavarović uputio 4. studenog 1885. iz Tramošnice vidi se da je bio problem održavati školsku zgradu, imati stalnog učitelja kao i školske priručnike. Austro-ugarska vlast otvorila je državnu osnovnu školu u Gornjoj Tramošnici godine 1907. i te godine pohađalo je 116 učenica i učenika. Osmogodišnja škola sagrađena je i otvorena u Donjoj Tramošnici 1963. a u Gornjoj u rujnu 1977. Suradnici autora u prikupljanju građe smatrali su važnim i početak nogometnog kluba u svojoj župi pa su i o tome dostavili konkretna imena.

Kazalo imena pomoći će zainteresiranim čitateljima, osobito povratnicima i iseljenim župljanima, u brzom pronalaženju imena svojih pokojnika iz oba rata, zatim rođaka koji su pomagali u podizanju župne kuće i crkve od 1973. do 1975. kao i onih koji su novčano ili osobnim radom omogućili obnovu razrušenih župnih građevina od 1998. do 2011. To ovu knjigu čini dragocjenim štivom za župljane Donje Tramošnice - bili oni među malobrojnim povratnicima ili među iseljenicima koji nekoliko puta godišnje dolaze u rodni kraj. Ostalim čitateljima, ova knjiga nudi još jedan uvid u povijest katoličke Crkve i hrvatskog naroda u Bosanskoj Posavini.

U ovoj knjizi čitatelji će naći podatak da je prigodom osnivanja Donje Tramošnice u Gornjoj ostalo 391 domaćinstvo a Donjoj pripalo 413 s oko 2300 stanovnika. Prema svjedočanstvu župnika fra Joze Puškarića, za Božić 2012. blagoslovio je 116 domaćinstava s 217 osoba. Raseljeni župljani dolaze u zavičaj na crkveni god, Rođenje sv. Ivana Krstitelja 24. lipnja, za Sve svete 1. studenog i za *blagoslov* (godišnja proslava zaštitnika) pojedinog sela. Neka ova knjiga posluži povezivanju povratnika i iseljenih, koji bi svojoj djeci i unucima trebali usaditi ljubav prema rodnoj Posavini.

Sarajevo, 3. lipnja 2013.

Dr. Mato Zovkić, umirovljeni profesor
Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Sarajevu

Dodatak

Mons. dr. Mato Zovkić,
Prelat Svete Stolice i umirovljeni profesor teologije

Katoličko zajedništvo iz djetinjstva u Tramošnici nosilo me kroz 50 godina svećeničkog služenja

Zahvaljujem fra Marijanu Karauli, uredniku ove spomen knjige o 40. obljetnici župe Donja Tramošnica, što mi kao jednome od svećenika rodom iz te župe daje priliku da ovim prilogom izrazim svoj ponos i radost što sam Tramošnjani.

Rodio sam se u obitelji Marijana Zovkića i Mande r. Ivanković u selu Grab, sadašnje župe Donja Tramošnica. Poznato je da Zovkića u Tramošnici ima na Grabu, zaselak Derezna, zatim u Slatini, Kozićima i Tuzlanima oko *gornje* crkve. Moj otac potječe od Zovkića s Graba i mi njegovih pet sinova i pet kćeri spadamo u šestu generaciju potomaka Stjepana Zovke (1784-1843), koji je sa svojim ocem Antom tu doselio iz sela Pribinovića župe Široki Brijeg u Hercegovini. Roditelji su mi pričali da je bila nedjelja 9. svibnja 1937., na dan kada sam se rodio oko deset ujutro *kad su misari već bili isprolazili crkvi, a treće zvono još nije zazvonilo*. Bio je proljetni dan pa su me odnijeli na krštenje toga popodneva, kako kumovi ne bi *dangubili* sutradan, jer je bilo lijepo proljetno vrijeme za rad na poljima.

Dječak iz Tramošnice na školovanju u Đakovu, Zagrebu, Londonu i Rimu

Dva razreda osnovne škole završio sam u Gornjoj Tramošnici, a treći i četvrti u Donjoj, nakon što je ona otvorena u bivšoj trgovini *djeda Franca*, kako smo ga svi zvali, kod Dadića, uz put za Orašje. Volio sam knjigu od djetinjstva. Kad me otac upitao pri završetku četvrtog razreda, da li

bih želio poći u sjemenište i tako nastaviti školovanje, rado sam pristao. Župu Tramošnicu tada su vodili bosanski franjevci i zato su kandidati za svećenike odlazili u srednju školu u Visoko. Međutim, iz naše župe bio je i biskupijski svećenik Petar Grgić, koji je tada bio župnik u Oštroj Luki. Preko njega sam bio primljen za kandidata Vrhbosanske nadbiskupije te raspoređen na školovanje u Dubrovniku. Bilo je to u rujnu 1949. U ožujku sljedeće godine moji su roditelji zapali u tešku materijalnu krizu, zato što su poreznici odnijeli iz kuće sve rezerve brašna i drugih namirnica, jer roditelji nisu mogli dati državi propisani porez u naravi. Otac je još od svoje momačke mladosti imao prijatelje u Gradištu kod Županje, danas država Hrvatska. Otišao je k njima i zamolio intervenciju za preseljenje obitelji u Gradište. Preporučili su ga dobroj baki Filki Kovačević, koja je imala poljoprivredno imanje na Medniku, izvan sela, te bila spremna primiti obitelj koja će tu živjeti i za sebe obrađivati njezinu zemlju.

Po naredbi državne vlasti, mi sjemeništarci u Dubrovniku koji nismo iz Republike Hrvatske trebali smo napustiti sjemenišnu gimnaziju, poći u *svoju* republiku na dovršenje upravo propisane sedmoljetke i tek tada se vratiti na nastavak sjemenišne gimnazije, ako još budemo htjeli. U veljači 1950. došao sam iz Dubrovnika, a u ožujku se naša obitelj preselila u Gradište. Naš otac, najstariji brat Anto i ja otišli smo nekoliko dana unaprijed da očistimo kuću u kojoj ćemo živjeti. Ostalih šestoro djece dovela je majka par dana kasnije uz ljubaznu uslugu Ive Jozanovića, doseljenika iz Tramošnice, koji je besplatno, na konjskim kolima, prevezao majku s djecom i nešto pokućstva. U Gradištu su nam se rodile još dvije sestre.

Ujesen 1950. nastavio sam sjemenišnu gimnaziju u Zagrebu kao sarajevski kandidat, zatim teologiju studirao u Đakovu. Za svećenika sam zaređen na Petrovo 1963. Mladu misu proslavio sam 14. srpnja 1963. u Gradištu, zahvaljujući potpori tamošnjeg župnika Kazimira Gregića i razumijevanju mjesnih vlasti. U nedjelju nakon toga, prema prethodnom dogovoru sa župnikom fra Krunom Pejičićem, slavio sam prvu misu u Tramošnici, u crkvi Gospe od anđela, u kojoj sam bio kršten te primio prvu pričest. Studij teologije dobro mi je išao. Zato mi je nadbiskup dr. Marko Alaupović dopustio da na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu nastavim program za magisterij i doktorat. Magistrirao sam u listopadu 1965. a doktorirao u lipnju 1968. Zatim sam

bio raspoređen za župnika katedralne župe u Sarajevu. Nadbiskup dr. Smiljan Čekada dobio je dopuštenje ondašnjih državnih vlasti da u nenacionaliziranom dijelu zgrade Vrhbosanskog bogoslovnog sjemeništa u Sarajevu otvori ponovno studij teologije za biskupijske kandidate Mostara, Sarajeva i Banje Luke. Bilo je potrebno da hitno pošalje na studij Svetoga pisma jednog našeg svećenika koji ispunjava uvjete. Zapitao je mene želim li to prihvatiti i spremno sam prihvatio. Do tada sam privatno učio engleski. Znao sam da u teološkom radu trebam čitati stručne knjige na engleskom i moći razgovarati s drugim znanstvenicima. Zato sam, zahvaljujući jednom svećeniku Australcu koji je imao prijatelje u Londonu, šest tjedana u ljetu 1969. boravio u Londonu u župnoj kući Sv. Ivane Arške te pohađao intenzivni kurs engleskog za odrasle u Oxford Street. Bio je to moj prvi susret s britanskom metropolom i katolicima u Ujedinjenom kraljevstvu.

Koncem rujna 1969. razdužen sam od službe župnika i upućen u Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu, gdje borave svećenici hrvatskih biskupija na postdiplomskom studiju na različitim crkvenim fakultetima. Odslušavši propisane predmete za buduće profesore Svetoga pisma kroz tri godine i položivši sve ispite, u lipnju 1972. položio sam magisterij Svetoga pisma te već u listopadu počeo predavati u Sarajevu na Vrhbosanskoj teologiji. Zbog napunjenih godina života, službe profesora razriješen sam u lipnju 2009. Od siječnja 1985. do svibnja 2012. bio sam uz to vrhbosanski kanonik te stanovao u nadbiskupskoj rezidenciji s nadbiskupovim neposrednim suradnicima i ostalom trojicom vrhbosanskih kanonika. Od siječnja 1990. do lipnja 2008. bio sam i generalni vikar Vrhbosanske nadbiskupije te savjetnik kardinala Vinka Puljića za ekumenske i međureligijske odnose.

Kroz godine svoga profesorskog djelovanja pisao sam teološke članke i knjige. Popis mojih radova zainteresirani čitatelji mogu naći u knjizi *U službi Riječi i Božjega naroda. Zbornik radova u čast mons. dr. Mati Zovkiću* (Sarajevo 2007), str. 1022-1056. Dosada sam napisao 18 knjiga te preveo s engleskog četiri i s njemačkog dvije. Nakon spomenutog popisa mojih radova objavio sam knjige *Iskustvo ekumenskih i religijskih susreta* (Zagreb 2010), u kojoj spominjem i svoje djetinjstvo u Tramošnici te *Poziv Biblijskih proroka* (Zagreb 2012).

Prema Zakoniku crkvenog prava, kada svećenik navrší 75 godina života treba stupiti u mirovinu. Tako sam i ja 9. svibnja 2012. dobio razrješenje od većine svećeničkih dužnosti te smješten u Svećeničkom domu u Sarajevu s ostalim biskupijskim umirovljenim svećenicima. Po nadbiskupovoj želji zadržao sam vođenje mise na engleskom u našoj katedrali, na koju dolaze katolici stranci s privremenom službom u Sarajevu, a engleski im je materinski ili se njime služe u svom poslu. Ne radi se samo o misi i propovijedi na engleskom, nego i o povremenim pastoralnim razgovorima te pokojem vjenčanju, krštenju i pripravi za prvu pričest. Dok sam za vrijeme služenja vojnog roka u Beogradu god. 1958. i 1959. učio engleski za odrasle, nisam ni sanjao da će mi taj jezik trebati za svećeničko djelovanje u Sarajevu. Silna mi je radost kada doživim da se Bog u svojoj providnosti služi mojim naučenim engleskim u dijeljenju svoje milosti i milosrđa.

Pratio sam osnivanje, izgradnju i poratnu tugu Donje Tramošnice

U vrijeme moga djetinjstva u Tramošnici župnik nije držao vjeronauk kojim bi se djeca pripravljala za prvu ispovijed i pričest. Roditelji su bili dužni naučiti svoju djecu osnovne istine vjere i molitve te ih dovesti jedno po jedno župniku na ispit. Mene je vjeronauk učio otac dok smo zajedno obavljali zemljoradničke poslove, a majka me naučila kako se trebam ispovijedati. Točno mi je nabrojila moje dječaćke grijehе koje ću trebati šapnuti župniku u ispovjedaonici a zatim će me župnik pitati *Kaješ li se?* Tada sam prvi puta u životu čuo riječ *kajati se*, ali nam nitko nije rastumačio što to zapravo znači.

Majka je rekla: *Kad te svećenik to zapita, dobro pazi da rekneš kajem se, jer ćeš nas inače osramotiti.* Jasno da sam napeto očekivao to pitanje, ispalio odgovor i od prve *prošao*, dok je svećenik neke slao natrag materi da ih nauči dugačko *Djelo skrušenja*. Sjećam se kako je tetka Manda Blažević, koja je sa svojim mužem Ilijom i petero djece živjela u Turiću, oko devet kilometara daleko od župne crkve, toga jutra došla te požurila dati mi da progutam malo kolača, kako ne bih slučajno pljunuo nakon pričesti pred crkvom prije nego nešto pojedem.

Iz Gradišta smo kao obitelj dolazili uoči Gospe od anđela te se toga popodneva ispovijedali kod Gospine crkve. Silno smo uživali vidjeti rođake i druge suseljanae na glavni blagdan župe.

Bio sam profesor teologije u Sarajevu kada je god. 1973. osnovana župa Donja Tramošnica. Prije toga, od matične Tramošnice odvojen je Turić god. 1968. te Srednja Slatina 1972. U Donjoj Tramošnici nastao je među župljanima spor oko lokacije nove crkve i župne kuće. Dok su franjevci rodnom iz Tolise predlagali na Letića polju, u geografskom središtu između Orlova Polja i Graba, franjevci rodnom iz Tramošnice i neki istaknuti župljani prigovarali su da tamo nema nikakvih kuća te da novu crkvu treba graditi u središtu Graba, blizu pošte, trgovine i mjesnog ureda, kako bi župljani prilikom obavljanja poslova u tim državnim institucijama mogli nailaziti i župniku. Određena je komisija iz ordinarijata, koju je vodio kanonik Miroslav Petrović, a i ja sam imenovan za jednoga od članova. Saslušali smo jednoga dana domaćine u župnom uredu Tramošnice te zamolili da prihvate odluku koju će donijeti nadbiskup Čekada.

Moji ujaci Marko i Ilija Ivanković zamolili su me da nadbiskupu prenesem zamolbu domaćinâ Njivka, koji je prema prvotnom planu trebao pripasti novoj župi Srednjoj Slatini, neka tih sedamdesetak obitelji ostanu župljani Donje Tramošnice. Razlog je što bi njihova djeca morala na putu na župni vjeronauk prolaziti kroz srpsko selo Slatinu, a za vrijeme drugog svjetskog rata dogodili su neki teški incidenti od strane Srba iz toga sela nad Hrvatima. Nadbiskup je uvažio njihovu molbu, a za lokaciju crkve prihvatio zemljište u središtu Graba koje je poklonila obitelj fra Tomislava Čaćića, sada najstarijeg živog svećenika rodnom iz Tramošnice. Kad su u kolovozu 1992. padala druga sela Tramošnice pred najezdom srpskih snaga iz pravca Banje Luke, pao je i Njivak. Za razliku od ograničenog povratka u druga sela, u Njivak se dosada vratila samo jedna baka koja tamo boravi u toplim mjesecima a preko zime ide na grijanje svojoj djeci. Popravljene su također još dvije kuće u koje vlasnici vraćaju prigodom blagoslova sela.

Pratio sam gradnju župne kuće i crkve pod vodstvom prvog župnika fra Valerija Stipića, koji me je jednom pozvao da držim trodnevnicu pred blagdan zaštitnika župe Rođenje sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja), a jednom sam bio propovjednik na sam blagdan. Gledajući u crkvi mlade

i osobe srednjih godina, po njihovu izgledu prepoznavao sam tko su im djedovi i bake, ali im imena nisam znao.

Početak svibnja 2007. obavljao sam kao arhiđakon Toliškog arhiđakonata kanonsku vizitaciju u dvije Tramošnice i Srednjoj Slatini. Dana 9. svibnja zamolio sam don Iliju Orkića, župnika i dekana u Srednjoj Slatini, da me odveze na groblje na Okrugliču, gdje sam pohodio grobove svoga djeda po majci Ante Ivankovića i bake Ane, zatim ujaka Joze Ivankovića (1920-1944), kojega su ubili četnici u nedjelju 8. listopada 1944. u kući njegova ujaka Mate Gagulića u zaseoku Manjici prigodom racije u selu; tada je pobijeno tridesetak muškaraca pred njihovim kućama te među njima i naš susjed Anto Matić-Sinković (1905-1944). Tada sam pohodio i dvorište gdje je bila naša roditeljska kuća (prodali smo je Periji Matiću-Sinkoviću, koji je sagradio prostraniju kuću i gospodarsku zgradu). Zavirio sam i u bunar iz kojega smo kao djeca grabili vodu i prskali se u vrelin ljetnim danima.

Nakon posljednjeg rata prošao sam sa strahom jednom u bratovim kolima kroz Grab te s tugom vidio razorenu župnu kuću, crkvu i druge zgrade razbježenih župljana. Zahvaljujući poratnom župniku fra Marijanu Oršoliću te pomoći raseljenih župljana i Đakovačke biskupije obnovljena je najprije župna kuća a zatim i crkva. Bio sam na blagdan Rođenja sv. Ivana Krstiteља kada je đakovački biskup mons. dr. Marin Srakić, na župnikov poziv, predvodio misno slavlje i propovijedao. Bilo je divno gledati velik broj župljana i drugih gostiju koji su za tu zgodu došli, ali ih se većina već istog popodneva vratila u mjesta sadašnjeg boravka. Policija Republike Srpske čuvala je red i nitko od Srba koji su se bili uselili u kuće odbjeglih župljana nije nastupao arogantno prema sudionicima hodočašća. Sadašnji župnik fra Jozo Puškarić, već u prvoj godini svoga služenja podigao je kapelicu na novom groblju za Donju Tramošnicu te ogradio groblje. Pozvao me za Sve Svete god. 2009. da kao nadbiskupov delegat blagoslovim groblje i kapelicu, što sam s radošću učinio.

U mojih pedeset godina svećeništva nadahnjivao sam se vjerom koju sam u Tramošnici primio od svojih roditelja te dobronamjernim zanimanjem rodbine i drugih župljana za moje svećeničko djelovanje. Na poziv sadašnjeg župnika fra Joze Puškarića pridružiti ću se redovnicama

i svećenicima rodom iz Tramošnice za Rođenje sv. Ivana Krstitelja 2013. Bit će to izvrsna prigoda da zahvalim Bogu za katoličku vjeru i svećeničko zvanje. Čestitam Tramošnjanima koji su se vratili na svoja ognjišta, ali i onima koji se radi školovanja djece i zaposlenja ne mogu vratiti nego o velikim blagdanima dolaze na župna slavlja, u svoju djedovinu, i tom zgodom obilaze grobove svojih najmilijih.

Mirko Marjanović, književnik

U cjelini jedinstvenog bića Tramošnice žive i danas moja mnoga sjećanja na ljude, događaje, pojave, prijatelje

Iz životopisa i života Tramošnice Gornje i Donje

Kada me je 8. ožujka ove godine fra Marijan Karaula nazvao telefonom i upitao imam li kakav tekst koji bi bio prikladan obilježavanju 40. obljetnice osnutka župe Tramošnica Donja nisam ni slutio da ću 3. lipnja, za nepuna tri mjeseca, dobiti njegov tekst koji u svakom pogledu nadilazi takvu prigodu. U tako kratkom vremenskom razdoblju vrijedni i temeljiti fra Marijan Karaula napisao je knjigu za koju se može reći i da je pravi istraživački rad, vrijedna znanstvena studija koja vjerno prikazuje profil jednog mjesta gotovo u svim njegovim područjima života. U spomenutom telefonskom razgovoru rekao sam mu da će prigodnih dijelova u mojim knjigama teško pronaći, posebno u onim nastalim od 1969. do 1992. (šest proznih djela), jer su sve pisane u vremenu kada se punim glasom nije mogla izgovarati istina gotovo ni o čemu, kad je pisati o stvarnosti bilo vrlo opasno, i uputio ga na jedan svoj ratni tekst objavljen u jednoj od mojih poratnih knjiga (u poraću sam objavio sedam novih djela). Dijelove toga teksta, pisanog vrelom emocijom dok su sarajevski konclogor zasipali meci snajperista i krhotine granata različitih kalibara teške jugoartiljerije, koju nije mogla ohladiti ni najtrezvenija misao, a ni bistra svijest, jer je i ona bila poplavljena pitanjem zašto agresor i u mome zavičaju na isti način ruši, spaljuje i ubija, fra Marijan je smjestio na početak ove svoje vrijedne knjige, na čijim se temeljima u budućnosti može upotpunjavati profil ne samo Tramošnice Donje već i Tramošnice Gornje, jer je ova njegova knjiga otvorena i za takav pothvat.

Pojedina poglavlja ovoga fra Marijanova istraživačkog rada oživjela su moja sjećanja na vrijeme osnovnoškolskog i gimnazijskog školovanja u Tramošnici i Gradačcu i vratila me mojim knjigama u kojima su toponimi Tramošnica i Gradačac anagrami Šomart i Darg, nastali od dijelova njihovih naziva s namjerom da se od njih udalje čuvari režima koji su bdjeli nad svakim slovom kojim se taj režim dovodio u bilo kakvu sumnju. (Puni naziv Gradačac ionako su i njegovi stanovnici kao i žitelji okolnih sela uvijek izgovarali u skraćenoj verziji Grad/Darg, a toponimu Tramošnica, da bih te čuvare zavarao i zbunio, „pojeo“ sam „rep“ od četiri slova - *nica* - *Tramoš* i ostatak ispisao naopačke: *Šomart*. Kada danas, nakon pada komunističke vlasti i minulog rata koji su pokrenuli njezini najodaniji sinovi, godinama pritajeni, za rat vrlo brzo transformirani u zadrte i krvoločne nacionaliste svih boja, kao da sam ovom mimikrijom prorekao i budućnost: Tramošnicu su agresori u Daytonu podijelili gotovo upravo onako kako sam i ja njezin toponim, samo što je mojim prognanim Tramošnjanima u toj podjeli pripao manji dio, samo onaj njezin „rep“ od četiri slova. Nije za smijeh, ali jest za tugu. I nakon te nakaradne i neljudske podjele, anagrame Šomart i Darg zadržao sam i u svojim poratnim proznim djelima uvjeren da su moji čitatelji, kojih je, nažalost, mnogo više izvan moga zavičaja, u kojemu moj književni opus od objavljenih do sada trinaest djela malo tko poznaje u cjelini, već navikli na njih pa da ih i ne zbunjujem.

A nije ni čudo što su moji čitatelji u zavičaju malobrojni. Davno sam iz njega preselio u Sarajevo, svoje stalno mjesto života i rada. Odlaskom na studij prava 1961. u glavni grad SR BiH, kao gradačački stipendist, udaljio sam se i od svojih najbližnjih i od svojih vrijednih i poštenih Tramošnjana, malo kasnije rasutih po europskim zemljama kao „privremeno zaposleni radnici“ u njima. Prije diplome na odsjeku za likovnu umjetnost sarajevske VPŠ, u bosanskohercegovačkoj prijestolnici studirao sam i radio kao slobodni umjetnik (1965.-1968.), a prvi stalni posao pronašao sam kao urednik u Informativnom programu TV Sarajevo (1968.-1977.), zatim u Kulturno-prosvjetnoj zajednici SR BiH, kao njezin tajnik (1977.-1980.). Iz ove institucije prešao sam na dužnost glavnog urednika književnog časopisa *Život* (1980.-1984.), čiji je izdavač bila *Svjetlost*, jedna od najvećih izdavačkih kuća u bivšoj državi, u kojoj sam, potom, i kao urednik domaće

književnosti, proveo deset godina (1984.-1994.) i doživio invalidsku mirovinu (1994.), u pedeset i četvrtoj godini starosti, nažalost. Prerano, ali tako je moralo biti. Iz Sarajeva sam, u minulom ratu, nakon masakra na tržnici Markale u kolovozu 1995. godine, prvi put sa suprugom Ljiljanom izašao u Zagreb, u kojemu nas je dva mjeseca ugostio rođak Bono Kozić, i Županju, gdje su prije rata živjele moje sestre Manda i Jela sa svojim obiteljima, kao i bratić Zvonko, kojima se pridružio i moj prognani brat Marko sa suprugom Marom.

Od prvog umirovljeničkog dana nastavio sam obavljati vrlo važne i teške zadatke koje sam postavljao sam sebi. Godinu prije toga statusa, kao i sve vrijeme rata, u HKD Napretku uređivao sam mjesečnik *Stećak*, vrlo otvoreno glasilo Hrvata u Sarajevu prema svim problemima stanovnika toga grada i građana BiH u nenormalnim uvjetima života. (List je dobitnik međunarodne nagrade *Pierre Chevallier* u Ženevi.) Dvije godine poslije, prvi sam predsjednik obnovljene Matice hrvatske u Sarajevu, najstarije hrvatske kulturne institucije u BiH (osnovana je 1879. godine, pa u vrijeme komunističke vladavine zabranjena), u kojoj obnavljam i *Hrvatsku misao*, mjesečnik za umjetnost i znanost, čiji sam glavni urednik bio punih deset godina, i utemeljujem veliki izdavački projekt *Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga*, koji i danas vodim kao glavni urednik. (Od 2004. do danas u ovoj ediciji sam objavio 31 knjigu!). Uza sve nabrojano, u tome sam razdoblju napisao i objavio sedam novih knjiga.

Fra Marijanovo istraživanje povijesti Tramošnice Donje vratilo me je vremenu u kojemu su moje najlirskije slike iz djetinjstva, prva saznanja o vjeri i Bogu i prvi susreti s knjigom od koje se do danas nisam nikad rastajao. Prve vjerske pouke dobio sam od majke, trećoredice, a prve osnovnoškolske od učitelja Đorđa Lazarevića. Zahvaljujući spremnosti majke Marice (djevojačko Dubravac; petnaest je Dubravaca iz Okruglića i jedan s Graba u ovoj fra Marijanovoj knjizi poginulo kao stradalnik u povlačenju!) da se za mene s bratom i sestrama, koji su se odlučili baviti poljoprivredom (otac u to vrijeme nije bio s nama; bio je u zatvoru), i u velikom poratnom siromaštvu žrtvuje, odvajajući i od svojih i od njihovih usta, upisao sam se u gradačačku realnu gimnaziju i tako se kao đak pješak pridružio nekolicini tramošničkih školaraca, budućih studenata raznih viših škola i fakulteta. Sve vrijeme gimnazijskog školovanja u Gradačcu nisam

bio pješak, bio sam nekoliko godina podstanar Šefike i Esada Dizdara, potom Redže Mehulića, kratko vrijeme i u kući jednog od poznatih Gradašćevića. U Sarajevu sam u vrijeme studija na Pravnom fakultetu stanovao u nacionaliziranoj zgradi Bogoslovije, u kojoj sam u posljednjem ratu uređivao *Stećak*, baš u sobi u kojoj sam spavao na vojničkom željeznom krevetu (kakve li slučajnosti!), pa kojekuda, dok nisam, kao urednik u Informativnom programu TV Sarajevo, nakon ženidbe, uselio u svoj prvi jednosobni stan, na osmom katu nebodera u blizini kina *Kumrovec*.

Ti lijepi gimnazijski dani s vršnjacima različitih nacionalnosti, kultura i običaja. Među njima je bilo tako mnogo ratne siročadi, kojima je Gradačac, ne samo školovanje, osiguravao i smještaj, novi dom, i dječacima i djevojčicama, u njemu i odgojitelje i odgojiteljice. Toliko različitih sudbina polaznika realke *Hasan Kikić* s malom i velikom maturom, svakodnevnih upoznavanja s njima, otkrivanja potresnih detalja tragedija Drugog svjetskog rata. Taj život s vršnjacima koji su jedan od drugoga malo što skrivali i koji su jedan s drugim gotovo sve dijelili. Sve njihovo bogatstvo u toj djeljivosti bilo je u njihovim čistim srcima, u ljubavi i prijateljstvu kakvi se samo u toj dobi sazrijevanja posjeduju i nesebično rasipaju. I taj život s knjigom u kojoj smo pronalazili sve ono što nam je stvarnost uskraćivala, rijetko je tko među nama, u to vrijeme, knjigu drukčije doživljavao. Bila je za sve izvor svega, najsigurniji pratilac u budućnost.

Jedne zime, pješačeći u gradačačku gimnaziju s tramošničkim vršnjacima, s Nikolom Bošnjakom, Bonom Kozićem i Antom Marjanovićem, baš sam se umorio i preplašio. Snijeg je padao danima, te noći zatrpao je sve predjele Tramošnice. Nitko toga jutro, prije nas, nije u njegovim smetovima, na mjestima višim i od naših dječaćkih tijela, u njemu ostavio stopu, sve smo to morali učiniti prvi. Krenuli smo u ranu zoru, kroz cjelac smo prolazili sporo, ali niti jednom nismo ni pomislili na odustajanje, tih gotovo šest-sedam kilometara bez prtine do gradačačke gimnazije morali smo preći po svaku cijenu. Slabo odjeveni, zastajkivali smo i upuhivali vreli zrak iz pluća u promrzle ruke, onda nastavljali. Po svaku cijenu željeli smo naprijed, školovanje nam je tada bilo važnije i od samoga života. Kad smo napokon stigli u topli hodnik „crvene škole” preko puta Dobrovoljno vatrogasnog doma (tako smo zvali tu prvu zgradu naše realke), nismo

dugo mogli izgovoriti ni riječ njezinom zabrinutom i uspaničenom podvorniku Redži Mehuliću.

Tada je postojala samo jedna Tramošnica s više svojih zaselaka, s više svojih ćelija života, istih a različitih, povezanih vjerom i običajima u jedno. Na dvije župe podijeljena je 1973, dvanaest godina nakon moga odlaska na studij u Sarajevo. Novom župom nagrađeni su oni vjernici koji su u ondašnju tramošničku crkvu na brežuljku iz udaljenih zaselaka pješačili na mise i po nekoliko kilometara. I poslije osnutka nove župe, međutim, kad god sam se vraćao rodbini i prijateljima, Tramošnica je za mene bila jedno živo biće, to njezino novo ustrojstvo to jedinstveno biće ni danas ne briše u mom sjećanju kao samoodrživi organizam, kao cjelinu. U cjelini tog jedinstvenog bića žive i danas moja mnoga sjećanja na ljude, događaje, pojave, prijatelje.

Najsnažnije je ono koje oživljava dan svetkovine Gospe od anđela 2. kolovoza, glavnog blagdana župe. Cijelo se selo tada pripremalo za to slavlje, pa tako i svi članovi moje obitelji i sva moja rodbina. Dan prije glavne svečanosti, ispovijedalo se i pričesćivalo, pripremala se svečana odjeća, iščekivali se prvi prodavači lubenica, licitarskih srca, sladoleda, vode, osluškivali se prvi glasovi molitve u procesijama vjernika koji su prema crkvi na brežuljku pješačili satima i satima iz mnogih posavskih mjesta. A sutradan ispred crkve vašar, vrteška, kolo u kojemu su bili najvatreniji momci u svečanim odorama, znojni, grlati, i najsrčanije djevojke u probranoj opremi, šargija, violina, lascivne seoske pjesme, molitve oko crkve na koljenima, mise. Srce mi je igralo od tog šarenila i izobilja svake vrste, bogatstva boja, pune slobode i razbibrige. Jedno poglavlje mog romana *Topot divljih konja*, u kojemu jedna šomartska obitelj (moja a može biti i svačija druga!) proživljava svoju poratnu dramu, opisuje i ovu svečanost. (Ustvari, u svim mojim proznim djelima žive likovi iz moje najbliže okoline, među njima su i moji najbližnji, a s njima i mnoge osobe iz svakodnevice Tramošnice i Gradačca, s temeljnim crtama svojih karaktera, sudbinama i životnim načelima. Oni su u mom nanova stvorenom svijetu od djelića svojih stvarnih života prepoznatljivi za sve one koji u njima pronalaze i svoj identitet, a tako i vlastiti ključ za pronalazak temeljnih korijena moga proznog kazivanja.)

Vrijeme sušne, posne i siromašne Tramošnice nakon Drugog svjetskog rata (o tome vremenu pisao sam u svom prvom romanu *U ime oca i sina*, 1969.) promijenili su Tramošnjani kao

„privremeni radnici“ u gradovima Njemačke, Švicarske i Austrije, ponajprije. I o tome sam na svoj način, jezikom moderne proze, progovorio u svojim romanima, i u spomenutom *Topotu divljih konja* (1989, 2002.) i u romanu *Osmjehni se i u plaču* (2000.), dijelom i u *Povijesti izgubljene duše* (1980.), pa i u zbirkama priča *Središte* (1973.) i *Čuvar obiteljske katedrale* (2011.). Roman *Braća* (1983.) odigrava se u Sarajevu i Slanom. U leksikografiju sam ušao u vrijeme utemeljenja edicije *Hrvatska književnost BiH u 100 knjiga*, koju je otvorio moj *Leksikon hrvatskih književnika Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do danas* (2001.), kao njezina prva knjiga.

Prosperitet koji su Tramošnjaci donijeli Tramošnjani „privremeno zaposleni u inozemstvu“ omogućio je predstavnicima njezinih različitih naraštaja i dobro obrazovanje. Sam popis intelektualnog kadra svih profila Tramošnjana u nekoj drugoj prigodi to bi vrlo uvjerljivo potvrdio. Onaj s teološkom izobrazbom u ovoj je fra Marijanovoj knjizi već popisan, sav drugi nije. Ako sam dobro obaviješten, ima Tramošnjaci i svoje fakultetski obrazovane likovne umjetnike, pravnike, odvjetnike, liječnike, veterinare, profesore stranih jezika, zemljopisa, filozofe i doktore znanosti, kadrove mnogih drugih zanimanja. Vrijedilo bi ih objediniti na jednome mjestu, kao i ispitati porijeklo Tramošnjana.

Ispitivao sam otkud su u Tramošnicu došli moji Marjanovići. Prema knjizi Luke Đakovića *Prilozi za demografsku i onomastičku građu Bosne i Hercegovine: na osnovu popisa katoličkog stanovništva 1743. godine* (Akademija nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo, 1979.) matica obitelji Marianović (Marjanović) je Livno (Lipa). Obitelj Marianović (Marjanović) se tada nalazi na 14 mjesta s 190 članova. Obitelji Marianović (Marjanović) živjele su tada u: Župi (selo), Livnu (Lipa), Banjaluci (Petrićevac), Dobretićima, Fojnici, Komušini, Pećniku, Soli, Štrpcu, Varešu, Sutjeski, Kreševu, Sarajevu (Latinluk).

Otkud da je došao, moj je otac Franjo (Tramošnica Gornja, 12. VIII. 1904. - Tramošnica Gornja, 4. VIII. 1986.), i prema tramošničkoj matici krštenih i prema arhivi Nadbiskupije Vrhbosanske, čiji je prijepis iz MK župe Tremošnica, sin Pere Marjanovića, i majke Ane, rođene Ninić. Moj djed Pero je imao još dva sina - Pavu i Marka Marjanovića. Moja majka Marica (Tramošnica Gornja, 8. X. 1909. - Tramošnica Gornja, 31. I. 1992.), rođena Dubravac, rodila je sedmoro djece:

njih troje umrlo je već u bešici, četvoro je nastavilo svoj život: Marko (Tramošnica Gornja, 10. II. 1931. - Zagreb, 31. X. 2001.), Manda, udana Jurić (Tramošnica Gornja, 2. II. 1937. - Županja, 23. IX. 2011.), Jela, udana Vujičević (Tramošnica Gornja, 3. IV. 1944.). Ja sam rođen u Tramošnici Gornjoj 13. VII. 1940.

Uz romane i priče, od 1968. do danas, pisao sam i književnu i likovnu kritiku i objavljivao je u mnogim listovima i časopisima. Vrlo strogi izbor književnih i likovnih tekstova objavio sam 2012. godine u knjizi *Zapisi o knjigama i slikama*, u kojoj se nalazi, kao njezino posebno poglavlje, i leksikon hrvatskih likovnih umjetnika BiH od najstarijih vremena do danas. Dvije likovne monografije o slikaru fra Petru Perici Vidiću, na hrvatskom, engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku objavio sam 1997. i 2004. u izdanju Matice hrvatske u Sarajevu i Akademije nauka i umjetnosti BiH, a knjigu ratnih tekstova, kritika, pjesama i razgovora *Treći svjetski rat* 1999. Sarajevski ratni dnevnik *Živjeti smrt* tiskan je u Zagrebu 1996. godine. Izbor iz proze pod naslovom *Voda teče kako teče* objavljen je u *Svjetlosti* 1984. u okviru edicije *Književnost naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine u 50 knjiga*, čiji sam bio jedan od urednika zajedno s Ristom Trifkovićem i Alijom Isakovićem.

Moje pojedine pripovijetke uvrštene su u mnoge antologije, izbore i preglede i prevedene su na talijanski, njemački, španjolski, engleski, poljski i turski jezik. Dobitnik sam nagrade *Svjetlosti* za roman o Sarajevu *Povijest izgubljene duše* (1980.) i Šestoaprilske nagrade grada Sarajeva za isti roman (1981.). Za roman *Braća* dobio sam Dvadeset sedmojulsku nagradu BiH (1984.).

S crtežom sam još u osnovnoj školi, a kasnije i u gimnaziji u Gradačcu i na studiju u Sarajevu, započeo otkrivati umjetnost. Za pisanje je bila dovoljna samo olovka i papir, pa da se, ma gdje bili, nešto napiše, za crtanje i slikanje, pak, trebalo je imati ne samo olovku, već i atelje, boje, platno, štafelaj, mnogo više alata. Opredijelio sam se, zato, za olovku i papir, s njima nisam morao biti vezan samo za jedan prostor, a i kretanje je u tome vremenskom razdoblju za mene, kao vrlo radoznala mladića, bilo važna životna aktivnost. Svoj odnos prema likovnoj umjetnosti, međutim, nikada nisam sasvim ugasio: pred posljednji rat i u ratu imao sam tri samostalne izložbe crteža olovkom u boji u Sarajevu i Vancouveru, sve vrijeme taj sam odnos održavao i

likovnom kritikom koju sam, kao i književnu, počeo pisati još daleke 1968. godine. Osnažen je i dvjema likovnim monografijama o slikarstvu fra Petra Perice Vidića (1997. i 2004.), ali i već spomenutim leksikonom likovnih umjetnika BiH od najstarijih vremena do danas (u njemu su obrađeni slikari, grafičari, kipari, primijenjeni umjetnici i naivni umjetnici) u već spomenutoj knjizi *Zapisi o knjigama i slikama*.

Ova je fra Marijanova knjiga u svakome vremenskom razdoblju otkad se na svome geografskom prostoru spominje Tramošnica, na temelju mnogih vrlo pouzdanih izvora, iscrpno opisala sve ono što je u njima bilo i jest i danas najbitnije za župe i Gornje i Donje Tramošnice. Svako od tih razdoblja ima i danas svojih nenapisanih priča. Jedne ću se ovdje samo dotaknuti. Iznad nekadašnjeg sjedišta gradačačkog bega Jahića na Mijačevićevom brdu u Tramošnici Gornjoj i danas snažno buči vrelo izvorske vode, ledeno i za najvreljih ljetnih dana. U podrumima nekadašnjih begovskih odaja iznad tog izvora, koji su seljani zvali *Buban*, vjerojatno zato što je iz njegovoga prostora voda otjecala vrlo bučno, mučeni su kulaci koji su se opirali predati državi kukuruz i pšenicu, svinje i goveda, kao i perad. Svjedoci su njihove muke opisivali šapatom, jadnici su ih u sebi nosili kao najveće tajne koje su u njima bile zaključane prijetnjama moćnika i onih koji su ih mučili po njihovom naređenju. S izvora *Buban* je pred minuli rat u domaćinstva dovedena voda, nekako u isto vrijeme kad je asfaltom Tramošnica bila povezana s Gradačcem, Obudovcem, Tolisom i Orašjem.

U nekoliko svojih knjiga opisao sam scene života ispred Zadrugnog doma i trgovine na Grabu, u blizini crkve u Tramošnici Donjoj. Svaka je moja knjiga neka vrsta moje nove škole i usavršavanja prethodne. Uvijek sam, zapravo, smatrao da čovjek treba učiti sve dok je živ, zato učim još uvijek. Ma na kojem fakultetu stekli diplomu, nismo taj fakultet konačno završili. Usavršavanje u svakoj profesiji traje dok dišemo, naš najbolji profesor je život, a u njemu je samoobrazovanje najpotpunije, uz to je i jedino besplatno.

Iskreno čestitam fra Marijanu Karauli na ovoj korisnoj knjizi.

U povodu Poljanovog kipa sv. Ive u Donjoj Tramošnici

Poređenje je veoma česta i zanimljiva aktivnost ljudskog duha. Daje mogućnost da napreduje, otkriva, i to na svim područjima čovjekove prisutnosti: svijeta oko njega i svijeta u njemu, materijalnog i duhovnog, nauke i umjetnosti... Pokrene nas, tako, jedna činjenica. Onda hvalimo, ili kudimo, zavidimo, ili smo iskreno obradovani, objektivno govorimo, ili zlonamjerno kritiziramo.

Eto, ja sam jedan od onih, koji su se iskreno obradovali kipu sv. Ivana Krstitelja, što ga je za crkvu u Donjoj Tramošnici poručio i dobio župnik fra Valerije Stipičić. Rad je akad. kipara prof. Josipa Poljana iz Zagreba. Postavljanje kipa u novosagrađenoj crkvi prilika je progovoriti o ovom značajnom kulturno-vjerskom događaju.

Pri susretu sa skulpturom najprije mi se nametnulo pitanje: da li postoji nužnost, određena vrsta zakonitosti, kod tretiranja religioznog djela? Da li tradicionalna dihotomija sadržaja i forme, što i kako, može dobiti nove dimenzije, biti drugačije označena, novim jezikom? Može li se potražiti život u životu novih duhovnih iskustava, teoloških i filozofskih dostignuća, antropoloških spoznaja i suvremenog mentaliteta? Može li „Krist Cirencu pomoći nositi križ“ (kako je to originalno izrazio pok. Ivo Dulčić!), može li...? Postoji li način parafraziranja sadržaja novom formom, koja neće plesati na razapetom konopcu tradicije, nego stajati na postamentu satkanom od zbroja elemenata koje mi stječemo i živimo, a koji se tako razlikuju od onih čak i prije jednog decenija?

Nažalost, iskustva umjetnika – a ona se stječu brojem pokušaja – nisu tako velika, da bi odvažno odgovorila na ova pitanja. No, na uspjele pokušaje nailazimo, mada smo još daleko i od mogućnosti da uživamo u spominjanju bogatog sustava religiozne umjetničke semiotike.

Poljanov sv. Ivo nije prikazan tradicionalno ikonografski, nema atributa. I štap-križ kiparu je više nametnut, nego što ga je spontano htio. On se, uostalom, uvijek može ukloniti, što bi i

bolje bilo. Školjka u povijesnoj lijevoj ruci prestaje biti atribut. Ona je znak, kao što je znak i sam sv. Ivo. Školjka je simbol krštenja, preporođenja. Polulijevo okrenuta i lagano prema žrtveniku sagnuta glava govori: *Evo Jaganjca Božjeg koji uzima grijeh svijeta, ... zato sam došao krstiti vodom, da ga objavim Izraelu* (Iv 1, 29-31). Uspravno asketsko tijelo je u pokretu prema ovima, na koje se Ivanove riječi odnose. Desna ruka je dignuta nekoliko centimetara iznad glave. Tako vertikalna postaje naglašenija i nosi poruku: „*Pripravite put Gospodnji, poravnajte mu staze! ... Svaki će čovjek vidjeti spasenje Božje!*“ (Lk 3, 4-6).

Ivan kao znak – divan svetopisamski izričaj! Ivan onakav kakav jest! U kršćanskoj crkvi, u interieuru samoga svetišta, on je istih dimenzija svoga smisla i bića: da u tajni Crkve pokazuje tajnu Isusa Krista, spasenje Božje. Naglašavajući horizontalu – bratstvo ljubavi okupljene oko Ljubavi – ne zaboravlja vertikalnu. Angažiran je. On je kristovski i crkveni, životan i biblijski, izvoran i neposredan. Odjeven u kratku tuniku, pripasanu u struku, s laganim plaštem preko desnog ramena prema lijevom kuku, on je nekonvencionalan, oslobođen tetkašenja. Napeto naglašen, a opet asketski, volumen njegovih ruku, golog vrata i nogu, dinamični raspored masa, odražava svu energiju, unutrašnju snagu i volju, predanost u izbor i odlučnost u zadatku koji Preteča vrši. Naizgled isprekidana linija organizira se u brižljivo razrađeni ritam, koji kipu daje živost, a dimenzije (visina s plintom cca 210 cm) i skoro paradoksalno čudna mirnoća čine ga monumentalnim. Dijagonalni ili blago kosi nabori draperije pomažu da razlijevanje svjetla po patiniranoj brončanoj površini igrom sjena doprinosi ritmu i ublažava naglašenu vertikalnu uspravnog lika. Očito, kipar se, „višom silom siljen“, bojao dubljeg zahvata u anatomiju lika, pa je on prikazan „realistički“, s najnužnijim deformacijama oblika i svođenjima volumena, što, opet doprinosi izražajnosti tematike.

Dojma sam, da s djelom mogu biti zadovoljni i oni koji ga spontano i oni koji ga specijalizirano percipiraju. Mi smo, uglavnom, navikli na saopćenja koja umjetnosti prošlih soba i naroda prenose nama danas. Međutim, neki detalji, koji su imali sakralno ili religiozno značenje, u našim danima izgledaju već pomalo komični. I zato mi je drago, da je gosp. Poljan, radeći ovaj kip, izbjegao antropopatičnost koju redovito po našim crkvama ovakvi kipovi svetaca imaju; da je

izrazio „određene optičke mogućnosti za koje je vezan“, kako kaže Wölflin (*Kunstgeschichtliche Grundbegriffe*, Bruckmann, 1915.); da je kreirao delikatnije djelo nego što ga obično srećemo, i to prikladnijim i sadržajnijim znakovima, koji više doprinose estetskom i religioznom dostojanstvu djela; da se odvažio hijerarhizirati način umjetničkog i religioznog izraza, djelujući tako u dubinu; da je i on, u ovom slučaju, doprinio fenomenu likvidiranja metafora, koje se već odavna u ovom društvu osuđuju na smrt.

Poznavajući gosp. Poljana i njegov opus, više njega nego opus, više njegov pogled na umjetnost nego njega, ne mogu se oteti dojmu da bismo više voljeli tu skulpturu da je kipar, u specifično svom umjetničkom doživljavanju, imao slobodu samo svoje interpretacije, obilježene osobnim, neopterećene prikazima na koje smo navikli, nesputane onom „što očekuju“, „kako će im se svidjeti“, „kako će prihvatiti“.

Mislim, da bi na ovom području sakralne likovnosti jedna metodička komparacija bila ne samo korisna, nego i potrebna. Dosad smo mogli izdvojiti neke konstitutivne elemente Poljanovog plastičnog izraza, znak, riječ, sintaksu toga jezika, ne ulazeći dublje u analizu. Pokušali smo učiniti jasnijima konstante i podvući istovjetnosti u suriječju kiparskog priopćenja, svrstati ga u određene okvire i naglasiti originalnosti. Ali, Poljan, a i svi današnji umjetnici, lišeni su mogućnosti da stvaraju suvremenu religioznu umjetnost kao što su je stvarala stoljeća prije ovih naših. Razlog treba tražiti u tome bilo da ih ili opterećuje, dakle sputava, poručioc ili „konzument“, bilo da sami sebe sputavaju prisutnošću onoga što je na tom području učinjeno i kako je učinjeno. Svjesni su da je „službenička Crkva“ konzervativna, posebno na području umjetnosti.

I tako dobivamo novo umjetničko djelo jednog kipara, slikara, arhitekta, ali ne i umjetničko djelo koje bi, par excellence, činilo i dio one umjetničke stvarnosti koju bismo tako rado nazvali suvremena umjetnička interpretacija religioznog. Koja bi nosila svoj biljeg, imala svoju dušu, iskazivala se bogatim umjetničkim izražajnim mogućnostima naših životnih dimenzija. A one su mukotrпно stečene i još teže izborene da im se javno prizna vrijednost koju uživaju kod onih, koji znaju što je zdrava suvremena likovnost, koje su mogućnosti i uspjesi njezina vizualnog komuniciranja. Ovako, problem interpretiranja religioznog je načet tu i tamo, ali se još programi-

rano nije zaputio onim putem, koji bi mogao riješiti osnovne dileme. Suvremena umjetnost na religioznom području, njezina dosadašnja iskustva, tek su pokušaji, da bogatstva novoga načina svjedočenja starih vrednota u kršćanstvu izraze svojim sredstvima da bi tako postala sastavni umjetnički vid duhovnog bogatstva i poruke ovoga povijesnog časa, uzburkanog prostora i vremena, poruke Evanđelja i bogatih mogućnosti predanja što ga živimo i u kojem jesmo.

Fra Anto Lešić

Bosna Srebrena, god. XXVI, Sarajevo, 1975., br. 7-8, str. 152-154

Kazalo imena osoba

A

ADAMČEVIĆ, Đuro / 74
ADŽAMIĆ, fra Anto / 41, 109, 155, 156
ADŽAMIĆ, Ivo / 198
ADŽAMIĆ, Marko / 109
ADŽAMIĆ, Niko Ivin / 157
ADŽAMIĆ, r. Martić, Ana / 109
ALAUPOVIĆ, dr. Marko, nadbiskup / 118,
126, 127, 128, 138, 139, 206
ALAUPOVIĆ, dr. Tugomir / 187
Alvaro iz Cordobe / 98
AMENDT, fra Petar / 80
ANDERSON, pukovnik / 180, 181
ANĐELOVIĆ, fra Petar / 129, 134
ANIĆ, Jozo Jozin / 165
ANIĆ, Antun / 125
ANIĆ, Drago / 174
ANIĆ, Frano Jozin / 165
ANIĆ, Ilija Perin / 165
ANIĆ, Ivo / 174
ANIĆ, Ivo Perin / 165
ANIĆ, Jozo Ivin / 166
ANIĆ, Juro / 174
ANIĆ, Luka Jozin / 165

ANIĆ, r. Lovrić, Manda / 174
ANIĆ, Marijan / 174
ANIĆ, Mato Ivin / 166
ANIĆ, Mato Šimin / 166
ANIĆ, Niko Perin / 166
ANIĆ, Niko Šimin / 165
ANIĆ, Pero / 197
ANIĆ, Pero Matin / 166
ANIĆ, r. Zovkić, Ruža / 125
ANIĆ, r. Kopic, Ruža / 174
ANIĆ, r. Parić, Ruža / 174
ANIĆ, Ružica / 174
ANIĆ, Stijepo Perin / 165
ANIĆ, Šimun / 156
ANIĆ, Šimun Nikin / 166
ANIĆ, Tadija / 198
ANIĆ, vlč. Pero / 125
ANIĆ, Pero Jozin / 165
ANTOLKOVIĆ, Dragutin / 61
ARNAUT, Mujo / 7
ATANASKOVIĆ, dr. D., konzul / 188

B

BADURINA, mons. Srećko / 129
BAKOVIĆ, fra Zvonko / 54
BALUKČIĆ, Ivo / 87
BAOTIĆ, fra Pero / 6, 181

BAOTIĆ, Ivo / 76
BARIŠIĆ, fra Rafo / 8, 106, 187
BARUKČIĆ, fra Andrija / 8, 106
BARUN, fra Anđelko / 57
BATARILOVIĆ, Mato Stijepin / 163
BATARILOVIĆ, Stijepo Markov / 163
BATINIĆ, fra Mijo Vjenceslav / 109
BENIĆ, fra Bono / 27
BENKOVIĆ, Anto / 72
BENKOVIĆ, fra Ilija / 190
BENKOVIĆ, Ivica / 73
BENKOVIĆ, Marko / 72
BERNATOVIĆ, s. Ambrozija / 124
BIFEL, Josip / 68, 177
BLAŽEVIĆ, Ilija / 208
BLAŽEVIĆ, Manda / 208
BOGDANOVIĆ, fra Marijan / 33
BOŠKOVIĆ, Anto / 198
BOŠKOVIĆ, Ilija Ivin / 166
BOŠKOVIĆ, Ivo / 198
BOŠKOVIĆ, Jozo Ivin / 166
BOŠKOVIĆ, Marko Antin / 166
BOŠKOVIĆ, Niko Ivin / 157
BOŠKOVIĆ, Pero / 156
BOŠKOVIĆ, Pero Antin / 166
BOŠKOVIĆ, Pero Lovrin / 166
BOŠNJAK, Bono / 71, 73, 81, 89
BOŠNJAK, Bono Ivin / 159
BOŠNJAK, fra Nikola / 86, 87, 88, 126
BOŠNJAK, Ilija / 87
BOŠNJAK, Ilija Ivin / 159
BOŠNJAK, Ivo - Medo / 198
BOŠNJAK, Ivo Matin / 73
BOŠNJAK, Ivo Nikin / 73
BOŠNJAK, Jela / 87
BOŠNJAK, Ljilja / 89
BOŠNJAK, Marko / 126
BOŠNJAK, Marko Marijanov / 73
BOŠNJAK, Mato / 86
BOŠNJAK, Niko / 53, 83
BOŠNJAK, Niko Marijanov / 159
BOŠNJAK, Niko Matin / 73
BOŠNJAK, Nikola / 216
BOŠNJAK, Pero Nikin / 73
BOŠNJAK, r. Čerkez, Ruža / 144
BOŠNJAK, r. Čaćić, Manda / 86
BOŠNJAK, r. Stipić, Ruža / 126
BOŠNJAK, Ruža / 83
BOŠNJAK, s. Silverija (Ivka) / 144
BOŠNJAK, Žarko Marijanov / 73
BOŽANOVIĆ, Tomo / 80
BOŽIĆ, r. Mašić, Kata / 173
BOŽIĆ, Bono Matin / 73
BOŽIĆ, Đuro Perin / 157

BOŽIĆ, fra Ivo / 111, 127
BOŽIĆ, Franjo / 73
BOŽIĆ, Franjo / 111, 127
BOŽIĆ, Ilija / 53
BOŽIĆ, Ilija Nikin / 166
BOŽIĆ, Ilija Perin / 162
BOŽIĆ, r. Pavić, Ivka / 173
BOŽIĆ, Manda / 73
BOŽIĆ, Marijan / 156, 173
BOŽIĆ, Marijan Marijanov / 173
BOŽIĆ, Marijan Matin / 166
BOŽIĆ, Marko Ivin / 162
BOŽIĆ, Mato Ivin / 166
BOŽIĆ, r. Bošković, Ruža / 111
BOŽIĆ, s. Ana Berta / 111, 112
BOŽIĆ, Savo, pop / 155
BOŽIĆ, Vinko / 197
BOŽIĆ, Vlado / 197
BRAJINOVIĆ, s. Bernardina / 124
BRITVAREVIĆ, Ahmet / 77
BRKIĆ, Pero Antin / 163
BROZ, Josip Tito / 170
BUBALO, Ivanka / 182
BUBALLOVIĆ, Ilija Perin / 158
BUBALLOVIĆ, Juro / 156
BUBALLOVIĆ, Juro Matin / 158
BUDIMIR, Živko / 88

C

CHEVALLIER, Pierre / 215
CVIJETIĆ, Anto / 76
CVITKOVIĆ, fra Anto / 2
CVJETKOVIĆ, fra Mato / 84

Č

ČALUŠIĆ, fra Ivo / 93, 94, 118, 119
ČALUŠIĆ, Pavo / 118
ČALUŠIĆ, r. Dominković, Anđa / 118
ČEKADA, dr. Smiljan / 46, 49, 52, 53, 55, 56,
57, 63, 199, 207, 209
ČETA, Alfred / 87
ČIČAK, fra Petar / 189
ČIČIĆ, Goran / 73
ČORDAŠ, Davor / 87
ČOVIĆ, Andrija / 156
ČOVIĆ, Andrija Matin / 163
ČOVIĆ, Pavo Andrijin / 163

Ć

ĆAĆIĆ Ilija / 34
ĆAĆIĆ, r. Tunjić, Jela / 173
ĆAĆIĆ, r. Čerkez, Mara / 173

ĆAĆIĆ, Anto / 33, 53
ĆAĆIĆ, Bono Ilijin / 158
ĆAĆIĆ, Drago Ilijin / 173
ĆAĆIĆ, fra Petar (Juro) / 127
ĆAĆIĆ, Tomislav / 78
ĆAĆIĆ, fra Tomislav (Marko) / 44, 88, 105, 123,
128, 209
ĆAĆIĆ, Ivo / 156
ĆAĆIĆ, Jozo Antin / 158
ĆAĆIĆ, Jozo Božin / 159
ĆAĆIĆ, Mara Markova / 83
ĆAĆIĆ, Marija / 173
ĆAĆIĆ, Marko Ilijin / 158
ĆAĆIĆ, Marko Nikin / 163
ĆAĆIĆ, Mato Antin / 158
ĆAĆIĆ, Niko / 30, 53, 73,
ĆAĆIĆ, Niko Markov / 163
ĆAĆIĆ, Petar / 127
ĆAĆIĆ, r. Kopic, Matija / 127
ĆAĆIĆ, r. Pavlović, Manda / 128
ĆAĆIĆ, Stjepan Bonin / 73
ĆANI-paša / 8
ČAVAROVIĆ, fra Ilija / 30, 31, 108, 190, 201
ČAVAROVIĆ, Ilija (otac) / 108
ČAVAROVIĆ, Jozo Marijanov / 158
ČAVAROVIĆ, Jozo Markov / 162
ČAVAROVIĆ, Jozo st. / 162

ČAVAROVIĆ, Niko Markov / 162
ČAVAROVIĆ, Pero Lukin / 162
ČAVAROVIĆ, r. Pepić, Ana / 108
ČORIC, fra Radovan / 77
ČUBELIĆ, fra Alojzije / 110
ČURIC, s. Berhmana / 124

D

DADIĆ, fra Zdravko / 89, 129
DADIĆ, Ivo Tadijin / 159
DADIĆ, Marijan (fra Marijan) / 78, 80, 120,
180, 181, 182
DADIĆ, Marko / 120
DADIĆ, Pero / 73, 80, 129
DADIĆ, r. Bošnjak, Kata / 129
DADIĆ, r. Šokčević, Lucija / 120
DAMJANOVIĆ, Ilija / 74, 76
DAMJANOVIĆ, Marijan / 81, 82
DAMJANOVIĆ, Pejo / 74
DAMJANOVIĆ, Pero / 81
DIZDAR, Esad / 216
DIZDAR, Šefika / 216
DJEDOVIĆ, s. Tomislava / 124
DOMANOVAC, Julijan / 70
Dominik, nadbiskup Myrenski / 29
DRAGANOVIĆ, Krunoslav / 29

DRAGANOVIĆ, Marko Tadijin / 163
DRAGIČEVIĆ, fra Pavao / 32
DRLJIĆ, fra Rastislav / 188, 189
DUBRAVAC, Anto Antin / 164
DUBRAVAC, Anto Nikolin / 164
DUBRAVAC, Anto Petrov / 164
DUBRAVAC, Ilija Jurin / 164
DUBRAVAC, Ilija Markov / 164
DUBRAVAC, Ivo / 156
DUBRAVAC, Ivo Franjin / 164
DUBRAVAC, Ivo Ilijin / 164
DUBRAVAC, Ivo Markov / 164
DUBRAVAC, Jakov Matin / 159
DUBRAVAC, Juro Ivin / 164
DUBRAVAC, Juro Markov / 164
DUBRAVAC, Juro Nikolin / 164
DUBRAVAC, Niko Nikić / 164
DUBRAVAC, Pero Markov / 164
DUGEČ, Tomislav / 58
DUJMOVIĆ, s. Vlatka / 85, 124
DURAKOVIĆ, Dejan / 87
DUVNJAK, r. Miličević, Ivka / 175
DUVNJAK, Ivo / 175
DUVNJAK, Jozo / 156
DUVNJAK, Marko / 175
DUVNJAK, Martin Jozin / 166

DŽ

DŽAJA, fra Miroslav / 30
DŽAJA, Srećko / 28
DŽAJA, Mladen / 28
DŽINIĆ, Tomo / 156
DŽOIĆ, fra Jako / 141
DŽOLAN, fra Mijo / 134

Đ

ĐAKOVIĆ, Luka / 31, 218
ĐORĐIĆ, Vinko / 197

E

EREŠ, fra Vladimir / 80
EUGEN IV, papa / 26
EVIĆ, Andrija Ivin / 159
EVIĆ, Pero Ivin / 159

F

FILIPOVIĆ, fra Franjo / 84
FOLK, major 179, 180, 181
FRANJIČEVIĆ, s. Judita / 124
Franjo Josip I., car / 109, 188

G

- GAGULIĆ, r. Božić, Ana / 175
GAGULIĆ, Anto / 70, 197
GAGULIĆ, Anto Marijanov / 34, 159
GAGULIĆ, fra Augustin (Andrija) / 130, 131
GAGULIĆ, Bono / 38, 135, 156, 175
GAGULIĆ, Bono Pavin / 160
GAGULIĆ, fra Stjepan (Marko) / 130, 131
GAGULIĆ, Franjo Nikin / 73
GAGULIĆ, Ivan / 84
GAGULIĆ, Ivo / 130, 175
GAGULIĆ, Ivo Antin / 160
GAGULIĆ, Ivo Tadijin / 160
GAGULIĆ, r. Kristić, Jela / 175
GAGULIĆ, Jozo / 82, 135, 175
GAGULIĆ, Jozo Ivin ml. / 159
GAGULIĆ, Jozo Ivin st. / 159
GAGULIĆ, Lucija / 182
GAGULIĆ, r. Čačić, Ljuba / 174
GAGULIĆ, r. Martić, Mara / 174
GAGULIĆ, Marijan / 145
GAGULIĆ, Marijan Perin / 160
GAGULIĆ, Mato / 174, 210
GAGULIĆ, Mato ml. / 130
GAGULIĆ, Mato Tadijin / 159
GAGULIĆ, Niko Antin / 160
GAGULIĆ, Niko Lukin / 160
GAGULIĆ, Nikola Jozin / 160
GAGULIĆ, Perica / 175
GAGULIĆ, Perica Markov / 160
GAGULIĆ, Pero / 156
GAGULIĆ, Pero Bonin / 160
GAGULIĆ, Pero Ivin / 159
GAGULIĆ, Pero Tadijin / 160
GAGULIĆ, r. Jeleč, Kata / 130
GAGULIĆ, r. Marić, Ruža / 130
GAGULIĆ, r. Zovkić, Ruža / 145
GAGULIĆ, s. Božana (Serafina) 124, 145
GAGULIĆ, Vladimir / 174
GAJ, dr. Ljudevit / 187
GAVRAN, fra Ignacije / 25, 135
GAVRAN, fra Lovro / 111, 140
GAZAFI, Viktorija / 154, 155
GREGIĆ, Kazimir / 206
GRGANOVIĆ, Anto Ilijin / 160
GRGANOVIĆ, Ivo Perin / 160
GRGANOVIĆ, Pero / 160
GRGIĆ Tadija, Jurin / 158
GRGIĆ, Petar / 206
GUJIĆ, fra Mijo / 189

H

HODŽIĆ, Mula Salih Hasanija / 140
HORVAT, Dragica / 175
HORVAT, Drago / 175
HORVAT, r. Alić, Marija (Nermina) / 175
HORVAT, Stjepan / 175
HORVAT, r. Šokčević, Terezija / 175
HORVAT, Zlatko / 175
HRGIĆ, fra Ljubo / 65

I

ILIJIC VAREŠANIN, fra Grgo / 27
ILOVAČA, fra Boris / 127, 139
ISAKOVIĆ, Alija / 219
IŠTUK, fra Alojzije / 54, 66, 120
IVAN PAVAO II., papa / 142
IVANDIJA, Antun / 142
IVANKOVIĆ, r. Orkić, Anka / 174
IVANKOVIĆ, Anto / 210
IVANKOVIĆ, Bono Marijanov / 162
IVANKOVIĆ, Čedo / 73
IVANKOVIĆ, Ilija / 209
IVANKOVIĆ, Ivica Perin / 162
IVANKOVIĆ, Jozo / 145, 156, 210
IVANKOVIĆ, Jozo Antin / 162

IVANKOVIĆ, Jozo Ilijin / 73
IVANKOVIĆ, Juro Matin / 162
IVANKOVIĆ, Mara / 58
IVANKOVIĆ, Marijan / 174
IVANKOVIĆ, Marko / 209
IVANKOVIĆ, Pavo Perin / 162
IVANKOVIĆ, r. Mandić, Manda / 145
IVANKOVIĆ, s. Ivanka / 145
IVANKOVIĆ, Željko Marijanov / 174
IVIĆ, Anto Antin / 160
IVIĆ, Đuro / 80, 82, 83, 84, 86, 99, 100
IVIĆ, fra Ambrož / 131
IVIĆ, fra Bono / 131
IVIĆ, Ivo / 131
IVIĆ, Jakob Nikin / 160
IVIĆ, Jozo / 131
IVIĆ, Marko / 70, 73, 84, 179
IVIĆ, p. Jozo / 6, 131, 180, 181
IVIĆ, Pero Ilijin / 160
IVIĆ, r. Gagulić, Janja / 131

J

JABLANOVIĆ, dr. Tomislav / 58, 119
JAGIĆ, Mato Ivin / 162
JAHIĆ, beg / 220
JANJIC, fra Vjenceslav / 83, 97, 170, 171

JARAK, fra Vjeko / 64
JELEČ, s. Ana / 124
JELEČEVIĆ, Anto Markov / 158
JELEČEVIĆ, Jela / 174
JELEČEVIĆ, Luka / 174
JELEČEVIĆ, Marko Nikin / 158
JELEČEVIĆ, Pero Ivin / 158
JELEČEVIĆ, r. Dadić, Ruža / 174
JELEČEVIĆ, Tadija (Ilije) / 174
JELEČEVIĆ, Tadija Ivin / 158
JELEČEVIĆ, Pero / 53
JELENIĆ, fra Julijan / 7, 8, 19, 106, 107, 108, 187, 188, 189, 190
JELIČIĆ, s. Blanka / 87
JOSIĆ, fra Blaž / 187
JOSIPOVIĆ, Antun Marijanov / 163
JOSIPOVIĆ, Ivo / 156
JOSIPOVIĆ, Marijan / 132
JOSIPOVIĆ, Pero / 197
JOSIPOVIĆ, r. Šokčević, Luca / 132
JOSIPOVIĆ, vlč. Mijo / 132
JOVIĆ, Ivo Miro / 84
JOZANOVIĆ, fra Mijo / 6, 133
JOZANOVIĆ, Ivo / 206
JOZANOVIĆ, Mato / 133
JOZANOVIĆ, Mato Ivin / 164
JOZANOVIĆ, Mijo / 17, 189
JOZANOVIĆ, r. Matić, Ana / 133
JOZIĆ, fra Mirko / 74
JOZIĆ, Mato / 180
JOZINOVIĆ, Marko, nadbiskup / 110, 118, 121, 143
JUKIĆ, fra Ivan Franjo / 13, 187, 188
JUKIĆ, fra Ivan Franjo (Slavoljub Bošnjak) / 13, 14
JUKIĆ, Petar / 54
JURIĆ, Ruža / 174
JURIĆ, Anto Perin / 166
JURIĆ, fra Valerije / 170
JURIĆ, Ivica / 53
JURIĆ, Ivo / 146
JURIĆ, Juro / 53
JURIĆ, Luka / 174
JURIĆ, r. Marjanović, Manda / 215, 219
JURIĆ, r. Zubković, Manda / 174
JURIĆ, Marinko / 174
JURIĆ, Marko Jurin / 167
JURIĆ, Pavo / 100
JURIĆ, r. Bošković, Luca / 146
JURIĆ, s. Margareta (Ivka) / 146
JURIĆ, Tadija (Marka) / 174
JURIĆ, Luca / 174
JURIĆ-MANDUŠIĆ, Pero / 156
JURIĆ-MANDUŠIĆ, Pero Ivin / 166
JURKIĆ, Anto / 73, 85

JURKIĆ, Antun / 84, 88, 89
JURKIĆ, Ilija / 84
JURKIĆ, Luja / 83
JURKIĆ, Luka / 83, 84, 86
JURKIĆ, Sanja / 89

K

KARAULA, fra Lovro / 187
KARAULA, fra Marijan / 6, 88, 134, 199, 200,
205, 213, 220
KARLOVIĆ, fra Vlado / 46, 48, 49, 52, 53
KARLOVIĆ, Ibro / 168
KLAIĆ, Marijan / 70
KLAIĆ, Željko / 81
KLARIĆ, fra Josip / 31
KNEŽEVIĆ, Đuro / 180
KNEŽEVIĆ, fra Pavo / 190
KNEŽEVIĆ, Ivo / 156
KNEŽEVIĆ, Kata / 154
KOBAS, fra Marko / 31, 53
KOMARICA, Franjo, biskup / 120
KOPIĆ, Anto / 70
KOPIĆ, Ilija / 53
KOPIĆ, Marko / 73
KOPIĆ, Tanja / 84
KORDIĆ, fra Augustin / 6

KOS, mons. Ćiril, biskup / 131, 132, 138, 143
KOVAČEVIĆ, r. Ćubela, Ana / 174
KOVAČEVIĆ, Andrija Matin / 160
KOVAČEVIĆ, Blaž Matin / 160
KOVAČEVIĆ, Filka / 206
KOVAČEVIĆ, fra Bono / 82, 83, 134
KOVAČEVIĆ, fra Luka / 141
KOVAČEVIĆ, Jozo / 174
KOVAČEVIĆ, Juro Antin / 160
KOVAČEVIĆ, Marko Matin / 161
KOVAČEVIĆ, Mato / 174
KOVAČEVIĆ, Niko / 134
KOVAČEVIĆ, Pejo Matin / 162
KOVAČEVIĆ, Pero Matin / 161
KOVAČEVIĆ, r. Marković, Kata / 134
KOVAČIĆ, Anto Slavko / 106, 108
KOVČAR Anto Markov / 167
KOVČAR, Ivo Markov / 167
KOZIĆ, Ivo / 156
KOZIĆ, Bono / 156, 215, 216
KRISTIĆ, Andrija / 175
KRISTIĆ, Andrija Markov / 164
KRISTIĆ, Antun Bonin / 165
KRISTIĆ, Bono / 134
KRISTIĆ, Franjo / 16, 17, 18, 103, 105, 153, 189, 196
KRISTIĆ, r. Jurkić, Ivka / 175
KRISTIĆ, Ivo Perin / 164

KRISTIĆ, Jozo Markov / 164
KRISTIĆ, Mato / 83
KRISTIĆ, Mato Bonin / 134, 165
KRISTIĆ, Mato, sjemeništarac / 154, 155
KRISTIĆ, Niko / 175
KRISTIĆ, r. Lukanović, Ana / 134
KRISTIĆ, r. Božić, Ruža / 175
KRISTIĆ, Stjepan Markov / 164
KRISTIĆ, Tadija Ivin / 165
KRIŠTIĆ, Ivo / 156
KRIŽANAC, Ivan / 181
KUHARIĆ, Franjo / 143
KUJUNDŽIĆ, fra Andrija / 187, 188
KUPREŠAK, s. Alberta / 124
KUTLEŠA, fra Mijo / 187

L

LASIĆ, Anto Matin / 158
LASIĆ, Đuro / 174
LASIĆ, Ivo / 174
LASIĆ, Julijana / 174
LASIĆ, Kata / 174
LASIĆ, Mato (Ive) / 174
LASIĆ, r. Bošković, Ruža / 174
LASIĆ, Nada / 174
LASIĆ, Stjepan / 174

LAŠTRIC, fra Filip / 26, 27
LAŠTRIC, Ivan Ivanov / 167
LAZAREVIĆ, Đorđe / 196, 215
LEJIĆ, Milan / 198
LEPAN, Juro Matin / 163
LEPAN, Juro Perin / 162
LEPAN, Kata Jozina / 162
LEPAN, Marko Perin / 162
LEPAN, Pero Matin / 162
LEPAN, Vinko Jozin / 162
LEUTAR, Ilija Ivin / 167
LEUTAR, Ivo / 198
LEUTAR, Ivo Nikolin / 73
LEUTAR, Ivo Perin / 167
LEUTAR, Juro / 73, 86
LEUTAR, Luka Perin / 167
LEUTAR, Marijan Jurin / 167
LEUTAR, Marko Jurin / 167
LEUTAR, Mato / 165
LEUTAR, Pero / 156
LEUTAR, Pero Ivin / 167
LEUTAR, Stjepan Jurin / 167
LEUTAR, Tadija / 6, 73, 76, 83, 84
LEUTAR, Tadija Ilijin / 167
LONČAR, fra Eduard / 53
LOVRIĆ, Ilija Markov / 73
LOVRIĆ, Jozo Marijanov / 163

LOVRIĆ, Nikola Nikolica Perin / 163
LUČIĆ, r. Čačić, Ana / 175
LUČIĆ, Ivo / 83
LUČIĆ, Jozo / 175
LUČIĆ, Jozo Ivin / 163
LUČIĆ, Manda / 175
LUČIĆ, Mara / 175
LUČIĆ, Marko / 175
LUČIĆ, Petar / 146
LUČIĆ, r. Mijić, Mara / 146
LUČIĆ, Ružica / 175
LUČIĆ, s. Dragica / 146
LUČIĆ, Tadija (Marka) / 175
LUGONJIĆ, Marko Jozin / 167
LUKAČEVIĆ, Brankica / 88

LJ

LJUBIĆ, Ivo Jurin / 165
LJUBIĆ, Juro Antunov / 165
LJUBIĆ, Marijan Markov / 165
LJUBIĆ, Marko Jurin / 165
LJUBIĆ, Tadija Jurin / 165

M

MAJIĆ, Ivo Matin / 163
MAJIĆ, Jozo / 83
MAJIĆ, Jozo Matin / 163
MAJIĆ, Manda / 83
MAJIĆ, Marko Matin / 163
MALIĆ, fra Augustin / 128
MANDIĆ, fra Dominik / 24, 25, 32, 33
MANDIĆ, s. Beata / 123
MANDIĆ, s. Melanija / 112
MANDUŠIĆ, Ivko / 196
MARAVIĆ, fra Marijan 18, 24
MARIĆ, fra Ivan / 84
MARIĆ, fra Marijan / 110
MARJANOVIĆ, r. Ninić, Ana / 218
MARJANOVIĆ, Anto / 216
MARJANOVIĆ, Franjo / 8, / 218
MARJANOVIĆ, Jozo / 8
MARJANOVIĆ, Jela / 219
MARJANOVIĆ, Manda / 219
MARJANOVIĆ, Mara / 218
MARJANOVIĆ, Marica / 8
MARJANOVIĆ, r. Dubravac, Marica / 218
MARJANOVIĆ, Marko / 218, 219
MARJANOVIĆ, Mirko / 6, 9, 199, 213
MARJANOVIĆ, Pavo / 218

MARJANOVIĆ, Pero / 218
MARKEŠIĆ, fra Luka / 68, 120, 121
MARKUŠIĆ, fra Josip / 128
MARTIĆ, r. Perkunić, Anđa / 175
MARTIĆ, Bruno / 175
MARTIĆ, fra Grga / 187
MARTIĆ, Marija / 175
MARTIĆ, Marijan (Pere) / 175
MARTIĆ, Niko Perin / 167
MARTIĆ, Perica / 175
MARTIĆ, Petar / 182
MARTIĆ, Vesna-Veronika / 175
MARTINOVIĆ, fra Pero / 132, 181
MASKALJEVIĆ, Ilija / 77, 81
MATANOVIĆ, Anto / 156
MATIĆ, Anto / 156
MATIĆ, Anto Nikin / 161
MATIĆ, Drago / 73, 84
MATIĆ, fra Ambroz / 8, 106, 107
MATIĆ, fra Bernardin / 119
MATIĆ, r. Jurić, Ivka / 175
MATIĆ, Ivo / 175
MATIĆ, Ivo Jurin / 161
MATIĆ, Ivo Stjepanov / 161
MATIĆ, Marijan / 84, 100, 107
MATIĆ, Marijan Jurin / 161
MATIĆ, Mato / 175
MATIĆ, r. Filipović, Magdalena / 107
MATIĆ, r. Ljubić, Ružica / 175
MATIĆ, Vlado / 71, 73, 84, 100
MATIĆ, Željko Vinkov / 73
MATIĆ-SINKOVIĆ, Anto / 210
MATIĆ-SINKOVIĆ, Pavo Perin / 161
MATIĆ-SINKOVIĆ, Perija / 210
MATKIĆ, Zoran / 178
MEHULIĆ, Redžo / 216, 217
MEŠIĆ, Raif / 74, 76
MIČIĆ, Anto Mijin / 158
MIČIĆ, Luka Mijin / 158
MIČIĆ, Nikola Mijin / 158
MIČIĆ, Mijo / 53
MIJIĆ, r. Pejaković, Manda / 175
MIJIĆ, r. Kopic, Ana / 175
MIJIĆ, Anto / 175
MIJIĆ, Drago / 175
MIJIĆ, Ivo / 198
MIJIĆ, Ivo Markov / 158
MIJIĆ, Juro Ivin / 158
MIJIĆ, Marko / 73, 82, 84, 198
MIJIĆ, Niko Stjepin / 158
MIJIĆ, Pero / 53, 175
MIKEŠIĆ, Ivo / 86
MIKIĆ, Ivo / 113
MIKIĆ, r. Mišković, Ana / 113

MIKIĆ, s. Katarina / 113
MIKLIĆ, fra Kruno / 42, 44, 199
MILANOVIĆ, fra Franjo / 7
MILANOVIĆ, fra Lovro / 7, 87, 88, 94, 199
MILIČEVIĆ, fra Blaž (Mijo) / 136
MILIČEVIĆ, fra Marijan (Mato) / 136
MILIČEVIĆ, Ilija Antin / 161
MILIČEVIĆ, Ivica / 86
MILIČEVIĆ, Ivo / 136
MILIČEVIĆ, Pero Antin / 161
MILIČEVIĆ, r. Čačić, Kata / 136
MILIČEVIĆ, r. Škorić, Ana / 136
MILIČEVIĆ, Šimo / 136
MILIĆ, fra Slavko / 85
MRKONJIĆ, fra Ivo / 135
MRKONJIĆ, fra Mato / 138
MRVELJ, s. Renata Ruža / 111, 112, 114
MRVELJ, Tomo / 154

N

NADAREVIĆ, Marko / 136
NADAREVIĆ, Ilija / 174
NADAREVIĆ, Anto / 84, 174
NADAREVIĆ, Anto Stijepin / 173
NADAREVIĆ, fra Florijan-Cvjetko (Marko) / 136
NADAREVIĆ, Ilija / 174

NADAREVIĆ, Ivo / 136
NADAREVIĆ, Ivo Markov / 173
NADAREVIĆ, Jela / 173, 174
NADAREVIĆ, r. Mijić, Kata / 173
NADAREVIĆ, r. Jelečević, Manda / 174
NADAREVIĆ, r. Jurilj, Manda / 174
NADAREVIĆ, Niko / 174
NADAREVIĆ, r. Šokčević, Jela / 136
NADAREVIĆ, r. Jurilj, Ruža / 173
NADAREVIĆ, Stijepo / 173
NADAREVIĆ, Zvonko / 173
NEDIĆ, F. / 30
NEDIĆ, fra Anto / 31, 48, 49, 53, 193
NEDIĆ, fra Martin / 7, 137, 156, 187, 188, 189
NEDIĆ, Mirko / 83
NEDIĆ, s. Valentina / 124
NERETVANIN, fra Jure / 23, 24
NOVAKOVIĆ, Milorad / 196, 197
NOVALIĆ, Fadil / 76

O

OGRAMIĆ-OLOVČIĆ, fra Nikola / 19
ORKIĆ, don Ilija / 6, 86, 110, 210
ORŠOLIĆ, fra Joso / 81
ORŠOLIĆ, fra Marijan / 68, 71, 72, 78, 80, 81,
83, 87, 89, 99, 119, 132, 178, 181, 183, 200, 210

ORŠOLIĆ, fra Marko ml. / 138, 182
ORŠOLIĆ, Ilija / 77
ORŠOLIĆ, Ivo / 119
ORŠOLIĆ, Pero / 74
ORŠOLIĆ, r. Jurić, Mara / 119
OTTO, Doris / 80

P

PAPIĆ, fra Pavao / 23, 24
PAPIĆ, Mitar / 190, 191
PAPIĆ, s. Ivana / 124
PARAČIKOVIĆ, fra Jakov / 107
PARIĆ, Anto Jozin / 167
PARIĆ, Ilija (Tigorac) / 167
PARIĆ, Ilija Lukin / 167
PARIĆ, Ilija Perin / 167
PARIĆ, Luka Perin / 167
PAVAO VI, papa / 62
PAVLOVIĆ, Anto Jozin / 161
PAVLOVIĆ, Ivo Jurin / 161
PAVLOVIĆ, Ivo Stijepin / 161
PAVLOVIĆ, Nikola / 173
PAVLOVIĆ, r. Ivkić, Ljilja / 173
PAVLOVIĆ, Stjepo Markov / 161
PEJAKOVIĆ, Ana rođ. Lepan / 173
PEJAKOVIĆ, Anto / 197, 198

PEJAKOVIĆ, Ilija Marijanov / 167
PEJAKOVIĆ, Ivo / 173
PEJAKOVIĆ, Ivo Jozin / 168
PEJAKOVIĆ, Jurica / 173
PEJAKOVIĆ, Juro / 173
PEJAKOVIĆ, r. Bubalović, Kata / 173
PEJAKOVIĆ, r. Brandić, Ana / 173
PEJAKOVIĆ, Marijan Jozin / 167
PEJAKOVIĆ, Marijan Jurin / 173
PEJAKOVIĆ, Zvezdan-Ivan / 173
PEJAKOVIĆ-ĐIPIĆ, Marko Markov / 167
PEJIČIĆ, fra Jozo / 44, 45
PEJIČIĆ, fra Kruno / 41, 206
PEJIĆ, Željko / 81
PERIĆ, Niko / 53
PETROVIĆ, Anto / 86
PETROVIĆ, Marko Ivanov / 168
PETROVIĆ, Miro / 53, 54
PETROVIĆ, Miroslav / 209
PILJIĆ, Anto / 70
PILJIĆ, Anto Pejin / 168
PILJIĆ, fra Juro (Nikola) / 137
PILJIĆ, Ivica / 147
PILJIĆ, Marko / 137
PILJIĆ, Mato Pejin / 168
PILJIĆ, Petar Pejin / 168
PILJIĆ, r. Čačić, Ana / 147

PILJIĆ, r. Matanović, Mara / 137
PILJIĆ, Radislav / 77
PILJIĆ, s. Jela / 6, 147
PIO VII, papa / 29
POLJAN, Josip / 64, 66, 67, 68, 89, 98, 100, 221,
222, 223
PRANJIĆ, fra Anto / 81
PRANJIĆ, Juro / 74, 83
PRANJKIĆ, Anto / 182
PULJIĆ, Vinko, kardinal / 83, 118, 134, 143,
176, 207
PUŠELJIĆ, fra Anto / 120, 121
PUŠELJIĆ, Marijan / 120
PUŠELJIĆ, r. Abramović, Ana / 120
PUŠKARIĆ, Ana pok. Miće / 169, 196
PUŠKARIĆ, fra Jozo / 6, 87, 88, 89, 116, 121,
199, 200, 201, 210
PUŠKARIĆ, Marijan / 154

R

RADMAN, fra Ivo / 173
RANKOVIĆ, Aleksandar / 170
RAŠIĆ, Martin / 77
RODE, / 81

S

SAMARDŽIĆ, fra Mijo / 105
SAVOJSKI, Eugen / 25
SEJRANOVIĆ, Faruk / 74
SEMUN, fra Marijan / 31
SINKOVIĆ - Matić, Marijan / 165, 168, 169
SKOPLJAKOVIĆ, s. Krešimira / 123
SLATINČIĆ, Ivo Ilijin / 158
SLATINČIĆ, Marijan Jurin / 159
SRAKIĆ, mons. Marin, biskup / 210
STANKOVIĆ, Nikola / 5
STANUŠIĆ, Kristijan / 77
STIPIĆ, Anto / 53
STIPIĆ, fra Valerije / 48, 50, 52, 57, 62, 64, 66,
83, 111, 117, 123, 139, 176, 193, 199, 209, 221
STIPIĆ, Ivo / 139, 147
STIPIĆ, Mara / 58
STIPIĆ, Mato Marijanov / 168
STIPIĆ, Perija / 197, 198
STIPIĆ, r. Slatinčić, Ana / 139, 147
STIPIĆ, s. Inocenta (Kata) / 123, 124, 147
STIPIĆ, Stjepan / 58
STOKIĆ, Joco / 197
STRGAR, mons. Luka / 99
STROSSMAYER, Josip Juraj / 141, 188
STRUKIĆ, fra Ignacije / 188

SUŠAC, Pero Ilijin / 159

Š

ŠAGI-BUNIĆ, dr. Tomislav / 142

ŠARIĆ, Ivan, nadbiskup / 110

ŠIMIĆ, Anto Stijepin / 161

ŠIMIĆ, fra Šimo / 121

ŠOKČEVIĆ, r. Stipić-Leutar, Manda / 173

ŠOKČEVIĆ, Ivana / 173

ŠOKČEVIĆ, r. Kordić, Vesna / 173

ŠOKČEVIĆ, Anto Ivin / 159

ŠOKČEVIĆ, Bono Matin / 159

ŠOKČEVIĆ, Božo / 156

ŠOKČEVIĆ, fra Nikola (Petar) / 140, 141

ŠOKČEVIĆ, Franjo / 140

ŠOKČEVIĆ, Ivo / 53, 83, 84

ŠOKČEVIĆ, Kata / 57

ŠOKČEVIĆ, Mijo / 71, 73, 78, 87, 173

ŠOKČEVIĆ, Mijo Antin / 73

ŠOKČEVIĆ, Pavo / 173

ŠOKČEVIĆ, Pero / 148

ŠOKČEVIĆ, Petar / 73, 78, 83, 87

ŠOKČEVIĆ, Petar Josin / 73

ŠOKČEVIĆ, r. Grgić, Manda / 148

ŠOKČEVIĆ, r. Lončarević, Ivka / 140

ŠOKČEVIĆ, s. Borislava (Lucija) / 124, 148

ŠOKČEVIĆ, Stijepo / 57, 197

ŠOKČEVIĆ, Šimo / 197

ŠOKČEVIĆ, Božo Matin / 161

ŠOKČEVIĆ, Ivica / 84

ŠOKČEVIĆ, r. Mamuzić, Marija / 57

ŠOKČEVIĆ, Žarko Ivin / 73

ŠPIONJAK, fra Roko / 107, 108, 109, 120, 121,
126, 127, 128, 129, 130, 136, 137, 138, 140, 141

ŠUNJIĆ, fra Marijan / 187, 188, 189, 190

T

TERZIJA, fra Franjo / 187

THON, Mijo / 53

TIMONI, Michael / 137

TOMAŠEVIĆ, Ivo / 176

TOMAŠEVIĆ, Marijan Lukin / 161

TOMUŠIĆ, Marko / 154

TRIFKOVIĆ, Risto / 219

TUFEKČIĆ, Mehmedalija / 194

TUZLANČIĆ, fra Marijan / 187

V

VIDAKOVIĆ, Ivica / 197, 198

VIDIĆ, Petar Perica / 219, 220

VIETRI, Kr. fra Ivan / 25

VINCETIĆ, Ivo / 180
VLAJKI, Emil / 89
VRDOLJAK, dr. Jozo / 73
VRDOLJAK, fra Tvrtko / 84
VUJČIĆ, Davorin / 67, 68
VUJICA, fra Benedikt / 119
VUJIČEVIĆ, r. Marjanović, Jela / 219
VUJIČIĆ, fra Paškal / 108
VUKIĆ, Mirko / 72

Z

ZEBA, s. Irena / 124
ZIRDUM, fra Vjeko / 118, 126, 127, 139
ZORETIĆ, Franjo / 189, 190
ZOVKIĆ, dr. Mato 6, 53, 79, 87, 88, 118, 138,
142, 143, 144, 156, 183, 201, 205, 207
ZOVKIĆ, Anto / 205
ZOVKIĆ, Ilija / 53
ZOVKIĆ, Ivo Perin / 161
ZOVKIĆ, Juro / 149
ZOVKIĆ, Marijan / 142, 148, 205
ZOVKIĆ, Marko / 141
ZOVKIĆ, Marko Marijanov / 73
ZOVKIĆ, Marko Pavin / 161
ZOVKIĆ, Matan / 84
ZOVKIĆ, Niko Lukin / 161

ZOVKIĆ, Nino / 73, 82
ZOVKIĆ, Nino Marijanov / 73
ZOVKIĆ, Pavo Ilijin / 73
ZOVKIĆ, r. Božić, Ruža / 149
ZOVKIĆ, r. Dubravac, Lucija / 141
ZOVKIĆ, r. Ivanković, Manda / 142, 148, 205
ZOVKIĆ, s. Marija (Mara) / 148
ZOVKIĆ, s. Tihomira / 149
ZOVKIĆ, vlč. Niko / 141
ZOVKIĆ, Zdenko / 73, 84
ZOVKO, Stjepan / 205
ZRAKIĆ, fra Anto / 106, 116
ZUPKOVIĆ, Ivo Nikin / 168
ZUPKOVIĆ, Nikola Nikin / 168
ZUPKOVIĆ, Pavo Nikin / 168

Ž

ŽANIĆ, mons. Pavao, biskup / 143
ŽIVKOVIĆ - PRČIĆ, Ana / 84
ŽIVKOVIĆ, fra Ilija / 84
ŽIVKOVIĆ, fra Marijan / 84, 87
ŽIVKOVIĆ, Ivica / 73
ŽIVKOVIĆ, Marija / 84

Sadržaj

Predgovor	5
Umjesto uvoda	7
I. Stopama povijesti i zemljopisa	11
1. Zemljopisni smještaj: gdje je Tramošnica?	13
2. Dvojbe o podrijetlu imena	16
3. Tragovi prošlosti	17
4. Prvo spominjanje imena Tramošnice	18
II. Jedinstvena župa Tramošnica	21
1. (Pra)stara župa Tramošnica	23
2. „Nova“ župa Tramošnica	27
3. Statistička izvješća	32
III. Župa Donja Tramošnica	39
1. Razlozi osnivanja nove župe	41
2. Samostanski kapitul 15. siječnja 1973. godine	45
3. Komisija za <i>granice</i> nove župe i lokaciju crkve	51
4. Dekret o osnivanju župe	55
IV. Građevinska djelatnost i umjetničko uređivanje	59
1. Od osnutka župe do početka rata	61
2. Nakon rata	69
3. Da se ne zaboravi: kronologija još nekih događaja u župi	78

V. Duhovno-vjerski život župe	91
1. Običajnik župe	93
2. <i>Križni put</i> postaja Križnog puta	98
VI. Groblje u Okrugliću	101
1. Vrlo staro i jedino groblje u dvije župe	103
2. Franjevci pokopani na groblju u Okrugliću	105
3. Časne sestre pokopane na groblju u Okrugliću	111
VII. Župu čine ljudi	115
1. Pastoralno osoblje	117
a) <i>Župnici</i>	117
b) <i>Župni vikari (kapelani)</i>	123
c) <i>Pastoralne suradnice i domačice</i>	123
2. Duhovna zvanja	125
a) <i>Svećenici i redovnici</i>	125
b) <i>Redovnice</i>	144
VIII. Svi tramošnički ratovi	151
1. Prvi svjetski rat	153
2. Drugi svjetski rat i poraće	153
3. Rat 1991. - 1995.	171
a) <i>Odlazak s nadom u povratak</i>	172
b) <i>Tramošnički obelisk</i>	176
c) <i>Borbe nakon rata</i>	178
d) <i>Opet na pravome mjestu</i>	182

IX. Prosvjeta, kultura i sport	185
1. Osnovna škola u Tramošnici	187
2. Od NK Sloga do NK Tramošnica	196
Pogovor	199
Dodatak	203
Katoličko zajedništvo iz djetinjstva u Tramošnici nosilo me kroz 50 godina svećeničkog služenja (mons. Mato Zovkić)	205
U cjelini jedinstvenog bića Tramošnice žive i danas moja mnoga sjećanja na ljude, događaje, pojave, prijatelje (Mirko Marjanović)	213
U povodu Poljanovog kipa sv. Ive u Donjoj Tramošnici (fra Anto Lešić)	221
Kazalo imena osoba	225

